

**ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARININ OKURYAZARLIKLAR
BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Samet BERBER

Eskişehir 2019

**ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ
OKURYAZARLIKLAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

Hasan Samet BERBER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hatice TÜRE

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Aralık 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Hasan Samet BERBER'in "Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Okuryazarlıklar Bakımından İncelenmesi" başlıklı tezi 14.11.2019 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında, Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı-Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı)

: Dr. Öğr. Üyesi Hatice TÜRE

.....

Üye

: Prof.Dr. Handan DEVECİ

.....

Üye

: Doç.Dr. Tuğba SELANİK AY

.....

Prof.Dr. Handan DEVECİ
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Müdür Vekili

ÖZET

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ OKURYAZARLIKLAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Hasan Samet BERBER

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aralık 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hatice TÜRE

Sosyal bilgiler bilimsel yolları kullanarak bilgiye ulaşabilen ve ulaştığı bilgiye eleştirel yaklaşabilen, sosyal bilimlerin ürettiği bilgileri günlük yaşamında kullanabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır. Sosyal bilgiler eğitiminin doğasında insan vardır ve insan odaklı olan sosyal bilimlerin içeriğinden yararlanmaktadır. Sosyal bilgiler disiplinlerarası bir yaklaşımla sosyal bilimlerin içeriğinde yer alan bilgi ve becerileri bireylere kazandırmayı amaç edindiği için okuryazarlık becerileri sosyal bilgiler için önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmanın amacı 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlık becerileri doğrultusunda, MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında okuryazarlık becerisi kazandırmaya yönelik içeriğe yer verilme durumunun incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yönteminin benimsendiği çalışmada, MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları doküman olarak kullanılmıştır. Alanyazında yer alan çalışmalarda belirtilen okuryazarlık boyutları unsurlarına göre temaların belirlendiği bir veri toplama aracı oluşturulmuştur. Araştırmanın verileri bu veri toplama aracında yer alan temalar göz önünde bulundurularak betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında en fazla yer verilen içeriğin politik okuryazarlık temaları ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte çalışmada sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık temaları ile ilgili içeriğe yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal bilgiler, Okuryazarlık, Ders kitabı.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF MIDDLE SCHOOL SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN TERMS OF LITERACY SKILLS

Hasan Samet BERBER

Department of Turkish and Social Sciences Education
Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, December 2019
Supervisor: Asst. Prof. Dr. Hatice TÜRE

Social studies is a field of study that aims to educate individuals who can reach and critically approach the information they reach by using scientific means and who can use the information produced by social sciences in their daily life. Social studies education is inherently human and benefits from the content of the social sciences, which are human-oriented. Literacy skills have an important place for social studies, as social studies aims to provide individuals with the knowledge and skills in the content of social sciences through an interdisciplinary approach. The aim of this study is to examine the content of the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks prepared by the Ministry of National Education for the 2018-2019 academic year in line with the literacy skills included in the 2018 Social Studies Education Program. In this research, one of the qualitative research methods, the document analysis method was adopted. In the study, the social studies 5th, 6th and 7th grade textbooks prepared by the Ministry of National Education for the 2018-2019 academic year were used as documents. A data collection tool has been created in which themes are determined according to the elements of literacy dimensions specified in the studies in the field. The data of the research was analyzed using descriptive (deductive) analysis method, taking into account the themes in this data collection tool. As a result of the research, it was found out that the most content that was included in the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks prepared by the Ministry of Education for the 2018-2019 academic year was related to political literacy themes. In addition, it was concluded that the content related to digital literacy themes was not included in the social studies 6th grade textbook.

Keywords: Social studies, Literacy, Textbook.

ÖNSÖZ

Günümüzde yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte her türlü bilgi, küreselleşmenin de etkisiyle hızlı bir biçimde yayılma alanı bulmaktadır. Bilgi çağı ile birlikte ülkeler de vatandaşlarını çağın gerekleri doğrultusunda kendini yenileyebilen ve yeni gelişmelere ayak uydurabilen bir yapıda yetiştirmeye çalışmaktadır. Modern dünyada bireylerin etkili bir vatandaş olabilmeleri için çok iyi birer çevre okuryazarı, dijital okuryazar, finansal okuryazar, harita okuryazarı, hukuk okuryazarı, medya okuryazarı ve politik okuryazar olmaları gerekmektedir. Nitekim içeriğini sosyal bilim disiplinlerinden almakla birlikte bireyleri günlük yaşama hazırlama amacı taşıyan sosyal bilgiler dersi için de çağdaş anlamda okuryazar bireyler yetiştirmenin önemi kaçınılmaz bir hâl almaktadır.

Bu araştırmada MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlık becerilerini kazandırmaya yönelik içeriğe yer verilme durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Okuryazarlık kavramı devamlı ve gelişen bir yapıdadır. Değişimler ile birlikte ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda yeniden oluşturulabilmektedir. Bu doğrultuda güncellenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanan ders kitaplarının okuryazarlıklar doğrultusunda incelenmesiyle sosyal bilgiler eğitimi alanına katkı sağlanması umulmaktadır.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde birçok kişinin katkısı ve desteği olmuştur. Araştırma süreci boyunca bana yol gösteren ve emeğini hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hatice TÜRE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde yer alan ve görüşleri ile bana ve araştırmama katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Handan DEVECİ'ye ve Doç. Dr. Tuğba SELANİK AY'a teşekkür ederim.

Araştırmada veri toplama aracının geliştirilme sürecinde görüşleri ile bana katkı sağlayan değerli hocalarım Doç. Dr. Tuba ÇENGELCİ KÖSE'ye, Doç. Dr. Erdoğan KAYA'ya, Doç. Dr. Hıdır KARADUMAN'a ve Arş. Gör. Uğur GEZER'e teşekkür ederim.

Hasan Samet BERBER

Eskişehir 2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Hasan Samet BERBER

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xi
GÖRSELLER DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	3
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Tanımlar	4
2. ALANYAZIN	6
2.1. Sosyal Bilgiler: Tanımı, Önemi, Amacı ve Kapsamı	6
2.2. Sosyal Bilgiler ve Okuryazarlık Becerisi	10
2.3. Okuryazarlık Kavramının Gelişimi ve Değişimi	10
2.3.1. Dünya’da okuryazarlık	13
2.3.2. Türkiye’de okuryazarlık	15
2.4. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alan Okuryazarlık Becerileri	16

	<u>Sayfa</u>
2.4.1. Çevre okuryazarlığı.....	17
2.4.2. Dijital okuryazarlık.....	19
2.4.3. Finansal okuryazarlık	21
2.4.4. Harita okuryazarlığı	22
2.4.5. Hukuk okuryazarlığı.....	25
2.4.6. Medya okuryazarlığı.....	26
2.4.7. Politik okuryazarlık	29
2.5. İlgili Araştırmalar	31
2.5.1. Yurt dışında yapılan araştırmalar.....	31
2.5.2. Yurt içinde yapılan araştırmalar.....	35
3. YÖNTEM.....	45
3.1. Araştırmanın Deseni	45
3.2. Veri Toplama Araçları.....	45
3.3. Verilerin Analizi.....	48
3.4. İnanırcılık.....	48
3.5. Araştırmacının Rolü.....	49
4. BULGULAR	50
4.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu	50
4.1.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	50
4.1.2. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu.....	56
4.1.3. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu.....	60
4.1.4. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	64

4.1.5. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	68
4.1.6. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	77
4.1.7. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu.....	81
4.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu	91
4.2.1. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	91
4.2.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu.....	97
4.2.3. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	99
4.2.4. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	109
4.2.5. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	120
4.2.6. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu.....	124
4.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu	141
4.3.1. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	142
4.3.2. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu.....	146
4.3.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	151

4.3.4. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	153
4.3.5. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu.....	164
4.3.6. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu.....	172
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	187
5.1. Sonuç.....	187
5.1.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında okuryazarlıklar ile ilgili içeriğe yer verilme durumu	187
5.1.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında okuryazarlıklar ile ilgili içeriğe yer verilme durumu	191
5.1.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında okuryazarlıklar ile ilgili içeriğe yer verilme durumu	194
5.2. Tartışma	197
5.3. Öneriler.....	208
KAYNAKÇA	209
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. Okuma-yazma ile okuryazarlık becerisi arasındaki temel farklar	12
Tablo 4.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	51
Tablo 4.2. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular	56
Tablo 4.3. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular	60
Tablo 4.4. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	64
Tablo 4.5. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	69
Tablo 4.6. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	77
Tablo 4.7. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular	81
Tablo 4.8 Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	92
Tablo 4.9. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular	97
Tablo 4.10. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	100
Tablo 4.11. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	110

Tablo 4.12. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	121
Tablo 4.13. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	124
Tablo 4.14. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	142
Tablo 4.15. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	147
Tablo 4.16. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	152
Tablo 4.17. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	154
Tablo 4.18. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	164
Tablo 4.19. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular	172

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 2.1. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Yer Alan Sosyal Bilim Disiplinleri	9
Görsel 4.1. Yeryüzü Şekilleri	51
Görsel 4.2. Yeryüzü Şekillerinin Konumları	52
Görsel 4.3. İnsanın Doğal Ortama Olan Etkisi	53
Görsel 4.4. Haber Metni	62
Görsel 4.5. Fiziki Harita Örneği	65
Görsel 4.6. Lejant	65
Görsel 4.7. Fiziki Hartalarda Bulunan Yeryüzü Şekilleri	66
Görsel 4.8. Türkiye İklim Haritası	66
Görsel 4.9. Türkiye Nüfus Haritası	67
Görsel 4.10. Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası	67
Görsel 4.11. Roller Üzerinden Sahip Olunan Haklar	70
Görsel 4.12. Çocuk Haklarına İlişkin Örnek Uygulamalar	71
Görsel 4.13. Vali ve Kaymakama Bağlı İl ve İlçe Müdürlükleri	73
Görsel 4.14. Türk Bayrağı Kanunu	76
Görsel 4.15. Dijital Dolandırıcılık Örneği	79
Görsel 4.16. Hak ve Sorumluluklar	82
Görsel 4.17. Roller Üzerinden Sahip Olunan Haklar	83
Görsel 4.18. Hakların Kullanımı	84
Görsel 4.19. Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel Amaç ve Görevleri	87
Görsel 4.20. Anayasal Güvence Altına Alınan Haklar	88
Görsel 4.21. Türk Bayrağı Kanunu	90
Görsel 4.22. İnternet Haberi	98
Görsel 4.23. Yön Bulma Becerilerinin Kullanımı	100

Sayfa

Görsel 4.24. Paralel ve Meridyenler	101
Görsel 4.25. Coğrafi Koordinat Sistemi	101
Görsel 4.26. Türkiye Koordinat Düzlemi	101
Görsel 4.27. Soru Metni	102
Görsel 4.28. Türkiye'nin Konumu	102
Görsel 4.29. Türkiye'nin Göreceli Konumu ile İlgili Özellikler	103
Görsel 4.30. Kıtalar Haritası	103
Görsel 4.31. Kıtalar Haritası ile İlgili Sorular	103
Görsel 4.32. Yeryüzü Şekillerinin Fiziki Harita Üzerinden Gösterilmesi	104
Görsel 4.33. Türkiye İklim Haritası	104
Görsel 4.34. Türkiye Bitki Örtüsü Haritası	105
Görsel 4.35. Türkiye Fiziki Haritası	105
Görsel 4.36. Türkiye Nüfus Haritası	106
Görsel 4.37. Nüfus Haritası Etkinliği	106
Görsel 4.38. Türkiye Ekonomik Faaliyetler Haritası	107
Görsel 4.39. Türkiye Yeraltı Kaynakları Haritası	107
Görsel 4.40. Türkiye Yer Altı Su Kaynakları Dağılım Haritası	107
Görsel 4.41. Fiziki Harita Etkinliği	108
Görsel 4.42. Dünya İklim Tipleri Haritası	108
Görsel 4.43. Demokrasinin Temel İlkeleri	113
Görsel 4.44. Anayasada Değişikliğe Uğrayan Maddeler	115
Görsel 4.45. Kişi Hak ve Ödevleri ile İlgili Etkinlik	118
Görsel 4.46. Türk Kadını ile İlgili Etkinlik	119
Görsel 4.47. Haber Metni	122
Görsel 4.48. Medyanın Kültürel Unsurlara Olan Etkisi ile İlgili Etkinlik	123

Sayfa

Görsel 4.49. Haber Metni	125
Görsel 4.50. Haber Metni	126
Görsel 4.51. Sivil Toplum Kuruluşları ile İlgili Etkinlik	127
Görsel 4.52. Temel Hak ve Özgürlükler ile İlgili Etkinlik	128
Görsel 4.53. Örnek Olay Etkinliği	128
Görsel 4.54. Kurumlar ile İlgili Etkinlik	129
Görsel 4.55. Haber Metni	130
Görsel 4.56. Örnek Olay Etkinliği	131
Görsel 4.57. Yönetim Biçimleri ile İlgili Etkinlik	133
Görsel 4.58. Haber Metni	133
Görsel 4.59. Yasam Yetkisi ile İlgili Anayasa Maddesi	133
Görsel 4.60. Anayasa'nın Değişikliğe Uğrayan Maddeleri	134
Görsel 4.61. Görsel Etkinliği	135
Görsel 4.62. Yeşilay Derneği	136
Görsel 4.63. Karar Alma Sürecini Etkileyen Unsurlar ile İlgili Etkinlik	136
Görsel 4.64. Demokrasi ile İlgili Etkinlik	137
Görsel 4.65. Demokrasi ile İlgili Etkinlik	138
Görsel 4.66. Anayasa'da Yer Alan Temel Hak ve Ödevler	139
Görsel 4.67. Kişi Hak ve Ödevleri ile İlgili Etkinlik	139
Görsel 4.68. Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler ile İlgili Etkinlik	139
Görsel 4.69. Siyasi Haklar ve Ödevler ile İlgili Etkinlik	140
Görsel 4.70. Hak İhlalleri ile İlgili Etkinlik	140
Görsel 4.71. Göçün Sonuçları ile İlgili Etkinlik	144
Görsel 4.72. Küresel Sorunların Çözümü ile İlgili Etkinlik.....	145
Görsel 4.73. Haber Metni	148

Sayfa

Görsel 4.74. Haber Metni	150
Görsel 4.75. Türkiye İl Nüfus Haritası	150
Görsel 4.76. Türkiye Göç Haritası	153
Görsel 4.77. Anayasa'nın Hak ve Özgürlükler ile İlgili Maddeleri	154
Görsel 4.78. Tekzip Metni	155
Görsel 4.79. Kafes Görseli	156
Görsel 4.80. Özgür Düşünce ile Birlikte Meydana Gelen Değişimler	157
Görsel 4.81. Demokrasinin Gelişim Aşamaları	158
Görsel 4.82. Parlamento Kelimesinin Tarihsel Gelişimi	159
Görsel 4.83. Atatürk'ün Fethi Bey'e Yazdığı Mektup	161
Görsel 4.84. Demokrasi ile İlgili Etkinlik	163
Görsel 4.85. Medya Araçlarının Kullanım Amaçları ile İlgili Etkinlik	167
Görsel 4.86. Örnek Olay	167
Görsel 4.87. İletişime Dayalı Hak ve Özgürlükler ile İlgili Etkinlik	168
Görsel 4.88. Anayasa'nın Hak ve Özgürlükler ile İlgili Maddeleri	168
Görsel 4.89. İletişime Dayalı Hak ve Özgürlükler ile İlgili Etkinlik	168
Görsel 4.90. Özgürlükler ve Sorumluluklar ile İlgili Etkinlik	170
Görsel 4.91. Örnek Olay	170
Görsel 4.92. Hak ve Özgürlükler ile İlgili Etkinlik	173
Görsel 4.93. Özgürlükler ve Sorumluluklar ile İlgili Etkinlik.....	174
Görsel 4.94. Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü ile İlgili Maddeler	174
Görsel 4.95. Haber Metinleri	175
Görsel 4.96. Düşünce Özgürlüğü ile İlgili Anayasa Maddeleri	176
Görsel 4.97. Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlgili Etkinlik	177
Görsel 4.98. Okuma Parçası	177

Sayfa

Görsel 4.99. Mustafa Efendi Bin Ahmed Vakfı	178
Görsel 4.100. Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaç ve Hedefleri	178
Görsel 4.101. Demokrasi ile İlgili Etkinlik	180
Görsel 4.102. Demokrasi ile İlgili Etkinlik	182
Görsel 4.103. Demokrasi ile İlgili Etkinlik.....	183
Görsel 4.104. Okuma Metni	184
Görsel 4.105. Günlük Yaşamdaki Demokrasi Uygulamaları	184
Görsel 4.106. Demokrasi ile İlgili Etkinlik	184

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
EFA	: Herkes İçin Eğitim
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
NCSS	: Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze yaşam boyu öğrenme felsefesiyle toplumun her kesimine ulaştırılmaya çalışılan okuyabilme ve yazabilme eğitimi, günümüzde okuryazarlık türlerinin gelişmesinde başlıca rol oynamıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda, bilgi birikiminin artırmasıyla birlikte bireylere bu bilgiyi işleyebilme ve kullanabilme yeteneğinin kazandırılması gerekliliği, farklı okuryazarlık türlerinin gelişimine ışık tutmuştur. Daha çok temel okuma ve yazma becerisi biçiminde anlaşılan okuryazarlık, günümüzde kişinin kendisini ifade etmekte kullandığı duygu, düşünce ve isteklerini eksiksiz ve doğru bir şekilde konuşarak ve yazarak ifade etmesi, başka kişilerin konuştuklarını ve yazdıklarını eksiksiz ve doğru bir şekilde anlaması ve bunları yaparken de bilgi ve becerilerini kültürel ve sosyal alanda kullanması olarak ifade edilmektedir (Altun ve Gürer, 2005). İlk anlamıyla temel okuma ve yazma becerisi olarak algılanan okuryazarlık kavramını daha geniş anlamıyla kavramak, bu eğitim kavramının bireylerin ve toplumun gelişmesindeki öneminin anlaşılmasına olanak sağlayacaktır (Aşıcı, 2009).

1.1. Problem Durumu

Kültürel, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın en önemli dayanaklarından biri olarak kabul edilen eğitimin temel amacı, bireylerin topluma sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarına yardımcı olmaktır. 21. yüzyıl eğitimi; olayları geniş bir bakış açısıyla değerlendirebilme, eleştirel düşünebilme, öğrenmeyi öğrenme, esneklik ve yaratıcılık yeterliliklerine sahip bireyler yetiştirmeyi gerekli kılmaktadır (Kaya, 2018). Bu doğrultuda 20. yüzyılın sonlarına kadar temel okuma ve yazma becerisi şeklinde anlaşılan okuryazarlık, teknolojik ve bilimsel gelişmelerle birlikte insanoğlunun bilgi birikiminin günden güne artmasıyla değişime uğramış, çok daha önemli bir hâl almaya başlamıştır. Bu süreçte 21. yüzyılın gerektirdiği eğitim anlayışını gerçekleştirebilmek için çoklu okuryazarlıklar kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte okuryazarlık kavramı daha kapsamlı bir biçimde ele alınmaya başlanmıştır.

Günümüzde okuryazarlık, bireyin duygu, düşünce ve isteklerini eksiksiz ve doğru bir şekilde konuşarak ve yazarak ifade etmesi ile birlikte diğer bireylerin konuştuklarını ve yazdıklarını eksiksiz ve doğru bir şekilde anlaması ve böylece bilgi ve becerilerini kültürel ve sosyal alanda kullanması anlamını taşımaktadır (Altun ve Gürer, 2005). Okuryazarlık denildiğinde birçok okuryazarlık türü göze çarpmaktadır. Alan okuryazarlığı kavramı da bu okuryazarlık türlerinden birisidir. Alan okuryazarlığı

kavramına göre var olan bütün derslerde öğrencilerin birçok okuryazarlık (çoklu okuryazarlık) ile ilgili gereksinimi bulunmakta ve bu gereksinimin karşılanması önem arz etmektedir (Göfner, 2017).

Her geçen gün değişen ve gelişen dünyaya uyum sağlamak, bir diğer deyişle toplumsal ve bilimsel alanda meydana gelen gelişme ve değişimlere ayak uydurmak amacıyla ülkeler, eğitim sistemlerinde değişikliklere giderek çoklu okuryazarlık becerilerine öğretim programlarında yer vermeye başlamışlardır. Ülkemizde meydana gelen değişimlere uyum sağlamak amacıyla öğretim programlarında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı yerini 2018 Sosyal Dersi Bilgiler Öğretim Programı'na bırakmıştır. 2005 programında yer verilen beceri sayısı 15'ken, 2018 programında bu sayı 27'ye çıkmıştır (Sözen ve Ada, 2018). Bununla birlikte okuryazarlık becerilerine ilk kez 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer verilmiştir. Programda yer verilen bu okuryazarlık becerilerini çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlık oluşturmaktadır.

“Sosyal bilgiler ilköğretim basamağında sosyal bilimler disiplinlerinden seçilen bilgilere dayalı olarak, iyi ve sorumluluğunun bilincinde bir vatandaş yetiştirmek amacıyla, bireylere temel bilgi, beceri, değer ve tutumların kazandırıldığı çalışma alanıdır” (Erden, Tarihsiz). Sosyal bilgiler dersinin tarih, coğrafya, hukuk, ekonomi, sosyoloji gibi farklı sosyal bilim disiplinlerinden öğrencilerin seviyesine uygun olarak seçilen bilgi ve becerileri öğrencilere kazandırmayı amaç edinmesi, bu ders için farklı okuryazarlık becerilerini önemli kılmaktadır.

Bu araştırmada ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan okuryazarlık becerilerini incelemek amaçlanmıştır. Alanyazında yer alan okuryazarlığı konu edinen çalışmalarda, okuryazarlıkların tek tek ele alındığı görülmüştür (Deveci ve Çengelci, 2008; Karataş, 2008; Gençtürk, 2009; İnan, 2010; Soares ve Wood, 2010; Çelik, 2011; Karatekin, 2011; Ogunyemi ve Ifegbesan, 2011; Youngbauer, 2011; Karatekin ve Aksoy, 2012; Artun, Uzunöz ve Akbaş, 2013; Çinelioğlu, 2013; Tisdell, Taylor ve Forte, 2013; Vaughn, Swanson ve Roberts, 2013; Çepni, Palaz ve Ablak, 2015; Demirkaya, 2015; Tarhan, 2015; Faiz, 2016; Güney, 2018; Özel, 2018). Bununla birlikte çoklu okuryazarlıklar bağlamında sosyal bilgiler ders kitapları üzerine yapılan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının çoklu okuryazarlıklar bakımından bütün ve kapsamlı bir biçimde ele

alınmasının önemli bir gereklilik olduğu söylenebilir. Buradan hareketle ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının teknolojik ve sosyal gelişmelerle birlikte günümüzde daha da önem kazanan okuryazarlıklara yer verilme durumunun bu araştırma ile ortaya konulmasıyla sosyal bilgiler eğitimi alanına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı, ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında okuryazarlık becerisi kazandırmaya yönelik içeriğe yer verilme durumunun incelenmesidir.

1.3. Önem

Teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin getirdiği yeniliklere göre düzenlenen öğretim programları ve bu öğretim programlarına göre oluşturulan ders kitapları, eğitim sistemimizde öğretim amacıyla kullanılan en temel ve en önemli kaynaklardır (Bayrakçı, 2005; Öztürk, 2015). Aynı zamanda ders kitapları eğitim ve öğretim süreci göz önüne alındığında en yaygın eğitim ve öğretim materyali olarak kullanılmaktadır (Tan, 2008).

1990'lı yıllardan sonra ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara, şehirlerdeki yaşam şartlarının değişmesine ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak çeşitlenen okuryazarlığın kavram çerçevesi, birçok okuryazarlığın gelişmesine de katkı sağlamıştır (Altun, 2005). Ortaya çıkan yeni okuryazarlık kavramları ile birlikte öğretim programlarının ve ders kitaplarının da bu okuryazarlıklar çerçevesinde değiştirilmesi ve geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak içeriğinde farklı sosyal bilimleri barındırıyor olması, birçok sosyal bilimi konu edinen okuryazarlık kavramı ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sosyal bilgiler dersi ve okuryazarlık arasındaki bu ilişki göz önünde bulundurulduğunda, sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının gelişen ve değişen okuryazarlıklar çerçevesinde ele alınması kaçınılmaz bir hâl almıştır.

Sosyal bilgiler eğitimi alanındaki okuryazarlık çalışmalarına bakıldığında araştırmaların (Aldemir, 2004; Akkoyunlu ve Kurbanoglu, 2004; Deveci ve Çengelci, 2008; Karataş, 2008; İnan, 2010; Çelik, 2011; Karatekin, 2011; Yiğit, 2011; Karatekin ve Aksoy, 2012; Artun, Uzunöz ve Akbaş, 2013; Çinelioğlu, 2013; Çepni, Palaz ve Ablak, 2015; Demirkaya, 2015; Tarhan, 2015; Ünal ve Er, 2015; Faiz, 2016; Koç ve Çifçi, 2016;

Koç ve Karatekin, 2016; Selanik ve Yavuz, 2016; Kara, 2017; Güney, 2018; Özel, 2018) çoğunu öğretmen ve öğretmen adaylarının görüş, algı, düzey ve tutumlarının incelendiği çalışmaların oluşturduğu görülmektedir. Bu araştırmalar arasında konu edinilen okuryazarlıklara bakıldığında ise daha çok medya okuryazarlığı (Deveci ve Çengelci, 2008; Karataş, 2008; İnan, 2010; Çelik, 2011; Çinelioğlu, 2013; Çepni, Palaz ve Ablak, 2015; Güney, 2018; Özel, 2018) ve çevre okuryazarlığının (Karatekin, 2011; Karatekin ve Aksoy, 2012; Artun, Uzunöz ve Akbaş, 2013) ele alındığı söylenebilir. Bunun yanında konu edinilen diğer okuryazarlıkları ise politik okuryazarlık (Tarhan, 2015; Faiz, 2016), harita okuryazarlığı (Koç ve Karatekin, 2016), bilgi okuryazarlığı (Akkoyunlu ve Kurbanoglu, 2004; Aldemir, 2004), coğrafya okuryazarlığı (Gençtürk, 2009; Demirkaya, 2015) ve teknoloji okuryazarlığı (Yiğit, 2011) gibi okuryazarlıklar oluşturmaktadır. Bununla birlikte sosyal bilgiler eğitimi alanındaki çalışmalar incelendiğinde, çoklu okuryazarlıklar bağlamında sosyal bilgiler ders kitapları üzerine yapılan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası bir yaklaşım alanı olarak bünyesinde farklı sosyal bilimlere barındırması ve sosyal bilimlere ait bilgi ve becerileri bireylere kazandırmayı amaç edinmesi, çoklu okuryazarlıkları sosyal bilgiler dersi için önemli kılmaktadır. Alanyazında yer alan çalışmalarda okuryazarlıklar çoğunlukla tek tek ele alınmıştır. Ayrıca alanyazında sosyal bilgiler ve çoklu okuryazarlıkları konu edinen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının çoklu okuryazarlıklar bağlamında ele alındığı herhangi bir araştırmaya rastlanmamış olması dolayısıyla, birçok okuryazarlık alanını içeren 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarının kapsamlı bir biçimde bütün olarak incelenmesi ile birlikte sosyal bilgiler eğitimi alanına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlık becerileri ve MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: “Sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde

disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı” (Doğanay, 2006, s. 17).

Okuryazarlık: “Bilgi, beceri ve sosyal normları anlamamızı, birbirimizle paylaşmamızı, yorumlayabilmemizi ve kendi kültürümüzde bulunan semboller sistemini kullanarak bizden sonraki nesillere aktarmamızı sağlayacak araçtır” (Altun ve Gürer, 2005, s. 178).

Ders Kitabı: “Belirli ölçülere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak salık verilen kitap” (TDK, 2019).

Öğretim Programı: “Bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan, ders programı, müfredat, müfredat programı” (TDK, 2019).

2. ALANYAZIN

2.1. Sosyal Bilgiler: Tanımı, Önemi, Amacı ve Kapsamı

İnsanoğlu geçmişten bugüne daima üzerinde yaşadığı dünyayı anlama ve anlamlandırma çabası içerisinde olmuştur. Yeni ve bilinmeyene duyulan merak, insanları sürekli araştırmaya ve sorgulamaya itmiş ve bu faaliyetler ile birlikte sosyal bilimler doğmuştur. Amacı insan yararına bilgi üretmek olan sosyal bilimlerin ürettiği bu bilgilerin insanlarla buluşturulması gerekliliği ise eğitimi ortaya çıkarmıştır. Eğitimde sosyal bilimlerin ürettiği bilgi, beceri, değer ve tutumların insanlara kazandırılması ya sosyal bilimlerin tek bir disiplin hâlinde ya da çok disiplinli veya disiplinlerarası bir yaklaşımla öğretilmesi ile gerçekleşmektedir. Sosyal bilgiler dersinde ise günümüzde bu yaklaşımlardan disiplinlerarası öğretim benimsenmiştir (Tay ve Öcal, 2008).

Geçmişten bugüne konu ile ilgili edinilen bilgi birikimi arttıkça ve geliştikçe sosyal bilgilerin tanımı da değişme eğilimi göstermiştir. Geçmiş yüzyıl boyunca sosyal bilgiler öğretmenleri sosyal bilgiler dersini öğrencilerin sosyal hayatı anlamlandırdıkları ve o hayatın içinde aktif bir vatandaş olarak yer aldıkları aktif bir süreç olması gerekliliğini benimsemişlerdir. Bunun yanında sosyal bilgilerde öğrencilere demokratik gelenekleri aktarmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur (Sunal ve Haas, 2005).

Sosyal bilgilerin üzerinde kapsamlı bir anlaşma sağlanan tanımlarından birini Barth ve Shermis yapmayı başarmış olsalar da 1990'lı yıllara kadar sosyal bilgiler eğitimcileri farklılıklar içeren yeni tanımlar yapmaya devam etmişlerdir (Öztürk, 2015). Barth (1991) sosyal bilgilerin, vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesi amacıyla önem arz eden toplumsal konular üzerinde sosyal bilimlerin ve beşerî kavramların disiplinlerarası bütünleşmesi olduğunu ifade etmiştir. Sosyal bilgiler eğitimi alanında bilgi üreten en büyük uluslararası kuruluşlardan olan Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS'den aktaran Öztürk, 2006, s. 16) sosyal bilgileri şöyle tanımlamaktadır:

“Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterliliklerini edindirmek için edebiyat, sanat ve sosyal bilimlerin disiplinlerarası bir bakış açısıyla bir araya getirilerek oluşturulan bir çalışma alanıdır. Sosyal bilgilerin temel amacı küreselleşen ve birbirine bağımlı bir dünyada kültürel farklılıklar barındıran demokratik bir toplumun bireyleri olarak, kamu yararı gözetilen bilgiye dayalı, mantık çerçevesinde kararlar verebilme becerisini geliştirmek için gençlere yardımcı olmaktır.”

Garcia ve Michaelis (2001, s. 9)'a göre sosyal bilgiler; demokratik bir toplumda sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirmek için birey ilişkilerinin incelenmesi ve kültürel

mirasın temel boyutlarını aktaran program alanıdır. Sönmez (2005, s. 455)’e göre sosyal bilgiler; sosyal gerçeklerle kanıtlara dayalı bağ kurma süreci ve bu süreç sonunda elde edilen bilgilerdir. Doğanay (2006, s. 17) ise sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamıştır:

“Sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı.”

Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin tanımlarından birini 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nı hazırlayan komisyon yapmıştır. Bu tanıma göre sosyal bilgiler (MEB, 2005);

“Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi.”

Dünya’daki ve Türkiye’deki tanımlar göz önüne alındığında genel olarak sosyal bilgilerin temel amacının bireyin vatandaşlık becerilerini geliştirerek, etkin ve duyarlı vatandaş olmasını sağlamak olduğu söylenebilir. Toplumsal yaşama uyum sağlayabilmek ve toplum içerisindeki kişi, grup ve kurumlarla uyum içinde yaşamak oldukça zor bir iştir. Toplumsal ilişkilerin ve kurumların daha sade olduğu toplumlarda birey toplumsal davranışları ailesinden ve çevresinden tecrübe ederek öğrenebilir. Fakat günümüz toplumlarında toplumsal ilişki ve kurumların çeşitlendiği ve geliştiği göz önüne alınırsa, bireyin bu davranışların tamamını çevresinden veya ailesinden öğrenebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle günümüzde eğitim kurumları bireylerin toplumsallaştırılması işlevini üstlenmektedir (Erden, Tarihsiz). Bu doğrultuda yapılan tanımlar da göz önüne alındığında bireylere vatandaşlık bilgi, değer ve becerisinin kazandırılması ile birlikte sorumluluklarının bilincinde, iyi vatandaş yetiştirmeyi temel amaç edinen sosyal bilgiler dersinin önemi yadsınamaz.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte birçok alanda olduğu gibi toplumsal yaşamda da değişimler meydana gelmiş, bu değişimler sosyal bilgiler dersinin amaç ve içeriğinin farklılaşmasını da beraberinde getirmiştir (Sever, 2015). Sosyal bilgiler dersinin en temel amacı sorumluluklarının bilincinde, problem çözme ve karar verme becerisine sahip, eleştirel düşünebilen, etkin vatandaşlar yetiştirmektir. Sosyal bilgiler dersi ile bireylere toplumsal yaşama uyum sağlamaları için gereken bilgi, değer, beceri

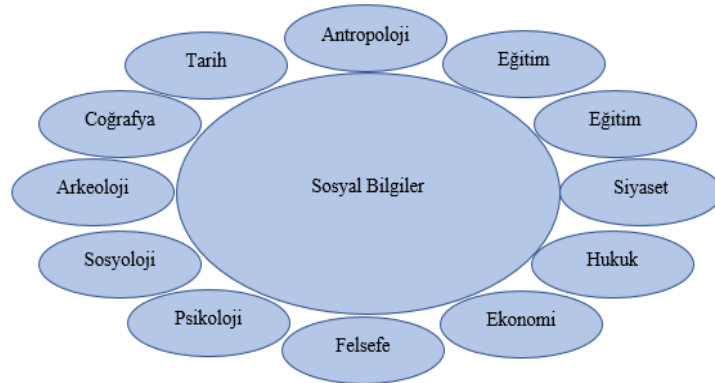
ve tutumların kazandırılması amaçlanmaktadır. Bir başka deyişle sosyal bilgiler dersinde bireylerde bilgi, beceri, değer ve sosyal katılıma ilişkin donanım oluşturularak bireyin toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılım sağlaması amaçlanmaktadır (Öztürk, 2015). Ross (2001) sosyal bilgilerin temel amacının toplumsal normlar içinde sosyalleşme, sosyal disiplinlerden kavram, olay ve genellemelere ulaşma ile yansıtıcı ve eleştirel düşünmeyi sağlama olduğunu dile getirmektedir. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018, s. 7)'na göre ise sosyal bilgiler dersi ile öğrencilerin;

1. *“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,*
2. *Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,*
3. *Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,*
4. *Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,*
5. *Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,*
6. *Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,*
7. *Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,*
8. *Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,*
9. *Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,*
10. *Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,*
11. *Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,*
12. *Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,*
13. *Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,*
14. *Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,*

15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
16. Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,
17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.”

Bu amaçlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgiler dersinin kendini ve yeteneklerini tanıyan ve ne yapmak istediğini bilen, bilimsel yolları kullanarak bilgiye ulaşabilen ve ulaştığı bilgiye eleştirel yaklaşabilen bireyler yetiştirmeyi amaç edindiği görülmektedir. Bununla birlikte sosyal bilgiler dersinin sosyal bilimlerin ürettiği bilgileri günlük yaşamında kullanabilen, cumhuriyete ve cumhuriyetin getirdiklerine bağlı, bilinçli bir vatandaş yetiştirmeyi amaç edindiği söylenebilir.

Sosyal bilim disiplinlerinden olan tarih, antropoloji, coğrafya, arkeoloji, sosyoloji, psikoloji, felsefe, ekonomi, hukuk, siyaset, din ve eğitim disiplinleri sosyal bilgiler dersinin yapı taşlarını oluşturmaktadır. Sosyal bilgiler eğitiminde bu temel disiplinlerle iç içe olan çevre eğitimi, demokrasi eğitimi, kültürel miras eğitimi, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, medya okuryazarlığı ve güncel olaylar eğitimi, değerler eğitimi, afet ve deprem eğitimi, sanat ve estetik eğitimi gibi birçok çalışma alanından yararlanılmaktadır. Sosyal bilgiler eğitiminde yer alan sosyal bilim disiplinleri Görsel 2.1’de gösterilmiştir. Görsel 2.1’de görüldüğü üzere sosyal bilgiler dersi disiplinlerarası bir yaklaşım alanı olarak bünyesinde birçok farklı sosyal bilimi barındırmaktadır.

Görsel 2.1. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Yer Alan Sosyal Bilim Disiplinleri (Koçoğlu, 2015, s. 51)

2.2. Sosyal Bilgiler ve Okuryazarlık Becerisi

İçeriğini sosyal bilim disiplinlerinden alan sosyal bilgiler eğitiminde coğrafya, tarih, ekonomi ve hukuk gibi sosyal bilimlerin etkisi oldukça fazladır. Bireyler sosyal bilgilerin en temel amacı olan etkin ve etkili bir vatandaş olabilmek için çok iyi birer hukuk okuryazarı, tarih okuryazarı, teknoloji okuryazarı, coğrafya okuryazarı, çevre okuryazarı, harita okuryazarı, medya okuryazarı, ekonomi okuryazarı vb. olmalıdır (Kalın, 2015). Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası bir yaklaşım alanı olarak bünyesinde farklı sosyal bilimleri barındırıyor olması ve bu farklı bilimlerin içeriğinde yer alan bilgi ve becerileri bireylere kazandırmayı amaç edinmesi, okuryazarlık alanlarını sosyal bilgiler için önemli kılmaktadır.

2.3. Okuryazarlık Kavramının Gelişimi ve Değişimi

Günümüze kadar okuryazarlık kavramının birçok farklı tanımı yapılmıştır. Bu kavramın zaman içerisinde farklı tanımının yapılmasının nedeni ise bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin bireylere ve toplumlara olan etkileriyle birlikte değişen koşul ve gereksinimlerin çeşitliliğidir. Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe Sözlük'te okuryazarlık kavramı “okuryazar olma durumu” şeklinde ifade edilirken, okuryazar kavramı ise “okuması yazması olan, öğrenim görmüş kimse” şeklinde tanımlanmaktadır. En genel anlaşılan tanımı ile okuryazarlık, “alfabe ile yazılabilen metinleri okuyabilme ve yazabilme durumu” şeklinde ifade edilmektedir (Aldemir, 2003).

Günümüzde ise değişen ve gelişen bu koşul ve gereksinimlerden dolayı okuryazarlık kavramı ilk anlamının ötesinde, farklı bir anlam içermektedir. Okuryazarlık kavramı içerisinde birçok zihinsel beceriyi, dil kullanımı doğrultusunda ortaya koyulan iletişim becerilerini ve birçok tutumu barındıran bir eğitim terimine dönüşmüştür (Aşıcı, 2009). Okuryazarlık; bilgi, beceri ve sosyal kuralları fark etmemizi, birbirimizle paylaşarak yorumlamamızı ve kendi kültürümüzdeki semboller sistemini kullanarak bir sonraki nesle aktarmamızı sağlayan araçtır (Altun ve Güner, 2005). Okuryazarlık kavramı her ne kadar okuma ve yazma sözcüklerinin birleşimi ile elde edilen bir kavram olsa da içerisinde sadece okuma ve yazma becerilerini barındırmamaktadır. Sözel beceriler içerisinde yer alan konuşma ve dinleme becerileri de okuryazarlık kavramının barındırdığı beceriler arasındadır. Bir diğer deyişle okuryazarlık kavramı dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini bünyesinde toplamaktadır. Okuryazarlık konusuna değinilen ABD'deki Ulusal Öğretmenler ve Eğitimciler Konseyi'nde

okuryazarlığın; teknolojik araç kullanabilme, ortaklaşa sorun çözebilme, bilgi oluşturabilme ve aktarabilme, ahlâki sorumluluklara uyum sağlayabilme gibi birçok beceriyi bir arada bulundurduğu belirtilmektedir (Kişnişçi, 2014).

Okuryazarlığı evrensel bir değer olarak gören Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO, 2004, s. 12) okuryazarlığı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Okur-yazar, kendinin ve içinde yaşadığı toplumun gelişmesine katkıda bulunabilecek derecede okuma-yazma ve hesap yapma becerilerine sahip, grup ve topluluk içindeki görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli bilgi ve becerileri kazanmış kişidir.”

Bununla birlikte UNESCO (2004, s. 12-13)’nun bir başka tanımına göre evrensel okuryazarlık;

- *“Değişik türdeki yazılı kaynakları, kayıtları kullanarak tanımlama, anlama, yorumlama, bir araya getirme, iletişim kurma ve hesap yapma yeteneğidir.”*
- *“Toplumun geniş bir kitlesine seslenebilmesi, bilgisini ve gücünü geliştirerek hedeflerine ulaşabilmesi için bireye olanak veren olgudur.”*
- *“Siyasal ve toplumsal yaşama katılmak, toplumsal farkındalık ve eleştirel düşünme becerilerini kazanmak için sürekli bir öğrenme sürecidir.”*
- *“Bireyleri dünyayı anlama, onu biçimlendirme, demokratik süreçlere katılma, kültürel kimliklerini güçlendirme becerileriyle donatan bir olgudur.”*

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) tarafından her üç yılda bir yayımlanan araştırma raporu olan PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)’nın 2015 Ulusal Raporu (2016, s. 1)’nda ise okuryazarlık şu şekilde tanımlanmaktadır: “Öğrencilerin temel konu alanlarındaki çeşitli durumlarda karşılaştıkları problemleri tanımlarken, yorumlarken ve çözerken, bilgi ve becerilerini kullanma, analiz etme, mantıksal çıkarımlar yapma ve etkili iletişim kurma yeterlilikleri”.

Günlük dilde anlam ayrımı yapmaksızın birbirlerinin yerine kullanılabilen okuma-yazma ve okuryazar kavramları arasındaki anlam farkının giderek açıldığına dikkat çeken Kurdayoğlu ve Tüzel (2010) kağıt üzerindeki alfabelerden oluşturulan harfleri çözümlemeye dayanan okur-yazar ifadesinin karşısında, anlamlandırmayı amaç edinen ve anlamlandırmaya dayanan okuryazarlık ifadesinin gün geçtikçe yeni terimlerle bir araya gelerek (hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, harita okuryazarlığı vb.) anlam sahasını genişlettiğini belirtmişlerdir. Kurdayoğlu ve Tüzel (2010, s. 285-286) bu kavram farklılığını daha net bir biçimde ortaya koyabilmek için ise Tablo 2.1’de yer alan şu maddeleri ifade etmişlerdir:

Tablo 2.1. *Okuma-Yazma ile Okuryazarlık Becerisi Arasındaki Temel Farklar*

Okuma-Yazma	Okuryazarlık
Kod çözmeye dayalıdır.	Anlamlandırmaya dayalıdır.
Bir kategori belirtir.	Bir derece belirtir.
Simge sistemi basılı ortamdaki harflerdir.	Simge sistemi insanın düşünebildiği her şeydir.
Statik tanımlaması yapılmıştır.	Tanımlanması devam etmektedir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi okuma-yazma eyleminde harflere dayalı alfabeler ile oluşturulan kodları statik bir şekilde tanıma söz konusuyken; okuryazarlıkta oluşturulan bu kodları tanıma, çözme ve anlam kurma söz konusudur. Okuryazarlık okuma-yazma eylemi gibi statik bir duruma sahip değil, aksine yeniden anlamlandırarak inşa etme ve değerlendirme gerekliliği olan bir durumdur. Okuma-yazma bir unvan olarak bu eyleme sahip olup/olmama durumunu gösterirken; okuryazarlık sahip olup/olmamaktan çok bu duruma hangi derecede sahip olduğunu belirtir. Dolayısıyla okuma-yazma olan ya da olmayan bir beceriyi ifade ederken, okuryazarlık geliştirilebilen bir yeteneği ifade etmektedir (Kurdayoğlu ve Tüzel, 2010).

Okuma-yazma için metin kâğıt üzerindeki alfabe tabanlı harf sisteminden oluşan bir kompozisyonudur ve bu kompozisyonu sadece o alfabe tabanını öğrenen bireyler anlayabilir, okuryazarlıkta metin ise insan düşüncesinin ortaya koyabileceği bütün bilgi, beceri ve örüntülerdir. Dolayısıyla okuryazarlık, metin kavramına yeni bir bakış açısı getirmektedir. Okuma-yazma ile ilgili belli başlı bazı tanımlardan bahsetmek mümkündür ancak okuryazarlığın önüne aldığı terime göre her geçen gün farklı tanımlamaları yapılmaktadır. Bütün bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere okur-yazar ve okuryazarlık kavramları birçok konuda birbirlerinden farklılaşmaktadır (Kurdayoğlu ve Tüzel, 2010).

Okuma ve yazma kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşan okuryazarlık kavramı her ne kadar bu kavramların getirdiği anlamdan doğmuş olsa da farklı bir kavram olarak içeriği günden güne gelişmekte ve değişmektedir. Okuryazarlık üzerine yapılan çalışmalar da bu kavramın gelişmesine ön ayak olmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumları da değiştirmesiyle birlikte okuryazarlık gereksinimleri arttıkça, okuryazarlık kavramı da değişmeye ve gelişmeye devam edecektir (Göfner, 2017). Bu

doğrultuda okuryazarlık kavramı bir süreç olarak ifade edilirse, bu sürecin statik değil devamlı ve gelişen bir yapıda olduğu söylenebilir. Önemli olan nokta ise bu süreci değişimlerle birlikte ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda yeniden oluşturabilmektir. Bunu başarabilmek için de okuryazarlığı değişen yapısı ile birlikte ele alarak, günümüz şartlarına uygun bir biçimde güncellemek gerekmektedir (Altun, 2005).

2.3.1. Dünya’da okuryazarlık

UNESCO 1990 yılında düzenlediği Herkes İçin Eğitim Konferansı’nda (Conference on Education for All in, 1990) Herkes İçin Eğitim (EFA) adı altında bir program başlatmıştır. Bu programın temel ilgi alanlarını temel eğitim, yetişkin okuryazarlığı, eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve eğitimde kalite sorunu oluşturmuştur. Programın bu önemli ve yaşamsal hedeflerine karşın başlatıldığı yıl ülkelerin bu hedeflere ulaşması pek mümkün olamamıştır. Bu nedenle programın başlatıldığı yıl olan 1990’dan 10 yıl sonra Senegal’de düzenlenen uluslararası konferansta beş yıl içerisinde ulaşılması planlanan 2015 hedefleri saptanmıştır. Bu hedeflerden biri de okuryazarlık için gereken becerilerin geliştirilmesi ve bu özelliklerin mükemmelleştirilmesi biçiminde oluşturulmuştur.

UNESCO (1990-2014)’nın 2002 yılından bu yana yayımladığı, ülkelere dair eğitim durumlarını içeren bilgilere, evrensel eğitim amaçlarına ve bu amaçlara ulaşma durumlarına yer verilen Herkes için Eğitim Küresel İzleme Raporları incelendiğinde, 2006 yılında yayımlanan ve okuryazarlığın Herkes İçin Eğitim’in temeli olduğuna dikkat çekilen raporda, okuryazarlığa ayrı bir başlık olarak yer verildiği göze çarpmaktadır. Bu raporda okuryazarlık sorununun yoksullar başta olmak üzere sıra dışı grupları ve kadınları etkilediğinden ve okuryazarlık sorunun bilinenden çok daha büyük bir sorun haline geldiğinden bahsedilerek, sorunun çözümü için öneriler getirilmiştir. Okuryazarlık kavramının gün geçtikçe değişen ve karmaşılaşan zorunlu ihtiyaçları yansıtabilmek için son elli yılda oldukça değiştiğine ve geliştiğine dikkat çekilerek, okuryazarlık becerilerinin günümüz toplumları için son derece önem arz ettiğine değinilmiştir. Ayrıca raporda okuryazarlığın yararlarına da yer verilmiştir.

Yaşamsal ve kültürel bir etkinlik olarak okuryazarlık olgusu, dünya üzerinde farklı biçimlerde yorumlanabilmektedir. Bilim ve teknolojiye önde olan ve sanayileşen toplumlar ile gelişmekte olan toplumlar arasındaki okuryazarlık olgusunun algılanışı,

iletişimin elektronik ya da kâğıt gibi farklı kanallar üzerinden yürütülmesi, okuma ve öğrenme etkinlikleri içerisinde teknolojinin kullanılması, kütüphanecilik ve kitapçılığın şehir kültürü üzerinde vazgeçilmez bir yere sahip olması biçiminde farklılıklar barındırmaktadır (Nergis, 2011). Örneğin UNESCO yayımladığı raporda Türkiye’de okuryazarlık tanımının “basit cümleleri okumak ve yazmak” olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık Çin’de okuryazar olma durumu bireylerin bildiği karakter sayısı ve yaşanan yer ile ilişkilendirilmektedir. 40000 karakterden ve harfler yerine sembollerden oluşan Çin alfabesini kullanan Çin’de okuryazar olabilme koşulu kırsal alanlarda yaşayanlar için 1500 karakter, şehirlerde yaşayanlar için ise 2000 karakter bilmek şeklinde ifade edilmiştir. İsrail’de okuryazar olabilmenin önkoşulu en az ilkokul mezunu olmaktır. Ürdün’de ise 15 yaş üstü olmak koşuluyla herhangi bir dilde okuma ve yazma bilen bireyler okuryazar kabul edilmektedir (Göfner, 2017).

Okuryazarlık kültürünü topluma mal ederek bu olgunun gelişmesini isteyen ülkeler, öğrencilerin de okuryazar olarak yetiştirilmesine önem vermektedirler. Bir başka örnek olarak Finlandiya Millî Eğitim Bakanı Merilampi 2002 yılında yayımladığı yazısında öğrencilerin iyi birer okuryazar olarak yetişmelerinin sebeplerini şöyle açıklamıştır (Nergis, 2011, s. 1138):

- “Öğretmenlere geniş bir seçim imkânı sunan materyal zenginliği ve program esnekliği,
- Fince’nin fonetik bir dil olması ve okuma materyallerinin okuyanlara kolay gelmesi,
- Öğretmenlerin üniversite mezunu olmaları,
- Halk kütüphanelerinin okulda edinilen okuryazarlık becerilerini pekiştirmesi,
- Finlerin, dünyanın en aktif kütüphane kullanıcıları arasında yer alması,
- Okuryazarlık etkinliklerini destekleyen TV ve radyo programları,
- Eğlence amaçlı da olsa medya okuryazarlığının artması,
- 1980’lerden beri, medya eğitiminin veriliyor olması,
- Okuryazarlığın miras alınmadığının, her yeni gelen neslin kendi okuryazarlık kültürünü inşa etmesi gerektiğinin anlaşılması.”

Finlandiya eğitim sisteminde kütüphaneler son derece etkin bir şekilde yer almaktadır ve öğrencilere kazandırılmaya çalışılan okuryazarlık becerileri televizyon ve radyo programlarıyla desteklenmektedir. Bununla birlikte Finlandiya eğitim sisteminde medya okuryazarlığı eğitimi öğrencilere yıllar önce vermeye başlanmaktadır. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre okuryazarlık anlamında daha bilgili ve donanımlı nesiller yetiştirilme çabasının olduğu söylenebilir (Nergis, 2011).

2.3.2. Türkiye’de okuryazarlık

Türkiye’de 1920’lerin sonunda %10 civarında olan okuma-yazma oranı, 1 Kasım 1928 Harf Devrimi’nden sonra eğitimde seferberlik çalışmaları, gelişen bilim ve teknoloji, eğitim şartlarının iyileştirilmesi gibi gelişmelerle birlikte günümüze kadar %95’in üzerine çıkmıştır (TÜİK, 2018). 1940’lı yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri okuma yazma çalışmaları, 1970’lerden bu yana fonksiyonel okuma yazma projesi, 1981-1989 yılları arasında 100. yıl okuma seferberliği, 1990’lardan günümüze kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi sosyal gelişmeyi destekleme projesi, 2001 yılından itibaren ulusal eğitime destek, eğitim her engeli aşar gibi etkinlikler Türkiye’de okuma-yazma seferberliğinin başarıya ulaşmasında temel dayanaklar olarak göze çarpmaktadır (Önal, 2010).

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’nın (2003) hazırladığı Ön Ulusal Kalkınma Planı’na göre değişen ve gelişen bilgi toplumunun belirli bir refah seviyesine ulaşabilmesi için bazı amaçlar öne sürülmüştür. Bu amaçlar içerisinde personellerin okuryazarlık düzeylerinin yükseltilmesi, bilgisayar okuryazarlığının toplumun her kesimine yayılması, öğrencilerin ve öğretmenlerin çoklu ortam kaynaklarına internet üzerinden erişiminin kolaylaştırılması, öğretmenlerin eğitimde kullanılan teknolojileri kullanma becerilerinin arttırılması, hizmet içi eğitimlerle bilgisayar okuryazarlığı ve internet kullanımının geliştirilmesi gibi amaçlara da yer verilmiştir.

UNESCO (2005’ten aktaran Göfner, 2017) 2005 yılında yayımladığı raporda Türkiye’de okuryazar kabul edilebilmek için gereken şartları ise şöyle ifade etmiştir:

“Kişi, Türkçe alfabesinde okuma ve yazmayı bilmelidir. Kişi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı değilse, ana dilde okuma veya yazma bilgisine sahipse, okuryazar olarak kabul edilmesi gerekir. Kişinin Türkçe okumayı bildiği, ancak yazmadığı durumlarda, okuryazar olarak kabul edilmemesi gerekir. Kişi eski Türk alfabesinde okuma ve yazmayı biliyorsa okuryazar olarak kabul edilmemelidir. Okuma ve yazmayı öğrenmek için, herhangi bir örgün eğitimi tamamlama şartı yoktur. Derslerle, başka öğrenme yöntemleriyle veya kendi kendine okuma yazmayı öğrenmiş olabilir.”

Ulusal raporların sonuçları göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de okuryazarlığın geliştirilmesi ve okuma alışkanlığının arttırılması konusunda Cumhuriyet’in ilk yıllarından günümüze kadar ciddi bir ilerleme kaydedilmiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bilgi çağının gereklilikleri ve gelişmiş ülkelerdeki okuryazarlık oranları düşünüldüğünde, Türkiye’de okuryazarlık kavramının yeniden

yorumlanması ve bu kavramla ilgili çalışmalara ağırlık verilmesi gerekliliği önem arz etmektedir.

2.4. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Okuryazarlık Becerileri

Bilim ve teknolojinin gelişimi ile birlikte 1950'li yıllardan itibaren teknoloji ürünlerinin insan hayatına girmesi ve bilgi birikiminin her geçen gün artmasıyla geleneksel düzeyde algılanan okuryazarlık kavramı ihtiyaçlar doğrultusunda değişmeye başlamış ve bu değişim, farklı okuryazarlık kavramlarını da beraberinde getirmiştir (Kalın, 2015). Özellikle 1990'lı yıllardan sonra okuryazarlığın kavram çerçevesi toplumların hayat şartlarının değişmesi sonucu ortaya çıkan yeni gereksinimler doğrultusunda şekillenmiş ve çeşitlenmiştir.

20. yüzyılın son çeyreğindeki toplumsal ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan bu okuryazarlık türleri, her ne kadar temel okuma ve yazma kavramları ile ilgili olsa da çok daha karmaşık ve çoklu okuma yazma becerileri gerektirmektedir (Aşıcı, 2009). 1950'lerden sonraki bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile toplumsal değişimler sonucunda farklılaşan okuryazarlık kavramı, günümüzde de toplumların ve bireylerin gereksinimleri doğrultusunda gelişimini ve değişimini sürdürmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 2018 yılından itibaren değişen ve gelişen bu becerilere göre şekillendirilmeye başlanmıştır. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile birlikte kazandırılması amaçlanan beceriler arasına çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlık becerileri dâhil edilmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın yapısı ile ilgili kısımda öğrenme alanlarına yer verilmiştir. Bu öğrenme alanlarında çevre okuryazarlığı becerisinin “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında kazandırılmasının hedeflendiği, harita okuryazarlığı becerisinin ise “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında kazandırılması hedeflendiği belirtilmekle birlikte dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlık becerilerine herhangi bir öğrenme alanı başlığında yer verilmemiştir.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlık becerileri 5., 6. ve 7. sınıf öğrenme alanlarında “*Bu öğrenme alanı işlenirken ...*

okuryazarlık/okuryazarlığı becerisinin öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.” biçiminde belirtilmiştir. Çevre okuryazarlığı becerisinin 5. sınıfta yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında, dijital okuryazarlık becerisinin 5. sınıfta yer alan “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında, harita okuryazarlığı becerisinin 5. ve 6. sınıfta yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında, medya okuryazarlığı becerisinin 7. sınıfta yer alan “Birey ve Toplum” öğrenme alanında, politik okuryazarlık becerisinin ise 6. sınıfta yer alan “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanması ifade edilmiştir. Hukuk okuryazarlığı ve finansal okuryazarlık becerilerine ise 5., 6. ve 7. sınıf öğrenme alanlarında yer alan açıklamalarda yer verilmemiştir. Bu başlık altında 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan okuryazarlık becerilerine yer verilmiştir.

2.4.1. Çevre okuryazarlığı

Çevre kavramının kapsamının oldukça geniş olmasıyla birlikte alan yazında farklı tanımlarının olduğu görülmektedir. Genel bir tanımla çevre, canlıları yaşamları boyunca etkileyen canlı ve cansız kültürel, sosyal, tarihsel, fiziksel ve iklimsel faktörlerin tamamı biçiminde açıklanabilir (Timur, Yılmaz ve Timur, 2014). Günümüzde dünya üzerindeki insan nüfusunun artması ve küreselleşme ile birlikte insanların dünya üzerinde neredeyse ayak basmadığı bir yer kalmaması, teknolojinin ilerlemesi ile birlikte sanayi kuruluşlarının artması gibi nedenlerden dolayı çevresel sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu çevresel sorunların günden güne artmasıyla birlikte çevre eğitimi oldukça önemli bir hâl almıştır.

Çevre okuryazarlığı terimi ilk defa Roth (2002) tarafından kullanılmıştır. Farklı yönleriyle ele aldığı bu terimi farklı yönleriyle birlikte tanımlamıştır. Roth’a göre çevre okuryazarlığı bireylerin çevre ile ilgili tutum ve davranışlarını olumlu yönde değiştiren doğa ile ve diğer bireylerle olan ilişkilerini sürdürülebilir bir şekilde gerekli eylemleri gerçekleştirmelerini sağlayan bilgi, beceri, anlayış ve tutumların tümüdür. Bireylerin çevre okuryazarı olarak yetiştirilebilmesi için işe koşulan çevre eğitiminin temel amacı bireyin çevresiyle ilgili doğru tutum, beceri ve davranışları geliştirmesini sağlamaktır (Gülay ve Öznacar, 2010). Bu temel amaçlar ve çevre eğitiminin özellikleri dikkate alındığında çevre okuryazarlığının ana bileşenleri şu şekilde ifade edilebilir (Karatekin, 2013):

- *Çevre Bilgisi*: Çevre okuryazarlığı kavramının barındırdığı bilgi unsuru, yalnızca ekolojik çevre bilgisinden oluşmamaktadır. Çevreye dair önemli kavramların ve bu kavramların tanımlarının bilinmesi, çevresel olaylar ile ekolojik sistemler arasındaki ilişki çıkarımlarının kavranması gibi durumlar da çevre okuryazarlığı kavramının bilgi unsuru içerisinde bulunmaktadır.
- *Çevresel Duyuş*: Bireyin çevresel sorunlara ve çevreye karşı gösterdiği duyarlılıkla birlikte toplum yapısını dikkate almak kaydıyla çevre ile ilgili kararlar alması ve çevresi ile ilgili sorumlu davranışlar göstermesidir.
- *Beceri*: Bireyin barındırdığı çevresel bilgi ve tutumları çevre ile ilgili sorunların çözümünde kullanabilmesidir.
- *Çevresel Davranış*: Bireyin çevresel sorunların çözümünde rol oynayacağı etkinliklere aktif katılımı ile birlikte çevresel bilgi, tutum ve becerisinin somut bir göstergesidir.

Çevre okuryazarı bireyler çevresel sorunlar üzerine karar alabilecek bir motivasyona sahip olmalarının yanı sıra çevresel bilgi, tutum, deneyim ve entelektüel becerilere sahiptirler. Çevre okuryazarı bireyler sosyal sistemler de dahil olmak üzere çevresel sistemleri ve süreçleri idrak edebilirler. Ayrıca çevre okuryazarı bireyler, kendi ülkelerinin vatandaşı ve aynı zamanda bir dünya vatandaşı olarak sosyal, kültürel, ekonomik, politik, çevresel ve küresel ilişkileri ve bu ilişkilerin doğurabileceği sorunları fark ederek etraflıca kararlar alabilirler (Karatekin, 2011). Çevre okuryazarlığı, toplumların ve bireylerin içinde bulundukları doğal çevre ile olan ilişkilerinin kapsamlı bir biçimde ifade edilmesidir. Bu doğrultuda çevre okuryazarı bireyler; kültür, bilim ve teknoloji, tarımsal faaliyetler gibi doğal sistemlerin işleyişindeki rolünü bilir ve çevre sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için doğru çevresel kararlar alır (Kışoğlu, 2009).

Çevre okuryazarlığı kavramı sosyal bilgiler bağlamında ele alındığında iki alanın da disiplinlerarası bir yapıya sahip olması, bu alanları birbirine yaklaştıran en önemli özellik olarak göze çarpmaktadır. Çevre okuryazarlığının tanımı, boyutları ve çevre okuryazarı bireyin özellikleri dikkate alındığında, çevre okuryazarlığının sosyal bilgiler dersinin içeriğinde yer alan birçok beceri ve davranışla örtüştüğü görülmektedir. Tek bir disiplinin sorumluluğu altında olamayacak kadar önemli olan çevre okuryazarlığı, birçok disiplinin bir araya gelmesiyle oluşan ve esnek bir yapıya sahip olan sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilere etkili bir biçimde kazandırılabilir (Karatekin, 2013).

2.4.2. Dijital okuryazarlık

Bilimsel gelişmelerle birlikte ortaya çıkan yeni teknoloji ve araçlar toplumsal yaşamda birçok değişime neden olmaktadır. Bununla birlikte bilimsel gelişmeler bireylerin çalışma biçimlerini de değiştirmekte ve dönüştürmektedir. İnternet üzerinden kolay bir biçimde yayınlanan ve dağıtılan dijital metinlere yalnızca geleneksel bilgi otoriteleri değil tüm insanlar kolayca ulaşabilmektedir (Yeşildal, 2018). Bu teknolojik gelişmelere maruz kalan öğrencilerin düşünme ve öğrenme stilleri ile eğitimcilerin öğretim yöntemlerini belirleme biçimini etkilemektedir (Lane, 2012). Bu doğrultuda dijital okuryazarlık kavramı günümüzde önem verilmesi gereken bir beceri alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dijital okuryazarlık kavramının bilinen ilk tanımlarından birini yapan Gilster (1997) dijital okuryazarlığı bilgisayarlar tarafından sunulan bilgiyi çeşitli kaynaklardan, farklı biçimlerde kullanabilme ve anlayabilme yeteneği olarak ifade etmiştir. Ng, (2012, s. 1066) dijital okuryazarlık kavramını “bireyin değişmekte ve gelişmekte olan teknolojilere uyum sağlaması” biçiminde tanımlamıştır. Özbay ve Demir (2014, s. 32) ise dijital okuryazarlığı “bireylerin dijital ortamda karşılarına çıkan yönerge, komut, işaret ve görselleri doğru bir şekilde anlamlandırarak dijital araç-gereçleri etkin bir şekilde kullanabilmeleri” biçiminde ifade etmektedir.

Alkalai ve Hamburger (2004) dijital okuryazarlık kavramının fotoğrafik ve görsel, üretim, branşlara ayırma, bilgi edinme ve sosyo duygusal olmak üzere beş farklı beceriyi barındırdığını ifade etmiştir. Bu beceriler şöyledir:

- *Fotoğrafik ve Görsel Beceriler:* Bireyin gördüğünü sezgisel olarak anlamlandırabilmesini, grafik ve görsellerdeki mesaj ve yönergeleri anlayabilmesini, serbestçe okuma yapabilmesini içermektedir.
- *Üretim Becerileri:* Çeşitli dijital ortamlarda üretilen materyallerden farklı olarak yeni ve daha anlamlı bir materyal üretimini içermektedir. Üretilen materyaller metinlerin yanında görsel sanat eserlerini de kapsamaktadır.
- *Branşlara Ayırma Becerileri:* Dijital bilgi çağının getirdiği bilgiye ulaşma konusundaki özgürlük, beraberinde farklı dallara ayrılmış ve parçalara ayrılmış farklı bilgi parçacıklarını birleştirebilmeyi ve bu bilgi parçacıklarını yapılandırabilmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla bu beceri de bilgilerin yapılandırılması boyutunu içermektedir.

- *Bilgi Edinme Becerileri:* Günümüzde bilgiye erişimin kolaylaşmasıyla birlikte dijital dünyadaki kullanıcılara yanlış, taraflı ya da öznel bilgilerin ulaşması da kaçınılmaz bir hal almıştır. Dolayısıyla bu beceri kullanıcıların kendilerine iletilen bilgiler arasında ayırım yaparak doğru bilgiye ulaşabilmesini içermektedir.
- *Sosyo Duygusal Beceriler:* Kişiler arası iletişim, dijital dünyanın gelişimi ile birlikte farklı bir hal almış ve bu doğrultuda farklı iletişim yöntemleri gelişmiştir. Sosyal medya platformları, sohbet uygulamaları, forumlar vb. oluşumlarda birçok kişi her an birbirleriyle iletişim halindedir. Dolayısıyla bu beceri dijital ortamlarda duyguları paylaşabilme, internet tuzaklarından ve sahte kimliklerden kaçabilme, virüs saldırılarına karşı bilinçlenme boyutlarını içermektedir.

Hague ve Payton (2010) ise dijital okuryazarlık bileşenlerini; eleştirel düşünme ve değerlendirme, işbirliği, bilgiyi bulma ve seçme yeteneği, e-güvenlik, etkili iletişim, işlevsel beceriler ve yaratıcılık, kültürel ve sosyal anlayış, işlevsel beceriler olmak üzere sekiz boyutta ele alırken, dijital okuryazar bireyin özelliklerini ise şu şekilde sıralamışlardır:

- İhtiyacı olan bilgilere etik ilkeleri göz önünde bulundurarak nerede ve nasıl ulaşacağını bilir,
- Doğru bilginin ne olduğunu ve bu bilgiye hangi kaynaklardan ulaşabileceğini değerlendirerek, bu bilgileri hangi araçları kullanarak sunabileceğini ve bundan nasıl çıktılar elde edeceğini bilir,
- Güvenli bir şekilde iletişim kurarak edindiği bilgileri işbirliği içinde başkalarıyla paylaşır.

Toplumların bilimsel ve teknolojik gelişme ve değişmelerin getirdiği ortamlarla iç içe olması kaçınılmazdır. Günümüzde öğrencilerin gereksinim duyduğu teknolojik bilgi ve beceriler ise her geçen gün artmaktadır. Ayrıca bireyler internet ortamında sıklıkla zararlı, şiddet içerikli ve ırkçı mesajlarla karşılaşabilmektedir. Artan bilimsel gelişmelerle birlikte teknoloji ortamındaki zararlı mesajların öğrencilere olan etkisini en aza indirebilmek ve öğrencilerin gelişen ve değişen çağa ayak uydurabilmelerini sağlayabilmek için, değişen teknolojilerin ve teknoloji bilgisinin öğrenme ortamına aktarılması önemlidir (Yiğit, 2013). Bu bağlamda toplum ve teknolojinin iç içe olması göz önünde bulundurulduğunda, dijital okuryazarlık kavramının bireyin toplumsallaştırılmasında önemli bir yeri olan sosyal bilgiler dersi için önem arz etmektedir.

2.4.3. Finansal okuryazarlık

Ekonominin sosyal bilimler arasındaki en karmaşık disiplin olarak görülmesi ve günümüzdeki ekonomik şartların öğrencilerin hayatlarında başarılı olabilmeleri için ekonomi eğitiminin eğitim sistemine dahil edilmesi gerekliliğini ortaya koymasıyla birlikte 20. yüzyılın sonlarına doğru finansal okuryazarlık kavramı ortaya çıkmıştır (Akhan, 2013). Finansal okuryazarlığı toplumsallaştırma ve iyi vatandaş yetiştirme olarak gören Akhan (2013, s. 79), “gençlerin iyi bir vatandaş olarak yatırımcı, tüketici ve üretici rollerinde gelecekleri için daha isabetli kararlar almalarında ve dünyayı daha iyi anlamlandırmaları için gerekli olan ekonomi konularında kendi kendilerine yetebilecek bir seviyeye gelmeleridir” biçiminde finansal okuryazarlığı tanımlamaktadır. Kapsamlı bir tanıma yer veren Gerek ve Kurt (2007, s. 650) ise finansal okuryazarlığı “ekonomik sorunları, seçenekleri, kâr ve maliyetleri tanımlama, ekonomik koşullardaki değişimlerin sonuçlarını inceleme, ekonomik verileri toplayarak organize etme, kâr ve maliyet arası dengeyi kurma yeteneği” olarak tanımlamaktadır.

Kişisel ekonomi eğitmenleri, öğrencilerin finansal okuryazar olabilmeleri için yapmaları ve bilmeleri gerekenleri finansal sorumluluk ve karar verme, gelir ve kariyer, planlama ve para tasarrufu, kredi ve borçlanma, risk yönetimi ve sigorta, birikim yatırım şeklinde sıralamışlar ve finansal okuryazar bir bireyin sahip olması gereken yeterlilikleri şu şekilde ifade etmişlerdir (Akhan, 2013):

- Yatırımcılar, üreticiler, tüketiciler ve vatandaşlar olarak ekonomi odaklı bilgilerini kullanarak seçimlerini bu bilgiler doğrultusunda yapabilmek için fiyatları, kaynakların sınırlarını ve yararlarını değerlendirebilirler.
- Temel ekonomi kavramlarını anlayarak vatandaşlar, tüketiciler ve işçiler olarak günlük yaşamlarını etkileyen esas ekonomi konuları üzerinde mantık yürütebilirler.
- Ülke ekonomisi, enflasyon, işsizlik, kredi kartı borçları gibi güncel konu ve sorunları tanıyabilir ve bu kavramların ne anlama geldiğine dair bir bakış açısı geliştirebilirler.
- Girişimciliğin değerlerini ve önemini kavrayarak ülke ekonomisindeki işletmelerin görevlerini anlayabilirler.
- Ekonomik teşviklerin insan davranışları üzerindeki etkisini tanımlayabilir ve bu teşviklerin kendi davranışlarını nasıl etkilediğini açıklayabilirler.

Finansal okuryazarlık bireylerin ekonomik kararlarının iyileştirilmesinde, ekonomik sistemlerin en az sorunla çalışabilmesinde ve ulusal seçim kararlarının düzeltilmesinde önemli bir role sahiptir. Finansal okuryazar bir birey, ekonomide meydana gelen problemleri ve bu problemlere dayalı ekonomi sistemlerine nasıl yaklaşacağını bilir ve problemlerin çözümünde sosyal hedeflerin karşılanması önemli olduğunu anlar. Öğrencilere bunu doğru bir biçimde öğretebilmek ekonomi eğitiminin anahtarıdır (Akhan, 2013).

Sosyal bilgilerin temel amacı bireylerde kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda olumlu davranışlar geliştirmektir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı hizmetlerin ve ürünlerin dağıtımını, üretimi ve tüketimi için insanların organize olabilmelerini sağlayan önemli konu ve deneyimleri içermelidir (Akhan, 2013). Sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde ekonomi ile doğrudan ilişkisi olan üretim, dağıtım ve tüketim ünite ve öğrenme alanı göze çarpmaktadır. Temel amacı etkili vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler eğitiminin özünde bireylerin ve toplumların yaşam şartlarını iyileştirmek vardır (Kahın, 2015). Ekonomi biliminin yaşam şartları ile doğrudan ilişkili olmasıyla, sosyal bilgiler eğitiminin bireylerin ve toplumların yaşam şartlarını iyileştirmeyi amaç edinmesi birbirleriyle örtüşmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi ile finansal okuryazarlık arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğu söylenebilir.

2.4.4. Harita okuryazarlığı

Bireyler yaşadıkları ortam içerisinde nerede bulunduklarını, istenilen konumun nerede olduğunu ve bulunduğu yerden istenilen yere nasıl ulaşabileceğini bilmek isterler. Bu bilme eylemi de bireyin en çok gereksinim duyulan yaşam becerilerinden birini oluşturmaktadır (Akgün, 2011). Bireyin bu bilgiye ulaşabilmesi için haritalar kullanılmaktadır. Haritalar önceden yalnızca “nerede” sorusuna cevap verirken, günümüzde “kim tarafından”, “nasıl”, “ne zaman”, “niçin” gibi sorulara da yanıt vermektedirler. Haritalar artık çeşitli konuların farklı kişiler tarafından anlaşılabilmesini sağlamaktadır (Uluğtekin ve İpbüker, 2005). Bu durum ise günümüzde haritaları daha karmaşık bir yapıya büründürmüştür.

İnsan ile mekân arasındaki ilişkiyi sağlayan harita, yeryüzünün bir parçasının veya tamamının belirli bir düzlem üzerine bir ölçek dahilinde küçültülerek çizilmesidir. Haritalarda yer alan her çizginin, rengin, imlerin ve sayıların ifade ettiği bir karşılık vardır. Harita okuryazarlığı ise bireylerin çizilen bu haritayı tanıma, haritadan

yararlanma, bu süreçte öğrendiği bilgi ve deneyimi hayatına aktarabilme yeteneğidir (Kuzey, 2017). Bireylerin gerçek anlamda harita okuryazarı sayılabilmesi için gereken beceriler; yön bulabilme, konum ve koordinat belirleyebilme, taslak harita oluşturabilme, sembolleri anlayabilme ve yorumlayabilme, ölçek kullanabilme ve uzaklık ölçebilme biçiminde sıralanmaktadır (Sönmez, 2013). Harita okuma ve harita okuryazarlığı kavramları birbirleriyle karıştırılmamalıdır. Harita kavramı hangi türde olursa olsun okunmak için oluşturulmuş bir grafikdir. Bireylere dünyayı ne kadar örgütleyebildiğini ve tanıdığını gösterir. Metaforik anlamı öne çıkarılan harita okuryazarlığı kavramında ise kültürel değerler, öğrenme şemaları ve göstergeler, mekânsal algılar ve kavram haritaları ön plandadır (Duman ve Girgin, 2005).

İlköğretim seviyesindeki harita becerileri genel olarak konum ve koordinat bulma, sembolleri anlama ve yorumlama, yön bulma, ölçek kullanma, uzaklık ölçme, okuma ve yorumlama biçiminde ifade edilmektedir (Mcclure, 1992; Kızılcaoğlu, 2007; Öcal, 2007, Ertuğrul, 2008; Akar, 2008; Koç ve Aksoy, 2009; Demiralp, 2009; Buğdaycı ve Bildirici, 2009; Sönmez, 2010; Koç, 2010; Sönmez ve Aksoy, 2012'den aktaran Sönmez ve Aksoy, 2013). Bu beceriler ise şöyle sıralanmaktadır:

- *Sembolleri Anlama ve Yorumlama Becerisi:* Semboller haritaları okuyabilmek için ihtiyaç duyulan somut kavramlardır. Öğrenciler bilgileri özetlemek ve haritayı kolaylaştırmak gibi nedenlerden dolayı harita sembollerine ihtiyaç duymaktadırlar. Öğrencilerin harita üzerinde gördükleri şeylere anlam yükleyebilmeleri için şekillerden yardım alarak haritayı okuyabilmeleri ve haritanın dilini çözmeleri gerekmektedir. Öğrencilerin harita üzerindeki demiryolları, karayolları, havaalanları ve yerleşim birimleri gibi standart sembolleri tanımaları gerekmektedir.
- *Yön Bulma Becerisi:* Yön bulma, bireylerin bulunduğu konumun tarifini eksiksiz yapabilmeleri anlamına gelmektedir. Günlük yaşamda sık kullanılan yönleri bilmeleri, öğrencilerin hayatını kolaylaştırmaktadır. Yön bulma becerisi öğrencilere kazandırılmaya çalışılırken somut araç ve gereçler kullanılarak, bilinen örneklerin verilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin yön duygusunun gelişmesi ile harita okuryazarlığının temel taşını oluşturmaktadır.
- *Konum ve Koordinat Belirleme Becerisi:* Konum başka bir yere göre bir yerin konumunu belirleme olarak hem göreceli hem de konumun belirlenmesi için koordinat sisteminin kullanılması olarak ifade edilen bir kavramdır. Öğrencilere

ilk aşamada verilecek olan eğitim, bireyin kendi çevresi göz önünde bulundurularak göreceli konum belirleme becerilerinin geliştirilmesine odaklanmalıdır. Harita okumanın temel taşı olarak nitelendirilen koordinat belirleme becerisi, bireylere ilköğretimden itibaren kazandırılması gereken bir beceridir. Çünkü öğrencilerin günlük yaşamında içinde bulunduğu çevreyi anlamsal bir şekilde zihninde oturtması ve bulunduğu noktayı tarif edebilmesi gerekmektedir.

- *Ölçek Kullanma Becerisi:* Harita okuryazarlığının temel taşlarından biri de ölçek kullanma becerisidir. Arazi üzerindeki gerçek uzunluk ve yüzölçümlerinin harita üzerindeki küçültme oranı esas alınarak oluşturulan karşılıklarına ölçek denilmektedir. Haritaların neyi ifade etmek istediğini anlayabilmek için ölçekleri okuyabilmek gerekmektedir. Bireyin çevresinden başlanarak verilen ölçek bilgisi öğretimi, bu beceriyi kazandırabilmek için verilen en uygun öğretim şeklidir.
- *Uzaklık Ölçme Becerisi:* Harita üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar ve etkinlikler ölçme becerisi ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda 6-8 yaşlarındaki öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalar, öğrencilerin yarıya yakınının sınıflarını metre cinsinden hesaplayabilirken 10-100 metre gibi daha uzak mesafelerdeki konumları genelde yanlış hesapladıklarını ortaya koymuştur. Bir alan üzerindeki uzaklığı hesaplayabilmek, harita ölçeğini anlamının ön koşulu olduğundan dolayı uzaklık ölçme becerisi ilköğretimden itibaren öğrencilere kazandırılmalıdır.
- *Harita Okuma ve Yorumlama Becerisi:* İlköğretim basamağındaki öğrencilerin harita okuryazarlığı çerçevesinde edinmesi gereken son beceri harita okuma ve yorumlama becerisidir. Bu beceri öğrencide haritayı okuyarak yorumlama, bilgi aktarımını sağlama, harita kullanımı sırasında üst düzey bilişsel becerileri harekete geçirme gibi birçok eyleme olanak tanır. Bu da harita becerilerinin en üst seviyesini oluşturmaktadır.

Coğrafya bilimi aynı zamanda bireylerin yaşadığı yer ile ilgili bilinçlenmesini ve yaşadığı yere bir anlam yüklemesini sağlayarak, öğrencilerde vatandaşlık ve birlikte yaşama bilinci oluşturmaya çalışmaktadır (Karabağ ve Şahin, 2007). Etkili vatandaş yetiştirmeyi amaç edinen sosyal bilgilerin yararlandığı temel disiplinlerinden biri olan coğrafya, bu amaç doğrultusunda önemli bir yere sahiptir. Coğrafya konularının anlaşılabilmesi ve öğrencilerin yaşadıkları çevreyi tanıyabilmesi için küçük yaşlardan

itibaren küre ve harita kullanmaları gerekmektedir. Okul çağı gelmiş öğrenciler de bu beceriyi ancak sosyal bilgiler dersi ile sağlayabilirler (Sönmez, 2013).

2.4.5. Hukuk okuryazarlığı

Hukuk toplumda sosyal düzen ve güven ortamının sağlanabilmesi için önemli bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte bireyler günlük yaşantılarında birçok hukuki durumla karşı karşıya kalmaktadır. Toplumsal düzen ve güven ortamının sağlanabilmesi için bireyler hukuki durumlarla karşılaştıklarında nasıl davranması gerektiğinin bilincinde olmalıdırlar. Bu gereksinimlerden dolayı günümüzde birçok toplumda hukuk eğitiminin önemli bir hal almasıyla birlikte hukuk okuryazarlığı kavramı ortaya çıkmıştır.

Hukuk kavramı ile okuryazarlık kavramı arasında sıkı bir ilişki vardır. Özellikle yazılı hukuk kurallarının geçerli olduğu toplumlarda bireylerden okuma ve yazmayı bilmeleri beklenmektedir. Bununla birlikte okuma ve yazmayı bilmeleri kadar hukukun kendine özel dilini ve hukuk kavramlarını kavrayabilecek seviyede bir okuryazar olmaları da bireylerden istenmektedir. Aksi halde okuryazarlığa sahip olmayan bireyler, hukuk ve hukukla ilgili kavramlara yabancılaşabilmekte ve hukuktan korkabilmektedir. Bu durum ise bireylerin hukuktan yararlanamamasını, demokrasinin getirdiği kişi hak ve özgürlükleri kullanamamalarını ve adalete olan erişimlerinin engellenmesini beraberinde getirmektedir (Oğuz, 2013).

Kanada İdare Mahkemeleri Konseyi hukuk okuryazarlığını, “hukuk alanındaki kelimeleri tanıma ve anlamlandırma, adalet sisteminin gerektirdiği hak ve sorumluluklarını bilme, yabancı hukuk terimlerini tanıma ve anlamlandırma yeteneği” şeklinde ifade etmektedir (Oğuz, 2013). Schimmel ve Militello (2012) ise hukuk okuryazarlığını hukuk bilgisi ve hukuk konularını anlamlandırma ve bu bilgiyi davranışa dönüştürebilme yeteneği olarak tanımlamaktadır.

Benjaars (2010) hukuk okuryazarı bir birey yetiştirme doğrultusunda hukuk okuryazarlığı kavramının amaçlarını; kanunları farklı sistemlerle karşılaştırabilme, akademik hukuk bilgisine erişebilme, hukukun sunduğu kaynakları kullanabilme kanunlar çerçevesinde hukuki sorunları analiz edebilme ve hukuki sorunlara kanuni çerçeveden bakabilme olarak ifade etmektedir. Zariski (2011) ise bu amaçları; bireyin kişisel yetkilerini hukuk çerçevesinde etkin ve etkili bir şekilde kullanması, kanunlar

hakkındaki bilginin yükseltilerek hukuksal bilginin yayılması ve hukukun eleştirel yapısının desteklenmesi olarak ifade etmektedir.

Türkiye’de son yıllarda kurum ve kuruluşların hukuk okuryazarlığı ile ilgili yaptığı çalışmalar göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Eğitim Programı (2012) çerçevesinde hazırlanan hukuk okuryazarlığı kılavuzunda; hukukun temel kavramları, devletin hukuki kurum ve kuruluşları, hukuki problemlerin nasıl çözüme kavuşturulacağı, hukuki kişiliklerin tanımları ve görevleri ile vatandaşların bu kişiliklerle nasıl başvurabileceği ve hukuki süreçlerin işleyişi gibi konularda bilgilendirmeler yer almaktadır. Türkiye Barolar Birliği’nin 2017 yılında ortaya koyduğu projede ise oluşturulan programlar ve toplantılar çerçevesinde temel hukuk bilgileri ve temel vatandaşlık hakları ile ilgili konuların ele alınarak halkın hukuki konularda bilinçlenmesi amaçlanmıştır. Proje 2019 yılı itibarıyla devam etmekte olup, Türkiye’nin birçok kentindeki barolar birliği aracılığıyla gerçekleştirilen toplantı ve programlar ile proje sürdürülmektedir.

İlköğretim öğrencilerin toplumsal yaşama hazırlanabilmesi için eğitildikleri ilk kademedir. İlköğretim programında öğrencilere hukuk bilgisini başlı başına verebilecek ayrı bir ders olmadığı görülmektedir. Sosyal bilimlerin disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alındığı sosyal bilgiler dersinde demokrasi bağlamında hukuk eğitimi konularına da yer verilmektedir. Öğrenciler demokrasi, hak, özgürlük, vatandaşlık, devlet yapısı gibi hukuk terimlerini sosyal bilgiler dersinde öğrenmektedirler. Sosyal bilgilerin temel amacı da göz önüne alındığında bireylerin haklarını ve sorumluluklarını bilen, toplumsal yaşamda karşılaştığı problemleri çözebilme yetisine sahip olarak yetiştirilmesinin önem arz ettiği görülmektedir (Bilgili, 2010). Tüm bu gerekçeler dikkate alındığında, sosyal bilgiler dersinin bireylere hukuk okuryazarlığı becerisini kazandırmada önemli bir rol üstlendiği söylenebilir.

2.4.6. Medya okuryazarlığı

Günümüzde bilim, teknoloji ve iletişimin sonu gelmeyen değişimi ve gelişimi, eğitimde de bu duruma uyum sağlama zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Gelişen teknoloji ile birlikte kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması ve iletişimin artmasıyla birlikte temel okuma ve yazma becerileri bireyler için yeterli görülmemeye başlanmıştır. Medya araçlarının her geçen gün gelişmesi ve sayılarının artması ise, medya mesajlarına ulaşmayı çok daha kolay bir hale getirmiştir (Potter, 2013). Buna paralel

olarak temel okuma ve yazma becerilerinin de gelişmesi ile birlikte medya okuryazarlığı alanı ortaya çıkmıştır.

Avrupa Bilgi Topluluğu (2007)'na göre medya okuryazarlığı, bütün medya organlarında iletişim sağlayabilme becerisi ile birlikte günlük hayattaki sözler, sesler ve görüntülere ulaşma, bunları çözümleme ve değerlendirme becerisidir. Gilster (1997) medya okuryazarlığını; “kitle iletişim araçlarının tekniği, etkisi ve doğası hakkında bilgiye sahip olmak ve bu bilgiye eleştirel göle bakabilmek” şeklinde tanımlamaktadır. Potter (2013)'a göre medya okuryazarlığı, kitle iletişim araçlarını kullanırken, bize verilen mesajları yorumlamada etkin olarak kullanılan bakış açısıdır. İnceoğlu (2005) medya okuryazarlığını; yazılı ve yazılı olmayan ortamlardaki çeşitli iletilere ulaşma, bu iletileri analiz etme, değerlendirme ve iletme yeteneği olarak tanımlamaktadır.

UNESCO'ya üye ülkelerin düzenlediği Gençler için Medya Eğitimi adlı seminerde medya okuryazarı bir bireyde bulunması gereken özellikler şu şekilde ifade edilmiştir (Altun, 2013):

- Medya iletilerini üretebilir, eleştirel bir gözle analiz ederek hatalarını bulur,
- Medya iletilerinin kaynağını, bu iletilerin kültürel, toplumsal, politik ve ticari kazanımlarını saptar,
- Medya iletilerini ve medyanın sunduğu değerleri yorumlar,
- Oluşturduğu anlatıları ve mesajları iletebilmek ya da planladığı kitleye ulaşabilmek için uygun kitle iletişim aracını seçer,
- Yayın almak ve aynı zamanda yayın yapabilmek için medyaya sahip olur ya da erişim hakkı isterler.

Avrupa Medya Okuryazarlığı Merkezi ise medya okuryazarlığı ilkeleri çerçevesinde medya okuryazarı bireyin şu özelliklere sahip olması gerektiğini ifade etmiştir (Altun, 2013):

- Toplumsal ve bireysel ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayacak medya içeriğine ulaşarak o içeriği saklayabilmek, ihtiyaçları doğrultusunda yeniden elde edebilmek ve paylaşabilmek için medyanın sunduğu teknolojileri etkili bir biçimde kullanabilir,
- Geniş bir çeşitlilikteki medya biçimleri ve kitle iletişim araçları ile aynı çeşitlilikteki geleneksel ve kültürel kaynaklardaki bilgiye ulaşarak bilinçli seçimler yapabilir,
- Medya iletilerinin neden ve nasıl üretildiğini fark edebilir,

- Medya tarafından kullanılan mesajları, teknikleri, dilleri ve kuralları eleştirel bir bakış açısıyla analiz eder,
- Görüşleri, fikirleri ve bilgileri açıklamak ve aktarmak için medyayı yaratıcı ve etkin bir biçimde kullanır,
- Zararlı, saldırganca veya istenmeyen medya iletilerini ve hizmetlerini tespit eder, bunlardan kaçınır ve bunlara karşı bir tutum sergiler,
- Bir vatandaş olarak demokratik hak ve sorumluluklarını yerine getirirken medyayı etkin ve etkili bir biçimde kullanır.

Yapılan tanımlar ve medya okuryazarı bir bireyde bulunması gereken özellikler dikkate alındığında medya okuryazarlığının amacının, bireylerin medya iletilerini doğru anlamlandırabilmesini sağlayan bir bilincin oluşturulması ve bu doğrultuda kitle iletişim araçlarının doğasını çözümleyen, eleştirel bir bilinç kazandırmak olduğu söylenebilir.

Sosyal bilimler alanında yaşanan değişme ve gelişmeler eğitimsel gereksinimler doğrultusunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na yansıtılarak öğrencilere aktarılmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin içeriği incelendiğinde medya okuryazarlığının konu aldığı kitle iletişim araçlarının (internet, televizyon, gazete, radyo vb.) ve güncel olayların öğretimi gibi konuların da içerikte yer aldığı görülmektedir. Altun (2009) genel anlamda “çeşitli biçimlerde mesajlara erişim, analiz etme, değerlendirme ve iletilme yeteneği” olarak tanımlanan medya okuryazarlığını sosyal bilgiler eğitimi bağlamında şu şekilde ele almıştır:

- *Vatandaşların mesajlara erişebilme becerisini geliştirmek:* Bireylerin kitle iletişim araçlarına erişebilmesi ve eriştiği kitle iletişim aracında amaçladığı bilgilere ulaşabilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Medya okuryazarlığının bu düzeyinde bireylere medya okuryazarlığı eğitiminde medya araçları tanıtılmakta ve amaçladığı bilgilere hangi araçla ve nasıl ulaşabileceği öğretilmektedir.
- *Vatandaşların mesajları değerlendirme ve analiz etme becerisini geliştirmek:* Bireylerin doğru bilgiye kitle iletişim araçları üzerinden ulaşabilmesini amaçlamaktadır. Medya okuryazarlığı eğitiminde bunu sağlayabilmek için de birinci ve ikinci elden kaynakları fark etme, gerçek ve olgu kavramını görüş kavramından ayırabilme, sunulan bakış açılarını, kalıplaşmış yargıları ve önyargıları fark edebilme, ikna tekniklerini ve propagandaları algılama gibi beceriler kullanılarak medya iletileri değerlendirilmekte ve bu değerlendirme

sonuçları bir bütün olarak ele alınıp mesajların doğruluğu ve güvenilirliği konusunda karar verilmektedir.

- *Vatandaşların mesajları üretme becerilerini geliştirmek:* Bireylerin yazılı, işitsel, görsel olmak üzere farklı biçimlerdeki mesajları kendilerinin üretebilmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Temel amaçlardan biri ise bireylerin kendi mesajlarını oluştururken ulaşma, değerlendirme ve analiz becerilerini mesajı oluşturan kişilerin deneyimleri ve bakış açılarıyla daha da geliştirmektir.

Sosyal bilgiler dersi ile medya okuryazarlığı eğitimi ilişkisi üzerine yapılan en önemli vurgulardan biri de ABD’deki sosyal bilgiler eğitimini konu alan bir kuruluş olan NCSS (Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi) tarafından ifade edilmiştir. NCSS medya okuryazarlığı ve sosyal bilgiler ilişkisini şu şekilde ifade etmiştir (NCSS, 2007’den aktaran Dolanbay ve Tuncel, 2016):

“21. yüzyılda, tüm disiplinlerdeki eğitimciler çelişkili mesajlarla dolu bir kültürde öğrencilerimize düşünceli, sorumlu ve her şeyden haberdar vatandaşlar olmayı öğretmek için adeta meydan okumaktadırlar. Teknolojinin gücü büyüdükçe ve kitle iletişim araçları toplumda baskın masalcılar oldukça, öğrenciler için popüler kültür metinlerini eleştirel olarak analiz etme becerilerini öğrenmek gittikçe daha da önemli olmaktadır. Televizyon ve medya, dünyanın dört bir yanındaki insanlar ve yerler hakkında bilgi edinmemiz için bizlere bir yol sunarken, onlar sınırlı bir bakış açısını bizlere verseler de sık sık mutlak gibi görünen yollarla hikâyelerini tasarlamaktadırlar. Bu nedenle, medya okuryazarlığı sosyal bilgiler disiplinin temel bir parçası olmaktadır.”

Günlük yaşamda meydana gelen toplumsal olaylar ve güncel konular sorumlu, aktif, demokratik değerleri benimsemiş ve düşünen vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinen sosyal bilgiler dersi kapsamında ele alınmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin amacı doğrultusunda öğrencilere kazandırılmaya çalışılan etkin vatandaşlık, medyada yer alan haberleri anlamlandırıp yorumlamayı ve güncel konulara ilişkin farkındalık geliştirmeyi içermektedir. Nitekim medya okuryazarlığının içeriği gereği sosyal bilgiler dersi ile ilişkisi kaçınılmazdır. Medya okuryazarlığı eğitiminde sosyal bilgiler dersine ihtiyaç duyulmakla birlikte sosyal bilgiler eğitiminde de medya okuryazarlığı eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır (Deveci ve Çengelci, 2008).

2.4.7. Politik okuryazarlık

Küreselleşen dünyada her toplum, sosyal katılımın yüksek olduğu, kendini özgür bir şekilde ifade eden ve siyasal yönetimde etki yaratma becerisini barındıran bireylere

sahip olmaya gereksinim duymaktadır (Görmez, 2018). Bu doğrultuda 20. yüzyılın sonlarına doğru politik okuryazarlık kavramı ortaya çıkmış, günümüze kadar da bu kavram farklı şekilde tanımlanmıştır.

Krosnic (1990), politik okuryazarlığı, politik olaylara ilgi duyma, politik bilgiye maruz kalma ve politik bilginin anlamı üzerine düşünerek sonuçlarının farkına varma şeklinde tanımlamıştır. Görmez (2018), politik okuryazarlığı, siyasal bir sistemde alınan kararlara etkili bir şekilde katkı sunma yeterliliği şeklinde tanımlamıştır. Zaller (1992) politik farkındalık olarak ifade ettiği politik okuryazarlığı politik bir olayı kavrayabilmek ve fark edebilmek şeklinde tanımlamıştır. Tarhan (2015)'a göre ise politik okuryazarlık, bireylere günlük yaşamlarında ihtiyaç duyacakları siyasi konuları öğretmede kullanılan bir araçtır. Politik okuryazarlık genel olarak salt siyasi bilgi veya siyasal kurumları ve bu kurumların işlevlerini bilmek şeklinde anlaşılabilir da bu şekilde tanımlanmamaktadır. Politik okuryazarlık aynı zamanda bilgi, beceri ve değerlerle de ilgilidir. Bu beceriler toplum hayatına etkili bir katılım gerektirmektedir. Bireylerin bu becerileri geliştirebilmesi için de kendilerine katılım fırsatı tanınması gerekmektedir (Kuş, 2013). Politik okuryazarlık bağlamında vatandaşlık eğitiminin sosyal ve ahlâki sorumluluk, toplumsal katılım ve siyasi okuryazarlık olmak üzere üç ana bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenler ise şu şekilde sıralanmaktadır (Advisory Group on Citizenship, 1998'den aktaran Faiz, 2016):

- *Sosyal ve Ahlâki Sorumluluk:* Çocukların ilk olarak kendine güvenini ifade etmekle birlikte sınıf içi ve dışı otoriteye ve birbirlerine karşı sosyal ve ahlâki sorumluluklar çerçevesinde davranmalarını ifade etmektedir. Bu öğrenme salt öğrencinin bulunduğu okul içerisinde değil, okul dışında da öğrencinin bir parçası olduğu grupta ya da bulunduğu toplumun işlerine katıldığında gelişmelidir. Sosyal ve ahlâki sorumluluklar, vatandaşlığın temel şartlarına bireysel gelişim ve ahlâki değerler için rehberlik etmektedir.
- *Toplumsal Katılım:* Bireyler günlük yaşamlarında yardımsever olmayı öğrenip topluma katılımı hizmet yoluyla öğrenme şeklinde gerçekleştirerek yaşadıkları topluma ilişkin endişe duygusu hissederler.
- *Siyasi Okuryazarlık:* Bireylerin toplum içerisinde bilgi, beceri ve değerler aracılığıyla kendilerini nasıl etkin ve etkili kılacaklarını öğrenmeleridir. Bireylerin beklenti, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda karar vermesi, politik, ekonomik ve sosyal problemlerin farkında olması ile ilgilidir. Bireylerin statik

siyasal bilgileri öğrenmesinden ziyade, siyasi süreç ve araçlar ile bunlar arasındaki bağlantıları anlamasını ve içselleştirmesini içermektedir.

Devletler vatandaşlarının politik bilgi sahibi olması için eğitim sistemlerinde bu konuya yer vermektedir. Modern ve medeni toplumlar vatandaşlarını bu özelliklere sahip bireyler olarak yetiştirmek için eğitim sistemlerinde çeşitli düzenlemeler yapmışlardır. Türkiye’deki eğitim sistemine bakıldığında siyaset bilgisi bireylere ayrı bir ders olarak siyaset bilimi adı altında sadece üniversitelerin ilgili bölümlerinde verilmektedir. Bu ders içerisinde yer alan bazı konular sosyal bilgiler ders içeriğinde de bulunmaktadır. Bu da sosyal bilgiler eğitimi ve siyaset bilimi ilişkisini ortaya koymaktadır (Tarhan, 2015).

Politik okuryazarlık, temel amacı hak ve sorumluluklarını bilen, iyi vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersi ile doğrudan ilişkilidir ve ülkemizde bu politik yeterlilik becerisi ilköğretim kademesindeki öğrencilere sosyal bilgiler dersi ile verilmeye çalışılmaktadır. Dünya üzerinde yaşanan son gelişmeler göstermektedir ki politik okuryazarlık sadece demokratikleşme aşamasında olan ülkelerde değil, demokratik ülkelerde de gereksinim duyulan bir konudur. Çünkü dünya üzerindeki potansiyel genç nüfusu tehdit eden birçok düşünce yer almaktadır. Bahsedilen noktalar göz önüne alındığında politik okuryazarlık becerisinin ilköğretim düzeyinde kazandırılabilceği en uygun dersin sosyal bilgiler olduğu anlaşılmaktadır (Kuş, 2013).

2.5. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan okuryazarlıklar üzerine yurt dışında ve yurt içinde yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.5.1. Yurt dışında yapılan araştırmalar

Ross (1991) tarafından dijital okuryazarlık ile ilişkili olarak sosyal bilgiler dersinde bilgisayar kullanımı üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmancının çalışma grubu Amerika Birleşik Devletleri’nde görev yapan 500 öğretmeninden oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak bilgisayar kullanımı ile ilgili bir anket kullanılmıştır. Ankette öğretmenlerin bilgisayar kullanım amaçlarını, bilgisayar kullanımında karşılaştıkları sorunları ve bilgisayar kullanımlarını destekleyen durumları ortaya çıkarmayı amaçlayan maddelere yer verilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin yaklaşık üçte birinin derslerde bilgisayar kullandıklarını fakat kullanma sıklıklarının düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada derslerde bilgisayar kullanmadıklarını ifade eden öğretmenlerin ise

bilgisayar kullanımına ilişkin deneyimlerinin olmadığı ve bilgisayar konusunda yönlendirilmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Rice ve Wilson (2001) tarafından dijital okuryazarlık ile ilişkili olarak teknoloji destekli eğitim uygulamalarını, teknolojinin kullanımında karşılaşılan sorunları ve teknoloji kullanımının öğretmen ve öğrencilere sağladığı yararları ortaya çıkarmak amacıyla bir sosyal bilgiler öğretmeni ile 5 yıl boyunca bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma verileri gözlem, görüşme ve öğretmenin uyguladığı etkinlikler aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada geleneksel bakış açısına sahip veli ve yöneticilerin teknoloji destekli öğretime tepki gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte bu bireyleri teknoloji destekli uygulamalara ikna etmekte yaşanan zorluğun öğretmenleri ve öğrencileri etkilediği ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarına eğitimde teknolojiden yararlanma ile ilgili bilgi verilmesi gerektiği önerisi getirilmiştir.

Ogunyemi ve Ifegbesan (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Nijerya'daki Onabanjo Üniversitesi'nde 199 öğrenciyle bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından çevre bilgisi, çevre bilinci ve çevre yönelimi bileşenleri doğrultusunda geliştirilen çevre okuryazarlığı anketi kullanılmıştır. Çalışmada öğretmen adaylarına çevre sorunları sorulduğunda alınan en fazla cevap sırasıyla ormanların yok olması, genel çevre kirliliği, gürültü kirliliği, hava kirliliği ve biyolojik çeşitliliğin azalması sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmen adayları çevre sorunlarının ana nedeninin insan faaliyetleri olduğunu dile getirmekle birlikte büyük bölümü ağaç kesiminin ülke gelirlerini artırdığını ifade etmişlerdir. Çalışma sonucunda çevre ile ilgili sorumluluk duygusunun geliştirilebilmesi için sosyal bilgiler öğretmenlerinin daha fazla sorumluluk almaları gerektiği önerisi getirilmiştir.

Youngbauer (2011) tarafından ABD'de nitel olarak gerçekleştirilen çalışmada 2009 yılında NCSS tarafından sosyal bilgiler dersinde medya okuryazarlığının uygulanmasına dair karara ve öğrencilerin yetişkin bir birey olmaları için medya okuryazarlığı ile ilgili bilgi ve becerileri edinmeleri gerektiğine değinilmiştir. Araştırma kapsamında bu doğrultuda sosyal bilgiler dersinde kullanılmak üzere bir medya okuryazarlığı yaklaşımı geliştirmiştir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zorunlu derslerinden olan sosyal bilgiler öğretim yöntemleri dersi kapsamında hazırlanan bu yaklaşımı öğretmen adaylarının sınıflarda uygulamalarını sağlamış ve katılımcılar gözlemlenmiş ve katılımcılarla görüşme gerçekleştirmiştir. Bu uygulama sürecinde araştırmacı tarafından

“öğretmen adayları, sosyal bilgiler yöntemleri dersi sınıfı ve beraberindeki saha deneyimi bağlamında medya okuryazarlığını nasıl anlamlandırıyor ve kullanıyor?” sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada öğretmen adaylarından medyanın tanımı istendiğinde çoğunun sözlükte kullanılan tanımı yaptıkları, öğretmen adaylarının yükseköğretime kadar aldıkları okul içi medya eğitimlerinin yetersiz olduğunu ve PowerPoint yazılımının derslerde gereğinden fazla kullanıldığını ifade ettikleri, okul ortamında kendilerine verilen medya mesajlarının medya bilgilerini arttırmadığını dile getirdikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tisdell, Taylor ve Forte (2013) tarafından 245 finansal okuryazarlık eğitimcisi finansal okuryazarlığın amacını ortaya koymaya yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Karma yöntem kullanarak gerçekleştirilen çalışmada katılımcılara finansal okuryazarlık eğitiminin amaçlarını, eğitimcilerin ve öğrencilerin demografik özellikleri ile sınıf içerisinde kullandıkları etkinlik ve uygulamalarını esas alan çevrimiçi anket uygulanmıştır. Ayrıca çalışmada anket sonuçları doğrultusunda 15 eğitimci ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda finansal okuryazarlık eğitimcilerinin içinde bulundukları toplumsal çevrenin, hissettikleri duyguların ve kültürel yapılarının eğitim uygulamalarının ve inançlarının üzerinde oldukça etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Kelcey ve Carlisle (2013) tarafından öğretmenlerin okuryazarlık uygulamalarını ortaya koymak amacıyla nitel bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Sınıflarda yapılan gözlemler yoluyla veriler toplanarak, okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik etkili uygulamalar ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin okuryazarlık uygulamalarının alanlara göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte öğretmenlerin alanlara göre uyguladıkları okuryazarlık stratejilerinin bütün alanlara uygulanan okuryazarlık stratejilerinden daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vaughn, Swanson ve Roberts (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışma kapsamında öğretmenlere öğrencilerin okuryazarlık becerilerini sosyal bilgiler dersinde nasıl geliştirebileceklerine ilişkin eğitim verilmiştir. Bu eğitimin sonunda da öğretmenlerin gerçekleştirdikleri uygulamalarla birlikte öğrencilerin okuryazarlık becerilerinin gelişmesi ve sosyal bilgiler dersinde akademik başarılarının artması amaçlanmıştır. İki yıl süren bu uygulamalı araştırmada 12 sosyal bilgiler öğretmenine 8. sınıf öğrencilerinin okuryazarlık becerilerini nasıl geliştirebileceklerine yönelik dersler verilmiş ve 1 pilot uygulama yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin hem

akademik başarıları yükselmiş hem de okuryazarlık becerilerinde gelişmeler meydana gelmiştir.

Dada, Eames ve Calder (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada çevre eğitiminin öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığı düzeyine olan etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada Yeni Zelanda Üniversitesi'ndeki lisans programında zorunlu bir ders olan çevre eğitimi dersini alan öğrencilerin çevre okuryazarlık düzeyleri ön test ve son test kullanarak belirlenmek istenmiştir. Araştırma sonucunda çevre eğitimi dersini alan öğrencilerin çevre okuryazarlık düzeylerinde bir değişim olmadığı ancak öğrencilerin çevre okuryazarlığı becerilerini kazandırmaya ilişkin tutumlarının olumlu yönde arttığı gözlenmiştir.

Perveen ve Awan (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Pakistan'ın ortaöğretim ders müfredatlarını vatandaşlık eğitiminin bir boyutu olarak politik okuryazarlık becerileri doğrultusunda incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada, ders kitapları alanyazın taramasıyla oluşturdukları politik okuryazarlık boyutlarına göre incelemişlerdir. Ayrıca bu dersler doğrultusunda öğretmenlere politik okuryazarlık boyutları doğrultusunda anket uygulanmışlardır. Araştırma sonucunda politik okuryazarlığın ortaöğretim ders müfredatlarında vatandaşlık eğitiminin bir boyutu olarak yer alma konusunda zayıf kaldığı ortaya çıkmıştır.

Henning ve Lucey (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmen adayları ve öğretim elemanlarının finansal okuryazarlık algılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada katılımcılar sekiz öğretim elemanı ve 32 öğretmen adayından oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak anket ve görüşme kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının ve öğretim elemanlarının lisans eğitiminde finansal okuryazarlık ile ilgili içeriğe yer verilmesine olumlu yaklaştıkları ve finansal okuryazarlık konularının öğretimi ile ilgili yüksek bir özgüvene sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar ile ilgili yurtdışında yapılan çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların katılımcılarını genellikle öğretmen adayları, öğretmenlerin oluşturduğu söylenebilir. Bununla birlikte farklı okuryazarlık alanlarının sosyal bilgiler dersine entegrasyonunu sağlamaya ilişkin uygulamalı çalışmalar da göze çarpmaktadır.

2.5.2. Yurt içinde yapılan araştırmalar

Deveci ve engelci (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada medya okuryazarlığına, ğretmen adaylarının bakış açılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. 20 sosyal bilgiler ğretmen adayı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla veri toplanarak gerçekleştirilen bu çalışmada ğretmen adaylarının medya okuryazarlığını, haberleri yorumlama ve gündemi izleme gibi farklı görüşlerle açıkladığı, sosyal bilgiler ğretmen adaylarının medya okuryazarı olması gerektiğini dile getirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmanın bir başka sonucu olarak ğretmen adaylarının fakülte tarafından kendilerine medya okuryazarlığı kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasını dile getirdikleri ifade edilmiştir.

Kurudayıoğlu ve Tüzel (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 21. yüzyılda bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte geleneksel okuryazarlığın yerini e-okuryazarlık, bilgisayar okuryazarlığı ve bilgi okuryazarlığı gibi çoklu okuryazarlık türlerine bıraktığına değinilmiş ve Türkçe dersi kapsamında bu okuryazarlıklar kullanılarak bireylerin anlama ve anlatma becerisinin etkinlik ve metinlerle nasıl zenginleştirilebileceğini ele almıştır. Ayrıca alışmada Avustralya, Kuzey İrlanda, İngiltere, Kanada gibi ülkelerin anadil derslerinin içerisine program aktiviteleri adı altında görsel okuryazarlık ve medya okuryazarlığı gibi modern okuryazarlıkları eklediği ve ülkemizdeki Türkçe dersi ğretim programına da bu modern okuryazarlıkların eklenmesi önerisini getirilmiştir.

Aşıcı (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada okuryazarlığın kişisel ve sosyal bir değer olarak ele alınıp incelenmiş ve toplumun değer atfettiği okuryazarlık kavramının zaman içerisinde bir değere dönüşme durumu ele alınmıştır. Değer kavramının sosyal bilimlerin ortak kavramlarından biri olduğuna dikkat çekilerek, insanın değer üreten bir varlık olduğuna ve okuryazarlığın da insanın beğendiği, istediği, önem verdiği ve faydalı bulduğu bir kavram olması dolayısıyla okuryazarlık kavramının kişisel bir değer olarak ele alınabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca çalışmada bir değer olabileceği belirtilen okuryazarlık kavramının toplum için bir değer olup olmadığının ise araştırılması gereken bir konu olduğuna dikkat çekilmiştir.

Önal (2010) tarafından gerçekleştirilen Türkiye’de 1923-2010 yılları arasında okuryazarlığın ve yaşam boyu öğrenmenin gelişimine katkıda bulunan unsurların incelendiği çalışmada, okuryazarlığın dünya üzerinde 21. yüzyıldan sonra geleneksel okuryazarlıktan çoklu okuryazarlıklara nasıl evrildiğine değinilmiş, ülkemizde ise halk

eğitimi ve seferberlik çalışmaları ile yönetmelik ve mevzuat çalışmaları üzerinden okuryazarlık kavramını açıklanmaya çalışmıştır. Çalışmada Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar gerçekleştirilen yaşam boyu öğrenmeyi ve bilgi iletişim teknolojilerini içeren okuryazarlık kavramıyla ilgili çalışmaların genelde dolaylı olarak; son yıllarda ise doğrudan ele alındığını ifade etmiştir. Ayrıca okuryazarlıklarla ilgili çalışmaların gerek kuramsal gerekse uygulamalı olarak artırılması gerektiği ve eğitim alanında yeni okuryazarlık türleri ile ilgili düzenlemelerin sürekli yapılması gerektiği önerileri getirilmiştir.

Altun (2010) tarafından medya okuryazarlığının sosyal bilgiler öğretim programıyla ilişkisini ve sosyal bilgiler dersinde medya okuryazarlığı öğretimini incelemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada İngiltere, ABD, Kanada ve Avustralya ülkelerinin sosyal bilgiler ve ona eşdeğer derslerin öğretim programları incelenerek medya okuryazarlığı ile ilişkili kazanımlar içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bu inceleme sonucunda ise medya okuryazarlığı ile ilişkili “Medya Bilgisinin Doğruluğu”, “Güncellik ve Küresel Sorunlar”, “Medya Kullanımı ve Üretimi”, “Medyanın Etkileri”, “Medyanın Önemi, Rol ve Sorumlulukları”, “Medya ve Teknoloji”, “Medya ve Bilinçli Tüketici” ve “Medyadaki Tarihsel Kanıt, Veri ve Yorumlar” temaları belirlenmiştir. Türkiye’de uygulanmakta olan sosyal bilgiler öğretim programı bu temalar doğrultusunda “aradisiplin” olarak ilişkilendirebilmek için incelenmiştir. Bu inceleme doğrultusunda ise medya okuryazarlığı ile sosyal bilgiler öğretim programını ilişkilendirebilmek için araştırmacı tarafından bir “aradisiplin modeli” önerilmiştir. Çalışmanın nicel boyutunda ise deney ve kontrol gruplarına uygulanan programlar doğrultusunda medya okuryazarlığı paket programı uygulanan grupların hem seçmeli medya okuryazarlığı hem de sosyal bilgiler programı uygulanan gruplardan daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sönmez (2010) tarafından 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan harita becerileri ile ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin harita beceri düzeylerini belirlemek amacıyla tarama modelinde bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmacı tarafında geliştirilen veri toplama aracı olan başarı testi 6, 7, ve 8. sınıflarda öğrenim gören 1080 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışmada öğrencilerin harita becerisi toplam puanlarının 8. sınıf öğrencilerinin lehine farklılık gösterdiği, özel okullarda eğitim alan öğrencilerin devlet okulunda eğitim alan öğrencilere göre harita beceri düzeylerinin daha iyi olduğu, sosyal bilgiler öğretmenliği mezunu öğretmenlerden ders alan

öğrencilerin tarih ve coğrafya öğretmenliği mezunu öğretmenlerden ders alanlara kıyasla harita becerilerinin daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

İnan (2010) tarafından sosyal bilgiler öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile medya okuryazarlığına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Betimsel tarama modeli kullanarak bir gerçekleştirilen çalışmada sosyal bilgiler öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören 480 öğretmen adayı çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak öğretmen adaylarının kişisel bilgilerini, medya okuryazarlık düzeylerini ve medya okuryazarlığına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 53 sorudan oluşan medya okuryazarlığı anket formu kullanılmıştır. Çalışmada öğretmen adaylarının medya iletilerine tepkisel yaklaşımlarının düşük düzeyde olduğu, haberlere farklı kaynaklardan ulaşarak belirli bir kanıya vardıkları, medyanın etkileri konusunda çevrelerinde bulunan bireyleri yeterince bilinçlendirmedikleri, medya okuryazarlığı dersinin bireylere farklı öğrenim düzeylerinde verilmesi gerektiği ile medya okuryazarlığı dersinin gerekliliğine inandıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tanrıverdi ve Apak (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada medya okuryazarlığı konusunda öncü ülkeler olarak adlandırılan Finlandiya ve İrlanda ile Türkiye ilköğretim programlarını medya okuryazarlığı bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada, Türkiye’de uygulanan ilköğretim programlarının uzak görüşlülüğünde Finlandiya ve İrlanda’da uygulanan ilköğretim programlarından farklı olarak medya okuryazarlığına ilişkin bir hedefin yer almadığı, programlarda yer alan derslerin özel hedefleri incelendiğinde ise Türkçe dersi ve seçmeli medya okuryazarlığı dersi dışında medya okuryazarlığı ile ilgili hedeflere çok az yer verildiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca Türkiye’de uygulanan ilköğretim programındaki hedef ve kazanımların büyük bölümünün, konuları anlama ve bilgiyi alma üzerine yoğunlaştığını, Finlandiya ve İrlanda’da uygulanan ilköğretim programlarında ise hedef ve kazanımların büyük bölümünün beceri, tutum ve anlayış geliştirme üzerine yoğunlaştığı vurgulanmıştır.

Karatekin (2011) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerini belirlemek ve çevre okuryazarlığının bilgi, beceri, duyuş ve davranış bileşenleri üzerinde farklı değişkenlerin etkisini ortaya koymak amacıyla, 6 farklı üniversitenin 4 farklı düzeydeki sınıfında okuyan 1587 sosyal bilgiler öğretmen adayı ile

tarama modeli kullanılarak bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak “kişisel bilgi formu, bilişsel beceri testi, çevre davranış ölçeği, çevre bilgi testi ve çevreye yönelik duyuşsal eğilimler ölçeği” şeklinde 5 bölümden oluşan “Çevre Okuryazarlığı Anketi” kullanılmıştır. Verilerin analizinde ANOVA, basit korelasyon, betimsel istatistik ve t-testi kullanılan çalışmada öğretmen adaylarının bilişsel davranışlarının düşük düzeyde, çevre davranışları ve çevre bilgilerinin orta düzeyde, duyuşsal eğilimlerinin ise yüksek düzeyde olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığı bileşenlerinden aldıkları toplam puan göz önünde bulundurulduğunda ise çevre okuryazarlık düzeylerinin orta seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karatekin ve Aksoy (2012) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerini belirlemek ve çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla altı farklı üniversitenin sosyal bilgiler öğretmenliği programında öğrenim gören 1587 öğretmen adayıyla betimsel tarama yöntemi kullanarak bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Öğretmen adaylarına “bilgi, duyuşsal eğilim, davranış ve beceri” bileşenleri çerçevesinde oluşturulan çevre okuryazarlığı anketi uygulanmıştır. Çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin orta olduğu, gelir düzeylerinin çevre okuryazarlıkları üzerinde bir etkisinin olmadığı görülürken; çevre eğitimi dersi alma, çevresel aktivitelere katılma sıklığı, doğal alanlarda bulunma sıklığı, çevreye duyarlı bireylerin ailede yer alması, çevre merak düzeyi ve cinsiyet değişkenlerinin çevre okuryazarlık düzeylerinde etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Akhan (2013) sosyal bilgiler dersi için ekonomi okuryazarlığının önemine, öğrencilerin ekonomi okuryazarlıklarını geliştirebilmek için önerilere ve bu doğrultuda uygulanabilecek etkinliklere yer verdiği çalışmasında ekonomi okuryazarlığının günümüzdeki tüketim çılgınlığı ile birlikte kaçınılmaz bir hal aldığı belirtmiştir. Ayrıca araştırmacı anne-baba tarafından uygulanacak yaklaşımlar ve okul destekli ekonomi okuryazarlığı eğitiminin bir arada yürütülmesi gerekliliğine değinerek öğretmenlerin ekonomi konularını daha zevkli hale getirmeleri için kılavuz kitaplara ekonomik etkinlikler eklenmesi gerektiği önerisini sunmuştur.

Oğuz (2013) sosyal bilgiler öğretimi çerçevesinde öğrencilerinin hukuk okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında 3407 8. sınıf öğrencisine dört bölümden oluşan temel eğitim hukuk okuryazarlığı anketi uygulamıştır. Araştırmacı SPSS paket programıyla verileri analiz etmiştir. Araştırmada öğrencilerin

uygulanan ölçekten aldıkları toplam puan ortalamasına bakıldığında hukuk okuryazarlığı seviyelerinin belirlenen değerlere göre yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca hukuk okuryazarlığının boyutları olarak belirlediği bilgi, duyuş ve davranışlarda pozitif yönde orta düzeye yakın bir anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Artun, Uzunöz ve Akbaş (2013) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerine etki eden faktörleri belirlemek amacıyla 190 öğretmen adayı ile tarama modeliyle bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Veri toplama aracı olarak “Çevre Okuryazarlığı” anketi kullanılan ve verilerin SPSS paket programı ile analiz edildiği çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından en önemli görülen çevre sorununun hava kirliliği ile küresel ısınma olduğu, öğretmen adaylarının çevre ile ilgili birçok kavramı bildikleri; baba eğitim düzeyi, anne eğitim düzeyi, mezun olunan okul türü ve cinsiyet faktörlerinin öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerine etki etmediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Şahin (2015) Ortaokul öğrencilerinin çevre okuryazarlığı düzeylerini belirlemek amacıyla, rastgele yöntemle seçilen 6 ortaokulda öğrenim gören 525 öğrenciyle bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, doğru-yanlış ve çoktan seçmeli sorulardan oluşan “Çevre Bilgi Testi”, “Çevreye Yönelik Duyuşsal Eğilimler Ölçeği” ve “Çevreye Yönelik Sorumlu Davranış Ölçeği”ni içeren “İlköğretim Çevre Okuryazarlığı Anketi” kullanılmıştır. Çalışmada öğrencilerin çevre okuryazarlık düzeylerinin orta düzeyde olduğu bulunmakla birlikte baba eğitim durumu, cinsiyet, çevre ve doğa konusundaki bilgi ve haberleri merak etme düzeyleri, son bir yıl içerisinde doğal alanları ziyaret etme sıklığı ile ailede çevre kirliliği ile ilgili endişe hisseden bireylerin bulunma durumlarına göre öğrencilerin çevre okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tarhan (2015) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının politik okuryazarlığa ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla, 4. sınıf düzeyinde öğrenim gören 10 öğretmen adayıyla fenomenoloji yöntemi kullanarak bir çalışma gerçekleştirmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Araştırma verileri içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının politik okuryazarlık kavramını bilmelerine rağmen politik okuryazar bir birey olarak yetişememeleri konusunda politikaya ilgilerinin olmaması, ilkokulda aldıkları sosyal bilgiler dersinin ezber odaklı olması, öğretmenlerin siyaseti derslere taşımamaları, siyaset konuşmalarının aile ortamlarına uygun olmaması gibi nedenleri belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırım (2016) ortaokul ekonomi okuryazarlığı standartlarını belirlemek ve ekonomi okuryazarlığının öğretim programındaki yerini incelemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Tarama yöntemi kullanılan çalışmada veri toplama aracı olarak da delphi tekniği ve doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışma 116 ekonomi ve sosyal bilgiler eğitimi alan uzman ve sosyal bilgiler öğretmenleriyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada katılımcıların Türkiye’de bireylerin ekonomi okuryazarlığı düzeylerinin düşük olduğunu ve ekonomi eğitiminin yetersiz olduğunu dile getirdiği, ekonomi okuryazarlığını gerekli bir yetkinlik olarak gördükleri, ekonomi eğitiminin en fazla sırasıyla ortaöğretim, yükseköğretim, ilkokul ve anaokulu düzeylerinde verilmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Faiz (2016) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının politik okuryazarlık durumlarını incelemek ve farklı değişkenlerin politik okuryazarlığın bilgi, duyuşsal eğilim, davranış/beceri bileşenlerinin üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla 13 farklı üniversitenin sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünde 3. ve 4. sınıf düzeyinde öğrenim gören 1188 öğretmen adayıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Karma yöntem kullanılan çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme ve kişisel bilgi formu, siyaset bilgi testi, duyuşsal eğilimler ölçeği ile davranış/beceri ölçeğinden oluşan “Politik Okuryazarlık Anketi” kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda öğretmen adaylarının duyuşsal eğilimleri, davranış/becerileri ile politik bilgileri orta düzeyde bulunmakla birlikte politik okuryazarlığı bileşenlerinden aldıkları toplam puanların ortalamasına göre de politik okuryazarlık düzeyleri orta düzeyde bulunmuştur. Ayrıca öğretmen adayları etkili vatandaşlık eğitimini etkileyen unsurları öğretim ilkeleri, ders içeriği ve öğretim materyalleri şeklinde ifade ederek; politik okuryazarlık eğitiminin ortaokulda başlaması gerektiğini, bununla birlikte vatandaşlık eğitiminin ise aileden başlayarak ömür boyu sürmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Akengin, Tuncel ve Cendek (2016) öğrencilerde harita okuryazarlığının geliştirilmesine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini incelediği bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada 12 farklı ortaokulda görev yapan 15 sosyal bilgiler öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak elde edilen veriler çözümlenerek yorumlanmıştır. Çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin harita okuryazarlığı konusundaki bilgilerinin yeterli olmadığı, kazanımların fazlalığı ve ders saatlerinin yetersizliği nedeniyle harita okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması konusunda yetersiz kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Koç ve Karatekin (2016) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita okuryazarlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla iki farklı üniversitenin sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü 2. ve 3. sınıf düzeylerinde öğrenim gören 292 öğretmen adayıyla tarama modeli kullanarak bir çalışma gerçekleştirmiştir. Veri toplama aracı olarak “Harita Okuryazarlığı Ölçeği” kullanılan çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita bilgisi düzeylerinin düşük, harita okuma ve yorumlama, haritalarla işlem yapabilme, haritaları kullanma ve taslak harita çizebilme becerilerinin ise orta seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Selanik ve Yavuz (2016) sosyal bilgiler dersinin farklı okuryazarlıklarla ilgili birçok beceri içeren bir ders olduğuna değindikleri çalışmalarında sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde okuryazarlık becerileri kazandırmaya yönelik gerçekleştirdikleri uygulamaları incelemiştir. Bu doğrultuda 9 devlet okulunda 100 sınıf öğretmenine 10 okuryazarlık becerisini kazandırmaya yönelik olarak oluşturdukları anketi uygulamışlardır. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin uygulamaları bilgi düzeyinde gerçekleştirdiği fakat günlük yaşamla ilişkilendirmeyi sağlayacak beceri düzeyindeki uygulamalara çok az düzeyde yer verdikleri ortaya çıkmıştır.

Kurtdede Fidan ve Selanik Ay (2016) sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin işlevsel çevre okuryazarlığı etkinlikleri hakkındaki görüşlerini ve bu etkinliklerin öğrencilerin çevre ile ilgili davranışları üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla karma yöntem kullanarak 22 dördüncü sınıf öğrencisi ile bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Veri toplama aracı olarak çevre ilgili tutum ve davranış ölçeğinden yararlanılmıştır. Çalışmada aynı zamanda görüşme formu da kullanılmıştır. Çalışmada katılımcıların çevre okuryazarlığını geliştirmek amacıyla tasarlanan ve uygulanan etkinliklerin katılımcıların çevre ile ilgili tutum ve davranışları üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların çevre okuryazarlığı hakkındaki bilgilerinin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda çevre okuryazarlığı ile ilgili nicel veri toplama araçlarının geliştirilebileceği, öğretmen adaylarına çevre okuryazarlığı hakkında bilgiler verilebileceği gibi öneriler getirilmiştir.

Kara (2017) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Karma yöntemlerden yakınsayan paralel desen ile gerçekleştirilen çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme ve araştırmacı tarafından geliştirilen hukuk okuryazarlık bilgi testi ile hukuk okuryazarlık ölçeği kullanılmıştır. Çalışma 12 üniversitenin sosyal bilgiler öğretmenliği

bölümünde öğrenim gören 24 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığı bileşenlerinden bilgi, tutum ve davranışlarının orta düzeyde olduğu, hukuki bir süreç yaşayan katılımcıların hukuk okuryazarlığına dair bilgi tutum ve davranışlarının daha yüksek düzeyde olduğu, hukuk okuryazarlık bilgi düzeylerinin erkek katılımcılar lehine anlamlı bir fark oluşturduğu, sosyal bilgiler öğretmen adayı olarak ders içeriğindeki hukuk konularının öğretiminde kendilerini yeterli görmedikleri gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı tarafından amaç, konu içeriği, öğrenme süreci ve ölçme değerlendirme bölümlerinden oluşan hukuk okuryazarlığı öğretim modeli önerisi sunulmuştur.

Göfner (2017) araştırmasının temel amacını “İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde okuryazarlık becerileri açısından öğrencilerin mevcut durumu nedir ve yapılacak etkinlikler sonucunda nasıl değişecektir?” biçiminde belirtilmiştir. Eylem araştırması deseninde gerçekleştirilen çalışmanın katılımcıları 29 4. sınıf öğrencisinden oluşmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak; öğrenci günlükleri, araştırmacı günlüğü, etkinlik formları, öğrenci ve veli görüşmeleri ile algı anketleri kullanmıştır. İçerik analiziyle çözümlenen veriler sonucu öğrencilerin bütün alanlardaki okuryazarlık becerilerinde ve sosyal bilgiler ders başarısında olumlu yönde değişimler olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan öğrenciler, gerçekleştirilen uygulamaya ilişkin genellikle olumlu görüş belirtmişlerdir.

Aydemir (2017) sosyal bilgiler ders kitaplarını 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan beceriler açısından doküman incelemesi yoluyla incelediği çalışmasında öğretim programında yer alan derse özgü ve ortak becerilere 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda çalışmada ders kitaplarının sınıf düzeyine göre becerilere yer verme düzeyi açısından da farklılık gösterdiği sonucuna varmıştır. Ayrıca ders kitaplarının ortak becerilere daha fazla, derse özgü becerilere daha az yer verdiğini, bazı becerilere ise hiç yer vermediğini ifade edilmiştir.

Selanik Ay ve Duban (2018) disiplinlerarası medya okuryazarlığı faaliyetlerini ilköğretim öğrencilerinin görüşleri açısından incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanarak 90 dördüncü sınıf öğrencisi ile bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Veri toplama aracı olarak öğrenci günlükleri ve görüşme formlarından yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmada çeşitli medya ürünlerinden de yararlanılmıştır. Çalışma için hazırlanan etkinlikler sosyal bilgiler, fen bilgisi ve Türkçe derslerinde uygulanmıştır. Çalışmada

disiplinlerarası medya okuryazarlığı etkinliklerinin, öğrencilerin sosyal bilgiler, fen bilgisi ve Türkçe derslerinde medya okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesinde etkili olduğu ve bu etkinliklerin öğrencilere farklı etki alanları açısından katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özel (2018) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı algılarını incelemek amacıyla rastgele örnekleme ile belirlediği 1000 sosyal bilgiler öğretmen adayıyla betimsel tarama modeli kullanarak bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen “Medya Okuryazarlık Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ölçek ve alt boyutlar bazında medya okuryazarlığı algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yaşanan yer, yaşanan yerin niteliği, internet kullanım süresi ve televizyon izleme süresi gibi değişkenlerin öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı algılarını önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Görmez (2018) 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nı politik okuryazarlık becerisi açısından doküman incelemesi yoluyla incelediği çalışmasında insanlar, yerler ve çevreler, birey ve toplum, etkin vatandaşlık, küresel bağlantılar adlı öğrenme alanlarında politik okuryazarlık becerisi ile ilgili kazanımlara, ünite ve temalara yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda bulunan yedi öğrenme alanının dördünde politik okuryazarlığa yer verildiğini ve bu oranın yeterli düzeyde olabileceğini ifade etmiştir.

Adalar (2019) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından alınması gereken ekonomi dersi ile entegre bir şekilde yürütülen finansal okuryazarlık uygulama ve eğitimlerinin öğretmen adaylarının finansal davranış ve tutumları ile ekonomi dersine yönelik tutumları, finansal okuryazarlık düzeyleri ve akademik başarıları üzerine olan etkisini incelemiştir. Karma yöntem içerisinde yer alan yakınsayan paralel desen kullanılan çalışmanın nitel boyutu için durum çalışması, nicel boyutu için deneysel yönetime başvurulmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak finansal okuryazarlık testi, tutum ve davranış ölçeği, akademik başarı testi, ekonomi dersine yönelik tutum ve davranış ölçeği, odak grup görüşmeleri ve katılımcı günlükleri kullanılmıştır. Çalışma 119 sosyal bilgiler öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ekonomi dersine entegre bir şekilde uygulanan finansal okuryazarlık eğitim modelinin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının finansal tutum ve davranışları, finansal okuryazarlıkları ve akademik başarılarında anlamlı ve pozitif yönde bir etki oluşturduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Ayrıca aynı uygulama sürecinin sosyal bilgiler öğretmen adayları üzerinde ekonomi dersine karşı tutumlarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte olarak çalışmanın nitel bulguları ekonomi dersine entegre edilen finansal okuryazarlık eğitiminin öğretmen adaylarının ekonomi dersine olan ilgilerini artırdığını ve ekonomi dersine yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediğini de ortaya koymuştur.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar ile ilgili yurtiçinde yapılan çalışmalara bakıldığında, araştırmaların çoğunun öğretmen ve öğretmen adaylarının algı, görüş ve tutumlarını ortaya koymaya yönelik olduğu söylenebilir. Bununla birlikte okuryazarlık alanlarının öğretim sürecine dahil edilmesi ve okuryazarlığın kavram çerçevesi ile ilgili çalışmalar da göze çarpmaktadır. Türkiye'de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar ile ilgili çalışmaların çevre ve medya okuryazarlıkları üzerine yoğunlaştığı görölmektedir. Bununla birlikte politik okuryazarlık ve hukuk okuryazarlığı ile ilgili çalışmaların az sayıda olduğu söylenebilir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, veri toplama araçları, verilerin analizi, inandırıcılık ve araştırmacının rolü açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Deseni

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlık becerilerini kazandırmaya yönelik içeriğe yer verilme durumunu belirlemeyi amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi deseni benimsenmiştir. Nitel araştırmalarda etkili bir şekilde yararlanılması gereken dokümanlar, önemli bilgi kaynaklarındandır. Bu tür araştırmalarda elde edilmesi gereken verilere gözlem ve görüşme yapmaya gerek kalmadan ulaşılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgular doğrultusunda bilgi ihtiva eden yazılı materyallerin incelenmesidir. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi, gözlem ve görüşme gibi veri toplama araçlarının yanında araştırma geçerliliğini artırmak amacıyla kullanılsa da aynı zamanda tek başına bir nitel araştırma deseni olarak da kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bu araştırmada MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar doğrultusunda incelenmesi amaçlandığından dolayı araştırma doküman incelemesi deseniyle gerçekleştirilmiştir. Böylece 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre tasarlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yer alan okuryazarlık becerileri kazandırmaya ilişkin içeriğe yer verilme durumu ortaya konulmuştur.

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan yedi okuryazarlığın içerdiği temaları ortaya koymak amacıyla alanyazın incelemesi yapılmıştır. Alanyazında okuryazarlıklarla ilgili çalışmalar temel alınarak okuryazarlık temalarını içeren doküman inceleme formları oluşturulmuştur. Bu doküman inceleme formları dört sosyal bilgiler eğitimi uzmanına sunulmuştur ve uzman dönütleri

doğrultusunda okuryazarlık temaları düzenlenerek veri toplama aracına son biçimi verilmiştir.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar doğrultusunda incelemek amacıyla çevre okuryazarlığı (23), dijital okuryazarlık (11), finansal okuryazarlık (16), harita okuryazarlığı (12), hukuk okuryazarlığı (19), medya okuryazarlığı (18) ve politik okuryazarlık (10) olmak üzere her bir okuryazarlık için ilgili temaları içeren ayrı birer doküman inceleme formu oluşturulmuştur. Bu doküman inceleme formları EK olarak sunulmuştur ve doküman inceleme formları oluşturulurken yararlanılan kaynaklara aşağıda yer verilmiştir.

Araştırma doğrultusunda çevre okuryazarlığı ile ilgili alanyazın (Kaya ve Kazancı, 2009; Kışoğlu, 2009; Hülya ve Öznacar, 2010; Karatekin, 2011; Ogunyemi ve Ifegbesan, 2011; Karatekin ve Aksoy, 2012; Artun, Uzunöz ve Akbaş, 2013; Can, 2013; Güler, 2013; Karatekin, 2013; Sontay, 2013; Sontay, Gökdere ve Usta, 2014; Timur, Yılmaz ve Timur, 2014; Şahin, 2015; Selanik Ay ve Kurtdede Fidan, 2016; Karakaya, 2016) incelenerek bu alanyazın doğrultusunda çevre okuryazarlığı temaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar EK 2'de sunulmuştur.

Araştırma doğrultusunda dijital okuryazarlık ile ilgili alanyazın (Gilster, 1997; Alkalai ve Hamburger, 2004; Hague ve Payton, 2010; Karaduman, 2011; Kocadağ, 2012; Lane, 2012; Ng, 2012; Çubukçu ve Bayzan, 2013; Yiğit, 2013; Özbay ve Özdemir, 2014; Öztürk, 2015; Sakallı, 2015; Aslan, 2016; Bakır, 2016; Som Vural, 2016; Eser Akkuş, 2017; Üstündağ, Güneş ve Bahçivan, 2017; Kozan, 2018; Tatlı, 2018; Yeşildal, 2018; Karaduman ve Öncül, 2019) incelenerek bu alanyazın doğrultusunda dijital okuryazarlık temaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar EK 3'te sunulmuştur.

Araştırma doğrultusunda finansal okuryazarlık ile ilgili alanyazın (Gerek ve Kurt, 2007; Temizel ve Bayram, 2011; Akhan, 2013; Tisdell, Taylor ve Forte, 2013; Gutnu ve Cihangir, 2015; Kılıç, Ata ve Seyrek, 2015; Sarıgül, 2015; Coşkun, 2016; Biçer ve Altan, 2016; Danışman, Sezer ve Gümüş, 2016; Tuna ve Ulu, 2016; Yıldırım, 2016; Er, Şahin ve Mutlu, 2017; Adalar, 2019) incelenerek bu alanyazın doğrultusunda finansal okuryazarlık temaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar EK 4'te sunulmuştur.

Araştırma doğrultusunda harita okuryazarlığı ile ilgili alanyazın (Duman ve Girgin, 2005; Sönmez, 2010; Sönmez, 2013; Sönmez ve Aksoy, 2013; Akengin, Tuncel ve Cendek, 2016; Kartal, 2016; Koç ve Çifçi, 2016; Koç ve Karatekin, 2016; Kartal ve Koç,

2017; Kuzey, 2017) incelenerek bu alanyazın doğrultusunda harita okuryazarlığı temaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar EK 5'te sunulmuştur.

Araştırma doğrultusunda hukuk okuryazarlığı ile ilgili alanyazın (Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012; Schimmel ve Militello, 2012; Yanılmaz, 2012; Oğuz, 2013; Kara, 2017; Türkiye Barolar Birliği, 2017; Şan, 2019) incelenerek bu alanyazın doğrultusunda hukuk okuryazarlığı temaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar EK 6'da sunulmuştur.

Araştırma doğrultusunda medya okuryazarlığı ile ilgili alanyazın (Gilster, 1997; Altun ve Güner, 2005; İnceoğlu, 2005; Avrupa Bilgi Topluluğu, 2007; Deveci ve Çengelci, 2008; Karataş, 2008; Altun, 2010; İnan, 2010; Kurt ve Kürüm, 2010; Tanrıverdi ve Apak, 2010; Çelik, 2011; Youngbauer, 2011; Çakır, Koçer ve Aydın, 2012; Altun, 2013; Çinelioğlu, 2013; Genç ve Güner, 2013; Potter, 2013; Roth, 2013; Yazgan, 2013; Görmez, 2014; Çepni, Palaz ve Ablak, 2015; Altun, 2018; Güney, 2018; Özel, 2018; Selanik Ay ve Duban, 2018; Tuncel, 2019) incelenerek bu alanyazın doğrultusunda medya okuryazarlığı temaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar EK 7'de sunulmuştur.

Araştırma doğrultusunda politik okuryazarlık ile ilgili alanyazın (Krosnic, 1990; Kuş, 2013; Tarhan, 2015; Faiz, 2016; Görmez, 2018; İnan ve Tarhan, 2018; Şan, 2019) incelenerek bu alanyazın doğrultusunda politik okuryazarlık temaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar EK 8'de sunulmuştur.

Araştırmada kullanılan dokümanları ise MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Bu dokümanlara ilişkin bilgi aşağıda sunulmuştur:

- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 tarih ve 78 sayılı (ekli listenin 84. sırasında) kurul kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren beş yıllığına ders kitabı olarak kabul edilmiş 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı,
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25.06.2018 gün ve 12254648 sayılı yazısı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı,
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı kabul edilmiş 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı.

3.3. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri, alanyazında okuryazarlık boyutlarının ortaya konulduğu çalışmalar temel alınarak oluşturulan veri toplama aracı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizi doküman incelemesi yönteminde betimsel analiz ve içerik analizi olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre, elde edilen veriler önceden belirlenen temalara göre analiz edilerek araştırma soruları temel alınarak düzenlenebilir. Betimsel analizde amaç ulaşılan bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler sistematik bir şekilde betimlendikten sonra yorumlanır ve neden-sonuç ilişkisi içerisinde birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada alanyazın temel alınarak oluşturulan okuryazarlık temalarına göre veriler çözümlendiği için betimsel analiz yaklaşımı benimsenmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan sözel, şekilsel ve görsel veriler NVIVO 12 yazılımından yararlanılarak çözümlenmiştir.

Araştırmanın veri analiz sürecinde ilk olarak MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları NVIVO 12 programına aktarılmıştır. 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları her okuryazarlıkla ilişkili temalar temel alınarak ayrı ayrı ve satır satır kodlanmıştır. Kodlanan veriler tablo biçimine dönüştürülmüştür ve ders kitaplarının içeriğinde yer verilen okuryazarlık temaları frekans biçiminde de ifade edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ulaşılan kod ve temalardan hareketle sınıf düzeylerine göre okuryazarlık başlıkları altında bulgular ortaya konulmuştur. Bununla birlikte bulgular bölümünde 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından doğrudan alıntılar sunulmuştur.

3.4. İnandırıcılık

Araştırmada verilerin inandırıcılığını sağlamak amacıyla 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan yedi okuryazarlık ile ilgili oluşturulan veri toplama aracında yer alan temaların, ilgili okuryazarlık boyutlarını karşıladığına ilişkin sosyal bilgiler eğitimi alanında bir profesör, üç doçent ve bir öğretim elemanı olmak üzere beş alan uzmanından ayrı ayrı görüş alınmıştır. Doküman inceleme formları dönütler doğrultusunda düzenlenerek formlara son biçimi verilmiştir. Son biçimi verilen doküman

inceleme formları yeniden uzmanlara sunulmuş ve doküman inceleme formlarının dönütler doğrultusunda düzenlendiği uzmanlar tarafından teyit edilmiştir.

Araştırmada MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan verilerin yaklaşık %20'lik bir bölümü sosyal bilgiler eğitimi alanında lisans ve yüksek lisans derecesine sahip, sosyal bilgiler eğitimi alanında doktora devam eden başka bir araştırmacı tarafından bağımsız olarak kodlanmıştır. Daha sonra yapılan bu iki ayrı kodlama karşılaştırılmış ve ders kitabında yer alan sözel ifadeler dışında kalan görsel etkinliklerin de kodlamaya dahil edilmesi üzerinde fikir birliğine varılarak veri analizine son biçimi verilmiştir.

3.5. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği alanında lisans derecesine sahiptir. Araştırmacı yüksek lisans kademesinde aldığı nitel araştırma yöntemleri dersinde doküman incelemesi ve NVIVO yazılımı ile ilgili ödev kapsamında çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bununla birlikte araştırmacı lisans düzeyinde aldığı konu alanı ders kitabı inceleme dersinde sosyal bilgiler ders kitaplarını ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Aynı zamanda araştırmacı ödev kapsamında yüksek lisans düzeyindeki derslerinin içeriğinde yer alan konular bakımından sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiştir.

Araştırma sürecinde MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemek üzere oluşturulan veri toplama aracı araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca araştırmacı, MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları üzerinde NVIVO 12 yazılımını kullanarak ayrı ayrı kodlamalar yapmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada yararlanılan dokümanların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgular, araştırma amacına uygun bir biçimde üç başlık altında sunulmuştur. Bu üç başlık şöyledir:

- Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu
- Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu
- Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Bulguların ortaya konulmasında bir bütünlük sağlanabilmesi açısından 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan okuryazarlıklar ile ilgili içerik, sınıf ve okuryazarlık başlıkları altında, her bir ders kitabının ünite konu sırası temel alınarak sunulmuş ve betimsel olarak yorumlanmıştır. Ders kitaplarının içeriğinde yer alan ilgili okuryazarlık temaları ve bu temaların yer aldığı üniteler tablolar üzerinden sunulmuştur. Bulguların sunulmasında okuryazarlık temaları ile ilişkili olarak doğrudan alıntılar ile görsellere yer verilmiştir.

4.1.Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Araştırma amacına ilişkin elde edilen bulgular okuryazarlık başlıkları altında, ünite konu sırası temel alınarak sunulmuştur. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar bakımından incelenen 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının ilgili okuryazarlıkların tamamını içerdiği tespit edilmiştir.

4.1.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının çevre okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili temalardan dokuzuna yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.1.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Çevre Okuryazarlığı Temaları	(f)
“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”	Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme	1
	Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme	1
	Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme	1
	Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme	1
	İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme	3
	Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme	21
	Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme	1
	Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme	1
	Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme	7

Tablo 4.1’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında tespit edilen çevre okuryazarlığı temaları “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde yer almaktadır. “Yeryüzü Şekilleri” konu başlığında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak fiziki haritalarda bulunan dağ, akarsu, ova, körfez, burun, vadi, ada, göl, boğaz, koy ve plato yeryüzü şekilleri Görsel 4.1.’de yer alan örnek kesitte görüldüğü üzere fotoğraflar üzerinden açıklanmıştır.

Görsel 4.1. Yeryüzü şekilleri

Yeryüzü şekillerinin fotoğraf üzerinden açıklamaları yapıldıktan sonra Görsel 4.2’de yer alan örnek kesitte görüldüğü üzere Türkiye fiziki haritası üzerinden bu yeryüzü şekillerinin konumları ve fotoğrafları gösterilmiştir.

Görsel 4.2. Yeryüzü şekillerinin konumları

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan etkinlik üzerinden “Yaşadığınız yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini araştırınız. Araştırma sonucunda edindiğiniz bilgileri Türkiye fiziki haritası üzerine işaretleyiniz. Çalışmanızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.” ifadelerine yer verilerek öğrencilerden konu kapsamında araştırma yapılmaları istenmiştir. Ayrıca bu etkinliğe örnek olacak nitelikte olan Adana ve çevresinin yeryüzü şekilleri özelliklerinin vurgulandığı bir çalışma sunulmuştur.

Bir diğer etkinlikte ise “Aşağıda verilen yeryüzü şekillerinin Türkiye’nin neresinde yer aldığını kutucuklara yazın.” ifadesine yer verilmiş ve öğrencilerin etkinlikte belirtilen Palandöken Dağı, Beyşehir Gölü, Bozcaada, Bozok Platosu vb. yeryüzü şekillerinin bulundukları bölgeleri belirtilen kutucuklara yazmaları istenmiştir.

“İklimin İnsan Faaliyetlerine Etkisi” konu başlığında “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilere “İnsanlar hava durumunu niçin takip eder?” sorusu yöneltildikten sonra yağış tiplerine değinilerek hava olayları örneklendirilmiştir. “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurlar” teması ile ilişkili olarak hava olaylarına ve hava tahminlerine değinildikten sonra “... Geniş bölgelerde, uzun yıllar boyunca hava olaylarının gösterdiği ortalama duruma iklim denir. ... Bir bölgenin iklimi, o bölgeye ait 40-50 yıllık hava olaylarının ortalamasıdır.” biçiminde iklimin tanımı ve özellikleri belirtilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında iklim ile ilgili açıklamalar yapıldıktan sonra Türkiye iklim haritasına ve Karadeniz, Akdeniz ve karasal iklim tiplerinin özelliklerine değinilen görsellere ve açıklamalarına yer verilmiştir. İklim tipleri açıklandıktan sonra “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak iklimin tarım, hayvancılık, ulaşım, giyim, turizm, bitki örtüsü, beslenme, konut tipi gibi unsurlara olan etkilerine vurgu yapılmıştır. Bu tema kapsamında yer verilen etkinlikte öğrencilerden yaşadıkları çevrede görülen iklim tiplerinin insanların günlük faaliyetlerine olan etkisini araştırmaları istenmiştir. Ayrıca bir başka etkinlik ile iklimin ulaşım, tarım,

giyinme ve tarım faaliyetleri üzerine olan etkisinin öğrenciler tarafından örneklerle yazılması istenmiştir.

“Nüfus ve Yerleşme” konu başlığında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte “*Ülkemizde nüfus neden her yere eşit dağılmamış olabilir?*” sorusuna yer verilerek öğrencilerin konuya dikkati çekilmek istenmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında nüfus ve yerleşmenin genel bir tanımı yapıldıktan sonra etkinlik üzerinden Türkiye’deki illerin nüfus miktarlarını gösteren harita temel alınarak yanıtlanacak olan nüfusun yoğun ve seyrek olduğu illere ilişkin çeşitli sorulara yer verilmiştir. Bu etkinlikten sonra “Doğal Özellikler” alt konu başlığında ise “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak nüfusun dağılışını etkileyen doğal özelliklere yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında nüfusun dağılışını etkileyen doğal ve beşerî özelliklere değinildikten sonra sunulan etkinlikte “*Kitabınızdaki fiziki haritadan ve nüfus miktarı haritasından yararlanarak doğal ve beşerî özelliklerin yaşadığınız çevrenin nüfusu üzerindeki etkilerini araştırınız.*” ifadelerine yer verilerek öğrencilerden konu kapsamında araştırma yapılması istenmiştir. Ayrıca bu etkinliğe örnek olacak nitelikte olan Şanlıurfa ve çevresinin doğal ve beşerî özelliklerinin nüfusa etkisinin vurgulandığı bir çalışma sunulmuştur. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak doğal ortamın genel bir tanımı yapıldıktan sonra “*... İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için doğal ortamları değiştirerek ondan yararlanırlar.*” ifadelerine yer verilerek Görsel 4.3.’te yer alan örnek kesitte görüldüğü üzere insanın doğal ortama olan etkisine örnekler verilmiştir.

Görsel 4.3. İnsanın doğal ortama olan etkisi

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak doğal ve beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşmeye olan etkilerinin öğrenciler tarafından örneklendirilmesinin istendiği bir etkinliğine yer verilmiştir.

“Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte “*Doğal afet kavramından ne anlıyorsunuz?*” sorusuna yer verilerek konuya dikkat çekilmek istenmiştir. Bu çalışmadan sonra sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında doğal afetler olan deprem, sel, çığ ve heyelan ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca bu konu başlığında “*İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak orman yangını açıklanmıştır. Bir başka etkinlikte ise “*Yaşadığınız çevrede görülen doğal afetler ile ilgili bilgi toplayarak bir poster çalışması hazırlayınız.*” ifadelerine yer verilerek öğrencilerden araştırma ve poster yapmaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme*”, “*Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak “*Dünya nüfusunun son yıllarda hızla çoğalması ve sanayileşme süreciyle birlikte çevre sorunları artmıştır. Havanın, suyun, toprağın kirlenmesi ve erozyon önemli çevre sorunlarıdır.*” ifadelerine yer verilerek hava, su, toprak kirliliği ve etkilerine değinilmiştir. Ayrıca “*Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak da küresel ısınma ve küresel ısınmanın etkileri açıklanmıştır.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında *Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme*”, “*Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme*”, “*Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme*” temaları ile ilişkili olarak değerlendirilebilecek etkinlik yer almaktadır. Bu etkinlikte öğrencilerden doğal afet ve çevre sorunlarından korunmak için kendilerine düşen görevlerin neler olduğunu belirtmeleri ve yazıyla ifade etmeleri istenmiştir.

“Doğal Afetlerin Yaşamımıza Etkisi” konu başlığında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte “*Televizyonda doğal afetlerle ilgili bir haber izlediğinizde neler hissediyorsunuz?*” sorusuna yer verilmiştir. Bu sorudan sonra konunun devamında 17 Ağustos 1999

Depremi ile ilgili görselin ve bilginin paylaşıldığı gazete haberleri sunulmuştur. Ayrıca aynı konu başlığında yer verilen etkinlik ile deprem, sel, çığ, heyelan ve orman yangınlarının insan yaşamına etkilerine değinilmiş ve bir başka etkinlik ile öğrencilerden doğal afetlerin toplum hayatına üzerine etkilerini anlatan bir poster hazırlamaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının çevre okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili 23 temanın dokuzuna ilişkin içeriğe yer verildiği belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme*”, “*Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme*”, “*Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme*” temaları ile ilişkili olarak doğal afet ve çevre sorunlarından korunmak için yapılması gerekenlere yer verildiği görülmektedir. Ders kitabında “*Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme*”, “*Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak dünya nüfusunun son yıllarda artması ve sanayileşme ile birlikte çevre sorunlarının da arttığına dikkat çekilerek hava, su ve toprak kirliliğinin etkilerine yer verilmiştir. “*Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise küresel ısınmanın çevre üzerindeki etkileri açıklanmıştır. “*İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak insanların doğal ortamı kendi yararlarına göre değiştirmesine, çevre kirliliğine ve orman yangınlarına değinilmiştir. “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise hava olaylarının ve yeryüzü şekillerinin insana olan etkisi ile doğal afetlere yer verilmiştir. “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak fiziki haritalarda bulunan yer şekillerine, hava olayları ve iklim tiplerine, nüfusun dağılışını etkileyen doğal özelliklere değinilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı temaları olan “*Kültür-çevre etkileşimini öğrenebilme*”, “*Politik sistemlerin çevreye olan etkisini öğrenebilme*”, “*Nükleer ve kimyasal atıkları öğrenebilme*”, “*Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme*”, “*Doğal çevrenin korunmasına ilişkin bilgileri öğrenebilme*”, “*Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini*

öğrenebilme”, “Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme”, “Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme”, “Çevre ile ilgili alınan kararlarda toplum ahlâkını göz önünde bulundurabilme”, “Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme”, “Doğal çevreye ilişkin bilinçli tüketim ve tasarrufta bulunabilme”, “Bireyleri çevreye karşı duyarlılık göstermelerine ilişkin teşvik edebilme” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.2. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının dijital okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında dijital okuryazarlık ile ilgili temalardan altısına yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Dijital Okuryazarlık Temaları	(f)
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme	1
	Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme	5
	Sosyal medyayı doğru kullanabilme	9
	Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme	3
	İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme	9
	Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme	12

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında tespit edilen dijital okuryazarlık temaları “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde yer almaktadır. “Teknoloji ve Toplum” konu başlığında “*Sosyal medyayı doğru kullanabilme*” teması ile ilişkili olarak teknolojinin olumsuz etkilerine vurgu yapmak için “... Sosyal medya kötü niyetli insanların da sık kullandığı bir teknolojidir. Sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar insanlarda şiddet ve saldırganlık duyguları uyandırabilir.” ifadesi verilmiştir. Aynı konuda teknolojinin bilinçsiz kullanımına değinilmiştir:

“İnsanlar misafirliğe gittikleri evlerde bile sosyal medya hesaplarını kontrol etmekte, cep telefonlarıyla oyun oynamakta, videolar izlemektedir. Birbirleriyle yeterince vakit

geçirememektedir. Sosyal medya hesaplarını sık sık kontrol eden bir öğrencinin ders çalışma, bir yetişkinin ise iş yapma verimi azalmaktadır.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme”, ve “Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak Merkezi Hekim Randevu Sistemi web adresi üzerinden örnek verilerek teknoloji sayesinde insanların birbirleriyle ve devlet ile olan iletişimlerinin kolaylaşması “... mhhs, e-devlet, e-okul gibi uygulamalar vatandaşların işlerini kolaylaştırmıştır.” biçiminde belirtilmiştir.

“Doğru ve Güvenilir Bilgi” konu başlığında “Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak “Günümüzde insanlar Genel Ağ bağlantılı akıllı telefonlar, bilgisayarlar ve tabletler yardımıyla sanal ortamda istedikleri bilgiye ulaşmaktadır.” ifadesine yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme”, “Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak günümüzde sanal ortamın da bir bilgi kaynağı konumuna gelmiş olmasına değinilerek “... aklımıza aşağıdaki sorular veya bu soruların benzerleri gelebilir: Sanal ortamdaki bilgilerin ne kadarı doğrudur? Sanal ortamda elde ettiğimiz bilgiler güvenilir midir?” sorularına yer verilmiştir. Bununla birlikte bilgisayar kullanan bir insan görselinin altında “Genel Ağ bağlantılı bilgisayarlar doğru bilgiye ulaşmak için kullanılmalıdır.” açıklaması sunulmuştur. Ayrıca aynı konuda Türkiye İstatistik Kurumu raporunda belirtilen bireylerin internet kullanım amaçlarına ilişkin oranlara yer verilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “BİT kullanım amaçları” temasıyla ilişkili olarak yer verilen etkinlikte sanal ortamı kullanım amaçlarına ilişkin sorular verilmiş ve öğrencilerin soruların yanıtlarını arkadaşları ile paylaşması istenmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme” teması ile ilişkili olarak Türkiye İstatistik Kurumu’nun yaptığı araştırma sonuçları doğrultusunda sanal ortamın insan hayatında önemli bir rol oynadığına şu ifadelerle değinilmiştir:

“... Sanal ortam üzerinden paylaşılan bilgilerin insanlara yarar sağladığı tartışılmaz bir gerçektir. Ancak bu ortamda edindiğimiz bilgiler doğru olabileceği gibi yanlış da olabilir. Bu nedenle ulaştığımız bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamalıyız. Çünkü eriştiğimiz bilgilerin önemli bir kısmı yetkili kurumların ve alanında uzman kişilerin denetiminden geçmemektedir. İsteyen herkes buraya bilgi yüklemekte ve yüklediği bilgilerin yayılmasını sağlayabilmektedir. Bu nedenle Genel Ağ üzerinden ulaştığımız bilgileri

değerlendirmek, bunların doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamak bizim sorumluluğumuzdadır.”

Ayrıca sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sanal ortamla ilgili okuma metni ile etkinliğe yer verilerek sanal ortamda ulaşılan bilgilerin doğruluğundan emin olabilmek için yapılması gerekenler şöyle ifade edilmiştir: “... *Sanal ortamda edindiğimiz bilgileri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeliyiz. Edindiğimiz bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamak için yetkili kurumların açıklamalarını takip etmeliyiz. Doğru olduğundan şüpheye düştüğümüz bilgileri farklı Genel Ağ adreslerinden kontrol etmeliyiz.*”

“Sanal Ortamda Güvenlik” konu başlığında “*Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme*” teması ile ilişkili olarak etkinlikte yer alan “*Sanal ortamı kullanırken dikkat edilmesi gereken güvenlik kuralları hakkında neler biliyorsunuz?*” sorusundan sonra sanal ortamı güvenli kılmak için yapılması gerekenler “Mesafeli Alışveriş”, “Kimlik Hırsızlığı” ve “Güvenli Genel Ağ Kullanımı” alt konu başlıklarında ele alınmıştır. “Mesafeli Alışveriş” alt konu başlığında internet üzerinden alışverişe değinilerek şu ifadelerle yer verilmiştir: “... *Sanal ortamda alışveriş yaparken kredi kartı, havale ve EFT gibi ödeme sistemleri kullanılır. Alışveriş yaptığımız sitelere ödeme esnasında aktardığımız kişisel bilgilerin kötü niyetli kişilerin eline geçmemesi gerekir. ... Herkesin sıklıkla kullandığı, bilinen sitelerden mesafeli alışveriş yapmak daha güvenlidir.*”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında mesafeli alışverişlerde kullanılan kredi kartının ön ve arka yüzü üzerinde yer alan bilgilere değinilerek, “... *Kredi kartınızı mesafeli alışverişte kullanırken sizden aşağıdaki görsellerde verilen bilgiler istenecektir. Bu bilgileri gizli tutmanız güvenliğiniz açısından önemlidir. Kredi kartlarında yazılı olan bu bilgileri başkalarının görmemesi gerekir.*” açıklamasına yer verilmiştir.

“Kimlik Hırsızlığı” alt konu başlığında internetin yaygınlaşmasıyla birlikte siber suçların da artmasına dikkat çekilerek;

“... Genel Ağı yanlış amaçlarla kullanan kişiler; insanların kredi kartı veya kimlik bilgilerine ulaşmakta, bu bilgilerle sanal ortamda çeşitli işlemler yapmaktadır. Kişisel bilgilerinizi ele geçiren bu kişiler, adınıza sahte kredi kartları çıkarabilir ve bu kredi kartlarıyla alışveriş yapabilirler. Böyle durumlarla karşılaşmamak için tanımadığımız kişilerden gelen e-postaları açmamalı ve sosyal medya hesaplarında kişisel bilgilerimizi ayrıntılı bir şekilde paylaşmamalıyız.”

ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında dijital dolandırıcılık ile ilgili bir örnek üzerinden sanal ortamda dolandırıcılık ve kimlik hırsızlığına maruz kalmamak için alınması gereken önlemler vurgulanmıştır.

“Güvenli Genel Ağ Kullanımı” alt konu başlığında internet bağlantılı teknolojik cihazlara bulaşabilecek virüslere şöyle değinilmiştir: “... *Bu yazılımlar, sanal ortamı kötü amaçlı kullanan kişiler tarafından Genel Ağ bağlantılı teknolojik aletlerimize genellikle e-posta ile gönderilir. Bu durumların önüne geçebilmek amacıyla anti-virüs programları geliştirilmiştir.*”

Bununla birlikte aynı başlık altında İnternet bağlantılı teknolojik cihazları kullanırken alınması gereken önlemler belirtilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında ziyaret edilen sitelerin sahte olup olmadığının kontrol edilmesine değinilerek “... *Bu nedenle işlem yaptığımız sitelerin bağlantı adresinde “https://” ibaresinin bulunup bulunmadığının kontrol edilmesi gerekir. Eğer bağlantı adreslerinde yalnızca http:// yazıyorsa bu sayfalar risk içermektedir.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Sosyal medyayı doğru kullanabilme*” temasıyla da ilişkili olarak sosyal ağ, sosyal ağları kullanılırken dikkat edilmesi gereken durumlar ile sosyal ağlarda paylaşılmaması gereken bilgilere vurgu yapılan bir okuma metni üzerinden güvenli sosyal ağ kullanımı için yapılması gerekenler ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme*” ve “*Sosyal medyayı doğru kullanabilme*” temalarıyla ilişkili olarak öğrencilere güvenli internet kullanımı ve doğru sosyal ağ kullanımı ile ilgili güvenlik kurallarına ilişkin soruların yer aldığı bir etkinliğe yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının dijital okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında dijital okuryazarlık ile ilgili en çok içeriğin “*İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme*” ve “*Sosyal medyayı doğru kullanabilme*” temalarında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık ile ilgili 12 temanın altısına ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak akıllı telefon, bilgisayar ve tabletler ile ilgili bilgiye yer verildiği görülmektedir. “*Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme*”, “*Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Merkezi Hekim Randevu Sistemi, e-devlet ve e-okul gibi uygulamalar ile birlikte internetin günümüzde bilgi kaynağı olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. “*Sosyal medyayı doğru*

kullanabilme” teması ile ilişkili olarak ise sosyal medyada yapılan paylaşımların şiddet ve saldırganlık içerebileceğine ve sosyal medyanın yoğun kullanımının öğrencilerde ders çalışma, yetişkinlerde ise iş verimliliği konularında sorunlar oluşturabileceğine değinilmiştir. Ayrıca sosyal ağları kullanılırken dikkat edilmesi gereken durumlar ile sosyal ağlarda paylaşılmaması gereken bilgilere yer verilmiştir. “*İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme*” teması ile ilişkili olarak sanal ortamda ulaşılan bilgilerin doğruluğunun sorgulanmasına değinilmiştir. “*Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme*” temasıyla ilişkili olarak ise güvenli internet kullanımı ve doğru sosyal ağ kullanımı ile ilgili güvenlik kuralları ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık temaları olan “*İnternet arama motorlarını kullanabilme*”, “*E-posta kullanabilme*”, “*Dijital eğitim platform ve yazılımlarını kullanabilme*”, “*Dijital haklar ve sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.3. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının finansal okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında finansal okuryazarlık ile ilgili temalardan sekizine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.3’te gösterilmiştir.

Tablo 4.3. *Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular*

Ünite	Finansal Okuryazarlık Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Bilinçli tüketici olabilme	5
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme	10
	Girişimcilik ve proje üretebilme	9
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Kimlik hırsızlığına ve hesap güvenliğine ilişkin önlem alabilme	5
	İstek ve ihtiyaçları ayırt edebilme	2
	Kredi kartını bilinçli kullanmayı öğrenebilme	1
	Tüketici haklarını öğrenebilme	3
	Finansal planlama ve bütçe yapabilme	1

Tablo 4.3'te görüldüğü gibi sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında tespit edilen finansal okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer almaktadır. “Birey ve Toplum” ünitesinin “Sosyal Bilgiler Dersinden Öğrendiklerimiz” konu başlığında *“Finansal planlama ve bütçe yapabilme”* teması ile ilişkili olarak öğrencilerin 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde öğrendikleri bilgiler sunulmuş ve *“Sosyal bilgiler dersi sayesinde, kendime ait bir bütçe oluşturmayı öğrendim. Artık ailemin bana verdiği harçlıkları daha iyi değerlendiriyorum. İhtiyaçlarım için yaptığım harcamalardan kalan kısmı kumbarama atarak birikim yapıyorum.”* ifadelerine yer verilmiştir.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinin “Sanal Ortamda Güvenlik” konu başlığında *“Kimlik hırsızlığına ve hesap güvenliğine ilişkin önlem alabilme”, “Kredi kartını bilinçli kullanmayı öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilere *“Sanal ortamı kullanırken dikkat edilmesi gereken güvenlik kuralları hakkında neler biliyorsunuz?”* sorusu yöneltildikten sonra sanal ortamı güvenli kılmak için yapılması gerekenler “Mesafeli Alışveriş”, “Kimlik Hırsızlığı” ve “Güvenli Genel Ağ Kullanımı” alt konu başlıklarında ele alınmıştır.

“Mesafeli Alışveriş” alt konu başlığında internet üzerinden alışverişe değinilerek mesafeli alışverişlerde kullanılan kredi kartına yönelik olarak, *“... Kredi kartınızı mesafeli alışverişte kullanırken sizden aşağıdaki görsellerde verilen bilgiler istenecektir. Bu bilgileri gizli tutmanız güvenliğiniz açısından önemlidir. Kredi kartlarında yazılı olan bu bilgileri başkalarının görmemesi gerekir.”* açıklamasına yer verilmiştir. “Kimlik Hırsızlığı” alt konu başlığında internetin yaygınlaşmasıyla birlikte siber suçların da artmasına dikkat çekilmiş ve dijital dolandırıcılık örneği üzerinden sanal ortamda dolandırıcılık ve kimlik hırsızlığına maruz kalmamak için alınması gereken tedbirler ifade edilmiştir. “Güvenli Genel Ağ Kullanımı” alt konu başlığında internet bağlantılı teknolojik cihazlara bulaşabilecek virüsler belirtilmiştir. Bununla birlikte aynı başlık altında İnternet bağlantılı teknolojik cihazları kullanırken alınması gereken önlemler açıklanmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında girilen sitelerin sahte olup olmadığının kontrol edilmesine değinilmiş ve sosyal ağları kullanırken dikkat edilmesi gereken güvenlik kuralları ifade edilmiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Üretim, Dağıtım ve Tüketim Ağı” konu başlığında *“Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak üretim, dağıtım, tüketim ve mal terimlerinin tanımları yapılmıştır. Aynı konu başlığında yer alan

etkinlikte sunulan örnekler üzerinden bazı temel tüketim ihtiyaçlarının (salça, pirinç, yumurta) üretim, dağıtım ve tüketim aşamalarına ilişkin çeşitli sorular verilmiştir.

“Yeni Fikirler Geliştirelim” konu başlığında “*Girişimcilik ve proje üretebilme*” teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte “*Girişimci kavramını daha önce duydunuz mu? Sizce bu kavramın anlamı nedir?*” sorusuna ve genç bir girişimcinin hikâyesini konu alan haber metnine yer verilmiştir. Ayrıca bir başka etkinlik ile de verilen haber metni üzerinden öğrencilere girişimciliğin önemi ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer verilen haber metni ve etkinlikten sonra girişimcilik ve girişimci terimlerinin genel bir tanımı yapılarak girişimcilerin özgüven sahibi olması, meraklı olması, planlı yaşaması ve çalışkan olması gibi özelliklerine değinilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında girişimcilerin yeni bir iş fikrini uygulamaya geçirirken takip ettikleri aşamalara yer verdikten sonra devletin girişimci bireyleri desteklediğine değinilerek şu ifadelerle yer verilmiştir;

“...Devletimiz, Girişimcilik Destek Programı kapsamında girişimcilere maddi destek vermektedir. Programının amacı girişimciliğin desteklenmesi, yaygınlaştırılması ve başarılı işletmelerin kurulmasıdır. Girişimciler bu destek programından yararlanarak kendi işlerini kurabilir ve insanlara iş imkânı sağlayabilirler.”

Etkinlik üzerinden öğrencilerden aileleri, akrabaları ve öğretmenleri ile işbirliği içinde bir ekonomik faaliyet seçerek üretim, dağıtım ve tüketime yönelik yeni fikirler geliştirmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında Görsel 4.4’te yer alan etkinlikte ise genç bir girişimcinin engelli bireylerin yaşadığı zorluklardan etkilenip geliştirdiği yazılım ile ilgili haber metnine yer verilmiştir.

Görsel 4.4. Haber metni

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Girişimcilik ve proje üretebilme*” ve “*İstek ve ihtiyaçları ayırt edebilme*” temaları ile ilişkili olarak proje pazarlama döngüsü açıklanmış ve Görsel 4.4’te verilen haber metninden hareketle etkinlik üzerinden öğrencilerden toplumun değişen istek ve ihtiyaçlarına göre proje geliştirmeleri istenmiştir.

“Bilinçli Tüketici” konu başlığında “*Bilinçli tüketici olabilme*” teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte “*Ailenizle gıda alışverişine gittiğinizde satın aldığınız ürünlerde nelere dikkat edersiniz?*” sorusuna yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer verilen okuma metninde yer alan diyalog üzerinden alışveriş ihtiyaç listesi hazırlamanın ve ürünlerin son kullanma tarihlerini kontrol etmenin önemine dikkat çekilerek, etkinlik üzerinden öğrencilere okuma metni ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Tüketici haklarını öğrenebilme*”, “*Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak tüketici ve tüketici hakları terimlerinin tanımları yapılarak Tüketiciyi Koruma Kanunu’na değinilmiştir. Bununla birlikte ders kitabında Türkiye Çevre ve Eğitim Vakfı tarafından hazırlanan 2017 Tüketici Hakları Rehberi’nde yer alan “Taksitli Satışlar”, “Ayıplı Mal ve Hizmet”, “Kapıdan Satışlar”, “Fiyat Etiket”, “Mesafeli Satış”, “Garanti Belgesi”, “Satış Sonrası Hizmetler”, “Ticari Reklamlar ve İlanlar” haklarına yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Bilinçli tüketici olabilme*” teması ile ilişkili olarak verilen bir okuma metni üzerinden bilinçli tüketicinin özellikleri ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca etkinlik üzerinden öğrencilerden bilinçli tüketici özelliklerinden ve tüketici haklarından yola çıkarak yapmaları gerekenleri ifade etmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının finansal okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında finansal okuryazarlık ile ilgili en çok içeriğin “*Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme*” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlık ile ilgili 16 temanın sekizine ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan bu temalara genel olarak hangi konularda yer verildiğine bakıldığında ise “*Bilinçli tüketici olabilme*” teması ile ilişkili olarak bilinçli tüketicinin özelliklerine yer verildiği görülmektedir. “*Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak üretim, dağıtım, tüketim, mal, tüketici, tüketici hakları tanımları yapılmıştır. “*Girişimcilik ve proje üretebilme*” teması ile ilişkili olarak ise girişimci ve girişimciliğin tanımına, girişimciliğin önemine ve girişimci bireylerin özelliklerine yer verilmiştir. Ayrıca

girişimci bireylere verilen devlet desteğine de değinilmiştir. “*Kimlik hırsızlığına ve hesap güvenliğine ilişkin önlem alabilme*”, “*Kredi kartını bilinçli kullanmayı öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak sanal ortamı kullanırken dikkat edilmesi gereken hususlar ifade edilmiştir. “*İstek ve ihtiyaçları ayırt edebilme*” teması ile ilişkili olarak ise toplumun istek ve ihtiyaçlarının değiştiğine değinilmiştir. “*Tüketici haklarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Tüketiciyi Koruma Kanunu’na ve Türkiye Çevre ve Eğitim Vakfı tarafından hazırlanan 2017 Tüketici Hakları Rehberi’ne yer verilmiştir. “*Finansal planlama ve bütçe yapabilme*” teması ile ilişkili olarak sosyal bilgiler dersinin kendi bütçelerini oluşturmaları konusunda öğrencilere yardımcı olduğu ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlık temaları olan “*Temel ekonomik sistemleri öğrenebilme*”, “*Tasarruf yapabilme*”, “*Fiyat-fayda ilişkisini öğrenebilme*”, “*Birikim ve yatırım yapabilme*”, “*Kişisel ürünler ile kamu mallarını koruyabilme*”, “*Ekonomik sorunları öğrenebilme*”, “*Ekonomik sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunabilme*”, “*Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.4. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının harita okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında harita okuryazarlığı ile ilgili temalardan beşine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.4’te gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Harita Okuryazarlığı Temaları	(f)
“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”	Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme	2
	Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme	4
	Yeryüzü şekillerini fark edebilme	6
	İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme	2
	Beşerî çıkarımda bulunabilme	4

Tablo 4.4’te görüldüğü gibi sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında tespit edilen harita okuryazarlığı temaları “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde yer almaktadır. “Yeryüzü Şekilleri” konu başlığında “*Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak yeryüzü şekillerinin ve haritanın tanımı yapılarak bir çizimin harita olabilmesi için gereken koşullara ve haritayı oluşturan unsurlara değinilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında haritayı oluşturan unsurlardan olan ölçek ifadesinin genel bir tanımı yapılmış ancak ölçek türlerine değinilmemiştir. Fiziki haritanın tanımı yapıldıktan sonra Görsel 4.5’te verilen fiziki harita örneğinin incelenmesi istenmiştir.

Görsel 4.5. Fiziki harita örneği

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında Görsel 4.6’da görüldüğü üzere lejant üzerinden renk ve sembollerin anlamları açıklanmıştır. Haritayı oluşturan unsurlardan bir diğeri olan yön oku ayrı bir başlık olarak ele alınmamış ve yön oku lejant üzerinden verilmiştir.

Görsel 4.6. Lejant

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Yeryüzü şekillerini fark edebilme*” teması ile ilişkili olarak fiziki haritalarda yükselti ve derinlik basamaklarını ifade eden renkler ve

renklere karşılık gelen yükselti aralıkları ayrıntılı açıklanmıştır. Görsel 4.7’de görüldüğü üzere fiziki haritalarda bulunan yeryüzü şekillerinin (dağ, akarsu, ova, körfez, yarımada, burun, vadi, ada, göl, boğaz, koy, plato) fotoğrafları, açıklamaları ile birlikte verilerek konumları Türkiye fiziki haritası üzerinden gösterilmiştir.

Görsel 4.7. Fiziki haritalarda bulunan yeryüzü şekilleri

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer verilen etkinlik üzerinden öğrencilerden yaşadıkları yerde bulunan yeryüzü şekillerini araştırarak edindikleri bilgileri kitapta yer alan fiziki harita üzerine işaretlemeleri istenmiştir. Ayrıca bir başka etkinlikte öğrencilerden verilen yeryüzü şekillerinin (Palandöken Dağı, Beyşehir Gölü, Fırat Nehri, Bozcaada, Bafra Ovası) Türkiye fiziki haritasında yer aldığı konumları bulmaları istenmiştir.

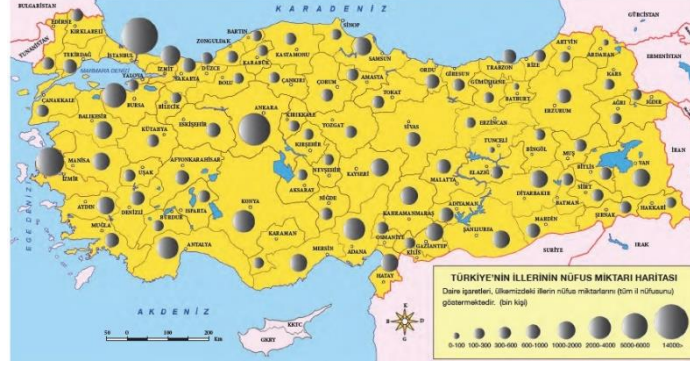
“İklimin İnsan Faaliyetlerine Etkisi” konu başlığında “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.8.’de görüldüğü üzere Türkiye’de görülen iklimler açıklandıktan sonra Türkiye iklim haritası verilmiştir.

Görsel 4.8. Türkiye iklim haritası

“Beşerî çıkarımda bulunabilme”, “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme” temalarıyla ilişkili olarak Görsel 4.9’da görüldüğü üzere “Nüfus ve Yerleşme” konu başlığındaki hazırlık çalışması etkinliğinde yer alan “Ülkemizde nüfus

neden her yere eşit dağılmamış olabilir?” sorusu öğrencilere yöneltilmiş ve Türkiye’de yer alan illerin 2017 yılına ait nüfus verilerini gösteren Türkiye nüfus haritası verilmiştir.

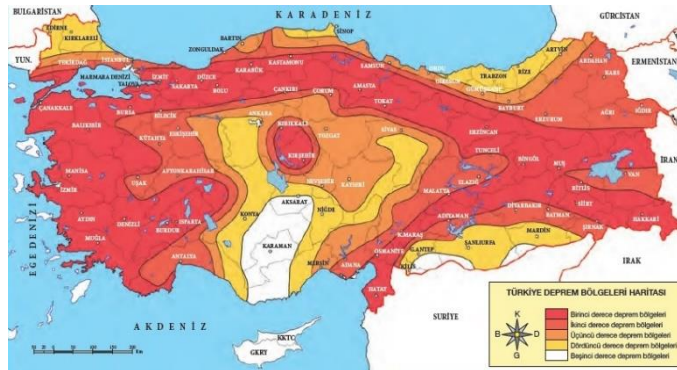

Görsel 4.9. Türkiye nüfus haritası

“Beşerî çıkarımda bulunabilme” ve “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme” temalarıyla ilişkili olarak etkinlik üzerinden öğrencilere nüfus haritası üzerinden nüfusu fazla ve az olan illerin hangileri olduğu ve bu durumun sebepleri sorulmuştur.

“İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Beşerî çıkarımda bulunabilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme” temaları ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilerden kitapta yer alan fiziki harita ve nüfus haritasından yararlanarak doğal ve beşerî özellikler ile nüfus arasında bağlantı kurmaları istenmiştir.

“Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığında “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.10’da görüldüğü üzere Türkiye deprem bölgeleri haritası verilmiştir.

Görsel 4.10. Türkiye deprem bölgeleri haritası

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının harita okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında harita okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin “*Yeryüzü şekillerini fark edebilme*” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı ile ilgili 13 temanın beşine ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak haritanın tanımına, bir çizimin harita olabilmesi için gereken koşullara ve haritayı oluşturan unsurlara değinildiği görülmektedir. “*Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak nüfus, iklim ve deprem bölgelerini gösteren haritalar ile birlikte fiziki haritaya yer verilmiştir. “*Beşerî çıkarımda bulunabilme*”, “*Yeryüzü şekillerini fark edebilme*”, “*İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme*” temaları ile ilişkili olarak ise fiziki haritalarda yer alan renklerin belirli yükselti ve derinlik basamaklarına denk geldiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerden nüfus haritası üzerinden yer şekillerine göre nüfusun fazlalığı ya da azlığı konusunda çıkarım yapmaları istenmiştir. Ayrıca Türkiye iklim haritasına yer verilmiştir. Fiziki harita ve nüfus haritası üzerinden fiziki özellikler ile nüfus arasındaki bağlantıya da değinilmiştir. Fiziki harita üzerinden yerilen yeryüzü şekillerini ise dağ, akarsu, ova, körfez, yarımada, burun, vadi, ada, göl, boğaz, koy, plato yeryüzü şekillerinin oluşturduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı temaları olan “*Harita kullanım alanlarını öğrenebilme*”, “*Harita çizebilme*”, “*Profil çıkarabilme*”, “*Konum ve koordinat belirleyebilme*”, “*Ekonomik çıkarımda bulunabilme*”, “*Yön bulabilme*”, “*Haritalarda uzaklık, alan ve eğim ölçebilme*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.5. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının hukuk okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili temalardan 11’ine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.5’te gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Hukuk Okuryazarlığı Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Hak ve özgürlükleri öğrenebilme	39
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Hukuki sorumlulukları öğrenebilme	4
“Etkin Vatandaşlık”	Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme	2
	T.C. ’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme	1
	Hukukun işlevlerini öğrenebilme	1
	Temel hukuk terimlerini öğrenebilme	3
	Hukuki hakları kullanabilme	1
	T.C. ’nin devlet yapısını öğrenebilme	2
	Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme	4
	Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme	4
	Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme	1

Tablo 4.5’te görüldüğü gibi sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında tespit edilen hukuk okuryazarlığı temaları “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer almaktadır. “Birey ve Toplum” ünitesi “Sosyal Bilgiler Dersinden Öğrendiklerimiz” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak vatandaş tanımı yapıldıktan sonra vatandaşların bağlı bulunduğu devlete karşı hak ve sorumlulukları olduğuna değinilerek etkin vatandaşın kanunlara uyan, vergi ödeyen, sorumluluk bilinciyle hareket eden vb. özelliklere sahip olması gerektiği belirtilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak sosyal bilgiler dersi ile bireylerin etkin ve sosyal bir vatandaş olmalarına katkı sağlandığına dikkat çekilerek engellilere yardım eden ve oy kullanan bireylere ait görseller sunulmuştur.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Temel hukuk terimlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak; “... Yasal veya toplumsal olarak bireylere tanınan yetki ve kazançlara hak denir. Toplum içinde yer aldığımız grup ve kurumlarda üstlendiğimiz rollere bağlı olarak çeşitli haklarımız vardır.” ifadelerine yer verilerek Görsel 4.11’de sunulan etkinlikte yer alan metinden hareketle öğrencilerin roller üzerinden sahip olunan hakları ifade etmeleri istenmiştir

Görsel 4.11. Roller üzerinden sahip olunan haklar

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Temel hukuk terimlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak şu ifadelere yer verilmiştir: “... Bireylerin ait oldukları grup veya kurumlarda çeşitli hakları vardır. Haklarımızı kullanırken yerine getirmemiz gereken görev ve sorumluluklar da vardır. ... Bireyler toplum içinde üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür.”

“Çocuk Hakları” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak çocuk hakları tanımı yapılmıştır. Çocuk hakları tanımının devamında ise eğitim hakkı, temiz bir ortamda barınma hakkı, vb. çocuk hakları görsellerle desteklenerek açıklanmıştır. Bununla birlikte sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi”nde yer alan bazı maddeler sunulmuştur. Ayrıca sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında her çocuğun çocuk haklarından yararlanabileceğine ve bazı durumlarda bu hakların ihlal edildiğine şöyle değinilmiştir:

“Okul çağına gelmiş çocukların okula gönderilmemesi durumunda çocukların eğitim hakları ihlal edilir. Devlet kurumları tarafından ücretsiz olarak uygulanan aşıların aksatılması veya hiç yaptırılmaması hâlinde çocuğun sağlık hakkını kullanması engellenir. Ait olduğu grup veya kurumlarda çocukların düşüncelerini özgürce ifade etmelerinin engellenmesi de çocuk haklarının ihlaline örnektir.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu görseli üzerinden çocuk hakları ihlallerinin önlenmesi için sivil toplum kuruluşlarına, kamu kuruluşlarına ve çocuk haklarına duyarlı insanlara görevler düştüğüne değinilerek; “... Ülkemizde devletin çeşitli kurumları, çocuk haklarının ihlallerinin önlenmesi adına çeşitli tedbirler almaktadır. Bizler de elimizden geldiği ölçüde bu konuda yapılan çalışmalara destek olmalıyız.” ifadelerine yer verilmiştir.

Bununla birlikte sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer verilen etkinlik ile öğrencilerden çocuk haklarından yararlandıkları durumlara örnekler vermeleri ve çocuk haklarının ihlal edildiği örnek bir olay bulmaları istenmiştir. Ayrıca bu etkinlikte

öğrencilerden çocuk hakları ihlalinin ortadan kaldırılabilmesi için yapılan ya da yapılabilecek çalışmaları araştırmaları ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çocuk haklarına ilişkin örnek uygulamaları içeren iki habere yer verilmiştir. Bu haberlerden biri Görsel 4.12’de sunulmuştur:

Görsel 4.12. Çocuk haklarına ilişkin örnek uygulamalar

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yukarıda yer alan haber metni ile ilişkili etkinliğe yer verilerek öğrencilere Yüreğir belediyesinin yaptığı çalışmalara ilişkin sorular yöneltilmiştir. Ayrıca bir başka etkinlikte ise çocuk haklarını içeren “Yusuf, annesine karnının ağrıdığını söyler. Annesi, Yusuf’u evlerinin yakınında bulunan aile sağlığı merkezine götürür. Buna göre Yusuf hangi haktan yararlanır?” biçiminde çeşitli durumlar sunulmuş ve öğrencilerden bu durumlar üzerinden hangi çocuk haklarının kullanıldığını ifade etmeleri istenmiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Bilinçli Tüketici” konu başlığında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak tüketici ve tüketici hakları terimlerinin tanımları yapılarak Tüketiciyi Koruma Kanunu’na değinilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında Türkiye Çevre ve Eğitim Vakfı tarafından hazırlanan 2017 Tüketici Hakları Rehberi’nde yer alan “Taksitli Satışlar”, “Ayıplı Mal ve Hizmet”, “Kapıdan Satışlar”, “Fiyat Etiketleri”, “Mesafeli Satış”, “Garanti Belgesi”, “Satış Sonrası Hizmetler”, “Ticari Reklamlar ve İlanlar” haklarına yer verilmiştir. Bununla birlikte sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan okuma metni üzerinden bilinçli tüketicinin “Alacağı bir ürünün ihtiyaç mı yoksa istek mi olduğuna karar verir.”, “Alacağı ürünlerin üzerinde TSE damgası olmasına özen gösterir.”, “Dayanıklı tüketim mallarını satın aldıktan sonra garanti belgelerini satıcıya onaylatır.” vb. hakları ve özellikleri

sunulmuştur. Ayrıca etkinlik üzerinden öğrencilerden bilinçli tüketici özelliklerinden ve tüketici haklarından yola çıkarak yapmaları gerekenleri ifade etmeleri istenmiştir.

“Etkin Vatandaşlık” ünitesinin “Halka Hizmet Veren Kurumlar” konu başlığında “*Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak toplumu oluşturan bireylerin yaşamlarını mutlu ve huzurlu bir şekilde devam ettirebilmeleri için sağlık ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğine değinilerek; “... *Güvenlik ihtiyacımızın karşılanması için polis karakolu hizmet verir. Bu kurumlar sayesinde insanların yaşam kalitesi artar. Devlet tarafından bu amaçla kurulan birçok resmî kurum vardır.*” ifadelerine yer verilmiştir.

“Güvenlik İhtiyacımızın Karşılanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında toplum içerisindeki bireylerin kanunlara uymasının toplumsal düzenin devamına katkı sağlayacağına ve insanların kendilerini güvende hissetme ihtiyacına değinilmiş ve güvenlik ihtiyacını karşılayan kurumlar şöyle açıklanmıştır:

“... *Huzur ve güvenliğin sağlanması da devletin görevlerinden biridir. Aynı zamanda ülkemizin iç ve dış tehditlere karşı korunması da önemlidir. Bu amaçla ülkemizde çeşitli güvenlik kurumları görev yapmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, il ve ilçe emniyet müdürlükleri, polis merkezleri, güvenlik ihtiyacımızı karşılayan kurumlara örnektir.*”

“Adalet İhtiyacımızın Karşılanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında “*Temel hukuk terimlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak yasa tanıımı yapılmıştır. “*T.C.’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme*”, “*Hukuki hakları kullanabilme*”, “*Hukukun işlevlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak ise ülkemizde yaşayan her bireyin yasalara uygun hareket etmesi gerektiğine ve bazı durumlarda kişilerin haksızlığa uğrayabileceğine değinilerek adalet ihtiyacını karşılayan kurumlar şöyle açıklanmıştır:

“... *Örneğin bir ev sahibi kiracısından kira alamayabilir; bir işçinin görevine işveren tarafından haksız bir şekilde son verilebilir veya iki kardeş babalarından kalan miras konusunda aralarında anlaşmazlık yaşayabilir. Böyle durumlarda kişiler sorunlarını mahkemelere başvurarak çözme yolunu seçmelidir. Mahkemelerde görevli hâkim ve savcılar, kişiler ve kurumlar arasındaki anlaşmazlıkları kanuna uygun olarak çözer. Yargıtay, Danıştay, Adliyeler, cezaevleri, Adli Tıp Kurumu ve barolar adalet ihtiyacımızı karşılayan kurumlara örnektir. Bu kurumlar T.C. Adalet Bakanlığına bağlıdır.*”

“Yaşadığım Yerin Yönetimi” konu başlığında “*Temel hukuk terimlerini öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili

olarak devlet tanımı yapıldıktan sonra üzere anayasanın 5. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel amaç ve görevlerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*T.C. 'nin devlet yapısını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak vatandaşların devlet hizmetlerinden daha etkin bir şekilde yararlanabilmesi için çeşitli yönetim birimleri oluşturulduğunda değinilerek “*Ülkemizin yönetimi merkezî yönetim, merkeze bağlı yönetim ve yerel yönetimler olmak üzere üçe ayrılır.*” ifadelerine yer verilmiştir. Yönetim birimleri “Merkezi Yönetim”, “Merkeze Bağlı Yönetim” ve “Yerel Yönetimler” alt konu başlıkları ile ele alınmıştır.

“Merkezi Yönetim” alt konu başlığında ülke yönetiminde etkin olan kurumların cumhurbaşkanlığı ve bakanlar kurulu olduğuna değinilmiştir. Aynı alt konu başlığında merkezi yönetime ve bakanlara belirli konularda görüş bildirmek, yardımcı olmak ve denetim yapmak amaçlarıyla oluşturulmuş kurullar olduğuna değinilerek bu kurullardan bazıları “*Millî Güvenlik Kurulu, millî güvenlik ile ilgili konularda tavsiye niteliğinde kararlar alır ve bu kararları Bakanlar Kuruluna bildirir. Danıştay, idari mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme kuruludur.*” biçiminde açıklanmıştır.

“Merkeze Bağlı Yönetim” alt konu başlığı “İl Yönetimi”, “İlçe Yönetimi”, “İl ve İlçe Yönetim Müdürlükleri” başlıklarında ele alınmıştır. İl yönetiminin valiler tarafından gerçekleştirildiğine ve valilerin temel görevlerine değinilmiştir. İlçelerin kaymakamlar tarafından yönetildiğine ve kaymakamların temel görevlerine değinilmiştir. İl ve ilçe yönetim müdürlüklerinin ise kaymakam ve valilere karşı sorumlu olduğu ifade edilerek Görsel 4.13'te görüldüğü üzere vali ve kaymakama bağlı il ve ilçe müdürlüklerine yer verilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan etkinlik ile öğrencilerden imkanları dahilinde il ve ilçe müdürlüklerinden birine giderek müdürlüğün görevleri ve çalışmaları hakkında araştırma ve röportaj yapmaları istenmiştir.

Valiye Bağlı İl Müdürlükleri	Kaymakama Bağlı İlçe Müdürlükleri
İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü
İl Sağlık Müdürlüğü	İlçe Sağlık Müdürlüğü
İl Emniyet Müdürlüğü	İlçe Emniyet Müdürlüğü
İl Tarım Müdürlüğü	İlçe Tarım Müdürlüğü
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İlçe Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Görsel 4.13. Vali ve kaymakama bağlı il ve ilçe müdürlükleri

“Yerel Yönetimler” alt konu başlığı “Belediyeler”, “Köy ve mahalle yönetimi” başlıklarında ele alınmıştır. Yerel yönetim tanımı yapıldıktan sonra belediye ve belediye

başkanı tanımları yapılarak belediyelerin temel görevlerine değinilmiştir. Köy ve muhtar tanımları yapıldıktan sonra köy muhtarlarının görevlerine değinilmiştir. Muhtarlık bulunan diğer yerleşim biriminin de mahalleler olduğuna dikkat çekilerek mahalle muhtarlarının görevlerine değinilmiştir. Ayrıca etkinlik üzerinden “*Vali, kaymakam, belediye başkanı ve muhtarın yapması gereken temel görevlerden üç tanesini defterinize yazınız.*” ifadelerine yer verilmiştir.

“Temel Haklarımızı Öğrenelim” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Temel hukuk terimlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte “*Temel haklarınızın neler olduğunu biliyor musunuz? Bu hakların amacı nedir?*” sorusuna yer verilmiştir. Temel hak tanımı yapıldıktan sonra “*Temel haklar devlet tarafından anayasa ile korunma altına alınmıştır. İnsanlar yaşamak, eğitim almak, sağlıklı bir yaşam sürmek, özel hayatlarının gizli tutulmasını istemek, konut sahibi olmak, geçimini sağlamak için çalışma gibi temel haklara sahiptir.*” biçiminde açıklama yapılmıştır.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*”, “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak devlet tarafından anayasal güvence altına alınan “*Kişi Dokunulmazlığı*”, “*Özel Hayatın Gizliliği*”, “*Konut Dokunulmazlığı*”, “*Eğitim ve Öğrenim*”, “*Sağlık*”, “*Seçme ve Seçilme*” haklarına değinilerek, bu haklar ve anayasada yer alan madde karşılıklarına yer verilmiştir. Bununla birlikte sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında özgürlük kavramının genel bir tanımı yapılarak insanların başkalarının haklarını ihlâl etmeden özgür bir şekilde yaşamasını sağlayan ve kişiliğini geliştiren temel özgürlükler olduğuna değinilmiştir ve devlet tarafından anayasal güvence altına alınan “*Haberleşme*”, “*Yerleşme ve Seyahat*”, “*Din ve Vicdan*”, “*Düşünce ve Kanaat*” özgürlüklerine ait anayasa maddeleri sunulmuştur.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” ve “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak katılım hakkı ve düşünce özgürlüğünün temel haklardan olduğu ve insanların istedikleri zaman bu haklarını kullanabilecekleri şöyle açıklanmıştır:

“... İnsanların yaşamlarını etkileyen toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmelere dair söz sahibi olmaları açısından kullanılan temel hakka katılım hakkı denir. Vatandaşların ülke yönetimine katılma hakkı vardır. Örneğin, seçimler yapıldığı zaman insanlar vatandaşlık görevi olarak oy kullanır. Kendisini yönetecek kişileri seçer. Kişinin inançlarını ve düşündüklerini hiçbir baskıya uğramadan özgürce açıklayıp yayabilmesine düşünce

özgürlüğü denir. İnsanların neler düşündüğünü sınırlamak mümkün değildir. Bireyler kendi hür iradeleriyle düşüncelerini ifade eder. Yeri geldiğinde kendi haklarını savunmak için düşünce özgürlüğüne başvurur.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*”, “*Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak “*Millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, devletin bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi ve suçluların cezalandırılması gibi durumlarda bu hakkımızın sınırlanabileceği Anayasamızın 26. maddesinde belirtilmiştir.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak çocukların da yetişkin her birey gibi katılım ve düşünce hakkına sahip olduğu ifade edilerek etkinlik üzerinden öğrencilerin katılım ve düşünce hakkı ile ilgili düşüncelerini yazarak sınıf arkadaşlarıyla paylaşması istenmiştir. Aynı tema ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilerden “*Temel hak ve özgürlüklerin korunmadığı bir dünyada yaşam*” ve “*Temel hak ve özgürlüklerin korunduğu ve insanlar tarafından kullanıldığı dünyada yaşam*” konulu poster çalışması yapması istenmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer verilen bir diğer etkinlikte ise özel hayatın gizliliği, katılım ve düşünce özgürlükleri verilerek, öğrencilerden bu hak ve özgürlüklerin önemini ifade etmeleri istenmiştir.

“Bayrağımız ve İstiklal Marşı” konu başlığında “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ülkemizin 19. Yüzyılın sonlarına doğru işgale uğradığına değinilmiş ve aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

“... Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının önderliğinde başlatılan Kurtuluş Savaşı'nda verdiğimiz millî mücadele ile düşmanları topraklarımızdan çıkardık. Bu süreçte ülkemizin yönetim şekli değişti. 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açıldı. 29 Ekim 1923 tarihinde ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruldu.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak “*Anayasada belirtilen şartlara sahip olan her vatandaş seçimlere katılabilir ve yönetim yetkisini halktan isteyebilir.*” ifadelerine yer verilmiştir. Egemenlik ve millî egemenlik tanımları yapıldıktan sonra ülkemizde Anayasa’nın 6. maddesinde belirtilen egemenliğin kayıtsız şartsız millette ait olduğuna değinilerek, anayasada yer alan maddeler sunulmuştur. Bununla birlikte sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü*

öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.14’te sunulan okuma metninde görüldüğü üzere anayasada yer alan Türk Bayrağı Kanunu’na yer verilmiştir.

Görsel 4.14. *Türk Bayrağı Kanunu*

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının hukuk okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin “*Hak ve özgürlükler*” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili 19 temanın 11’ine ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*”, “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak temel hak ve özgürlükler (yaşama, barınma, eğitim alma, sağlık, özel hayatın gizliliği, çalışma) ile birlikte hukuki sorumluluklara (vergi vermek, kanunlara uymak) yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte tüketici haklarına, Tüketiciyi Koruma Kanunu’na, Türk Bayrağı Kanunu’na ve çocuk haklarına da değinilmiştir. Ayrıca anayasal güvence altına alınan haklara ve bu hakların anayasada yer alan madde karşılıklarına yer verildiği de görülmektedir. “*Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise toplumsal yaşamda güvenlik ihtiyacımızın polis karakolları tarafından karşılandığı ifade edilmiştir. “*T.C.’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme*”, “*Hukukun işlevlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak adalet ihtiyacını karşılayan kurumlara yer verilmiştir. “*Temel hukuk terimlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise hak, temel hak, sorumluluk ve yasa kavramlarının tanımları yapılmıştır. “*Hukuki hakları kullanabilme*” teması ile ilişkili olarak kişilerin günlük yaşamlarında haksızlığa uğradıklarında yapması gerekenlere değinilmiştir. “*T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise yönetim birimlerine yer verilmiştir. “*Hukuki*

yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak kamu düzeninin sağlanması için suçluların cezalandırılabilmesine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı temaları olan “T.C.’nin hukuk sistemini öğrenebilme”, “Hukuk sistemindeki temsilcilerin rol ve sorumluluklarını öğrenebilme”, “Temel hukuki süreçlerin işleyişini öğrenebilme”, “Hukuki süreçlerde yer alan tarafları öğrenebilme”, “Temel hukuki belgeleri öğrenebilme”, “Gerçek kişi ve tüzel kişi kavramlarını öğrenebilme”, “Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme”, “Kanunlara hukuk çerçevesinde eleştirel yaklaşabilme” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.6. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının medya okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili temalardan beşine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.6’da gösterilmiştir.

Tablo 4.6. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Medya Okuryazarlığı Temaları	(f)
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme	1
	Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme	6
	Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme	6
	Medya iletilerinin alt mesajlar içerebileceğini öğrenebilme	1
	Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme	5

Tablo 4.6’da görüldüğü gibi sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında tespit edilen medya okuryazarlığı temaları “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde yer almaktadır. “Doğru ve Güvenilir Bilgi” konu başlığında “Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak sanal ortamın insan hayatında önemli bir yeri olduğuna değinildikten sonra şu ifadelerine yer verilmiştir:

“... İnsanlar arasında iletişimi sağlayan gazete, dergi, radyo, televizyon ve Genel Ağ gibi kitle iletişim araçlarının tümü medya olarak adlandırılır. Medyanın hayatımızdaki önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Medya denilince önceleri insanların aklına yalnızca gazete,

dergi gibi basılı kaynaklar ve televizyon gelirdi. İnsanlar gazete ve dergi okuyarak, televizyon izleyerek medyadan etkilenirdi. Ancak günümüzde bilgisayar ve akıllı telefonlar aracılığıyla Genel Ağ'a bağlanan, sanal ortamı takip eden, sosyal medyayı kullanan insanlar da medyanın etkisine girebilmektedir."

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında "*Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme*", "*Medya iletilerinin alt mesajlar içerebileceğini öğrenebilme*" teması ile ilişkili olarak "*Medyanın insanlara verdiği mesaj yoğunluğunun fazla olması nedeniyle insanlar, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmakta zorluk yaşamaktadır. Medya mesajlarına ulaşmak ve onları doğru bir şekilde sorgulayıp çözümleyebilmek medya okuryazarlığı becerisini gerektirmektedir.*" açıklamaları sunulmuştur. İyi bir medya okuryazar bireyin ise şu özelliklere sahip olması gerektiği dile getirilmiştir:

"Medyada karşılaştığı yazılı ve yazılı olmayan mesajlara ulaşma, bu mesajları çözümleme, değerlendirme yeteneği kazanan bir kişinin iyi bir medya okuryazarı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla medya okuryazarlığı bilincine ulaşmış birey, medyadaki doğru ve güvenilir bilgilere kısa sürede ulaşabilir. Eleştirel bakış açısıyla ulaştığı bilgileri değerlendirebilir."

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında verilen bir okuma metninde "*Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme*" teması ile ilişkili olarak bir öğrencinin internet adresinden okuduğu bilginin doğruluğundan şüphe ederek araştırması sonucu bilginin yanlış olduğunu fark etmesine yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında verilen bu okuma metni üzerinden sanal ortamda ulaşılan bilgilere eleştirel bir şekilde yaklaşılması gerektiğine değinilerek bununla ilgili öneriler "*Sanal ortamda edindiğimiz bilgileri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeliyiz. Edindiğimiz bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamak için yetkili kurumların açıklamalarını takip etmeliyiz.*" biçiminde ifade edilmiştir. Etkinlik üzerinden verilen bu önerilere dayalı olarak "*Sanal ortamda ulaştığınız bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgulamak niçin gereklidir? Defterinize yazınız.*" sorusuna yer verilmiştir.

"Sanal Ortamda Güvenlik" konu başlığında "*Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme*", "*Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme*" temaları ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte öğrencilere "*Sanal ortamı kullanırken dikkat edilmesi gereken güvenlik kuralları hakkında neler biliyorsunuz?*" sorusu yöneltildikten sonra sanal ortamı güvenli kılmak için yapılması gerekenler "*Mesafeli Alışveriş*", "*Kimlik Hırsızlığı*" ve "*Güvenli Genel Ağ Kullanımı*" alt konu başlıklarında ele alınmıştır. "*Mesafeli Alışveriş*" alt konu başlığında internet üzerinden alışverişe değinilerek şu ifadelerle yer verilmiştir:

“... Sanal ortamda alışveriş yaparken kredi kartı, havale ve EFT gibi ödeme sistemleri kullanılır. Alışveriş yaptığımız sitelere ödeme esnasında aktardığımız kişisel bilgilerin kötü niyetli kişilerin eline geçmemesi gerekir. Az bilinen alışveriş sitelerinden ziyade herkesin sıklıkla kullandığı, bilinen sitelerden mesafeli alışveriş yapmak daha güvenlidir. Bu tür siteler kendi güvenlik sistemlerini oluşturdukları için kişisel bilgilerimiz daha güvende olacaktır.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında kredi kartı görseli üzerinden mesafeli alışverişlerde kullanılan kredi kartının ön ve arka yüzü üzerinde yer alan bilgilere değinilerek *“... Kredi kartınızı mesafeli alışverişte kullanırken sizden aşağıdaki görsellerde verilen bilgiler istenecektir. Bu bilgileri gizli tutmanız güvenliğiniz açısından önemlidir. Kredi kartlarında yazılı olan bu bilgileri başkalarının görmemesi gerekir.”* açıklamasına yer verilmiştir.

“Kimlik Hırsızlığı” alt konu başlığında internetin yaygınlaşmasıyla birlikte siber suçların da artmasına dikkat çekilerek;

“... Genel Ağ’ı yanlış amaçlarla kullanan kişiler; insanların kredi kartı veya kimlik bilgilerine ulaşmakta, bu bilgilerle sanal ortamda çeşitli işlemler yapmaktadır. Kişisel bilgilerinizi ele geçiren bu kişiler, adınıza sahte kredi kartları çıkarabilir ve bu kredi kartlarıyla alışveriş yapabilirler. Böyle durumlarla karşılaşmamak için tanımadığımız kişilerden gelen e-postaları açmamalı ve sosyal medya hesaplarında kişisel bilgilerimizi ayrıntılı bir şekilde paylaşmamalıyız.”

ifadelerine yer verilmiştir. Görsel 4.15’te verilen dijital dolandırıcılık örneği üzerinden sanal ortamda dolandırıcılık ve kimlik hırsızlığına maruz kalmamak için alınması gereken tedbirler ise şu şekilde ifade edilmiştir: *“Sanal ortamda kullanılan şifrelerin tümünün birbirinin aynısı olmamasına özen gösterilmelidir. ... Kredi kartını kaybeden bir kişi, hemen bankasının müşteri hizmetlerini aramalı ve kredi kartını iptal ettirmelidir. ...”*

Görsel 4.15. Dijital dolandırıcılık örneği

“Güvenli Genel Ağ Kullanımı” alt konu başlığında internet bağlantılı teknolojik cihazlara bulaşabilecek virüslere değinilerek; *“... Bu yazılımlar, sanal ortamı kötü amaçlı kullanan kişiler tarafından Genel Ağ bağlantılı teknolojik aletlerimize genellikle e-posta ile gönderilir. ... Lisanslı anti-virüs programları yükleyerek Genel Ağ bağlantılı*

teknolojik aletlerimizi daha güvenli hâle getirebiliriz.” ifadelerine yer verilmiştir. İnternet bağlantılı teknolojik cihazları kullanırken alınması gereken önlemler ise şu şekilde ifade edilmiştir:

- *“Teknolojik aletlerimizi, ekranında özel bilgilerimiz varken açık bırakmamalıyız.*
- *Teknolojik aletlerimizde kullandığımız yazılımların güncel olmasına özen göstermeliyiz.*
- *Virüsler taşınabilir USB bellekler tarafından teknolojik aletlere bulaşabilmektedir. Bu nedenle USB bellekleri kullanmadan önce virüs taramasından geçirmeliyiz.*
- *Bilgisayarımızdaki önemli verileri mutlaka yedeklemeli ve bunları güvenli bir ortamda saklamalıyız.”*

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında örnek bir web görüntüsü üzerinden girilen sitelerin sahte olup olmadığının kontrol edilmesi gerektiğine değinilerek *“... Bu nedenle işlem yaptığımız sitelerin bağlantı adresinde “https://” ibaresinin bulunup bulunmadığının kontrol edilmesi gerekir. Eğer bağlantı adreslerinde yalnızca http:// yazıyorsa bu sayfalar risk içermektedir.”* ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında verilen bir okuma metninde kitle iletişim araçları üzerinden sosyal ağları kullanırken dikkat edilmesi gereken güvenlik kuralları ifade edilmiştir. Bu okuma metninden hareketle etkinlik üzerinden öğrencilere kitle iletişim araçlarının çeşitli amaçlarla kullanımında dikkat edilmesi gereken güvenlik kuralları sorulmuştur.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının medya okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin *“Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme”* ve *“Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme”* temalarında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili 18 temanın altısına ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında *“Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak gazete, dergi, televizyon, bilgisayar, akıllı telefon ve internet ile ilgili içeriğe yer verildiği görülmektedir. *“Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme”* teması ile ilişkili olarak internet ortamında güvenli alışveriş, kimlik hırsızlığı ve güvenli internet kullanımına değinilmiştir. *“Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak ise günlük yaşamda internet kullanırken dikkat edilmesi gerekenlere yer verilmiştir. *“Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme”, “Medya iletilerinin alt mesajlar içerebileceğini öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları medya mesajlarının

fazlalığına ve medya mesajlarına ulaşp doğru bir şekilde sorgulayıp çözümlemeye ilişkin bilgilere değinilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı temaları olan “Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme”, “Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme”, “Medya içeriklerini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme”, “Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme”, “Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme”, “Birinci ve ikinci elden kaynakların farkına varabilme”, “Gerçeği/olguyu görüşten ayırt edebilme”, “Propaganda ve ikna tekniklerini algılayabilme”, “Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya letisi oluşturabilme”, “Üretilen medya içeriklerini farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak paylaşabilme”, “Medya etiğini öğrenebilme” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.7. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının politik okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili temalardan sekizine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.7’de gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Politik Okuryazarlık Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Yönetim biçimlerini öğrenebilme	1
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme	3
“Etkin Vatandaşlık”	Karar alma süreçlerine katılabilme	7
	Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme	14
	Hukuki sorumlulukları öğrenebilme	4
	Hak ve özgürlükleri öğrenebilme	37
	Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme	1
	Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme	15

Tablo 4.7’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında tespit edilen politik okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer almaktadır.

“Birey ve Toplum” ünitesi “Sosyal Bilgiler Dersinden Öğrendiklerimiz” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Karar alma süreçlerine katılabilmek*” temaları ile ilişkili olarak vatandaş tanımı yapıldıktan sonra vatandaşların bağlı bulunduğu devlete karşı hak ve sorumlulukları olduğuna değinilerek Görsel 4.16’da yer alan etkin vatandaş özelliklerine yer verilmiştir.

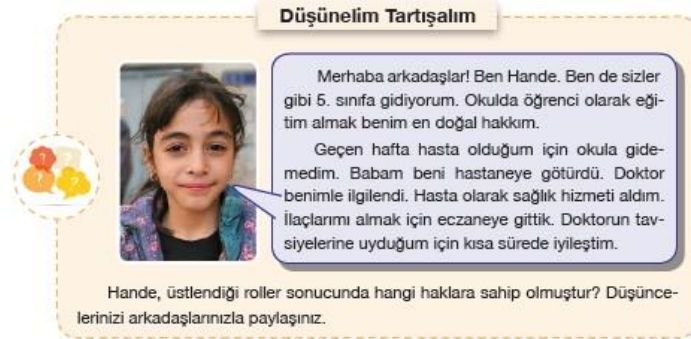
Görsel 4.16. Hak ve sorumluluklar

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak sosyal bilgiler dersinin bireylerin etkin ve sosyal bir vatandaş olmalarına katkı sağladığına dikkat çekilerek “*Sosyal bilgiler dersi, ülkemize karşı görev ve sorumluluklarımızın neler olduğunu görmemizi sağlar.*” biçiminde çeşitli ifadelerle yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “Hak ve Sorumluluklarımız” konu başlığında “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak bireylerin eğitim, sağlık, güvenlik ve ulaşım gibi temel ihtiyaçlarını tek başlarına karşılamasının zor olduğuna ve toplumsal kurumlara şöyle değinilmiştir: “... Temel ihtiyaçlarımızı karşılamak amacıyla çeşitli kurumlar oluşturulmuştur. Toplumsal yarar sağlamak veya bir ürün üretmek amacıyla oluşturulmuş yapılara kurum adı verilir. Toplumda yaşayan bireyler, hizmet veren çeşitli kurumlar sayesinde ihtiyaçlarını karşılar.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak; “... Yasal veya toplumsal olarak bireylere tanınan yetki ve kazançlara hak denir. Toplum içinde yer aldığımız grup ve kurumlarda üstlendiğimiz rollere bağlı olarak çeşitli haklarımız vardır.” ifadeleri sunulmuştur. Aynı tema ile ilişkili olarak Görsel

4.17’de yer alan etkinlikte örnek metin üzerinden öğrencilerin roller üzerinden sahip olunan hakları ifade etmeleri istenmiştir.

Görsel 4.17. Roller üzerinden sahip olunan haklar

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak bireylerin haklarını kullanırken yerine getirmesi gereken sorumlulukları da olduğu “... *Bireylerin ait oldukları grup veya kurumlarda çeşitli hakları vardır. Haklarımızı kullanırken yerine getirmemiz gereken görev ve sorumluluklar da vardır. Bireyler toplum içinde üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür.*” biçiminde ifade edilmiştir.

“Çocuk Hakları” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak çocuk hakları tanımı yapılmış ve çocukların temiz bir ortamda yaşama ve eğitim alma hakları görseller üzerinden açıklanmıştır. Bununla birlikte sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer alan bazı maddelere yer verilmiştir. Ayrıca her çocuğun belirtilen haklardan yararlanabileceğine ve bazı durumlarda bu hakların ihlal edildiğine şöyle değinilmiştir: “*Okul çağına gelmiş çocukların okula gönderilmemesi durumunda çocukların eğitim hakları ihlal edilir. Ait olduğu grup veya kurumlarda çocukların düşüncelerini özgürce ifade etmelerinin engellenmesi de çocuk haklarının ihlaline örnektir.*” Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu görseli ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu görseli üzerinden çocuk hakları ihlallerinin önlenmesi için sivil toplum kuruluşlarına, kamu kuruluşlarına ve çocuk haklarına duyarlı insanlara görevler düştüğü şöyle belirtilmiştir: “... *Ülkemizde devletin çeşitli kurumları, çocuk haklarının ihlallerinin önlenmesi adına çeşitli tedbirler almaktadır. Bizler de elimizden geldiği ölçüde bu konuda yapılan çalışmalara destek olmalıyız.*”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden öğrencilerden çocuk haklarından yararlandıkları durumlara örnekler vermeleri ve çocuk haklarının ihlal edildiği örnek bir olay bulmaları istenmiştir. Bu ihlalin ortadan kaldırılabilmesi için yapılan ya da yapılabilecek çalışmaları araştırmaları ifade edilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çocuk haklarına ilişkin uygulamalarını içeren haber metinlerine yer verilmiştir. Bu haber metinleri üzerinden çocuk haklarının korunmasının önemi üzerine çeşitli soruların yer aldığı etkinlik sunulmuştur. Ayrıca Görsel 4.18’de verilen bir başka etkinlikte, durumlar üzerinden öğrencilerden hangi hakların kullanıldığını ifade etmeleri istenmiştir.

• Sevgi, ailesiyle beraber akşam evde sohbet etmektedir. Babası, Sevgi’ye “Yarın sinemaya gitmek ister misin kızım?” diye sorar. Sevgi de babasına “Evet babacığım gidebiliriz. Çok mutlu olurum.” diye cevap vererek düşüncesini söyler. Buna göre Sevgi hangi hakkını kullanır?

.....

.....

• 11 yaşındaki Mehmet, okulunu yarım bırakarak babasının işlettiği markette çalışmaya başlar. Bu durumu çocuk hakları açısından nasıl yorumlarsınız?

.....

Görsel 4.18 Hakların kullanımı

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Bilinçli Tüketici” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Temel hukuk terimlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak tüketici ve tüketici hakları terimlerinin tanımları yapılarak Tüketiciyi Koruma Kanunu’na değinilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında Türkiye Çevre ve Eğitim Vakfı tarafından hazırlanan 2017 Tüketici Hakları Rehberi’nde yer alan “Taksitli Satışlar”, “Ayıplı Mal ve Hizmet”, “Kapıdan Satışlar”, “Fiyat Etiketleri”, “Mesafeli Satış”, “Garanti Belgesi”, “Satış Sonrası Hizmetler”, “Ticari Reklamlar ve İlanlar” haklarına yer verilmiştir. Ayrıca okuma metni üzerinden bilinçli tüketicinin hakları ve özellikleri ifade edilerek, sunulan etkinlikte öğrencilerden bilinçli tüketici özelliklerinden ve tüketici haklarından yola çıkarak yapmaları gerekenleri ifade etmeleri istenmiştir.

“Etkin Vatandaşlık” ünitesinin “Halka Hizmet Veren Kurumlar” konu başlığında “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak toplumu oluşturan bireylerin yaşamlarını mutlu ve huzurlu bir şekilde devam ettirebilmeleri için sağlık ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği vurgulanmıştır. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için hizmet veren kurumlar bu konu başlığı altında “Eğitim İhtiyacımızın Karşılanması İçin Hizmet Veren Kurumlar”, “Sağlık İhtiyacımızın

Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar”, “Ulaşım İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar”, “Güvenlik İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar”, “Adalet İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar”, “Haberleşme ve İletişim İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar”, “Barınma İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlıklarında ele alınmıştır.

“Eğitim İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında eğitim almanın herkesin temel haklarından biri olduğu şöyle ifade edilmiştir: “... Ülkemizde temel eğitim 12 yıldır. İlkokul 4, ortaokul 4, lise 4 yıldır. Ülkemizdeki eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitim kurumlarında hiçbir kişiye ve aileye ayrıcalık gösterilmez.”

“Sağlık İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında sağlıklı bir yaşam sürmenin insanların en büyük isteklerinden biri olduğuna ve bireylerin bazı durumlarda sağlık sorunu yaşayabileceklerine değinilerek, “... Bazen hasta oluruz, bazen düşer bir yerimizi incitiriz, bazen de doğuştan gelen sağlık problemleri söz konusu olabilir. Böyle durumlarda ... sağlık kuruluşuna giderek alanında uzman doktorlara muayene olmalı, doktorun önerdiği tedavi yöntemlerini uygulamalıyız.” ifadelerine yer verilmiştir.

“Ulaşım İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında ulaşımın tanımı yapıldıktan sonra insanların farklı nedenlerle bir yerden bir yere gitme ihtiyacı duyabileceği şöyle belirtilmiştir:

“... Minibüs, otobüs, uçak, gemi ve tren gibi ulaşım araçları sayesinde bu ihtiyaçlarını giderirler. Ülkemizde belediyeler ulaşım hizmeti vermektedir. T.C. Devlet Demiryolları, Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü ulaşım ihtiyacımızı karşılayan kurumlara örnektir.”

“Güvenlik İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında toplumsal düzenin korunması için herkesin kanunlara uygun hareket etmesine değinilerek güvenlik kurumları açıklanmıştır: “... Ülkemizde çeşitli güvenlik kurumları görev yapmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, il ve ilçe emniyet müdürlükleri, polis merkezleri, güvenlik ihtiyacımızı karşılayan kurumlara örnektir.”

“Adalet İhtiyacımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında yasa tanımı yapıldıktan sonra ülkede yaşayan herkesin yasalara uygun hareket

etmesi şöyle ifade edilmiştir: “... Bazı durumlarda kişiler kendilerini haksızlığa uğramış hissedebilirler. Örneğin bir ev sahibi kiracısından kira alamayabilir, ... Böyle durumlarda kişiler sorunlarını mahkemelere başvurarak çözüme yolunu seçmelidir.”

“Haberleşme ve İletişim İhtiyacımızın Karşılanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim ve haberleşme imkânlarının arttığı belirtilmiş ve haberleşme ve iletişim ihtiyacımızı karşılayan kurumlara örnek verilmiştir: “...Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, cep telefonu operatörleri, televizyon kanalları, Genel Ağ’a bağlanma hizmeti veren firmalar ülkemizde haberleşme ve iletişim ihtiyacımızı karşılayan kurumlara örnektir.”

“Barınma İhtiyacımızın Karşılanması İçin Hizmet Veren Kurumlar” alt konu başlığında ise insanların konut kiralayarak ya da satın alarak barınma ihtiyaçlarını karşıladıklarına şöyle değinilmiştir:

“Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) sayesinde konut inşa etmekte ve yaşama alanları oluşturmaktadır. Huzurevlerinde bakıma muhtaç yaşlı insanların, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı merkezlerde ise çeşitli sebeplerle öz ailelerinden yoksun büyümek zorunda kalan çocukların eğitim, sağlık, barınma ve beslenme ihtiyaçları karşılanır.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte “*Toplumsal ihtiyaçlarımızın karşılanması için hizmet veren kurumlar olmasaydı ne gibi sorunlar yaşardık?*” sorusuna yer verilmiştir. Bir başka etkinlikte ise öğrencilerden belediye yetkililerine sokakta yaşayan insanlara verilen sosyal hizmet ile ilgili sorular sormaları ve böyle bir hizmet yok ise gerçekleştirilmesi için belediyeye dilekçe yazmaları istenmiştir.

“Sivil Toplum Kuruluşları” alt başlığında “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” teması ile ilişkili olarak sivil toplum kuruluşu tanımı yapıldıktan sonra sivil toplum kuruluşlarının özellikleri şöyle sıralanmıştır:

- “Gönüllülük esasına göre çalışırlar. Çalışanları hizmetleri karşılığında herhangi bir gelir elde etmezler.
- Masrafları, çalışmalara destek veren üyelerin bağışlarıyla karşılanır.
- Çalışanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma, birlik ve beraberlik duygusu vardır.
- Amaçları topluma hizmet edip toplumun sorunlarına çözüm bulmaktır.
- Çalışmalarını devletin koyduğu yasalar çerçevesinde yaparlar.
- Devletin yükünü azaltmaya çalışırlar.
- Maddi kazanç sağlama amacı taşımazlar.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sivil toplum kuruluşlarının özellikleri sıralandıktan sonra “Darüşşafaka Cemiyeti”, “Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı”, “Mehmetçik Vakfı”, “Lösemili Çocuklar Vakfı”, “Yeşilay”, “Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı” sivil toplum kuruluşlarının logoları ve açıklamalarına yer verilmiştir. Ayrıca etkinlik üzerinden öğrencilerden çevrelerinde bulunan sivil toplum kuruluşlarını araştırmaları ve seçtikleri bir sivil toplum kuruluşu ile ilgili poster çalışması yapmaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak öğrencilere kamu kurumlarının sosyal hizmetleri ve eğitim alma özgürlüğü ile ilgili “*Mahallenizden geçmekte olan belediye otobüsü son zamanlarda saatinde gelmemektedir. Bu sorunun giderilmesi için ne yapılması gerekmektedir?*” biçiminde çeşitli sorular yöneltilmiştir.

“Yaşadığım Yerin Yönetimi” konu başlığında “*Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak devlet tanımı yapıldıktan sonra Görsel 4.19’da görüldüğü üzere Anayasa’nın 5. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti’nin temel amaç ve görevlerine yer verilmiştir.

MADDE 5. – Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak; kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

Görsel 4.19. Türkiye Cumhuriyeti’nin temel amaç ve görevleri

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*T.C. ’nin devlet yapısını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak vatandaşların devlet hizmetlerinden daha etkin bir şekilde yararlanabilmesi için çeşitli yönetim birimleri oluşturulduğunda değinilerek “*Ülkemizin yönetimi merkezî yönetim, merkeze bağlı yönetim ve yerel yönetimler olmak üzere üçe ayrılır.*” ifadelerine yer verilmiştir. Yönetim birimleri bu konu başlığı altında “Merkezi Yönetim”, “Merkeze Bağlı Yönetim” ve “Yerel Yönetimler” alt konu başlıklarında ele alınmıştır. Bununla birlikte sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer verilen etkinlikte, öğrencilerden imkânları dahilinde il ve ilçe müdürlüklerinden birine giderek müdürlüğün görevleri ve çalışmaları hakkında araştırma ve röportaj yapmaları istenmiştir.

“Yerel Yönetimler” alt konu başlığı “Belediyeler”, “Köy ve mahalle yönetimi” konu başlıklarında ele alınmıştır. Yerel yönetim tanımı yapıldıktan sonra belediye ve belediye başkanı tanımları yapılarak belediyelerin temel görevlerine değinilmiştir. Köy ve muhtar tanımları yapıldıktan sonra köy muhtarlarının görevlerine değinilmiştir. Muhtarlık bulunan diğer yerleşim biriminin de mahalleler olduğuna dikkat çekilerek mahalle muhtarlarının görevleri belirtilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte “*Vali, kaymakam, belediye başkanı ve muhtarın yapması gereken temel görevlerden üç tanesini defterinize yazınız.*” ifadelerine yer verilmiştir.

“Temel Haklarımızı Öğrenelim” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden “*Temel haklarınızın neler olduğunu biliyor musunuz? Bu hakların amacı nedir?*” sorusuna yer verilmiştir. Temel hak tanımı yapıldıktan sonra; “*Temel haklar devlet tarafından anayasa ile korunma altına alınmıştır. İnsanlar yaşamak, eğitim almak, sağlıklı bir yaşam sürmek, özel hayatlarının gizli tutulmasını istemek, konut sahibi olmak, geçimini sağlamak için çalışma gibi temel haklara sahiptir.*” açıklamaları sunulmuştur.

“*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak devlet tarafından anayasal güvence altına alınan “Kişi Dokunulmazlığı”, “Özel Hayatın Gizliliği”, “Konut Dokunulmazlığı”, “Eğitim ve Öğrenim”, “Sağlık”, “Seçme ve Seçilme” haklarına değinilerek, bu haklar ile ilgili Anayasa’da yer alan maddelere Görsel 4.20.’de yer alan örnek kesitte görüldüğü şekilde yer verilmiştir.

Kişi Dokunulmazlığı Hakkı (Yaşama Hakkı)
MADDE 17. – Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı hâller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.
Özel Hayatın Gizliliği Hakkı
MADDE 20. – Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.
Konut Dokunulmazlığı Hakkı
MADDE 21. – Kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim karar olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

Görsel 4.20. Anayasal güvence altına alınan haklar

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında özgürlük kavramının genel bir tanımı yapılarak insanların başkalarının haklarını ihlâl etmeden özgür bir şekilde yaşamasını

sağlayan ve kişiliğini geliştiren temel özgürlükler olduğuna değinilerek, devlet tarafından anayasal güvence altına alınan “Haberleşme”, “Yerleşme ve Seyahat”, “Din ve Vicdan”, “Düşünce ve Kanaat” özgürlüklerine ilişkin Anayasa maddelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” temaları ile ilişkili olarak katılım hakkı ve düşünce özgürlüğünün temel haklardan olduğuna ve insanların istedikleri zaman bu haklarını kullanabileceklerine şöyle değinilmiştir:

“... İnsanların yaşamlarını etkileyen toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmelere dair söz sahibi olmaları açısından kullanılan temel hakka katılım hakkı denir. Vatandaşların ülke yönetimine katılma hakkı vardır. Örneğin, seçimler yapıldığı zaman insanlar vatandaşlık görevi olarak oy kullanır. Kendisini yönetecek kişileri seçer. Kişinin inançlarını ve düşündüklerini hiçbir baskıya uğramadan özgürce açıklayıp yayabilmesine düşünce özgürlüğü denir. İnsanların neler düşündüğünü sınırlamak mümkün değildir. Bireyler kendi hür iradeleriyle düşüncelerini ifade eder. Yeri geldiğinde kendi haklarını savunmak için düşünce özgürlüğüne başvurur.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak “*Millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, devletin bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi ve suçluların cezalandırılması gibi durumlarda bu hakkımızın sınırlanabileceği Anayasamızın 26. maddesinde belirtilmiştir.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” temaları ile ilişkili olarak çocukların da yetişkin her birey gibi katılım ve düşünce hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca etkinlikte Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 12 ve 13. maddeleri verildikten sonra bu maddeler üzerinden “*Katılım ve düşünce hakkıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.*” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak çocukların ailenin bir parçası olduğuna ve ailede alınan kararlarda çocukların da söz sahibi olabileceğine değinilmiştir. Aynı tema ile ilgili olarak ders kitabında yer alan etkinlik ile hak ve özgürlükler ile ilgili bir poster çalışması yapılmasına ilişkin ifadeler yer verilmiştir. Ayrıca bir başka etkinlikte özel hayatın gizliliği, katılım ve düşünce özgürlükleri verilerek, öğrencilerden bu hak ve özgürlüklerin önemini ifade etmeleri istenmiştir.

“Bayrağımız ve İstiklal Marşı” konu başlığında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak ülkemizin 19. yüzyılın sonlarına doğru işgale uğradığına değinilerek şu ifadelerine yer verilmiştir:

“... Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının önderliğinde başlatılan Kurtuluş Savaşı'nda verdiğimiz millî mücadele ile düşmanları topraklarımızdan çıkardık. Bu süreçte ülkemizin yönetim şekli değişti. 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açıldı. 29 Ekim 1923 tarihinde ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruldu.”

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak “Anayasada belirtilen şartlara sahip olan her vatandaş seçimlere katılabilir ve yönetim yetkisini halktan isteyebilir.” ifadelerine yer verilmiştir. Egemenlik ve millî egemenlik tanımları yapıldıktan sonra ülkemizde egemenliğin kayıtsız şartsız millette ait olduğuna değinilerek, Anayasa’da yer alan millî egemenlik ile ilgili Madde 6’ya yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.21’de yer alan okuma metninde görüldüğü üzere Anayasa’da yer alan Türk Bayrağı Kanunu sunulmuştur.

Görsel 4.21. Türk Bayrağı Kanunu

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının politik okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili en çok içeriğin “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili 10 temanın sekizine ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak cumhuriyet yönetim biçimine yer

verildiği görülmektedir. “T.C. ’nin devlet yapısını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak yönetim birimlerine yer verilmiştir. “Karar alma süreçlerine katılabilmek” teması ile ilişkili olarak ise seçme ve seçilme hakkı ile katılım hakkına yer verilmiştir. Bununla birlikte bu tema kapsamında ele alınan sivil toplum kuruluşlarına da değinilmiştir. “Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım, haberleşme ve barınma gibi temel ihtiyaçları sağlayan devlet kurumları açıklanmıştır. “Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin temel amaç ve görevlerine yer verilmiştir. “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak temel hak ve özgürlükler (yaşama, barınma, eğitim alma, sağlık, özel hayatın gizliliği, çalışma) ile birlikte hukuki sorumluluklara (vergi vermek, kanunlara uymak) yer verilmiştir. Bununla birlikte tüketici haklarına, Tüketiciyi Koruma Kanunu’na, Türk Bayrağı Kanunu’na ve çocuk haklarına da değinilmiştir. Ayrıca anayasal güvence altına alınan haklar ve bu hakların Anayasa’da yer alan madde karşılıkları ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık temaları olan “Hükümet sistemlerini öğrenebilme”, “Farklılıklara saygılı olabilmek” ile ilgili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Araştırma amacına ilişkin elde edilen bulgular okuryazarlık başlıkları altında, ünite konu sırası temel alınarak sunulmuştur. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan okuryazarlıklar bakımından incelenen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının dijital okuryazarlık temalarını içermediği tespit edilmiştir.

4.2.1. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının çevre okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili temalardan dokuzuna yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.8’de gösterilmiştir.

Tablo 4.8 Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Çevre Okuryazarlığı Temaları	(f)
“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”	Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme	2
	Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme	8
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme	9
	Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme	2
	Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme	1
	İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme	4
	Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme	1
	Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme	4
	Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme	1

Tablo 4.8’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında tespit edilen çevre okuryazarlığı temaları “İnsanlar Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer almaktadır. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinin “Dünya’nın Neresindeyim” konu başlığında “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak kıtalar haritası görseli verilmiştir ve Dünya üzerinde yer alan yedi kıta ve üç okyanus açıklanmıştır.

“Ülkemin Güzellikleri Haritada” konu başlığında “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlik ile yeryüzü şekilleri (körfez, ada, ova, dağ, burun, delta ovası, yarımada, göl, plato, akarsu) görselleri ve açıklamaları verilerek öğrencilerden bu yeryüzü şekillerinin adlarını verilen görsellerin altına yazmaları istenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında aynı konuda yer alan bir başka etkinlikte ise öğrencilerden verilen yeryüzü şekillerini (körfez, ada, ova, dağ, burun, delta ovası, yarımada, göl, plato, akarsu) Türkiye fizikî üzerinden işaretlemeleri istenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında, Türkiye’nin Dünya üzerinde Akdeniz ikliminin etkili olduğu alanda yer aldığına değinilerek yer şekillerinin uzanış doğrultusunun bölgelerin iklim özellikleri üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında iklimlerin sıcaklık ve yağış değerlerinin bölgelerin bitki örtülerinin oluşmasında etkili olduğuna dikkat çekilerek Türkiye’deki farklı iklim bölgelerinde farklı bitki örtüsü özelliklerinin görüldüğüne ilişkin bilgi verilmiştir. Bu bilgilendirmenin ardından Türkiye bitki örtüsü haritası verilerek, bu harita üzerinden farklı illerde görülen iklimin ve bitki örtüsünün belirtilen boşluklara

yazılmasını içeren bir etkinliğe yer verilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında öğrencilerin Türkiye fiziki haritası üzerinden yeryüzü şekillerini göstererek örneklendirmeleri (körfez, ada, ova, dağ, burun, delta ovaları, yarımada, göl, plato, akarsu) ve yeryüzü şekillerinin yükselti basamaklarını yorumlamalarına yönelik etkinliklere yer verilmiştir.

“Ülkemin Zenginlikleri Haritada” konu başlığında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilerden yaşadıkları ilin özelliklerini ifade etmeleri istenmiştir. Bu etkinlikten sonra beşerî coğrafyanın tanımına yer verilerek doğal unsurların beşerî ve ekonomik etkinlikleri etkilediği belirtilmiştir: “... *Beşerî coğrafya; tarım, sanayi, ulaşım, turizm, nüfus, yerleşme ve kentleşme gibi insan faaliyetlerini inceler. Ülkemizin yeryüzü şekilleri, iklimi, jeopolitik konumu beşerî ve ekonomik coğrafya özelliklerini zenginleştirmiştir.*”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme*”, “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilerden nüfusun dağılışını etkileyen doğal ve beşerî faktörleri, Türkiye nüfus haritası üzerinde yer alan illere göre örnekler vermeleri istenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Türkiye ekonomik faaliyetler haritası üzerinden Türkiye’nin fiziki ve beşerî coğrafya çeşitliliğinin fazla olduğuna dikkat çekilerek şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Türkiye’nin her yerinde ayrı bir doğal güzelliğin olması ekonomik faaliyetlerimizi de olumlu etkilemiştir. Ayrıca farklı iklim tiplerinin görülmesi tarım ürünlerindeki çeşitliliği artırmıştır. Buna bağlı olarak da tarıma dayalı sanayinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Doğu illerimizde yükseltinin fazla olması da kış turizmini ve hayvancılık faaliyetlerini olumlu etkilemiştir. Marmara’da ulaşımın gelişmesi ticaret ve sanayi tesislerini de artırmıştır. Akdeniz ve Ege kıyılarımızda iklimin elverişli olması seracılık ve yaz turizminin gelişmesini sağlamıştır.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer verilen etkinlikte yer altı kaynaklarını gösteren harita üzerinden, çıkarıldığı yeri ve kullanım alanları belirtilen madenlerin isimlerinin belirtilmesi istenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan Türkiye’nin hidrografik özelliklerinin gösterildiği haritaya yer verilerek Türkiye akarsuları ile ilgili “... *Ülkemiz üç tarafı denizlerle çevrili olan iki ayrı yarımadadan oluşmaktadır. Meriç ve Asi Nehirleri ülke sınırlarımızın dışından gelip ülkemizden geçerek çevremizdeki denizlere dökülür. Fırat, Dicle, Aras, Kura, Çoruh nehirleri ise ülkemizden doğar başka ülkelerin topraklarında da geçer.*” biçiminde bilgilendirme

yapılmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer altı suları ve yer altı sularının önemine değinilmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında aynı konu başlığında yer alan bir başka etkinlikte ise örnek üzerinden öğrencilerden Türkiye fiziki haritası üzerindeki yeryüzü şeklini yorumlamaları istenmiştir.

“Çevremizde Kimler Yaşıyor” konu başlığında *“Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme”*, *“Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak dünya iklim tipleri haritası üzerinden; *“İnsanlar, bulundukları bölgenin doğal ortamına uyum sağlamaya çalışmışlardır. ... Yukarıdaki Dünya iklim tipleri haritasında da görüldüğü gibi yeryüzünde farklı iklim tipleri bulunmaktadır. Bu iklim tiplerinde yaşayan insanların günlük yaşantıları da farklılık gösterir.”* ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Dünya üzerindeki farklı iklim tipleri ve bu iklim tiplerinin insan yaşamı üzerine etkilerine ilişkin bilgi ve görseller yer almıştır. Aynı konu başlığında yer alan bir etkinlikte ise verilen örnek üzerinden öğrencilerden kutup, muson, Akdeniz ve ekvatorial iklim özelliklerinin insan yaşamına etkilerini ifade etmeleri istenmiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Kaynaklarımız Kazanca Dönüşüyor” konu başlığında *“Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak verilen TEMA logosu görseli üzerinden *“Ülkemizde faaliyet gösteren Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) erozyonla mücadele etmektedir. “Türkiye Çöl Olmasın” sloganıyla yola çıkan TEMA her sene düzenlediği ağaçlandırma faaliyetleriyle ülkemizdeki orman alanlarını artırmayı hedeflemektedir.”* biçiminde TEMA ile ilgili bilgi sunulmuştur.

“Dünyamıza Sahip Çıkalım” konu başlığında *“Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak insanların temel gereksinimlerini karşılayabilmek için ulaşım, iletişim, aydınlatma ve ısınma gibi birçok enerji kaynağına ihtiyaç duyduklarına değinilerek; *“... Ancak enerji kaynaklarının hepsinin ömrü sınırsız değildir. Dünyada bilinen petrol kaynaklarının yaklaşık 50 yıl ömrü kaldığı düşünülmektedir. Yine doğal gaz rezervlerinin yaklaşık olarak 50, kömürün ise 215 yıl ömrünün kaldığı tahmin edilmektedir.”* biçiminde açıklamalar verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak ise yenilenebilir enerji kaynaklarının yer aldığı görsel üzerinden; *“Enerji kaynaklarının bir kısmının ise doğada varlığı asla sona ermez. Bu kaynaklara yenilenebilir enerji kaynakları denilmektedir. Güneş, rüzgâr, su, dalga*

enerjisi, biyoenerji ve jeotermal enerji yenilenebilir enerji kaynaklarıdır.” bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca aynı konuda Türkiye’nin 2015 yılı enerji kaynakları kullanım oranını gösteren bir pasta grafiği kullanılmıştır. Bununla birlikte Türkiye’nin yenilenebilir enerji kaynakları potansiyelinin oldukça yüksek olduğu ifade edilerek yenilenebilir enerji kaynakları arasında rüzgâr enerjisi, su enerjisi, jeotermal enerji, biyoenerji ve dalga enerjisi bulunduğu dikkat çekilmiştir. Bu yenilenebilir enerji kaynakları tanımlanırken, Türkiye’de hangi bölgelerde yer aldıkları da ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte *“Şanlıurfa’da son yıllarda sanayi tesisleri artmaktadır. Bu sanayi tesislerinin enerji ihtiyacı çevreye zarar vermeden nasıl karşılanabilir?”* sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”, “Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımının artmasının ve bu kaynaklar kullanılırken yaşanan kazaların büyük çevre sorunlarına yol açabileceğine değinilerek şu ifadeler sunulmuştur:

“Petrol, kömür, doğalgaz gibi fosil yakıtların yanması sonucunda ortaya çıkan gazlar atmosferin yapısının bozulmasına sebep olur. Petrol dünyada en çok kullanılan enerji kaynakları arasındadır. Petrolün yer altından çıkarılması veya taşınması sırasında yaşanan kazalar su ve toprak kirliliğine sebep olmaktadır. ... Bu durum bitki, hayvan ve insan yaşamını tehdit etmektedir.”.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”, “Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme”, “Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin sonuçları üzerinden şu ifadelere yer verilmiştir:

“Bu kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ... sanayi tesislerinin denetlenmemesi ve plansız kentleşme gibi etmenler doğal kaynakların yok olmasına sebep olmaktadır. Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi hava kirliliği, su kirliliği ... ve küresel ısınma gibi sorunlara sebep olmaktadır. Yaşanan tüm bu sorunlar insanları, doğayı ve hayvan yaşamını olumsuz etkilemektedir.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”, “Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme”*

temaları ile ilişkili olarak bazı çevre sorunlarının nedenleri ve bu çevre sorunlarının insan yaşamına olan etkilerine ilişkin örneklerin yer aldığı bir etkinlik verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme”*, *“Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak bir başka etkinlikte öğrencilerden özellikleri verilen enerji kaynaklarını yenilenen ve yenilenemeyen olarak eşleştirmeleri istenmiştir.

“Bir Projem Var” konu başlığında ise *“Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak Türkiye’nin uydudan çekilmiş fotoğrafı ile iklimi, bitki örtüsü, yer altı kaynakları özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının çevre okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin *“Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme”* temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili 23 temanın dokuzuna ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak kıtalar haritası üzerinden kıtalara, Türkiye fiziki haritası üzerinden yeryüzü şekillerine (körfez, ada, ova, dağ, burun, delta ovaları, yarımada, göl, plato, akarsu) ve Dünya iklim tipleri haritası üzerinden iklim tiplerine değinildiği görülmektedir. *“Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak nüfusun dağılışını ve ekonomik faaliyetleri etkileyen doğal faktörler ile iklim tiplerinin insan yaşamına olan etkilerine yer verilmiştir. *“Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, su enerjisi, dalga enerjisi, biyoenerji ve jeotermal enerji açıklanarak, yenilenen ve yenilenemeyen enerji kaynakları ifade edilmiştir. *“Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak sanayi tesislerinin çevreye olan etkilerine ve alınabilecek önlemlere değinilmiştir. *“Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak ise doğal kaynakların bilinçsizce tüketiminin iklim değişikliğine neden olduğu ifade edilmiştir. *“İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”*, *“Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak ise yenilenemeyen enerji kaynaklarının bilinçsiz kullanımının oluşturduğu çevre sorunlarına ve bu çevre sorunlarının insan yaşamına olan etkilerine yer verilmiştir. *“Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak insanların temel gereksinimlerini karşılayabilmek için ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarına ve bu enerji

kaynaklarının sınırlı olduğuna değinilmiştir. “Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak ise TEMA vakfına yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı temaları olan “Kültür-çevre etkileşimi”, “Politik sistemlerin çevreye olan etkisini öğrenebilme”, “Nükleer ve kimyasal atıkları öğrenebilme”, “Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Doğal çevrenin korunmasına ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme”, “Çevre ile ilgili alınan kararlarda toplum ahlâkını göz önünde bulundurabilme”, “Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme”, “Doğal çevreye ilişkin bilinçli tüketim ve tasarrufta bulunabilme”, “Bireyleri çevreye karşı duyarlılık göstermelerine ilişkin teşvik edebilme”, “Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme”, Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme”, “Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının finansal okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında finansal okuryazarlık ile ilgili temalardan üçüne yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.9’da gösterilmiştir.

Tablo 4.9. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Finansal Okuryazarlık Temaları	(f)
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Birikim ve yatırım yapabilme	1
	Girişimcilik ve proje üretebilme	8
	Tasarruf yapabilme	2

Tablo 4.9’da görüldüğü gibi sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında tespit edilen finansal okuryazarlık temaları “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinde yer almaktadır. “Kaynaklarımız Kazanca Dönüşüyor” konu başlığında “Girişimcilik ve proje üretebilme”, “Tasarruf yapabilme” temaları ile ilişkili bir girişimcinin boşa akan maden

suyunu 17 ülkeye ihraç etmesi ile Afyonkarahisar'ın dünyaya açılmasını sağladığını anlatan haber metnine yer verilmiştir.

“Bir Projem Var” konu başlığında yer alan etkinlikte “*Girişimcilik ve proje üretebilme*” teması ile ilişkili olarak öğrencilere “*Ülkemizin kalkınması ve gelişmesi için vatandaşlara ne gibi görevler düşmektedir?*” sorusu yöneltilmiş ve ardından öğrenciler tarafından hazırlanan yatırım ve kalkınma projelerine örnekler verilmiştir. Proje örnekleri sonunda yer alan etkinlikte ise öğrencilere “*Yatırım veya pazarlama projeleri hazırlanırken ilin ya da yörenin hangi özelliklerinin dikkate alınması gerekir?*” sorusu yöneltilmiştir.

“Nitelikli İnsan, Güçlü Türkiye” konu başlığında “*Tasarruf yapabilme*” teması ile ilişkili olarak nitelikli insanların özelliklerine değinilirken şu ifadeler yer verilmiştir: “... *Nitelikli insanlar tasarruflu kişilerdir. Zamanı, kaynakları ve emeği israf etmezler. Geliştirdikleri yöntemler, kullandıkları araçlar onların ürünleri ve zamanı daha verimli kullanmalarını sağlar. Böylelikle nitelikli insanlar kendilerine ve çevrelerine daha fazla faydalı olurlar.*”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Girişimcilik ve proje üretebilme*” teması ile ilişkili olarak ise “*Nitelikli insanlar aynı zamanda girişimci ruha sahiptirler. Gerekğinde risk almayı bilip yeni projeler, iş alanları üretirler. Mücadelecidirler karşılaştıkları zorluklar karşısında kolay kolay yılmazlar. Aşağıdaki internet haberinde bu kişiye örnek verilmiştir.*” ifadelerine yer verilmiştir. Bu kısımda bahsedilen internet haberi Görsel 4.22’de verilmiştir. Bu haber metninden hareketle etkinlik üzerinden öğrencilere “*Genel Ağ haberinde yer alan girişimcinin başarılı olmasının sebepleri neler olabilir?*” sorusu yöneltilmiştir.

HABERLER

Başarılı Kadın Girişimci

Tarımda Genç Girişimci Kadınlar Güçleniyor Programı Proje Yarışması'nda Türkiye üçüncüsü olan kadın girişimci ödüllendirildi.

Kadın girişimci devletten aldığı 40 bin lira hibe ile manda sütünden çeşitli ürünler imal ettiği bir işletme kurduğunu söyledi.

İşletmesini zaman içinde büyüterek bölge ve ülke ekonomisine katkıda bulunmak istediğini dile getiren kadın girişimci şöyle konuştu:

“Manda yetiştiriciliğini bildiğim ve bu konuya hâkim olduğum için kadınlara örnek olabilecek bir proje hazırladım. İşletmemde gıda güvenliğini ön planda tutarak tereyağı, yoğurt, Çerkez peyniri, Edirne tipi peynir çeşitlerini üreterek pazarlıyorum. Ürün çeşitliliğini zamanla artırmayı planlıyorum.”²¹

(Genel Ağ haberinden düzenlenmiştir.)

Görsel 5.42

Görsel 4.22. İnternet haberi

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan bir başka etkinlikte “*Girişimcilik ve proje üretebilme*”, “*Birikim ve yatırım yapabilme*” temaları ile ilişkili olarak “*Uluslararası piyasada ses getirecek, şirketinizin ve ülkenizin kalkınmasını sağlayacak bir yatırım yapacaksınız. Bunun için büyük bir şirket kurdunuz. Bu şirkete alacağınız elemanların hangi özelliklere sahip olmasını istediğinizi aşağıdaki gazete ilanında belirtiniz.*” ifadelerine yer verilerek boşluklardan oluşan bir gazete ilanı metni verilmiştir ve öğrencilerin boşlukları doldurmaları istenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Girişimcilik ve proje üretebilme*” teması ile ilişkili olarak bir öğretmenin okulunun elektrik ihtiyacını karşılamak amacıyla ürettiği rüzgâr türbini projesine ve bu proje sonucu aldığı başarılı belgesine değinilen haber metnine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının finansal okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında finansal okuryazarlık ile ilgili en çok içeriğin “*Girişimcilik ve proje üretebilme*” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlık ile ilgili 16 temanın üçüne ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Girişimcilik ve proje üretebilme*”, “*Birikim ve yatırım yapabilme*” temaları ile ilişkili olarak girişimcilik projelerine yer verilmiştir. “*Tasarruf yapabilme*” teması ile ilişkili olarak ise nitelikli insanların aynı zamanda tasarruflu kişiler olduğuna değinilerek boşa akan maden suyunu pazarlayan bir girişimcinin haber metnine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında finansal okuryazarlık temaları olan “*Temel ekonomi terimleri*”, “*Temel ekonomik sistemleri öğrenebilme*”, “*İstek ve ihtiyaçları ayırt edebilme*”, “*Bilinçli tüketici olabilme*”, “*Tüketici haklarını öğrenebilme*”, “*Kredi kartını bilinçli kullanmayı öğrenebilme*”, “*Finansal planlama ve bütçe yapabilme*”, “*Fiyat-fayda ilişkisini öğrenebilme*”, “*Kişisel ürünler ile kamu mallarını koruyabilme*”, “*Ekonomik sorunları öğrenebilme*”, “*Ekonomik sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunabilme*”, “*Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme*”, “*Kimlik hırsızlığına ve hesap güvenliğine ilişkin önlem alabilme*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.3. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

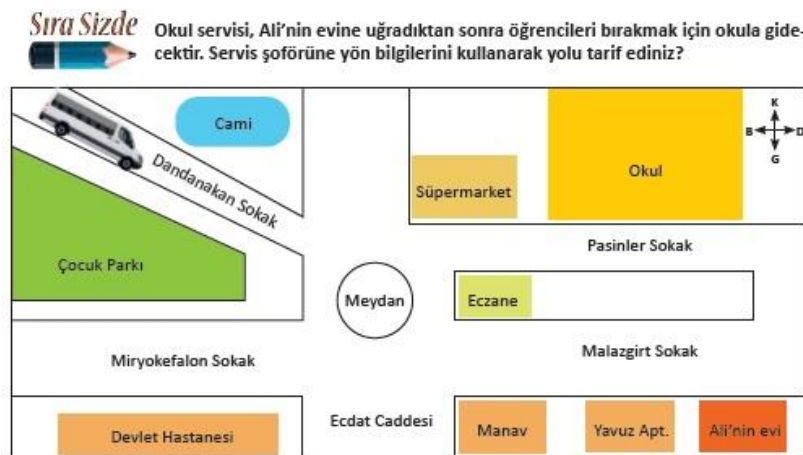
Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının harita okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında harita okuryazarlığı ile ilgili temalardan yedisine yer

verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.10’da gösterilmiştir.

Tablo 4.10. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

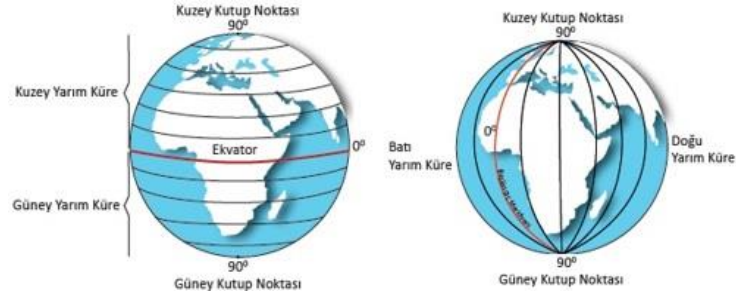
Ünite	Harita Okuryazarlığı Temaları	(f)
“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”	Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme	12
	Yeryüzü şekillerini fark edebilme	10
	İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme	8
	Beşerî çıkarımda bulunabilme	4
	Ekonomik çıkarımda bulunabilme	7
	Konum ve koordinat belirleyebilme	11
	Yön bulabilme	2

Tablo 4.10’da görüldüğü gibi sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında tespit edilen harita okuryazarlığı temaları “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde yer almaktadır. “Dünyanın Neresindeyim?” konu başlığında “Yön bulabilme” teması ile ilişkili olarak navigasyon cihazı fotoğrafı üzerinden öğrencilere “Günlük hayatta kullanılan cep telefonu ve navigasyon gibi elektronik cihazlar, bir yerin konumunu belirlemede ve adresini bulmada hangi verilerden faydalanyor olabilir? Tartışınız.” sorusu yöneltilmiştir. Aynı konu başlığında Görsel 4.23.’te verilen etkinlikte öğrencilerden yön bulma becerilerini harita üzerinden kullanmaları istenmiştir.

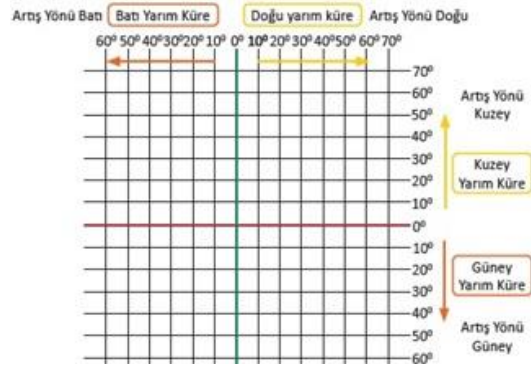
Görsel 4.23. Yön bulma becerilerinin kullanımı

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Konum ve koordinat belirleyebilme” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.24’te görüldüğü üzere paralel ve meridyen görselleri üzerinden konu ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Görsel 4.24. Paralel ve meridyenler

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Görsel 4.25’te yer alan koordinat düzlemi üzerinden coğrafi koordinat sisteminin tanımı ve coğrafi koordinat belirlemek için gereken aşamalara değinilmiştir.

Görsel 4.25. Coğrafi koordinat sistemi

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Görsel 4.26’da yer alan Türkiye’nin koordinat düzlemi ile Görsel 4.27’de yer alan soru metnine yer verilmiştir.

Görsel 4.26. Türkiye koordinat düzlemi

Aşağıdaki metni okuyunuz. Verilen soruyu Türkiye haritasını kullanarak cevaplayınız.

Bir grup dağcı, hafta sonu tatilinde Palandöken dağına tırmanmışlardır. Tırmanış sonrasında dönüş güzergâhlarını bulamadıkları için kaybolmuşlardır. Dağcılardan haber alamayan aileler, jandarmaya haber vermişlerdir. Cep telefonundan alınan sinyallere göre dağcıların 40° kuzey paraleli ile 42° doğu meridyenin kesiştiği yerde oldukları tespit edilmiştir.

Dağcıların kaybolduğu yer, hangi ilimiz sınırları içindedir?

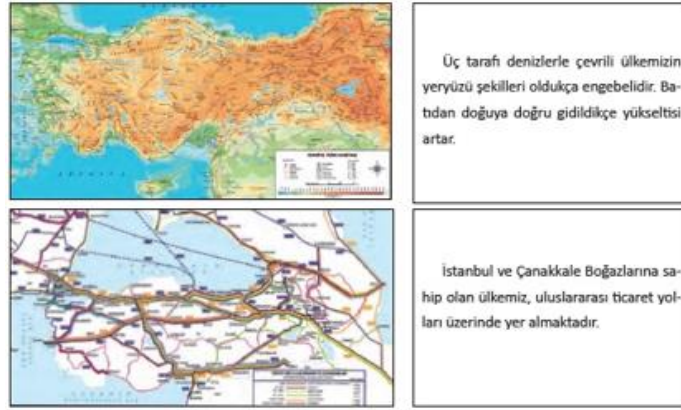
Görsel 4.27. Soru metni

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında coğrafi konumun genel bir tanımı yapıldıktan sonra Görsel 4.28’de yer alan Türkiye’nin konumu ile ilgili görsel verilerek bu görsel üzerinden sunulan etkinlikte öğrencilerden Türkiye’nin mutlak konumu ile ilgili boşluk doldurma sorularını yanıtlamaları istenmiştir. Ayrıca “Dünya üzerindeki bir yerin kıtalara, okyanuslara, geçitlere, su yollarına ve kentlere olan uzaklığı o yerin göreceli konumunu verir.” ve “Jeopolitik konum ise bir yerin mutlak ve göreceli konumunun ülkeler arasındaki siyasi ilişkilere yansımadır.” ifadeleri üzerinden göreceli konum ile jeopolitik konumun tanımına yer verilmiştir.

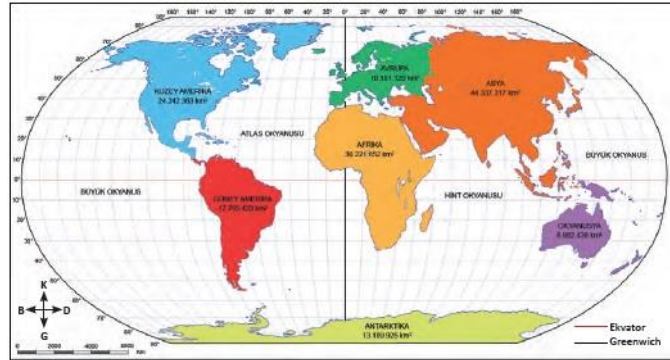
Görsel 4.28. Türkiye’nin konumu

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Konum ve koordinat belirleyebilme”, “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Ekonomik çıkarımda bulunabilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.29’da görüldüğü üzere Türkiye’nin göreceli konumu ile ilgili haritalar ile Türkiye’nin göreceli konumu ile ilgili özellikler verilmiştir. Ayrıca başka bir etkinlik ile Türkiye’nin göreceli konumunu iklim ve bitki örtüsü açısından öğrencilerin yorumlaması istenmiştir.

Görsel 4.29. Türkiye'nin göreceli konumu ile ilgili özellikler

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Konum ve koordinat belirleyebilme”, “Yön bulabilme”, “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.30’da yer alan kıtalar haritası ile bu harita üzerinden Görsel 4.31’de yer alan sorulara yer verilmiştir.

Görsel 4.30. Kıtalar haritası

1) 100° kuzey 50° güney paralelleri ile 40°-90° batı meridyenleri arasında hangi kıta bulunmaktadır? 2) Asya kıtasının yer aldığı coğrafi koordinat değerlerini yazınız. 3) Yüz ölçümü en büyük olan kıta hangisidir? 4) Yüz ölçümü en küçük kıta hangisidir?	5) Greenwich'in batısında toprağa sahip olmayan kıtalar hangileridir? 6) Sadece güney yarım kürede toprakları olan kıta hangisidir? 7) Sadece kuzey yarım kürede toprağı olan kıtalar hangileridir? 8) Büyük Okyanus haritada niçin hem doğuda hem de batıda gösterilmiştir?

Görsel 4.31. Kıtalar haritası ile ilgili sorular

“Ülkemin Güzellikleri Haritada” konu başlığında “Yeryüzü şekillerini fark edebilme”, “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.32’de görüldüğü üzere bazı yeryüzü şekilleri Türkiye fiziki haritası üzerinden gösterilmiştir.

Görsel 4.32. Yeryüzü şekillerinin fiziki harita üzerinden gösterilmesi

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Yeryüzü şekillerini fark edebilme” teması ile ilişkili olarak Görsel 42.’de verilen Türkiye fiziki haritası üzerinden sunulan etkinlikte öğrencilere “Türkiye’nin yükselti ortalaması Asya ve Avrupa kıtasından daha düşük olsaydı yaşantımızda nasıl değişiklikler olurdu?” sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca bir başka etkinlik üzerinden “Ülkemizin kuzeydoğusunun ‘Türkiye’nin çatısı’ olarak isimlendirilmesinin sebebi ne olabilir?” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme” temalarıyla ilişkili olarak Görsel 4.33’te verilen Türkiye iklim haritası üzerinden etkinliklere yer verilmiştir. Bu etkinliklerde ise “Türkiye’de dağlar kuzeyden güneye doğru uzansaydı yaşadığınız yerin ikliminde nasıl bir değişiklik olurdu?” sorusu ile “Türkiye’de farklı iklim özelliklerinin görülmesi ile yeryüzü şekilleri arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusuna yer verilerek yeryüzü şekilleri ile iklim bağlantısı kurulmuştur.

Görsel 4.33. Türkiye iklim haritası

Map of the Taurus and Taurus-Taurus-Taurus (TTT) region showing the distribution of four plant species: Beldi (orange), Kars (blue), Kars (red), and Kars (green). The map includes labels for cities like Kastamonu, Kars, Kırşehir, Batman, Izmir, and Antalya, and neighboring countries like Bulgaria, Georgia, Armenia, and Iraq. A legend in the bottom right corner identifies the species by color.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Yeryüzü şekillerine fark edebilme*”, “*Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.35’te görüldüğü üzere iki ayrı sayfada verilen Türkiye fiziki haritası üzerinden etkinliğe yer verilmiştir. Sunulan etkinlikte öğrencilerin fiziki harita üzerinden ova, körfez, ada, yarımada gibi yeryüzü şekillerini bulmaları ve yükseltisi az olan iller ile yaşadıkları ilin çevresinde yer alan yeryüzü şekillerini yazmaları istenmiştir.

105

“Ülkemin Zenginlikleri Haritada” konu başlığında “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Ekonomik çıkarımda bulunabilme”, “Beşerî çıkarımda bulunabilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.36’da yer alan Türkiye nüfus haritası sunulmuştur. Sosyal bilgiler ders kitabında bu haritadan yararlanılarak uygulanacak nüfusun dağılışını etkileyen doğal ve beşerî faktörlerle ilgili etkinliğe yer verilmiştir.

Görsel 4.36. Türkiye nüfus haritası

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Beşerî çıkarımda bulunabilme” teması ile ilişkili olarak Türkiye nüfus haritası üzerinden yararlanılarak uygulanacak olan etkinliklerden biri Görsel 4.37’de gösterilmiştir.

Nüfusu 2 milyondan fazla olan illerimize örnekler veriniz.	Nüfusu 300 binden az olan illerimize örnekler veriniz.	Nüfusu en fazla olan ilimiz hangisidir? Sebepleri neler olabilir?
---	---	--

Görsel 4.37. Nüfus haritası etkinliği

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “Ekonomik çıkarımda bulunabilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.38’de yer alan Türkiye ekonomik faaliyetler haritasından yararlanılarak uygulanacak bir etkinlik sunulmuştur. İlgili etkinlikte öğrencilerden bölgelerin ekonomik faaliyetlerini göz önünde bulundurarak demir-çelik fabrikası, meyve suyu tesisi, un fabrikası, sür entegre tesisi gibi ekonomik tesisleri dilsiz harita üzerine yerleştirmeleri istenmiştir.

Görsel 4.38. Türkiye ekonomik faaliyetler haritası

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Görsel 4.39’da yer alan Türkiye yer altı kaynakları haritası verilmiştir. Öğrencilerin bu harita üzerinde bulunan madenlerin çıkarıldığı yer ve özelliklerine yönelik verilen bilgilerden hareketle haritadaki madenler ve etkinlikte verilen bilgileri eşleştirmeleri istenmiştir.

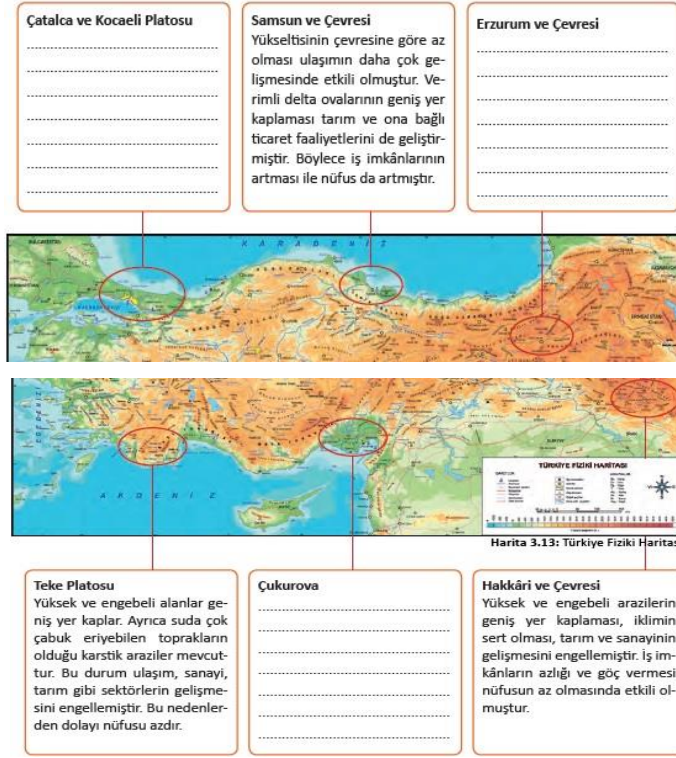
Görsel 4.39. Türkiye yeraltı kaynakları haritası

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme” temalarıyla ilişkili olarak Görsel 4.40’ta yer alan Türkiye akarsular, göller ve barajlar haritası ile Türkiye yer altı su kaynakları dağılım haritasına yer verilmiştir.

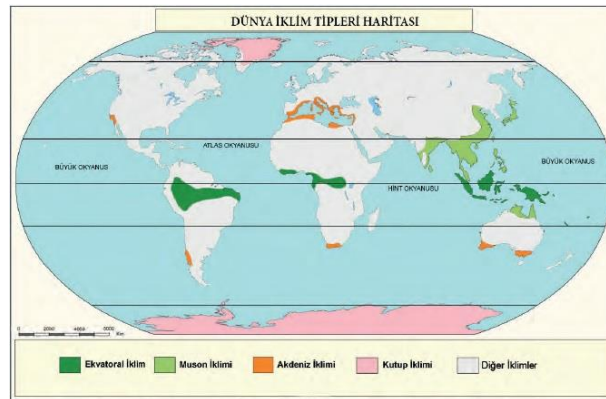
Görsel 4.40. Türkiye yer altı su kaynakları dağılım haritası

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Ekonomik çıkarımda bulunabilme”, “Beşerî çıkarımda bulunabilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme” temaları ile ilişkili olarak iki ayrı sayfada verilen fiziki harita üzerinden Görsel 4.41’de yer alan etkinliğe yer verilmiştir.

Görsel 4.41. Fiziki harita etkinliği

“Çevremizde Kimler Yaşıyor?” konu başlığında “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.42’de yer alan Dünya iklim tipleri haritasına yer verilmiştir.

Görsel 4.42. Dünya iklim tipleri haritası

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının harita okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında harita okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin *“Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”* temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı ile ilgili 13 temanın yedisine ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak fiziki harita, kıtalar haritası, iklim ve bitki örtüsü haritası, nüfus haritası, ekonomik faaliyetler haritası, yer altı kaynakları haritası, akarsular, göller ve barajlar haritasına yer verildiği görülmektedir. *“Yeryüzü şekillerini fark edebilme”* teması ile ilişkili olarak çeşitli harita türleri üzerinden yeryüzü şekillerinin beşeri ve ekonomik etkilerine ilişkin çıkarımlara yer verilmiştir. Ayrıca fiziki harita üzerinden Türkiye’de yer alan yarımada, ova, plato, burun, akarsu, dağ, körfez, göl, ada, delta ovası yeryüzü şekillerine değinilmiştir. *“İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”*, *“Beşerî çıkarımda bulunabilme”*, *“Ekonomik çıkarımda bulunabilme”* temaları ile ilişkili olarak yeraltı kaynakları, su kaynakları ve ekonomik faaliyetler haritaları ile fiziki haritalar, iklim ve bitki örtüsü haritalarından hareketle verilen etkinlikler üzerinden iklim ve bitki örtüsü ile beşerî ve ekonomik çıkarımlara yer verilmiştir. *“Konum ve koordinat belirleyebilme”* teması ile ilişkili olarak paralel ve meridyenlere, mutlak konuma, koordinat düzlemine ve coğrafi koordinat sistemine değinilmiştir. *“Yön bulabilme”* teması ile ilişkili olarak cep telefonu ve navigasyon cihazlarının yön bulmada kullanımı ile yön bulma becerilerinin harita üzerinden kullanımına değinilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı temaları olan *“Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme”*, *“Harita kullanım alanlarını öğrenebilme”*, *“Harita çizebilme”*, *“Profil çıkarabilme”*, *“Haritalarda uzaklık, alan ve eğim ölçebilme”* ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.4. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının hukuk okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili temalardan 11’ine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.11’de gösterilmiştir.

Tablo 4.11. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Hukuk Okuryazarlığı Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Hak ve özgürlükleri öğrenebilme	41
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Hukuki sorumlulukları öğrenebilme	17
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme	23
“Etkin Vatandaşlık”	T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme	15
	Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme	3
	Hukuki hakları kullanabilme	4
	Temel hukuk terimlerini öğrenebilme	2
	Hukukun işlevlerini öğrenebilme	1
	Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme	1
	Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme	29
	Temel hukuki belgeleri öğrenebilme	1

Tablo 4.11’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında tespit edilen hukuk okuryazarlığı temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer almaktadır.

“Birey ve Toplum” ünitesinin “Değişen Rollerim” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak bireylerin toplum içerisinde farklı rollerde bulunabileceğine ve bu rollerin bireylere belirli hak ve sorumluluklar yükleyebileceğine şöyle değinilmiştir: “*Haklarımız hukukun çizdiği sınırlar çerçevesinde sahip olduğumuz kazanımlar ya da yapabileceklerimizle ilgilidir. Sorumluluklarımız ise üstlendiğimiz rollerimizin gereklerini yerine getirmeye ilgilidir. Örneğin okulda eğitim öğretim hizmetlerinden faydalanmak hakkımız, ders çalışmak sorumluluğumuzdur.*” Aynı temalarla ilişkili olarak yer verilen etkinlikte ise öğrencilerden ailede, okulda ve çevrede olan rol, hak ve sorumluluklarına uygun örnekleri ifade etmeleri istenmiştir.

“Sorunlarımın Çözümünü Biliyorum” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak insan hakları, vatandaşlık hakları ve çocuk haklarının demokratik ülkelerde uluslararası belgeler ve anayasalarla korunduğu şöyle belirtilmiştir:

“İnsan hakları, zaman içinde sürekli gelişmekte ve yeni haklar ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanca yaşamının koşulları zamana ve artan ihtiyaçlara göre değişmektedir. Örneğin bundan birkaç yüzyıl önce, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkından söz edilmezdi. Ancak

günümüzde çevre kirliliği, böyle bir hakkın varlığını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla insan hakları tarihsel süreç içerisinde sürekli gelişmekte ve değişmektedir.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak insan hakları içerisinde çocuklara özel bir yer ayrıldığına dikkat çekilerek *“... Çocukların temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kullanmalarını sağlamak için “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” hazırlanmıştır.”* ifadelerine yer verilmiştir.

Çocuk haklarının gerekliliğini açıklamak için Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu’ndan alıntılanan şu ifadelere yer verilmiştir: *“Biz çocuklar masum ve duyarlıyız. Fiziksel ve duygusal olarak yetişkinlere göre daha hassasız. Yetişkinler bazen düşüncelerimizi algılayamadıkları ve önemsemedikleri için çocuk hakları vardır.”*

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak uluslararası belgeler ve anayasalarla güvence altına alınan hak ve özgürlüklerimiz kadar bireylerin sorumluluklarının da önemli olduğu şöyle vurgulanmıştır: *“Haklarının ne olduğunu bilen bilinçli bireylerden oluşan toplumlarda karşılaşılabilecek sorunlar azalır. Karşılaştığımız sorunları çözerken haklarımız ve sorumluluklarımız doğrultusunda hukuka uygun hareket etmeliyiz.”* Ayrıca sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden verilen görsellerin hangi temel hak ve özgürlükler ile ilgili olduğunun ifade edilmesi istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”* ve *“Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme”*, *“Hukuki hakları kullanabilme”* temaları ile ilişkili olarak çocuk hakları üzerinden *“Ülkemizde çocukların haklarını kullanmasına ve sorunlarını çözmelerine yardımcı olacak birçok resmî kurum ve sivil toplum kuruluşu vardır. Bunlardan biri Kamu Denetçiliği Kurumu’dur.”* ifadelerine de yer verilmiştir ve Kamu Denetçiliği Kurumu broşürü üzerinden öğrencilere *“Bilgisi verilen kurum hangi alanlardaki sorunları çözmekte yardımcı olabilir?”* sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak öğrencilere *“Resmî kurumlara başvuru sırasında T.C. Kimlik Numarası, telefon numarası istenmesi bize ne gibi sorumluluklar yükler?”* sorusu yöneltilmiştir. Bununla birlikte sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”*, *“Temel hukuki belgeleri öğrenebilme”*, *“Hukuki hakları kullanabilme”* temaları ile ilişkili olarak yer verilen

etkinlikte öğrencilerden dilekçe, hak, sorumluluk, sağlıklı yaşama ve hasta kelimelerini uygun boşluklara yazmaları istenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak yer verilen bir diğer etkinlikte ise öğrencilerden boşlukları özgürlükler ve sorumluluklar çerçevesinde uygun ifadelerle doldurmaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Temel hukuki belgeleri öğrenebilme”*, *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Hukuki hakları kullanabilme”*, *“Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme”* temaları ile ilişkili olarak yaşadığımız sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için ilgili kurumlara dilekçe verebilme hakkımız olduğuna şöyle değinilmiştir: *“Günümüzde çok kısa sürede ve zahmetsizce ulaşabileceğimiz telefon hatları sayesinde dilekçe vermeden de şikâyetlerimizi iletebiliriz. Yapmamız gereken talep, görüş, öneri, ihbar veya şikâyetimizi doğru şekilde ifade etmek ve kimlik bilgilerimizi vermek olacaktır.”* Ayrıca *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Hukuki hakları kullanabilme”* temaları ile ilişkili olarak bireylerin hak ve özgürlükleri ile ilgili MEB, Sağlık Bakanlığı, RTÜK, BİMER gibi kamu kurum ve kuruluşlarının logoları ve açıklamalarına yer verilerek, öğrencilerden bu kurum ve telefon numaralarını ilgili yere yazmaları istenmiştir.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanı “Sosyal Bilimler ve Toplum” konu başlığında *“Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”*, *“Hukukun işlevlerini öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak sosyal bilimler açıklanırken hukuk bilimine de değinilerek *“Toplumsal hayatı düzenleyen hukuk kuralları ile iç içe yaşıyoruz. Toplumun genel yararını sağlamak için konulan kanunların bütününe hukuk denir. Bireylerin birbirleriyle, toplumla ve devletle ilişkilerini düzenler.”* ifadelerine yer verilmiştir.

“Emek bir Hazinedir” konu başlığında *“Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”*, *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak telif hakkı tanımı yapılmış ve anayasanın ilgili maddelerine yer verilmiştir. Ayrıca etkinlikler üzerinden *“Telif ve patent hakkı ile korunan ürünleri alırken nelere dikkat etmeliyiz?”*, *“Telif ve patent haklarına uyulmadığı durumda hukuken hangi sorunlarla karşılaşılabilir?”* sorularına yer verilmiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Vergilerimizle Aydınlik Yarınlara” konu başlığında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”*, *“Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak devletin hak ve özgürlüklerimizi güvence altına aldığına değinilerek; *“... Bizim de*

devlete karşı sorumluluklarımız vardır. Bu sorumluluklardan birisi de vergi sorumluluğudur. Tüm hak, özgürlük ve sorumluluklarımız Anayasamızda yer almıştır.” ifadeleri ile Anayasa’nın vergi vermek ile ilgili 73. maddesine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak verginin devlet ile vatandaş arasında kuvvetli bir bağ olduğuna, vergi olmadan milletlerin gelişebilmesinin imkânsız olacağına vurgu yapılmıştır ve öğrencilere “Devlete karşı sorumluluğumuz ve borcumuz olan vergiyi hangi yollarla öderiz?” sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca aynı tema ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden öğrencilerden “Vergi ver ki” ifadesini tamamlayarak slogan oluşturmaları istenmiştir.

“Nitelikli İnsan, Güçlü Türkiye” konu başlığında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak ekonominin en önemli kaynağının insan olduğuna değinilmiştir ve Anayasa’nın “Madde 49-Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.” maddesine de yer verilmiştir.

“Mesleğimi Seçiyorum” konu başlığında “Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak mesleklerle ilgili verilen metinler üzerinden polis memurluğu ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: “Merhaba, ben Emniyet Teşkilatında komiser olarak görev yapmaktayım. Mesleğimi ve ülkemi çok seviyorum. ... Polis memuru olmak için Polis Meslek Yüksek Okulundan ya da Polis Meslek Eğitim Merkezinden mezun olmak, komiser olabilmek için ise Polis Akademisinden mezun olmak gerekmektedir.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak demokrasinin hâkim olduğu ülkelerde seçim sürecine değinilerek Görsel 4.43’te görüldüğü üzere demokrasinin temel ilkelerine yer verilmiştir.

Görsel 4.43. Demokrasinin temel ilkeleri

“Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak “Cumhuriyet” alt konu başlığında cumhur ve cumhuriyet tanımları yapıldıktan sonra aşağıda yer alan açıklamalar sunulmuştur:

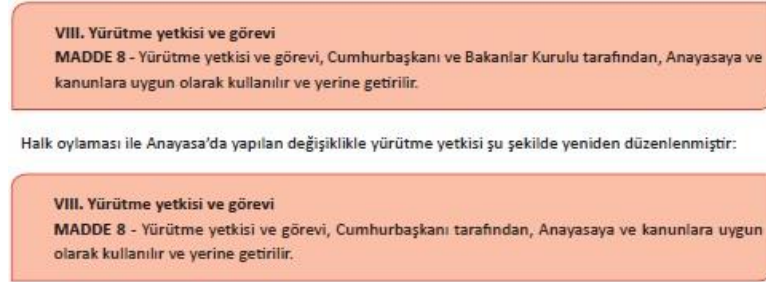
“Devlet başkanı ve milletvekilleri kanunla belirlenen belli aralıklarla yapılan seçimle ve belli bir süreliğine iş başına gelir. Yöneticiler görevlerinde istisnasız ömür boyu kalamazlar. Halk yöneticilerinden memnun olmazsa seçimle bunları değiştirebilir. Cumhuriyet yönetim biçiminde bir kişinin ya da grubun değil, tüm halkın çıkarları önemlidir. Bu yönüyle cumhuriyette eşitlik ilkesi önemlidir. Herkes anayasaya ve yasalara uymak zorundadır.”

Aynı tema ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte ise öğrencilere *“6. sınıf öğrencisi olarak demokrasinin hangi temel ilkelerinden yararlanıyorsunuz?”* sorusu yöneltilmiştir. Bununla birlikte *“Monarşi”* alt konu başlığında *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak başka bir etkinliğe yer verilerek, öğrencilerden monarşiyi demokrasiden ayıran temel ilkeleri ifade etmeleri istenmiştir. Ayrıca *“Teokrazi”* alt konu başlığında *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden Vatikan’ın teokrazi ile idare edilen bir ülke olduğuna değinilerek, öğrencilerden bu ülkedeki yönetimin demokrasiden ayrılan özelliklerini ifade etmeleri istenmiştir.

“Üç Kuvvet” konu başlığında *“T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak yasama tanımı yapıldıktan sonra *“... Yasama görevini tarih boyunca farklı güçler üstlenmiştir. Kralın ya da bir yöneticinin tek başına yasa koyduğu dönemden meclislerin halk adına yasa yaptığı bir döneme doğru gelinmiştir.”* ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak haber metni üzerinden kanun yapma yetkisinin mecliste olduğuna değinilerek, Anayasanın yasama yetkisi ile ilgili olan *“Madde 7- Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.”* maddesine yer verilmiştir. Ders kitabında Anayasaya göre TBMM üyelerinin kendilerini seçenleri veya seçildikleri bölgeyi değil bütün milleti temsil ettiklerine değinilerek etkinlik üzerinden *“Anayasa’ya göre seçilen milletvekillerinin bütün milleti temsil etmesinin önemi nedir?”* sorusuna yer verilmiştir. Ayrıca TBMM’nin *“Kanun yapmak değiştirmek kaldırmak”, “Para basılmasına karar vermek”, “Savaş ilanına karar vermek”, “Genel ve özel af ilanına karar vermek”* gibi kendine has yetki ve sorumlulukları olduğu belirtilerek görev ve yetkilerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak yürütme tanımı yapıldıktan sonra Görsel 4.44’te görüldüğü üzere yürütme yetkisinin 24 Haziran 2018’de gerçekleştirilen seçimlerin ardından Anayasa’da nasıl bir değişikliğe uğradığına değinilmiştir.

Görsel 4.44. *Anayasada değişikliğe uğrayan maddeler*

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak 24 Haziran 2018’de gerçekleştirilen seçimlerin ardından cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildiği belirtilmiş ve cumhurbaşkanının anayasada yer alan “*Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır. Milletlerarası antlaşmaları onayla ve yayımlar. TBMM adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder. Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları atar ve görevlerine son verir.*” biçiminde görev ve yetkilerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak yargı tanımı yapıldıktan sonra; “... *Yargı hukuk devletinin en önemli güvencesidir. Yargının amacı hukuk düzeninin gerçekleştirilmesi ve korunmasıdır. Anayasa’ya göre Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir.*” ifadelerine ve Anayasa’nın yargı ile “*Madde 9-Yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.*” ilgili maddesine yer verilmiştir. Ayrıca etkinlik üzerinden öğrencilere “*Yargı yetkisini bağımsız ve tarafsız mahkemelerin kullanması neden önemlidir?*” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yasama, yürütme ve yargı organlarının görevlerini yapamaz hâle geldiğinde devlet düzeninin bozulacağına dikkat çekilerek kuvvetler ayrılığı tanımı yapıldıktan sonra şu ifadelere yer verilmiştir:

“... Bu durum demokrasinin temel özellikleri arasında yer alır. Bu anlamda demokrasi bir kuvvetler dengesi olarak da karşımıza çıkar. Demokrasilerde kuvvetler ayrılığı ilkesi devlet düzeninin doğru bir şekilde işleyişi açısından önemlidir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul etmiştir.”

“Yöneticilerimiz ve Biz” konu başlığında “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak siyasi parti tanımını yapıldıktan sonra siyasi partilerin karar alma sürecini etkileyen en önemli unsurlardan birisi olduğuna değinilmiştir: “... Seçimlerde ülke yönetimine yani iktidara aday olan partilerin çeşitliliği vatandaşların seçme alternatifini artırır. Bu durum sınıf başkanlığı seçiminde farklı öğrencilerin aday olması gibidir. Birkaç tane aday içinden en iyi hizmet yapacağına inandığımız adayı seçmek daha kolay olur.” Ayrıca etkinlik üzerinden “Sınıf başkanlığına ya da okul öğrenci meclisine aday olan arkadaşlarınızın seçim sürecinde yaptıkları hangi çalışmalar siyasi partilerin propaganda çalışmalarına benzetilebilir?”, “Bulduğunuz yerdeki herhangi bir sorunun çözümünde siyasi partilerin nasıl bir rolü olabilir?” sorularına yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında karar alma sürecini etkileyen unsurlardan birinin de sivil toplum kuruluşları olduğu vurgulanmıştır ve Yeşilay Derneği’ne ait görselden hareketle etkinlik üzerinden öğrencilere “Yeşilay Derneğine ait aşağıdaki görselden sivil toplum kuruluşlarının hangi özelliklerini tespit edebiliyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında kitle iletişim araçları kavramının genel bir tanımını yapıldıktan sonra; “... Günümüzde kitle iletişim araçları teknolojik gelişmelerle birlikte hayatımızda daha fazla yer almaya başladı. Böylece medyanın hem ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda toplumu etkileme gücü hem de yönetimin karar alma sürecindeki önemi arttı.” ifadeleri sunularak etkinlik üzerinden öğrencilere “Medyaya yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç denmesinin nedenleri neler olabilir?” sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca bir başka etkinlik üzerinden öğrencilere “Medya görevini doğru bir şekilde yerine getirmezse yönetimin karar alma süreci nasıl etkilenir?” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında karar alma süreçlerini etkileyen bir diğer unsurun da kamuoyu olduğuna değinilerek “Toplumun bir kısmının ya da bütünüünün herhangi bir konudaki kanaatlerine ya da fikirlerine kamuoyu denir. Halkın düşüncelerinin ve fikirlerinin bir topluluk ile ifade edilmesi de bu kavramla açıklanır. Kamuoyunun oluşmasında kitle iletişim araçlarının dolayısıyla medyanın etkisi çok büyüktür.” ifadelerine ve etkinlikte yer alan “Kamuoyunun oluşmasında medyanın dışında hangi faktörlerin etkisi olabilir?” sorusuna yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan bir başka etkinlikte ise “Herhangi bir ilde belediye başkanı olduğunuzu düşünün. Karar alma sürecinde etkili olan unsurlardan en çok hangisi sizin

kararlarınızı etkilerdi? Yönetimin karar alma sürecindeki unsurları karşılaştırarak gerekçelerini arkadaşlarınızla tartışınız.” sorusuna yer verilmiştir.

“Hayatın İçinde Demokrasi” konu başlığında *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak insanların farklı düşüncelere sahip olmalarının birlikte çalışmalarına engel olmayacağına değinildikten sonra sunulan etkinlikte *“Demokratik bir toplumda insanların birbirlerinin farklı fikirlerine ya da düşüncelerine yaklaşımları nasıl olmalıdır?”* sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak demokrasilerde toplumsal yaşamın hak, adalet ve eşitlik üzerine inşa edildiğine ve bireylerin hak ve hürriyetlerini kullanabilmesi için sadece insan olmasının yeterli olduğuna vurgu yapılmıştır. Aynı temalarla ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilerden örnekte görüldüğü üzere demokrasinin önemini içeren sözcük ya da cümleleri ifade etmeleri istenmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak seçimlerde en fazla oyu alan kişi ya da partinin yönetme gücünü elde edeceği belirtilmiştir.

“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilere demokrasiye ilişkin görüşlere katılıp katılmadıklarını ve bunun nedenlerini ifade etmeleri istenmiştir. “Haklarımın Bilincindeyim” konu başlığında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak bir başka etkinlikte öğrencilerden temel hak ve özgürlükler ile ilgili örnekler yazmaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”*, *“Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak insan haklarının doğuştan sahip olduğumuz haklardan olduğuna ve bu haklardan vazgeçmenin ya da haklarımızı devretmenin mümkün olmadığına ilişkin;

“... Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın cumhuriyetin temel niteliklerine ilişkin 2. maddesinde insan haklarına saygı ilkesine yer verilmiştir. Temel haklar ve sorumluluklar Anayasa ile güvence altına alınmıştır. ... Hak ve özgürlüklerimizin ihlali ile ilgili bir sorunla karşılaştığımızda demokratik haklarımızı kullanıp gerekli kurumlara başvurarak ya da görevli kişilerle iletişime geçerek sorunların üstesinden gelebiliriz.”

ifadelerine yer verilmiştir. Bununla birlikte sunulan etkinlikte öğrencilerden Anayasa’da belirtilen temel hak ve hürriyetlerin niteliğini ifade etmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Anayasa’da yer alan temel hak ve ödevler “*Kişî Hakları ve Ödevleri*”, “*Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler*”, “*Siyasi Haklar ve Ödevler*” olmak üzere üç ana başlıkta açıklanmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında kişî hak ve ödevleri arasında yer alan “Yaşama hakkı”, “Kişî dokunulmazlığı hakkı”, “Özel hayatın gizliliği”, “Konut dokunulmazlığı”, “Haberleşme hürriyeti” alt konu başlıklarında tanımlanmıştır. Görsel 4.45’te yer alan etkinlikte öğrencilerden kişî hak ve ödevleri ile ilgili anayasa maddeleri ile nelerin güvence altına alındığını yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.45. *Kişî hak ve ödevleri ile ilgili etkinlik*

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler arasında yer alan “Eğitim ve öğrenim hakkı”, “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması hakkı” alt konu başlıkları ile tanımlanmıştır. Etkinlik üzerinden öğrencilerden sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler ile ilgili anayasa maddeleri ile nelerin güvence altına alındığını yazmaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak siyasi haklar ve ödevler arasında yer alan “Seçme seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı”, “Vatan hizmeti ve vergi ödevi”, “Dilekçe hakkı” alt konu başlıkları ile tanımlanmıştır. Ayrıca etkinlik üzerinden öğrencilerden siyasi haklar ve ödevler ile ilgili anayasa maddeleri ile nelerin güvence altına alındığını yazmaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilerden verilen okuma metinde yer alan hak ihlallerini bulmaları ve hak ihlallerinin giderilmesi için yapılması gerekenleri ifade etmeleri istenmiştir.

“Kadın ve Toplum” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Türk kadınına 1930 yılında belediye seçimlerinde, 1933 yılında muhtar ve ihtiyar kurulu seçimlerinde,

1934 yılında ise genel seçimlerde olmak üzere birçok Avrupa ülkesinden önce seçme ve seçilme hakkı verildiğine değinilerek etkinlik üzerinden “*Türkiye’de ve bazı Avrupa ülkelerinde kadınlara siyasi hakların verildiği tarihleri dikkate aldığınızda Türkiye’de kadınlara verilen siyasi haklar konusunda neler söyleyebilirsiniz?*” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Mustafa Kemal Atatürk’ün kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmesi ile ilgili aşağıda yer alan meclisteki konuşması sunulmuştur:

“Türk kadınına bu hakkın bir lütuf olarak verildiği kanaatinde değiliz. Kimse bu kanaatte olamaz. Bir memleketteki yurdun her tarafı istilâya uğradığı zaman kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çalışırlar. Memleketin geri kalan kısmını korumak ve beslemek için tarlanın kara toprağından yiyecek çıkarmaya çalışırlar, elbette bu varlıkların yurdun her köşesinde ve her tabakasında söz söylemeye hakları vardır.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak pozitif ayrımcılık tanımı yapıldıktan sonra hak ve özgürlüklerin eşitlik ve adalet çerçevesinde herkese uygulanması gerektiğine şöyle değinilmiştir:

“... Ancak bazı durumlarda uygulanan pozitif ayrımcılık toplum için bir ihtiyaç haline gelir. Çocukları, kadınları ve yaşlıları koruyucu özel yasalar çıkarılması adalet duygusunu tatmin ettiği için toplumsal barışa daha fazla katkı sağlar. Böylece toplumun tüm kesimlerinin kaynaşması daha kolay olur.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.46’da yer alan etkinlikte görüldüğü üzere öğrencilerin Türk kadını ile ilgili ifadeleri doğru-yanlış olma durumuna göre değerlendirmeleri istenmiştir.

	Doğru	Yanlış	Yanlış ise Doğrusu
Eski Türklerde kadın savaş zamanında asker olarak görev yaptı.			
Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası kadınların hayır hizmetlerine önem verdiğini gösterir.			
Şerife Bacı I. Dünya Savaşı sırasında önemli kahramanlıklar göstermiştir.			

Görsel 4.46. Türk kadını ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının hukuk okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin

“Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili 19 temanın 10’una ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”*, *“Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”*, *“Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”*, *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak demokrasi ile yönetilen ülkelerde yaşayan vatandaşların hak ve sorumlulukları, insan hakları, vatandaşlık hakları, çocuk hakları ve telif hakkına yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte bu haklar ve sorumluluklara karşılık gelen anayasa maddelerine de verildiği görülmektedir. *“T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”*, *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak ise cumhuriyet yönetim biçiminin özelliklerine, yasama, yürütme ve yargı erklerine ve TBMM’nin görevlerine yer verilmiştir. *“Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme”*, *“Hukuki hakların kullanımı”* temaları ile ilişkili olarak Kamu Denetçiliği Kurumu’nun çocukların haklarını kullanabilmesini sağlayan bir devlet kurumu olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte dilekçe hakkına da yer verilmiştir. *“Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak hukuk ve telif hakkı kavramları tanımlanmıştır. *“Hukukun işlevlerini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak hukuk biliminin bireylerin birbirleriyle, toplumla ve devletle olan ilişkilerini düzenlediği ifade edilmiştir. *“Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak polis memurluğu mesleği tanıtılmıştır.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı temaları olan *“T.C.’nin hukuk sistemini öğrenebilme”*, *“T.C.’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme”*, *“Hukuk sistemindeki temsilcilerin rol ve sorumluluklarını öğrenebilme”*, *“Temel hukuki süreçlerin işleyişini öğrenebilme”*, *“Hukuki süreçlerde yer alan tarafları öğrenebilme”*, *“Gerçek kişi ve tüzel kişi kavramlarını öğrenebilme”*, *“Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme”*, *“Kanunlara hukuk çerçevesinde eleştirel yaklaşabilme”* ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.5. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının medya okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili temalardan altısına yer

verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.12’de gösterilmiştir.

Tablo 4.12. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Medya Okuryazarlığı Temaları	(f)
“Küresel Bağlantılar”	Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme	2
	Medya içeriklerini öğrenebilme	1
	Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme	6
	Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme	4
	Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme	2
	Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme	1

Tablo 4.12’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında tespit edilen medya okuryazarlığı temalarının “Küresel Bağlantılar” ünitesinde yer almaktadır. “Kültürümüze Sahip Çıkalım” konu başlığında, “Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak popüler kültürün tanımı ve gelişimine değinildikten sonra “... Popüler kültürün önemli üreticisi ve taşıyıcılarından biri televizyondur.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Medya içeriklerini öğrenebilme”, Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden öğrencilere “Günde kaç saat televizyon izliyorsunuz? Televizyon izlemenin faydalarını ve zararlarını tartışınız.” sorusu yöneltildikten sonra şu ifadelere yer verilmiştir;

“Ülkemizde çocuklara yönelik televizyon programlarının önemli bir bölümünü oluşturan çizgi filmlerin çoğunluğu yabancı ülkelere alınmaktadır. Dolayısıyla farklı kültürel yapının ürünleri olan bu filmlerin sembolleri ve figürleri çocukların dünyasının bir parçası hâline gelmektedir. Çocuklar bu sembol ve figürlerden etkilenmektedir. Çizgi filmlerde görülen şiddete dayalı anlatım çocukların davranışlarına yansımaktadır. Ayrıca çeşitli televizyon programlarında insanlara örnek olarak sunulan yaşam tarzı da kültürel değerlerimizin yıpranmasına sebep olmaktadır.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme”

temaları ile ilişkili olarak kitle iletişim araçlarından sinema, radyo ve internetin de popüler kültürün taşıyıcıları oldukları ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*”, “*Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak çocukların popüler kültürden en çok etkilenen kesim olduğuna değinilerek şu ifadelerle yer verilmiştir: “*Bugün kitle iletişim araçları insanların ne yiyeceği, nasıl giyineceği, ne şekilde yaşayacağı gibi konularda belirleyici olmaktadır. Bunun sonucu olarak popüler kültür üreticileri medya vasıtasıyla ürettikleri kültür ve ürünlerini hedef kitleye pazarlamaya çalışmaktadır.*”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme*”, “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak popüler kültürün etkilediği unsurlardan birinin de dil olduğuna değinilerek Görsel 4.47’de yer alan haber metnine yer verilmiştir. Haber metni üzerinden sunulan etkinlikte ise öğrencilere “*Yazar popüler kültürün en önemli taşıyıcıları olan televizyonun, bilgisayarın ve Genel Ağ’ın Türkçe üzerindeki hangi olumsuz etkilerinden bahsediyor? Yazarın görüşlerine katılıyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir.

HABERLER

Popüler Kültür Türkçeyi Zayıflatıyor

Ümraniye Belediyesinin düzenlediği 13. Geleneksel Tantavi Kültür ve Sanat Festivali kapsamında okuyucuları ile buluşan yazar Feyza Hepçilingirler dil konusundaki yanlış kullanımları eleştirdi. Okuyucuları ile dil konusundaki yanlış tutum ve kullanımları tartışan Hepçilingirler bu konuda yetkili mercileri ve medyayı yeterli duyarlılığı göstermediklerini söyleyerek eleştirdi. Medyanın, büyük firmaların, reklam şirketlerinin yabancı dil kullanma merakı içinde olduklarını söyleyen yazar bu meraklarının Türkçeyi yozlaştırdığını hatta zayıflatıldığını belirtti.

Feyza Hepçilingirler sözlerine şöyle devam etti: “Bazı meslek kuruluşları, firmalar, kurum ve medya organları anlaşılacak için âdeta çaba içine giriyorlar. Yabancı dil kullanımının yaygınlaşması beraberinde Türk dilinin yozlaşmasını getiriyor. Yarı Türkçe, yarı yabancı dillerden oluşan tuhaf bir dil ortaya çıktı ve bu tuhaf dil insanları adeta milli benliğinden uzaklaştırma projesinin bir ayağı hâline geldi.”

Medyanın bu konudaki tutumuna da değinen Feyza Hepçilingirler özellikle televizyonun büyük bir yozlaşma aracı olduğunu vurguladı. Televizyonun çocukları ve aile fertlerini kitaptan soğuttuğunu ve uzaklaştırdığını da söyleyen yazar sözlerine şöyle devam etti:

“Anne babalar televizyon konusunda ciddi bir hassasiyet göstermeliler. Özellikle çocuk programları içinde gerek dil ve gerekse kültürel açıdan son derece sakıncalı yayınlara yer veriliyor. Bilgisayar ve Genel Ağ da televizyonla aynı olumsuz nitelikleri taşıyor. Lütfen bu konuda hassas olun. Dil bizim en değerli hazinemizdir. Geçmişimiz ve geleceğimiz arasındaki en önemli bağıdır. Yanlış dil kullanımlarına müdahale edin. Örneğin televizyon kanallarını arayın. Tepkinizi iletin. Gerekirse “Sizi bir daha seyretmeyeceğim diye uyarın.”³⁶ (Genel Ağ haberi, düzenlenmiştir.)

Görsel 4.47. Haber metni

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme*”, “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.48’de görüldüğü üzere medyanın kültürel unsurlara olan etkisine vurgu yapılan bir etkinliğe yer verilmiştir.

Görsel 4.48. Medyanın kültürel unsurlara olan etkisi ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının medya okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili 18 temanın altısına ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak medyanın popüler kültürün en önemli üreticisi olduğuna değinilmiştir. “*Medya içeriklerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak çizgi filmlere yer verilmiştir. “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*”, “*Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak ise medyanın insanların yaşam tarzını ve popüler kültürü etkilediğine değinilmiştir. “*Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak çizgi filmlerde yer alan sembollere yer verilmiştir. “*Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise popüler kültür üreticilerinin ürünlerini medya ile hedef kitleye pazarladığı ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı temaları olan “*Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme*”, “*Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme*”, “*Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme*”, “*Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme*”, “*Birinci ve ikinci elden kaynakların farkına varabilme*”, “*Gerçeği/olguyu görüşten ayırt edebilme*”, “*Propaganda ve ikna tekniklerini algılayabilme*”, “*Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya iletileri oluşturabilme*”, “*Üretilen medya içeriklerini farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak paylaşabilme*”, “*Medya etiğini öğrenebilme*”, “*Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.6. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının politik okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili temalardan dokuzuna yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.13'te gösterilmiştir.

Tablo 4.13. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Politik Okuryazarlık Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Hak ve özgürlükleri öğrenebilme	41
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Hukuki sorumlulukları öğrenebilme	17
	Farklılıklara saygılı olabilme	12
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Karar alma süreçlerine katılabilmek	25
	Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme	23
“Etkin Vatandaşlık”	Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme	6
	Yönetim biçimlerini öğrenebilme	14
	T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme	15
	Hükümet sistemlerini öğrenebilme	1

Tablo 4.13'te görüldüğü gibi sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında tespit edilen politik okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer almaktadır.

“Birey ve Toplum” ünitesinin “Değişen Rollerim” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak bireylerin ailede, okulda ve çevrede farklı rollerde bulunabileceğine ve bu rollerin bireylere belirli hak ve sorumluluklar yükleyebileceğine değinilmiştir. Aynı tema ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden öğrencilerden farklı ortamlardaki rol, hak ve sorumluluklarına uygun örnekleri ifade etmeleri istenmiştir.

“Önyargılarımı Kırıyorum” konu başlığında “*Farklılıklara saygılı olabilme*” teması ile ilişkili olarak öğrencilere “*Sınıfta en yakın arkadaşınızla farklı olan yönleriniz nelerdir?*” sorusu yöneltildikten sonra insanların birbirlerine karşı önyargılarını konu alan metin üzerinden şu ifadeler sunulmuştur:

“Günümüzde aile, komşu, arkadaşlık ve akrabalık gibi değerlere verilen önem gittikçe azalmaktadır. Bu da insanlar arasındaki etkileşimin, iletişimin özellikle de duygusal bağın

azalmasına yol açmaktadır. Birbirini tanımayan, empati kuramayan, farklılıklara saygı duymayan bireylerde başkalarına karşı ön yargılar oluşmaktadır. Bu ön yargılar genellikle fiziksel farklılığı olan, farklı kültürden, dinden ve mezhepten insanlara karşı olmaktadır.”

“Önyargılarımı Kırıyorum” konu başlığında “Farklılıklara saygılı olabilme” teması ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden farklılıkları konu alan “Yerdeki Yıldızlar” filmi önerilmiştir. Ayrıca önyargının ortadan kaldırılmasını toplum huzurunu sağlayabileceğine değinilerek “İnsanlar hakkındaki ön yargılar ve olumsuz tecrübeler farklı inanç, mezhep ve kültürlere karşı kalıp yargı oluşmasına sebep olabilir.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Görsel 4.49’da görüldüğü üzere farklı kültürlere yönelik önyargıları konu alan haber metni sunulmuştur. Bu haber metni üzerinden sunulan etkinlikte, “Bazı insanların göçmen karşıtı olmalarının, göçmenlere yönelik ön yargı ve kalıp yargı kurmalarının sebepleri neler olabilir?” ve “Sizler de günlük hayatınızda buna benzer ön yargıları, kalıp yargıları yıkan haberlerle karşılaştınız mı?” sorularına yer verilmiştir.

HABERLER

“Örümcek Adam” Mamoudou Gassama

Kısa süre önce Fransa’ya mülteci (sığınmacı) olarak gelen 22 yaşındaki Malili Mamoudou Gassama’nın gösterdiği kahramanlık dünya medyasının gündemine düştü. Bir evin dördüncü katının balkonunda asılı kalan ve düşmek üzere olan dört yaşındaki çocuğu kendi canını tehlikeye atarak kurtaran Mamoudou ülkede kahraman ilan edildi. Evin dört katını hiçbir alet ve destek kullanmadan tırmanan Malili gence insanlar ünlü çizgi roman kahramanı “örümcek adam” ismini taktılar. Henüz oturma izni alamayan Mamoudou olayın duyulmasından sonra Fransa Cumhurbaşkanı tarafından Elysee Sarayı’na davet edildi. Cumhurbaşkanı Mamoudou’ya hem vatandaşlık hakkı verileceği hem de kendisinin itfaiye teşkilatına alınacağı müjdesini verdi. Dünyada göçmen karşıtı, ayrımcı söylemlerin giderek arttığı bir dönemde bu olayın yaşanması insanlara önemli bir ders oldu. Mamoudou yaptıklarıyla sadece bir çocuğun canını kurtarmadı, o bu kahramanlığıyla göçmenlere yönelik ön yargılara, kalıp yargılara da güzel bir cevap verdi.¹ (Genel Ağ haberinden düzenlenmiştir.)

Görsel 4.49. Haber metni

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında özel gereksinimli bireyler ile ilgili olarak;

“İnsanlar farklı fiziksel özelliklere sahiptirler. Bazı bireyler doğuştan ya da sonradan özel gereksinimli olabilirler. Özel gereksinimli bireylerin toplumun her alanındaki faaliyetlerde başarılı olduklarına birçok örnek verilebilir. Ancak genellikle iş yaşamında özel gereksinimli vatandaşlarımıza karşı birtakım ön yargılar bulunmaktadır. Toplumda görülen ön yargıların aksine özel gereksinimli vatandaşlarımız her çalışan kadar verimli olmaktadır.”

ifadeleri üzerinden Görsel 4.50’de yer alan görme engelli bir öğrencinin üniversite sınavındaki başarısı ile ilgili bir haber metnine yer verilmiştir.

Üniversite Giriş Sınavı Birincisi Görme Engelli Fulya Boğaziçili Oldu

Üniversiteye giriş sınavında Türkiye birincisi olan Konyalı görme engelli Fulya Akkaya, Boğaziçi Üniversitesi İktisat Fakültesine yerleşti. Akkaya, “Çok mutluyum, inşallah sevdiğim alana yoğunlaşacağım. Hayallerime kavuştum.” diye konuştu.

Büyük şirketlerde üst düzey yönetici olmayı hedeflediğini belirten Akkaya azmi ve çalışkanlığıyla çevresindekilerin ve tüm Türkiye’nin takdirini topladı.

Akkaya, özel gereksinimli bireylere hayatta hiçbir zaman ümidini kesmemeleri mesajını vererek, “Özgüven çok önemli. Ön yargılara ve kalıplaşmış yargılara rağmen hiçbir zaman yılmasinlar. Azmedip çalıştıktan sonra başarılamayacak hiçbir iş yok.” dedi.² (Genel Ağ haberinden düzenlenmiştir.)

Görsel 4.50. Haber metni

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte ise öğrencilerden “toplumda ayrışma”, “cinsiyet ayrımcılığı”, “empati kurmamak”, “farklılıklara saygılı olmamak” gibi ifadeleri önyargı sebepleri, çeşitleri ve sonuçlarını biçiminde gruplandırmaları istenmiştir.

“Birlikte Daha Güçlüyüz” konu başlığında “*Farklılıklara saygılı olabilmek*” teması ile ilişkili olarak öğrenci görseli üzerinden şu ifadelerine yer verilmiştir: “*Okulumdaki arkadaşarımla ‘Her İnsan Özeldir’ projesi kapsamında çevre okullardaki özel eğitime ihtiyaç duyan arkadaşlarımızı ziyaret ettik. ... Akıl oyunlarını öğrettik ve beraber oyunlar oynadık. Arkadaşlarımızın başarabilme duyguları ve mutlulukları gözlerinden okunuyordu.*”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” teması ile ilişkili olarak sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin toplum dayanışmasının oluşmasına katkı sağladığına değinilerek şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Maddi zorluklar çeken öğrencilere eğitim alanında fırsat eşitliği sağlamak amacıyla Türk Eğitim Vakfı (TEV) kurulmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinde yaptığı vatan hizmeti esnasında şehit olan veya herhangi bir nedenle hayatını kaybeden Mehmetçiklerin bakmakla yükümlü oldukları yakınları ile gazi ve engelli Mehmetçiklere destek olmak amacıyla Mehmetçik Vakfı faaliyet göstermektedir. Ülkemizde farklı alanlarda hizmet veren birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında etkinlik üzerinden öğrencilerden çevrelerinde gördükleri toplumsal bir ihtiyacı belirlemeleri ve bu ihtiyacı karşılamak için bir sivil toplum kuruluşu oluşturmaları istenmiştir. “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na da yer verilen Görsel 4.51’de yer alan etkinlik ile ilgili “*Ethem şehit düşen askerlerimizin bakmakla yükümlü oldukları yakınları ile gazilerimize başta bulunmak için hangi kuruma*

gitmelidir?” sorusu ile “Labirentte yer alan kurumların hangi toplumsal ihtiyaca yönelik faaliyetlerde bulunduğunu araştırarak defterinize yazınız.” ifadesine yer verilmiştir.

Görsel 4.51. Sivil toplum kuruluşları ile ilgili etkinlik

“Sorunlarımın Çözümünü Biliyorum” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak insan hakları, vatandaşlık hakları ve çocuk haklarının demokratik ülkelerde uluslararası belgeler ve anayasalarla korunduğu belirtilmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak insan hakları içerisinde çocuklara özel bir yer ayrıldığına dikkat çekilerek “... *Çocukların temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kullanmalarını sağlamak için “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” hazırlanmıştır.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak uluslararası belgeler ve anayasalarla güvence altına alınan hak ve özgürlüklerimiz kadar sorumluluklarımızın da vurgulandığına değinilerek şu ifadeler sunulmuştur:

“Haklarının ne olduğunu bilen bilinçli bireylerden oluşan toplumlarda karşılaşılabilecek sorunlar azalır. Şahıslardan hatta devlet kurumlarından kaynaklanan sorunlar ile karşılaştığımızda neler yapmamız gerektiğini bilmeliyiz. Karşılaştığımız sorunları çözerken haklarımız ve sorumluluklarımız doğrultusunda hukuka uygun hareket etmeliyiz.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.52’de yer alan etkinlikte ise öğrencilerden görsellerin hangi temel hak ve özgürlükler ile ilgili olduğunu ifade etmeleri istenmiştir.

Görsel 4.52. Temel hak ve özgürlükler ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak çocuk hakları üzerinden “*Ülkemizde çocukların haklarını kullanmasına ve sorunlarını çözmelerine yardımcı olacak birçok resmî kurum ve sivil toplum kuruluşu vardır. Bunlardan biri Kamu Denetçiliği Kurumu’dur.*” ifadelerine yer verilmiştir. Bununla birlikte ders kitabında Kamu Denetçiliği Kurumu broşürü üzerinden öğrencilere “*Bilgisi verilen kurum hangi alanlardaki sorunları çözmekte yardımcı olabilir?*” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak öğrencilere “*Resmî kurumlara başvuru sırasında T.C. Kimlik Numarası, telefon numarası istenmesi bize ne gibi sorumluluklar yükler?*” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.53’te yer alan örnek olay etkinliğinde, öğrencilerden verilen kelimeleri ilgili boşluklara yazmaları istenmiştir.

Ahmet Bey rahatsızlığı nedeniyle devlet hastanesine gitmiştir. Böylecehakkını kullanmıştır. Ancak tedavi sürecinde hasta haklarının ihlal edildiğini düşünmüş vehaklarını kullanarak hastane başhekimliğinevermiştir. Hastane başhekimliği konuyu incelemiş, Ahmet Bey’in hasta olarakyerine getirmediğini düşünerek olumsuz cevap vermiştir. Bunu üzerine Ahmet Bey, “<https://hastahaklari.saglik.gov.tr>” adresi üzerinden hastane ve başhekimlikten şikâyetçi olmuştur. Böylelikle konu ve şikâyet Sağlık Bakanlığına ulaşmış ve inceleme altına alınmıştır. Ahmet Bey aynı zamanda Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) hattı 150’yi doğrudan arayarak ilgili kurum ve görevliler hakkında şikâyetçi olmuştur.

Görsel 4.53. Örnek olay etkinliği

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden öğrencilerden

“özgürlüklerim” ve “sorumluluklarım” başlıklarının altına kendi özgürlükleri ve sorumluluklarını içeren ifadeleri yazmaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak yaşadığımız sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için ilgili kurumlara dilekçe verebilme hakkının olduğu vurgulanmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak RTÜK, T.C. Sağlık Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi bazı kamu kurum ve kuruluşlarının logoları ve açıklamalarına yer verilmiştir. Ayrıca öğrencilerden bu kurum ve kuruluşların telefon numaralarını da yazmaları istenmiştir.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinin “Sosyal Bilimler ve Toplum” konu başlığında “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Atatürk’ün toplumsal gelişim için bilim ve teknolojinin gerekli ve önemli olduğunu ifade ettiği vurgulanarak cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana bu konuda çalışmalar yapıldığı ifade edilmiştir. Bu amaçla da farklı alanlarda birçok kurum açıldığına değinilerek Görsel 4.54’te yer alan örnek kesitte görüldüğü üzere etkinliğe yer verilmiştir. Bu etkinlikte TTK, TDK, TÜBİTAK, TÜBA kurumlarının logoları ve kurum tanıtım kartları üzerinden öğrencilerin bu kurumların sitelerini ziyaret ederek boşlukları doldurmaları istenmiştir.

KURUM TANITIM KARTI	
Kurum Adı	
Kuruluş Tarihi	
Kuruluş Amaçları	
Diğer Bilgiler	

Görsel 4.54. Kurumlar ile ilgili etkinlik

“Emek bir Hazine” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak telif hakkı tanımı yapıldıktan sonra;

“... Bu hak sayesinde ortaya konan eser, ancak sahibinin izniyle kullanılabilir ve yayılabilir. Telif hakkı sembolü “©” şeklindedir. Telif hakkı koruma süresi, eser sahibi yaşadığı sürece ve ölümünden sonraki 70 yıldır. Ülkemizde sanat eserleri, Anayasa ve kanunlarla güvence altına alınmıştır. Telif ve patent hakları saklı olan ürünler yasal yollardan temin edilmelidir.”

ifadelerine ve anayasanın ilgili maddelerine yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan etkinliklerde ise “*Telif ve patent hakkı ile korunan ürünleri alırken*

nelere dikkat etmeliyiz?” ve “Telif ve patent haklarına uyulmadığı durumda hukuken hangi sorunlarla karşılaşılabilir?” sorularına yer verilmiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Kaynaklarımız Kazanca Dönüşüyor” konu başlığında “Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak verilen haber metni üzerinden T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nca hazırlanan tarımsal faaliyetleri desteklemeye yönelik projeye yer verilmiştir. Görsel 4.55’te yer alan haber metni doğrultusunda etkinlik üzerinden öğrencilere “Genel Ağ haberine göre pamuk üretimini destekleyen kurum veya kuruluş hangisidir?” sorusu yöneltilmiştir.

Görsel 4.55. Haber metni

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Karar alma süreçlerine katılabilme” teması ile ilişkili olarak Dünya’nın yaşanılabilir bir yer olabilmesi için oksijene olan ihtiyacımıza ve ormanların önemine değinilerek şu ifadeleri sunulmuştur:

“Ülkemizde faaliyet gösteren Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) erozyonla mücadele etmektedir. “Türkiye Çöl Olmasın” sloganıyla yola çıkan TEMA her sene düzenlediği ağaçlandırma faaliyetleriyle ülkemizdeki orman alanlarını arttırmayı hedeflemektedir.”

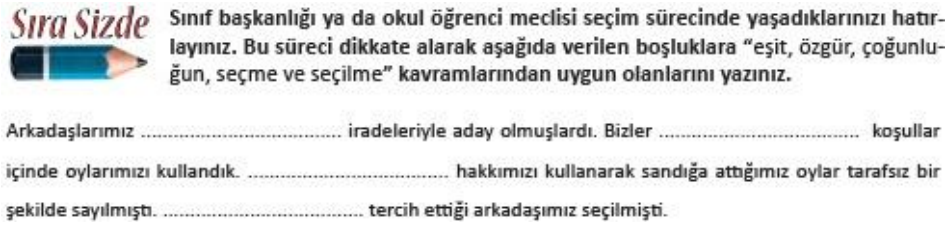
“Vergilerimizle Aydınlik Yarınlara” konu başlığında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak devletin hak ve özgürlüklerimizi güvence altına aldığına değinilerek; “... Bizim de devlete karşı sorumluluklarımız vardır. Bu sorumluluklardan birisi de vergi sorumluluğudur. Tüm hak, özgürlük ve sorumluluklarımız Anayasamızda yer almıştır.” ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca ders kitabında Anayasa’nın vergi vermek ile ilgili maddesi olan Madde 73’e yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak verginin devlet ile vatandaş arasında kuvvetli bir bağ olduğuna ve vergi

olmadan milletlerin gelişebilmesinin imkânsız olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca bu tema ile ilişkili olarak ders kitabında öğrencilere “Devlete karşı sorumluluğumuz ve borcumuz olan vergiyi hangi yollarla öderiz?” sorusu yöneltilmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte öğrencilerden “Vergi ver ki” ifadesini tamamlayarak slogan oluşturmaları istenmiştir. Bir başka etkinlikte ise şiirden hareketle öğrencilerden vergilerin ülkemize ne gibi katkılar sağladığını ifade etmeleri istenmiştir.

“Nitelikli İnsan, Güçlü Türkiye” konu başlığında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak ekonominin en önemli kaynağının insan olduğuna değinilerek “... Sahip olduğumuz nüfus yapısı Türkiye ekonomisinin değişilmez ve temel unsurunu oluşturur. Bu sebeple iş hayatını düzenleyen birçok kanun hazırlanmış, çalışma hakkı anayasamızda yer almıştır.” ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca ders kitabında Anayasa’nın “Madde 49- Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir.” maddesi yer almıştır.

“Etkin Vatandaşlık” ünitesinin “Nasıl Bir Yönetim?” konu başlığında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.56’da yer alan örnek olay etkinliğinde görüldüğü üzere öğrencilerden metindeki boşluklara uygun kelimeleri yazmaları istenmiştir. Bu etkinlik üzerinden öğrencilere “Sözü edilen seçimleri ülkemizde yapılan genel ya da yerel seçimler ile karşılaştırarak benzerliklerini tartışınız.” sorusu yöneltilmiştir.

Görsel 4.56. Örnek olay etkinliği

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme”, “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak Türkiye’de seçim sürecinde yaşananların demokrasinin hâkim olduğu ülkelerde görülebileceği belirtilerek seçim süreci ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bununla birlikte ders kitabında demokrasinin halk iktidarını savunduğuna dikkat çekilerek eşitlik, çoğunluk, millî egemenlik, katılım, çoğulculuk, özgürlük gibi demokrasinin temel ilkelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak yönetim biçimleri bu konu başlığı altında “Cumhuriyet”, “Monarşi”, “Oligarşi”, “Teokrazi” alt konu başlıklarında ele alınmıştır.

“Cumhuriyet” alt konu başlığında “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme” temaları ile de ilişkili olarak cumhur ve cumhuriyet tanımları yapıldıktan sonra şu ifadeler verilmiştir:

“Devlet başkanı ve milletvekilleri kanunla belirlenen belli aralıklarla yapılan seçimle ve belli bir süreliğine iş başına gelir. Yöneticiler görevlerinde istisnasız ömür boyu kalamazlar. Halk yöneticilerinden memnun olmazsa seçimle bunları değiştirebilir. Cumhuriyet yönetim biçiminde bir kişinin ya da grubun değil, tüm halkın çıkarları önemlidir. Bu yönüyle cumhuriyette eşitlik ilkesi önemlidir. Herkes anayasaya ve yasalara uymak zorundadır.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Anayasa’nın “Madde 1-Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.” maddesine yer verilmiştir. Etkinlik üzerinden öğrencilere “6. sınıf öğrencisi olarak demokrasinin hangi temel ilkelerinden yararlanıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

“Monarşi” alt konu başlığında bu yönetim biçiminde yönetme yetkisinin tek bir kişinin elinde olduğuna ve ülkeyi ömür boyu idare edebileceğine değinilerek; “... Halk yönetime katılamadığı gibi kanunların oluşturulmasında da söz sahibi değildir. Devletin memurları ve yöneticileri çalışmalarını yönetimi elinde bulunduran kişi adına yaparlar. Suudi Arabistan, Katar, Bahreyn, Umman gibi ülkeler monarşi ile yönetilmektedir.” ifadelerine yer verilmiştir. Bununla birlikte etkinlik üzerinden öğrencilerden monarşiyi demokrasiden ayıran temel ilkeleri ifade etmeleri istenmiştir.

“Oligarşi” alt konu başlığında yönetme yetkisinin bir grubun ya da azınlığın elinde olduğu yönetim şekli olduğuna şöyle değinilmiştir: “Bu kişiler siyasi, askerî ve ekonomik açıdan ülkenin ileri gelenleridir. ... Ülke yönetiminde görev alan diğer kişiler bunlar tarafından atanır. Günümüzde Suriye bu yönetim anlayışına sahiptir. Oligarşi ve monarşi yönetimleri geçmişte daha çok görülmüştür.” Ayrıca sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte öğrencilerden oligarşi yönetim biçiminin özelliklerini ifade etmeleri istenmiştir.

“Teokrazi” alt konu başlığında devlet yönetiminde dinî kuralların etkili olduğu yönetim şekli olduğuna değinilerek “... Yasama, yürütme, yargı güçleri dinî kurallara bağlı kalmak zorundadır. Devlet yönetiminde görev alanlar yaptıkları tüm işleri tanrı adına yaparlar. Bu nedenle yönetimde din adamlarının görüşleri etkilidir.” ifadeleri sunulmuştur. Konu ile ilişkili etkinlikte ise Vatikan’ın teokrazi ile idare edilen bir ülke

olduğuna değinilerek öğrencilerden bu ülkedeki yönetimin demokrasiden ayrılan özelliklerini ifade etmeleri istenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Görsel 4.57’de yer alan etkinlikte öğrencilerden verilen özellikler ile ilişkili olan yönetim biçimlerini işaretlemeleri istenmiştir.

GENEL ÖZELLİKLER	CUMHURİYET	TEOKRASİ	MONARŞİ	OLİGARŞİ
Halk kanunlar önünde eşit haklara sahiptir.	X			
Yönetimde dinî kurallar etkilidir.				
Halk yöneticilerini belli bir süreliğine seçer.				
Demokrasi ile ilişkilendirilebilecek yönetim biçimidir.				

Görsel 4.57. Yönetim biçimleri ile ilgili etkinlik

“Üç Kuvvet” konu başlığında “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak yasama tanımı yapıldıktan sonra “... Yasama görevini tarih boyunca farklı güçler üstlenmiştir. Kralın ya da bir yöneticinin tek başına yasa koyduğu dönemden meclislerin halk adına yasa yaptığı bir döneme doğru gelinmiştir.” ifadelerine ve Görsel 4.58’de yer alan haber metnine yer verilmiştir.

HABERLER
Nüfus Hizmetleri Kanunu Nüfus Hizmetleri Kanunu ile İstanbul’un Eyüp ilçesinin adının Eyüpsultan olarak değiştirilmesine dair kanun tekliyi TBMM’de kabul edildi. Kanunun Resmi Gazete’de yayımlanması ile Eyüp ilçesinin ismi Eyüpsultan olarak değiştirilmiş oldu.²³ (Genel Ağ haberinden düzenlenmiştir.)

Görsel 4.58. Haber metni

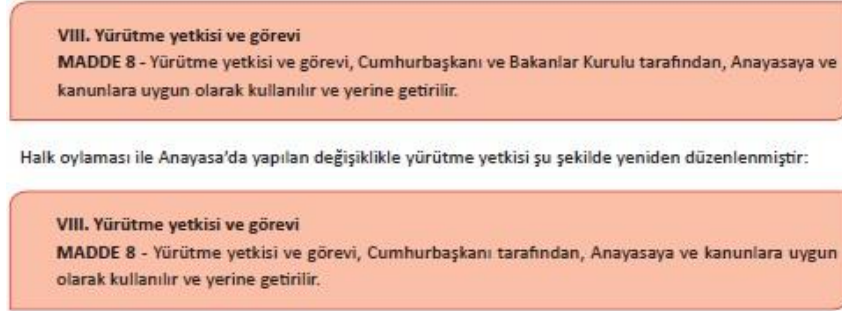
Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” teması ile de ilişkili olarak haber metni üzerinden kanun yapma yetkisinin mecliste olduğuna değinilerek, Görsel 4.59’da görüldüğü üzere Anayasa’nın ilgili maddesine yer verilmiştir.

VII. Yasama yetkisi MADDE 7 - Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.
--

Görsel 4.59. Yasam yetkisi ile ilgili anayasa maddesi

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Anayasa’ya göre TBMM üyelerinin seçtikleri bölgeyi değil bütün milleti temsil ettiklerine değinilerek, etkinlik üzerinden “Anayasa’ya göre seçilen milletvekillerinin bütün milleti temsil etmesinin önemi nedir?” sorusuna yer verilmiştir. Bununla birlikte ders kitabında TBMM’nin kendine has yetki ve sorumlulukları olduğu belirtilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak yürütme tanımı yapıldıktan sonra Görsel 4.60’ta görüldüğü üzere yürütme yetkisinin 24 Haziran 2018’de gerçekleştirilen seçimlerin ardından Anayasa’da nasıl bir değişikliğe uğradığına değinilmiştir.

Görsel 4.60. *Anayasa’nın değişikliğe uğrayan maddeleri*

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*”, “*Hükümet sistemlerini öğrenebilme*” temaları ile de ilişkili olarak 24 Haziran 2018’de gerçekleştirilen seçimlerin ardından cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildiğine değinilerek cumhurbaşkanının Anayasa’da yer alan görev ve yetkileri açıklanmıştır.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak yargı tanımı yapıldıktan sonra; “... *Yargı hukuk devletin en önemli güvencesidir. Yargının amacı hukuk düzeninin gerçekleştirilmesi ve korunmasıdır. Anayasa’ya göre Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir.*” ifadelerine ve Anayasa’nın yargı yetkisinin bağımsız mahkemelere ait olduğunu belirten ilgili maddesine yer verilmiştir. Ayrıca etkinlik üzerinden öğrencilere “*Yargı yetkisini bağımsız ve tarafsız mahkemelerin kullanması neden önemlidir?*” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak TBMM’nin yasama yetkisini anayasanın çizdiği sınırlar içerisinde kullandığına dikkat çekilerek şu ifadelerine yer verilmiştir:

“Devletin temel ilke ve kurallarına süreklilik kazandırmak amacıyla yasaların anayasaya uygunluğu yargı denetimine açık tutulmuş ve Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Anayasa Mahkemesi kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün Anayasa’ya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetler. Yürütme organı da görevlerini yerine getirirken Anayasa ve yasalara uymak zorundadır. Yönetenlerin yaptıkları işler de yargının denetimi altındadır. Yapılan işlerin hukuka uygunluğunu Danıştay ve İdare Mahkemeleri gibi yüksek mahkemeler denetler.”

Yasama, yürütme ve yargı organlarının görevlerini yapamaz hâle geldiğinde devlet düzeninin bozulacağına dikkat çekilerek kuvvetler ayrılığı tanımı yapıldıktan sonra şu ifadeler yer verilmiştir;

“... Bu durum demokrasinin temel özellikleri arasında yer alır. Bu anlamda demokrasi bir kuvvetler dengesi olarak da karşımıza çıkar. Demokrasilerde kuvvetler ayrılığı ilkesi devlet düzeninin doğru bir şekilde işleyişi açısından önemlidir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul etmiştir.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte verilenleri (hâkim, TBMM, kanun yapma, bağımsız ve tarafsız mahkeme, iktidar, milletvekili, bakanlar, vb.) öğrencilerden yasama, yürütme ve yargı ile ilişkilendirmeleri istenmiştir. Görsel 4.61’de yer alan etkinlikte ise öğrencilerden görselleri inceleyerek soruları cevaplamaları istenmiştir.

1) Görsel 6.8’de yer alan “Adalet mülkün temelidir.” sözünden ne anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi yazınız.

2) Görsel 6.9 ile Görsel 6.10’un temsil ettiği kurumların arasındaki farklar nelerdir? Görevleri açısından karşılaştırarak düşüncelerinizi yazınız.

Görsel 4.61. Görsel etkinliği

“Yöneticilerimiz ve Biz” konu başlığında “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” teması ile ilişkili olarak siyasi parti tanımı yapıldıktan sonra siyasi partilerin karar alma sürecini etkileyen en önemli unsurlardan birisi olduğu belirtilmiştir. Aynı tema ile ilişkili olan etkinlikte “*Sınıf başkanlığına ya da okul öğrenci meclisine aday olan arkadaşlarınızın seçim sürecinde yaptıkları hangi çalışmalar siyasi partilerin propaganda çalışmalarına benzetilebilir?*” ve “*Bulunduğunuz yerdeki herhangi bir sorunun çözümünde siyasi partilerin nasıl bir rolü olabilir?*” sorularına yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında karar alma sürecini etkileyen unsurlardan birinin de sivil toplum kuruluşları olduğuna değinilmiştir. Bununla birlikte Görsel 4.62’de yer alan Yeşilay Derneği’ne ait görsel üzerinden sunulan etkinlikte öğrencilere “*Yeşilay Derneğine ait aşağıdaki görselden sivil toplum kuruluşlarının hangi özelliklerini tespit edebiliyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Bir diğer etkinlikte ise “*Bildiğiniz herhangi bir*

sivil toplum kuruluşunun yönetimin karar alma sürecinde nasıl bir rolü olabileceğini açıklayınız.” sorusuna yer verilmiştir.

Görsel 4.62. Yeşilay derneği

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında kitle iletişim araçları kavramının genel bir tanımı yapıldıktan sonra; “... Günümüzde kitle iletişim araçları teknolojik gelişmelerle birlikte hayatımızda daha fazla yer almaya başladı. Böylece medyanın hem ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda toplumu etkileme gücü hem de yönetimin karar alma sürecindeki önemi arttı.” ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca etkinlik üzerinden öğrencilere “Medyaya yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç denmesinin nedenleri neler olabilir?” sorusu yöneltilmiştir. Medyanın topluma yönelik görevlerine ve medya yöneticilerinin yaptıkları işleri halka duyurmanın yanında halkın istek ve şikayetlerinin de yöneticilere ulaştırılmasında rol oynadığına değinilerek, bir başka etkinlikte “Medya görevini doğru bir şekilde yerine getirmezse yönetimin karar alma süreci nasıl etkilenir?” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında karar alma süreçlerini etkileyen bir diğer unsurun da kamuoyu olduğuna değinilerek, etkinlik üzerinden “Kamuoyunun oluşmasında medyanın dışında hangi faktörlerin etkisi olabilir?” sorusuna yer verilmiştir. Bununla birlikte Görsel 4.63’te yer alan bir başka etkinlikte ise karar alma sürecini etkileyen unsurları ve bu unsurlarla ilgili sözcükleri ilgili yerlere yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.63. Karar alma sürecini etkileyen unsurlar ile ilgili etkinlik

“Karar alma süreçlerine katılabilme” teması ile ilişkili olarak sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki etkinlikte “Herhangi bir ilde belediye başkanı olduğunuzu düşünün. Karar alma sürecinde etkili olan unsurlardan en çok hangisi sizin kararlarınızı etkilerdi? Yönetimin karar alma sürecindeki unsurları karşılaştırarak gerekçelerini arkadaşlarınızla tartışınız.” sorusuna yer verilmiştir.

“Hayatın İçinde Demokrasi” konu başlığında “Farklılıklara saygılı olabilme” teması ile ilişkili olarak Atatürk’ün;

“...ilk hatırladığım şey okula gitmek meselesiyle ilgilidir. Bundan dolayı annemle babam arasında aşırı bir mücadele vardı. Annem ilahilerle okula başlamamı ve mahalle okuluna gitmemi istiyordu. Gümrük Dairesinde memur olan babam yeni açılan Şemsi Efendi Okuluna devam etmem ve yeni yöntem üzerine okumamdan yanaydı.”

sözlerine yer verilerek bu örnekte olduğu gibi insanların farklı düşüncelere sahip olabileceğine değinilmiştir. Sunulan etkinlikte öğrencilere “Sizin de aile üyelerinizle ya da sınıf arkadaşlarınızla zaman zaman farklı düşündüğünüz konular oluyor mu? Böyle bir durumda ne yapıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında insanların farklı düşüncelere sahip olmalarının birlikte çalışmalarına engel olmayacağı belirtilerek, etkinlik üzerinden öğrencilere “Demokratik bir toplumda insanların birbirlerinin farklı fikirlerine ya da düşüncelerine yaklaşımları nasıl olmalıdır?” ve “Bir toplumda insanların farklı düşüncelere sahip olması o topluma nasıl bir zenginlik katar?” soruları yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak demokratik yönetimlerde toplumların hak ve adalet ile yönetildiğine değinilerek, “Toplumsal düzenin korunması için insanların birbirlerinin hak ve özgürlüklerine saygı duyması, kurallara uyması ve adil olması gerekir. Bununla birlikte herhangi bir haksızlıkla karşılaşıldığında sessiz kalınmamalı, gereken başvurular ya da uyarılar yapılmalıdır.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında demokrasilerde bireylerin haklarını kullanabilmesi için sadece insan olmasının yeterli olduğu vurgulanmıştır. Görsel 4.64’te yer alan etkinlik ile öğrencilerden demokrasinin önemini içeren sözcük ya da cümleleri ifade etmeleri istenmiştir.

Eşitlik	İnsanlar kurallara uymalıdır.	
.....		

Görsel 4.64. Demokrasi ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme” temaları ile ilişkili olarak seçimlerde en fazla oyu alan kişi ya da partinin yönetme gücünü elde edeceği belirtilmiştir.

“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.65’te yer alan etkinlikte öğrencilere demokrasiye ilişkin görüşlere katılıp katılmadıklarını nedenlerini ile birlikte ifade etmeleri istenmiştir.

Görüşler	Kablıyorum. Çünkü...	Kablmıyorum. Çünkü...
Toplumsal hayatımızda düşünce-lerimizi özgürce savunabilmemiz için demokratik yönetime ihtiyaç yoktur.		
İnsanların haklarını savunabilme-leri için adalet anlayışının da geliş-miş olması gereklidir.		

Görsel 4.65. Demokrasi ile ilgili etkinlik

“Haklarımın Bilincindeyim” konu başlığında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden öğrencilerden temel hak ve özgürlükleri ifade etmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak insan haklarının doğuştan sahip olduğumuz haklardan olduğuna ve bu haklardan vazgeçmenin ya da haklarımızı devretmenin mümkün olmadığına değinilerek şu ifadelerine yer verilmiştir:

“... Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın cumhuriyetin temel niteliklerine ilişkin 2. maddesinde insan haklarına saygı ilkesine yer verilmiştir. Temel haklar ve sorumluluklar Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Bu yönüyle temel hakların ve sorumlulukların korunmasında en etkili güç devlettir. Hak ve sorumlulukların devlet tarafından anayasalarla koruma altına alındığı toplumlarda bireyler kendilerini daha güvende hisseder. Hak ve özgürlüklerimizin ihlali ile ilgili bir sorunla karşılaştığımızda demokratik haklarımızı kullanıp gerekli kurumlara başvurarak ya da görevli kişilerle iletişime geçerek sorunların üstesinden gelebiliriz.”

Bununla birlikte sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte öğrencilerden Anayasa’da belirtilen temel hak ve hürriyetleri ifade etmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları

ile ilişkili olarak Görsel 4.66’da görüldüğü üzere Anayasa’da temel hak ve ödevlerin üç ana başlıkta yer aldığı ifade edilmiştir.

Görsel 4.66. Anayasa’da yer alan temel hak ve ödevler

Kişi hak ve ödevleri “Yaşama hakkı”, “Kişi dokunulmazlığı hakkı”, “Özel hayatın gizliliği”, “Konut dokunulmazlığı”, “Haberleşme hürriyeti” alt konu başlıklarında tanımlanmıştır. Görsel 4.67’de yer alan etkinlikte öğrencilerden kişi hak ve ödevleri ile ilgili anayasa maddelerini okuyarak boşlukları doldurmaları istenmiştir

MADDE 21 – Kimenin konutuna dokunulamaz. MADDE 22 – Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.	Bu maddeye göre yetkili kişinin yazılı emri olmadıkça kimse benim evime Bu madde ile hakkım Anayasal güvence altına alınmıştır. Bu madde ile Anayasa’da belirtilen şartlar dışında kimse benim özgürlüğümü kısıtlayamaz. Anayasal güvence altındadır.
---	--

Görsel 4.67. Kişi hak ve ödevleri ile ilgili etkinlik

Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler “Eğitim ve öğrenim hakkı”, “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması hakkı” alt konu başlıklarında tanımlanmıştır. Görsel 4.68’de yer alan etkinlikte öğrencilerden sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler ile ilgili anayasa maddelerini okuyarak boşlukları doldurmaları istenmiştir.

MADDE 42 – Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.	Bu madde ile hakkım ve ödevim Anayasal güvence altına alınmıştır.
---	--

Görsel 4.68. Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “Karar alma süreçlerine katılabilme” teması ile de ilişkili olarak siyasi haklar ve ödevler “Seçme seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı”, “Vatan hizmeti ve vergi ödevi”, “Dilekçe hakkı” alt konu başlıklarında tanımlanmıştır. Görsel 4.69’da görüldüğü üzere etkinlik üzerinden öğrencilerden siyasi haklar ve ödevler ile ilgili Anayasa maddelerini okuyarak boşlukları doldurmaları istenmiştir.

Görsel 4.69. Siyasi haklar ve ödevler ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.70’te yer alan etkinlikte öğrencilerden metinde yer alan hak ihlallerini bulmaları ve hak ihlallerinin giderilmesi için yapılması gerekenleri ifade etmeleri istenmiştir.

Sevim, ailesiyle izlediği filmde etkilendiği bir olayı arkadaşlarına şu şekilde anlatır: “Filmde polis olduğunu söyleyen üç kişi bir kadının evine zorla girdiler. İzin belgesi göstermeden evde arama yapmaya başladılar. Evin sahibinin itirazlarını dikkate almadılar. İçeriye zorla girenler eve daha önceden gizlendiği anlaşılan ses ve görüntü kaydeden cihazları alıp evi hızla terk ettiler.”

1. Eve girenler sırasıyla Anayasal güvence altında olan hangi temel hakları ihlal etmişlerdir?

2. Size göre ev sahibi daha sonra ne yapmalıdır? Neden?

Görsel 4.70. Hak ihlalleri ile ilgili etkinlik

“Kadın ve Toplum” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” temaları ile ilişkili olarak Türk kadınına 1930 yılında belediye seçimlerinde, 1933 yılında muhtar ve ihtiyar kurulu seçimlerinde, 1934 yılında ise genel seçimlerde olmak üzere birçok Avrupa ülkesinden önce seçme ve seçilme hakkı verildiğine değinilmiştir. Bununla birlikte etkinlik üzerinden “*Türkiye’de ve bazı Avrupa ülkelerinde kadınlara siyasi hakların verildiği tarihleri dikkate aldığınızda Türkiye’de kadınlara verilen siyasi haklar konusunda neler söyleyebilirsiniz?*” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak pozitif ayrımcılık tanımı yapıldıktan sonra hak ve özgürlüklerin eşitlik ve adalet çerçevesinde herkese uygulanması gerektiğine değinilerek şu ifadelerle yer verilmiştir:

“... Ancak bazı durumlarda uygulanan pozitif ayrımcılık toplum için bir ihtiyaç haline gelir. Çocukları, kadınları ve yaşlıları koruyucu özel yasalar çıkarılması adalet duygusunu tatmin ettiği için toplumsal barışa daha fazla katkı sağlar. Böylece toplumun tüm kesimlerinin kaynaşması daha kolay olur.”

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının politik okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili en çok içeriğin “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili 10 temanın dokuzuna ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında “*Farklılıklara saygılı olabilmeye*” teması ile ilişkili olarak farklılıklara saygılı olmaya ilişkin bilgilere ve etkinliklere yer verildiği görülmektedir. “*Karar alma süreçlerine katılabilmeye*” teması ile ilişkili olarak Türk Eğitim Vakfı, Mehmetçik Vakfı, Tema Vakfı ve Türk Kızılayı sivil toplum örgütlerine yer verilmiştir. Bununla birlikte yönetimin karar alma süreçlerini etkileyen unsurlara da değinilmiştir. “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, T.C. Sağlık Bakanlığı, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kamu Denetçiliği Kurumu, RTÜK, Emniyet Genel Müdürlüğü, TTK, TDK, TÜBİTAK, TÜBA kurum ve kuruluşlarına yer verilmiştir. “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak cumhuriyet, monarşi, oligarşi, teokrasi yönetim biçimlerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. “*Hükümet sistemlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ifade edilmiştir. “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak demokrasi ile yönetilen ülkelerde yaşayan vatandaşların hak ve sorumlulukları, insan hakları, vatandaşlık hakları, çocuk hakları ve telif hakkına yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte bu haklar ve sorumluluklara karşılık gelen Anayasa maddelerine de verildiği görülmektedir. “*T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise cumhuriyet yönetim biçiminin özelliklerine, yasama, yürütme ve yargı erklerine ve TBMM’nin görevlerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık teması olan “*Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Okuryazarlıklar ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Araştırma amacına ilişkin elde edilen bulgular okuryazarlık başlıkları altında, ünite konu sırası temel alınarak sunulmuştur. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda

yer alan okuryazarlıklar bakımından incelenen 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının finansal okuryazarlık temalarını içermediği tespit edilmiştir.

4.3.1. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının çevre okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili temalardan 12'sine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.14'te gösterilmiştir.

Tablo 4.14. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Çevre Okuryazarlığı Temaları	(f)
“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”	Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme	16
	Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme	4
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme	3
	İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme	3
“Küresel Bağlantılar”	Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme	2
	Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme	1
	Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme	1
	Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme	1
	Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme	2
	Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme	1
	Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme	2
	Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme	1

Tablo 4.14'te görüldüğü gibi sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında tespit edilen çevre okuryazarlığı temaları “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Küresel Bağlantılar” ünitelerinde yer almaktadır. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinin “Nereye Yerleşelim?” konu başlığında “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak Çatalhöyük'te yaşayan insanların konargöçerlikten yerleşik hayata geçişlerine ve bölgenin yapısına değinildikten sonra öğrencilerden insanların Çatalhöyük'ü yerleşim yeri olarak tercih etmelerinin doğal nedenlerini ifade etmeleri istenilen etkinlik sunulmuştur. Sosyal bilgiler

7. sınıf ders kitabında geçmişten günümüze insanların yerleşim yeri tercihlerinde ortak özellikler olduğuna dikkat çekilerek; “... *Bu ortak özellikleri doğal ve beşerî faktörler olarak ikiye ayırabiliriz. Doğal faktörler; yeryüzü şekilleri, iklim, su kaynakları, yer altı kaynakları, bitki örtüsü, savunma imkânları gibi insan eli değmeden var olmuş unsurlardır.*” ifadelerine yer verilmiştir. Aynı tema ile ilişkili olan bir etkinlikte ise öğrencilerden doğal faktörlerin günlük yaşama olumlu ve olumsuz yansımalarına yönelik örnekler bulmaları istenmiştir. Ayrıca başka bir etkinlikte, Hatay, Ankara, Hakkâri gibi bazı illerin özellikleri verilerek, öğrencilerden illerin belirtilen özelliklerinin doğal ve beşerî faktörlerden hangisi ile ilgili olduğunu belirtmeleri istenmiştir.

“Tablo ve Grafiklerle Ülkemiz” konu başlığında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Türkiye il nüfus haritası üzerinden şu bilgiye yer verilmiştir: “*Ülkemizde nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerin başında yer şekilleri ve iklim gelmektedir. Yer şekilleri ve iklim arasında bir ilişki vardır. Sıcaklığın düşük olduğu yüksek dağlar ve platolar ile yağışın az olduğu alanlar, yerleşmelerin az olduğu yerlerdir.*”

“Doğduğun Yer mi Doyduğun Yer mi” konu başlığında “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Türkiye göç haritası üzerinden “*Göç insanlık tarihinin başlangıcından beri var olan bir olgudur. Bireylerin veya toplulukların doğal, ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bir yerden başka bir yere gitmesine göç denir.*” ifadelerine yer verilerek öğrencilere “*Göç veren illerimizin ortak özellikleri neler olabilir?*” sorusu verilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında göçün farklı nedenlerini içeren fotoğraflar ve bilgilere yer verilerek, öğrencilerden fotoğraflarla belirtilen göçlerin nedenini ifade etmeleri ve kendilerinin de bir göç nedeni bulmaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisi*”, “*Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme*”, “*Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak göç alan yerleşim yerlerinin yaşadığı olumsuzluklara dikkat çekilerek bu yerleşim yerleri ile ilgili “... *çevre kirliliği ve trafik sorunları gibi olumsuzlukları ortaya çıkarabilir.*” ifadelerine yer verilmiştir. Görsel 4.71’de yer alan örnek kesitte öğrencilerden verilen fotoğrafları inceleyerek göç sonrası oluşan sonuçları örnekte görüldüğü şekilde ifade etmeleri istenmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer alan başka bir etkinlikte ise öğrencilerden göçün sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlarını ifade etmeleri istenmiştir.

Görsel 4.71. Göçün sonuçları ile ilgili etkinlik

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Üretim Teknolojisi Hayatımızı Etkiliyor” konu başlığında “Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme”, “İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”, “Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak hava kirliliğine neden olan sanayi bacaları ile ilgili çeşitli bilgilere yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak yer verilen etkinlikte TEMA’nın sosyal yaşamdaki rolüne yer verilerek öğrencilerden de ÇEKÜL’ün sosyal yaşamdaki rolünü ifade etmeleri istenmiştir.

“Küresel Bağlantılar” ünitesinin “Küresel Sorunlara Çözüm Üretiyorum” konu başlığında “Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”, “Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak küresel ısınma ve iklim değişikliği ile ilgili görseller ve aşağıda yer alan bilgi sunulmuştur:

“Atmosfere salınan gazların neden olduğu düşünülen sera etkisinin sonucunda karada, denizde ve havada ölçülen ortalama sıcaklıklarda görülen artıştır. Dünyadaki binlerce bitki ve hayvan türünün yok olmasına neden olan, insan yaşamını etkileyen, aşırı sıcaklık ve kuraklaşma gibi diğer meteorolojik afetlerin artmasına sebep olan bir oluşumdur. ... Küresel ölçekte karşılaşılan en büyük sorunlardan biridir. Fosil yakıtların kullanılmaya başlanması, arazi kullanımının değişmesi, ormansızlaşma ve sanayi süreçleri sonucunda ortaya çıkmıştır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak sel, çığ, kuraklık, hortum ve deprem görselleri üzerinden bu kavramların tanımlarına ve insan hayatına olan etkilerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme”, “Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme”, “Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme”, “Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.72’de yer alan etkinlikte, öğrencilerden verilen görsellerin hangi küresel sorunlara çözüm önerisi sunabileceğini ifade etmeleri istenmiştir.

Görsel 4.72. Küresel sorunların çözümü ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme”, “Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak okuma parçası üzerinden küresel ısınma sonucu oluşan iklim değişikliğinin Türkiye üzerindeki etkilerine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme”, “Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme”, “Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme” temaları ile ilişkili olarak verilen etkinlikte öğrencilere küresel iklim değişikliği, doğal afetler, açlık, terör ve göç küresel sorunlarına ilişkin bilgi verilmiştir. Bu bilgilendirmeden sonra sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Sınıfta arkadaşlarınızla gruplar oluşturunuz. Aşağıda verilen küresel sorunlardan birini seçerek bu küresel sorunun çözümüne yönelik geliştirdiğiniz çözüm önerilerinizi aşağıya yazınız.” biçiminde grup etkinliğine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının çevre okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme” temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı ile ilgili 23 temanın 12’sine ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak insanların yerleşim yeri seçiminde doğal ve beşerî

faktörlerin etkisine, nüfusun dağılışını etkileyen doğal faktörlere, doğal afetler (sel, çığ, kuraklık, hortum ve deprem) ile küresel ısınma ve iklim değişikliğinin etkilerine yer verildiği görülmektedir. *“İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”*, *“Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme”*, *“Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”*, *“Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”*, *“Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak ise göçün olumsuz sonuçları ve teknolojik gelişmeler ile birlikte artan sanayi bacalarının neden olduğu çevre kirliliğine değinilmiştir. *“Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak fosil yakıtlarının kullanımının yeryüzünde sera etkisine neden olduğu ifade edilmiştir. *“Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme”*, *“Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme”*, *“Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme”*, *“Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak ise fosil yakıt kullanımı, atıklar, israf gibi küresel sorunlara ilişkin getirilebilecek çözüm önerilerine değinilmiştir. *“Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak TEMA ve ÇEKÜL ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında çevre okuryazarlığı temaları olan *“Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme”*, *“Kültür-çevre etkileşimini öğrenebilme”*, *“Politik sistemlerin çevreye olan etkisini öğrenebilme”*, *“Nükleer ve kimyasal atıkları öğrenebilme”*, *“Doğal çevrenin korunmasına ilişkin bilgileri öğrenebilme”*, *“Çevre ile ilgili alınan kararlarda toplum ahlâkını göz önünde bulundurabilme”*, *“Doğal çevreye ilişkin bilinçli tüketim ve tasarrufta bulunabilme”*, *“Bireyleri çevreye karşı duyarlılık göstermelerine ilişkin teşvik edebilme”*, *“Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme”*, *Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme”*, *“Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme”* ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.3.2. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının dijital okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında dijital okuryazarlık ile ilgili temalardan altısına yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.15’te gösterilmiştir.

Tablo 4.15. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Dijital Okuryazarlık Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme	5
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme	5
	Sosyal medyayı doğru kullanabilme	1
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme	1
	Dijital eğitim platform ve yazılımlarını kullanabilme	1
	Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme	3

Tablo 4.15’te görüldüğü gibi sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında tespit edilen dijital okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer almaktadır. “Birey ve Toplum” ünitesinin “Hızlı İletişim Güçlü Toplum” konu başlığında “*Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak iletişim araçlarının tarihsel gelişimi üzerinde durulurken, telefon görseli üzerinden;

“İkili iletişim amacıyla kullandığımız bazı araçlar, teknolojik gelişmeler sonucu sosyal haberleşme aracı hâline gelmiştir. Örneğin telefon iki kişi arasında sözlü–işitsel bir iletişim aracı olarak kullanılıyordu. Günümüzde akıllı telefon işitsel, görsel ve birçok fonksiyonu olan etkileşimli bir araç hâline gelmiştir.”

ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme*”, “*Dijital eğitim platform ve yazılımlarını kullanabilme*” ve “*Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme*” temaları ile ilişkili olarak günümüzde iletişim aracı olarak kullanılan internetin bilgi ve habere ulaşmada kolaylık sağladığına değinilerek şu ifadeler sunulmuştur: “... *Bu durum (EBA) Genel Ağ üzerinden eğitim (e-eğitim) anlayışını ortaya çıkarmıştır. E-eğitim ilköğretimden yükseköğretime kadar eğitimin bütün kademelerinde fırsat eşitliğine katkı sağlamıştır.*”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme*” ve “*Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme*” temaları ile ilişkili olarak ise e-alışveriş ve e-devlet görselleri üzerinden internet aracılığıyla alışveriş yapabilme ve devlet hizmetlerinden yararlanabilme olanaklarına değinilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Sosyal medyayı doğru kullanabilme*”, “*Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak sosyal medya

görseli üzerinden teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim şekillerinin de değiştiğine şu şekilde değinilmiştir:

“... Bilgisayar, akıllı telefon ve Genel Ağ kullanımı bireyler arasındaki iletişimi artırmıştır. Ancak sosyal medya kullanımı ve mesajlaşma sırasında kullanılan ifadeler, simgeler ve yazı karakterleri yeni bir iletişim kültürü ortaya çıkarmıştır. Bu kültürün etkisiyle selam, ne yapıyorsun, merhaba, kendine iyi bak gibi kelimelerin yerine kısaltmalarının kullanılması dilde yozlaşma ve bozulmayı beraberinde getirmiştir. ... Tamam yerine “okey”, güle güle yerine “bye” sıklıkla kullanılmaya başlamıştır. Kullanıcılar hislerini, duygularını, düşüncelerini, ruh halini yansıtırken simgelere başvurabilmektedir. Sürekli simgelerin kullanılması dilin niteliklerine zarar vererek dili zedeleyebilmektedir.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak akıllı telefon ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte yüz yüze iletişimin azaldığı vurgulanarak “*Cep telefonun icadı ile sosyal hayatta neler değişti?*” sorusu çerçevesinde altı şapkalı düşünme etkinliği yapılması önerilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme*”, “*Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak medya araçlarının haber, eğlence, eğitim, alışveriş ve sosyal medya amaçlarından hangisine hizmet ettiğine yönelik etkinliğe yer verilmiştir.

“İletişim Özgürlüğü” konu başlığında “*Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme*”, “*Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.73’te yer alan haber metni verilerek bu haber üzerinden öğrencilere “*Haber metninde olduğu gibi dijital ortamda kişisel verilerin çalınmasını önlemek için ne gibi tedbirler alınabilir? Söyleyiniz.*” ve “*Bir kitle iletişim aracı seçerek bu aracı kullanım amacınızı, aracı kullanırken dikkat etmemiz gereken hak ve özgürlüklerinizi, karşılaşılabileceğiniz sorunları ve çözüm yollarını aşağıdaki boşluklara yazınız.*” soruları yöneltilmiştir.

Görsel 4.73. Haber metni

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinin “Kil Tabletlerden Akıllı Tabletlere” konu başlığında *“Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme”* ve *“Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme”* temaları ile ilişkili olarak bilgi teknolojilerine, bilginin depolanmasında yaşanan değişimlere ve bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarının bilgiyi depolama işlevine değinilerek öğrencilere etkinlik üzerinden *“Bütün bilgilerin sadece dijital ortamda saklanmasını doğru buluyor musunuz? Tartışınız.”* sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında *“Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme”* teması ile ilişkili olarak bilimsel araştırma verilerinin bilgisayarda yer alan casus program aracılığı ile çalınması konusunu içeren etkinliğe yer verilerek öğrencilere *“Siz ya da çevrenizden birisi bilgi güvenliği konusunda herhangi bir problem yaşadı mı? Bu konuda herhangi bir habere rastladınız mı?”* ... *“Bilgi güvenliği açısından yapmamız gerekenler nelerdir?”* soruları yöneltilmiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Dijital Teknoloji Çağındayız” konu başlığında *“Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak günümüzde sanayi, tarım ve hizmet sektörlerine dayalı üretimde dijital teknolojilerin yerine ve önemine değinilerek *“Dijital teknoloji tabanlı yeni üretim akıllı üretim, akıllı fabrika, akıllı makine, akıllı tarım gibi isimlerle adlandırılıyor. Bilgisayar ve Genel Ağ ile hayatımıza giren dijital teknoloji tüketim alışkanlıklarımızı da hızla değiştiriyor.”* biçiminde ifadelerle yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında dijital teknolojiyi iyi takip eden firmaların farklı sektörlerle göre ürünler ürettiklerine değinilerek *“İletişim, teknoloji, ulaşım sektöründeki araçlar yeni dijital donanımlarla geliştiriliyor. Büyük firmalar geçmişte ürettikleri ürünler ile yeni ürünlerini bir arada sergileyerek ulaştıkları seviyeyi gururla sergileyebiliyorlar.”* açıklamaları sunulmuştur. Bununla birlikte dokunmatik ekran teknolojisinin tanımı yapılarak *“Bu teknoloji dokunmatik ekran kalem veya ekran yüzeyine dokunmayla kullanılabilir. Kullanıcı, ekrandaki kelimelere ve yazılara dokunarak bilgisayarla etkileşim sağlar.”* ifadelerine yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında 4.5G mobil iletişim teknolojisinin Türkiye’de 1 Nisan 2016’dan itibaren kullanılmaya başlandığına dikkat çeken bilgiler sunulmuştur. Ayrıca teknolojik gelişmelere ayak uydurmak isteyen gazetesinin kurdukları web siteleri e-gazete üzerinden farklı kitlelere ulaşma hedeflerine değinilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında akıllı telefonlar ile eşleştirilebilen akıllı saatlerin telefonlarla ilgili birçok komutu yerine getirebildiği belirtilerek “*Bunların gelen aramaları cevaplama, reddetme, sessize alma, kısa mesajlarınızı okuyup cevaplama, e-postanızı yönetme, fotoğraf çekme, video ve ses kaydı yapma, müzik dinleme, nabız ölçme gibi özellikleri vardır.*” biçiminde açıklamalar sunulmuştur. Bununla birlikte sanal gerçekliğin katılımcılara gerçek hissi uyandıran üç boyutlu bir benzetim modeli olduğuna değinilerek; “*Bu tasarladığımız sistemler kavrama ve algılama gücümüzü önemli ölçüde arttıracaktır. Bu uygulama şu ana kadar eğlence dünyasından tıp alanındaki karmaşık bilimsel deneylere kadar pek çok uygulama alanı bulmuştur.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında drone teknolojisinin günümüzde insansız hava araçları olarak özellikle savunma sanayisinde kullanıldığına vurgu yapılmıştır. Görsel 4.74’te yer alan haber metninde Antalya’da düzenlenen Uluslararası E-ticaret Konferansı’nda bir kargo şirketinin paketleri drone teknolojisi kullanarak müşterilerine ileteceğine ilişkin habere yer verilmiştir.

Görsel 4.74. Haber metni

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme*” teması ile ilişkili olarak internet üzerinden yapılan alışverişlere ilişkin bilgiler sunulmuştur:

“E-ticaretin en büyük avantajı zamandan ve mekândan bağımsız olarak dünyanın herhangi bir yerinde ve herhangi bir saatinde müşterilere alışveriş imkânı sunabilmesidir. E-ticarette süreçlerin büyük kısmı dijital ortamda yürütüldüğü için kısıtlayıcı zaman ve mekân problemleri bulunmamaktadır. E-ticaret geleneksel alışverişe göre müşterinin zaman kaybını azaltır. Binlerce müşteri beklemeksizin aynı anda alışveriş ve ödeme yapabilir. Firmalar fiziki ortamda ulaşabildiklerinin çok üzerinde müşteri ve ciroya ulaşabilirler.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme*” teması ile ilişkili olarak e-ticaretin dezavantajları da olduğuna

değerlendirilerek, “Genel Ağ üzerinden yapılan alışverişlerde müşterinin ürünü canlı olarak görüp inceleme ve deneme şansı yoktur. Genel Ağ üzerinden yapılan alışverişlerde kredi kartı kullanımından dolayı güvenlik riski olabilir.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının dijital okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında dijital okuryazarlık ile ilgili en çok içeriğin “Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme”, “Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme” temalarında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık ile ilgili 12 temanın altısına ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak iletişim araçlarının tarihsel gelişimine, dijital teknoloji ürünlerine, akıllı telefonlara, bilgisayarlara ve tabletlere değinildiği görülmektedir. “Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme”, “Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme” temaları ile ilişkili olarak internet kullanımının bilgi ve habere ulaşmadaki rolü ile birlikte internet aracılığıyla alışveriş yapabilmeye ve devlet hizmetlerinden yararlanabilmeye değinilmiştir. Ayrıca internetin eğitim ve eğlence amaçlı kullanımlarına da yer verilmiştir. “Sosyal medyayı doğru kullanabilme” teması ile ilişkili olarak ise sosyal medya kullanımının Türkçe üzerindeki olumsuz etkisine yer verilmiştir. “Dijital eğitim platform ve yazılımlarını kullanabilme” teması ile ilişkili olarak EBA ve E-okul uygulamalarına yer verilmiştir. “Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme” teması ile ilişkili olarak ise kitle iletişim araçlarının kullanımında dikkat edilecek hususlar ile kitle iletişim araçlarının kullanımında kişisel veri güvenliğine değinilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında dijital okuryazarlık temaları olan “İnternet arama motorlarını kullanabilme”, “E-posta kullanabilme”, “İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme”, “Dijital haklar ve sorumlulukları öğrenebilme”, “Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.3.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının harita okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında harita okuryazarlığı ile ilgili temalardan dördüne yer

verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.16’da gösterilmiştir.

Tablo 4.16. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Harita Okuryazarlığı Temaları	(f)
“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”	Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme	2
	Yeryüzü şekillerini fark edebilme	1
	İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme	1
	Beşerî çıkarımda bulunabilme	2

Tablo 4.16’da görüldüğü gibi sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında tespit edilen harita okuryazarlığı temaları “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde yer almaktadır. “Tablo ve Grafiklerle Ülkemiz” konu başlığında “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Beşerî çıkarımda bulunabilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.75’te yer alan Türkiye il nüfus haritasına yer verilmiştir.

Görsel 4.75. Türkiye il nüfus haritası

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında nüfusun dağılışını etkileyen faktörlere değinildikten sonra nüfus haritası üzerinden iklim ve yeryüzü şekillerinin nüfusa ve yerleşmeye olan etkisine şu şekilde örnekler verilmiştir:

“... Samsun, Trabzon ve Rize gibi iller nüfusun yoğun olduğu illerdir. Ege’nin kıyı ovalarında yerleşme alanları fazladır. Örneğin İzmir ve Manisa illerinde nüfus yoğunudur. Karasal iklimin etkili olduğu iç kesimlerde ve dağlık alanlarda yerleşim azdır. Erzurum, Tunceli ve Sivas illeri nüfus yoğunluğu az olduğu illerimizdendir. Su kaynaklarına yakın yerler yerleşime uygun yerlerdir. Suyun az olduğu yerlerde yerleşim birimleri ve nüfus da azdır. Örneğin Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin geçtiği Çukurova’da nüfus yoğunudur.”

“Doğduğun Yer mi Doyduğun Yer mi” konu başlığında “*Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme*”, “*Beşerî çıkarımda bulunabilme*” temalarıyla ilişkili olarak Görsel 4.76’da yer alan Türkiye göç haritasına yer verilmiştir.

Görsel 4.76 Türkiye göç haritası

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının harita okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında harita okuryazarlığı ile ilgili 13 temanın dördüne ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak nüfus ve göç haritalarına yer verildiği görülmektedir. “*Yeryüzü şekillerini fark edebilme*”, “*İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme*”, “*Beşerî çıkarımda bulunabilme*” temaları ile ilişkili olarak ise çeşitli harita türleri üzerinden iklim ve yeryüzü şekillerinin nüfusa ve yerleşmeye olan etkisine değinilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında harita okuryazarlığı temaları olan “*Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme*”, “*Harita kullanım alanlarını öğrenebilme*”, “*Harita çizibilme*”, “*Profil çıkarabilme*”, “*Konum ve koordinat belirleyebilme*”, “*Ekonomik çıkarımda bulunabilme*”, “*Yön bulabilme*”, “*Haritalarda uzaklık, alan ve eğim ölçebilme*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.3.4. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının hukuk okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili temalardan sekizine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.17’de gösterilmiştir.

Tablo 4.17. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Hukuk Okuryazarlığı Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Hak ve özgürlükleri öğrenebilme	37
“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”	Hukuki sorumlulukları öğrenebilme	3
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme	8
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme	6
“Etkin Vatandaşlık”	Hukuki hakları kullanabilme	4
	Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme	2
	Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme	39
	Temel hukuki belgeleri öğrenebilme	1

Tablo 4.17’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında tespit edilen hukuk okuryazarlığı temaları “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer almaktadır.

“Birey ve Toplum” ünitesinin “İletişim Özgürlüğü” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, *Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak kitle iletişim araçlarının kullanımında veri hırsızlığına dikkat çekilerek;

“... Örneğin sosyal medyada paylaştığınız görsellerin kötü amaçlı yazılımlarla ele geçirilip sizin isteğiniz dışında kullanılması bilişim suçları kapsamına girer. Bilişim suçu, Genel Ağ ve bilgisayar teknolojileri aracılığıyla kişi haklarının ihlal edilmesidir. Bu durum aynı zamanda özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi suçu kapsamına girer. ... Bunun için Cumhuriyet Başsavcılığına veya kolluk kuvvetlerine ebeveynlerinizle birlikte başvurabilirsiniz.”

ifadelerine yer verilmiştir. Aynı konu başlığında yer alan bir etkinlikte ise öğrencilerden iletişime dayalı hak ve özgürlükleri ifade etmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak kitle iletişim araçları ile ilgili hak ve özgürlüklerin anayasa tarafından güvence altına alındığına değinilerek Görsel 4.77’de görüldüğü üzere anayasanın ilgili maddelerine yer verilmiştir.

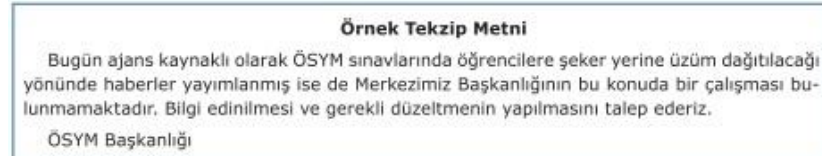
- **Madde 20:** Herkes, özel hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir...
- **Madde 22:** Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır...
- **Madde 26:** Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir...

Görsel 4.77. Anayasa’nın hak ve özgürlükler ile ilgili maddeleri

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak bir etkinlikte öğrencilerden hak ve özgürlüklere göre elde edilen kazanımları ve örnek davranışları ifade etmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocukların iletişim özgürlüğü ile ilgili maddeler bulunduğuna değinilerek bu sözleşmenin maddelerine yer verilmiştir. Bununla birlikte etkinlik üzerinden öğrencilerden iletişim ve düşünce özgürlüğü ile ilgili uygulanmasını istedikleri bir madde tasarlamaları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki hakları kullanabilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Temel hukuki belgeleri öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak bazı durumlarda özel hayatımızın gizliliğine, kitle iletişim özgürlüğümüze ya da kişisel haklarımıza müdahale edilebileceğine değinilerek; “... Böyle durumlarda haklarımız ve haklarımızı arama yollarını bilmek vatandaşlık sorumluluğumuzdur. Örneğin basın yayın organlarında hakkımızda gerçeğe aykırı bir yayın yapılabilir. Bu durumda yayının mahkeme yoluyla düzeltilmesini (tekzip) isteyebilirsiniz.” ifadelerine yer verilmiştir. Görsel 4.78’de görüldüğü üzere örnek bir tekzip metnine de yer verilmiştir. Öğrencilerden bu tekzip metni üzerinden farklı bir konu belirlemeleri ve kendilerinin de bir örnek tekzip metni yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.78. Tekzip metni

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak bir etkinliğe yer verilerek öğrencilerden ifade, düşünceyi açıklama, düşünceyi yayma, özel yaşamın gizliliği, vb. özgürlüklere karşılık gelen sorumluluklarımızı ifade etmeleri istenmiştir.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinin “Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğüm Var” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak 7. sınıf ders kitabında verilen okuma parçası üzerinden öğrencilere metinde hangi hak ve özgürlüklerden bahsedildiği sorusu yöneltmiştir.

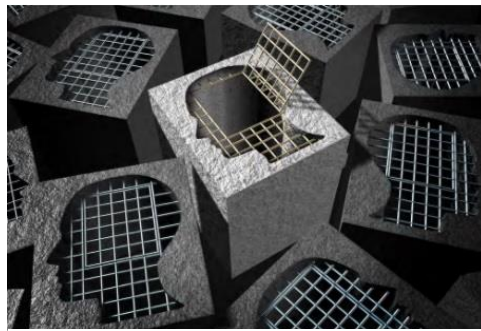
Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak yerleşme ve

seyahat özgürlüğünün İnsan Hakları Bildirgesi ve Anayasa ile güvence altına alındığına değinilerek İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 13 (Seyahat Özgürlüğü) ve Anayasa Madde 23 (Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti) maddelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak insanların istediği yere yerleşebilme ve seyahat edebilme hakkı olduğuna ve bazı durumlarda bu hakların kanunlar çerçevesinde kısıtlanabileceğine dikkat çekilerek Anayasa’nın ilgili maddelerine yer verilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak verilen hikâye ve haber metinleri üzerinden öğrencilerden seyahat özgürlüğünün kısıtlandığı durumlarda ne gibi olumsuzluklar yaşayabileceklerini ifade etmeleri istenmiştir.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinin “Özgür Düşüncenin Bilime Katkısı” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak okuma parçası üzerinden Ota Çağ’da Avrupa’daki skolastik düşüncenin etkisiyle insanların kendilerini özgürce ifade etmelerinin engellendiğine şöyle değinilmiştir:

“... O tarihten yaklaşık iki bin yıl önce ise İyonya Medeniyeti’nde sağlanan özgür düşünce ortamı sayesinde önemli bilimsel gelişmeler yaşanmıştır. Ege kıyılarında kurulan İyon Medeniyeti deniz ticareti sayesinde hem ekonomik açıdan zenginleşmiş hem de ticaret sayesinde dünyanın çeşitli yerlerinden öğrendikleri bilgileri ülkelerine getirmişlerdir. Burada insanlara sağlanan özgür düşünce ortamı bilimsel gelişmelerin yeni buluşların önünü açmıştır.”

Görsel 4.79. Kafes görseli

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Görsel 4.79’da yer alan kafes görseli üzerinden öğrencilere “*Yukarıdaki görsel size ne ifade ediyor?*” sorusu yöneltilmiştir. Orta Çağ’da Avrupa’da özgür düşüncenin yasaklandığı sıralarda İslam dünyasının bilimsel gelişmelerde altın çağını yaşadığına değinilerek; “... Özgür düşünce ortamı

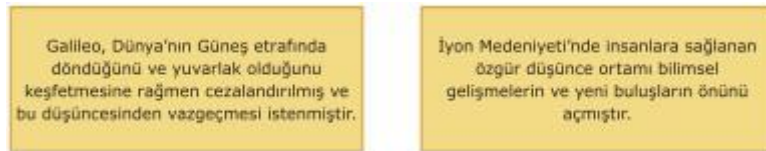
sayesinde yeni fikirler, bilimsel çalışmalar büyük ilgi ve destek görüyordu. Bu bilim insanlarından birisi olan İbn Sina ‘Bilim ve sanat takdir edilmediği yerden göçer.’ sözüyle özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını vurgulamıştır.” ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte özgür düşünce ve bilimsel gelişmeler açısından büyük değişimler yaşandığı ifade edilerek skolastik düşünce ile pozitif düşünce karşılaştırılması yapılmıştır.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’ni çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaştırma amacına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

“... Bunun için dünyadaki gelişmelerin yakından takip edilmesini tavsiye etmiştir. ‘Cumhuriyet fikir serbestliği taraftarıdır. Samimi ve haklı olmak şartıyla her fikre saygı duyarız.’ sözüyle özgür düşünemeyen bireylerin bilimsel gelişmeleri takip etmesinin mümkün olamayacağını vurgulamıştır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak düşünce özgürlüğünün anayasa ile güvence altına alındığına değinilerek, Madde 25- Düşünce ve Kanaat Hürriyeti, Madde 26- İfade Hürriyeti, Madde 27- Bilim ve Sanat Hürriyeti maddelerine yer verilmiştir. Bu maddeler üzerinden öğrencilere “*Yukarıda verilen düşünce ve ifade özgürlüklerimizi koruyan maddelerden doğan haklarımızdan yaşantımızın hangi alanlarında yararlanırsınız?*” sorusu yöneltmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.80’de yer alan etkinlikte ise özgür düşünce ile birlikte meydana gelen bazı gelişmelere yer verilerek öğrencilere “*Yukarıda özgür düşünce alanında meydana gelen gelişmelerden bazıları verilmiştir. Çeşitli dönemlerde olumlu gelişmeler yaşanmasaydı bugün yaşamımızda ne gibi değişimler olurdu?*” sorusu yöneltmiştir.

Görsel 4.80. Özgür düşünce ile birlikte meydana gelen değişimler

“Etkin Vatandaşlık” ünitesinin “Demokrasi Serüveni” konu başlığında “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak günümüzde

uygulanan demokrasinin temellerinin Eski Yunan toplumunda ortaya çıktığına değinilerek;

“... Eski Yunan’da merkezî bir devlet yoktu. Birbirinden bağımsız site adı verilen kent devletleri vardı. Bu sitelerde halk agora adı verilen meydana toplanıp bir meclis oluşturuyordu. Yasaları kabul eden, savaşa, barışa ve vergi toplanmasına karar veren organ bu meclisti. Meclise sadece şehrin mahallelerinden seçilen hür erkek yurttaşlar katılabiliyordu. Bu uygulama tarihte bilinen ilk demokrasi örneğidir.”

ifadelerine yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak demokrasinin Eski Yunan’dan günümüze kadar birçok aşamadan geçtiğine değinilerek Görsel 4.81’de görüldüğü üzere bazı aşamalara yer verilmiştir.

Görsel 4.81. Demokrasinin gelişim aşamaları

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında geçmişten günümüze kadar demokrasinin gelişimi sırasında uygulanış şekillerinde de değişiklikler olduğuna değinilerek doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi şu şekilde ifade edilmiştir:

“... Eski Yunan’da olduğu gibi halkın bir yerde toplanıp oy kullanarak karar vermesi doğrudan demokrasidir. Günümüzde ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede de temsili demokrasi yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntemde halk kendisini temsil edecek kişileri seçer, o kişiler halk adına halk için kararlar alır. Meclis bir kararı almakta zorlanır ve kendi içinde uyuşmazlığa düşerse bu yetkiyi halka verir. Halk oylaması yapılarak karar alınır. Referandum (halk oylaması) yarı doğrudan demokrasi uygulamasıdır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında demokrasinin temel ilkelerinin uygulandığı devletlerin demokrat devlet olarak adlandırıldığına dikkat çekilerek demokrasinin temel ilkeleri olan katılım, eşitlik, çoğulculuk, özgürlük, millî egemenlik ilkelerinin açıklamalarına yer verilmiştir. Ayrıca etkinlik üzerinden öğrencilere “*Demokratik*

devletlerde oy verme işlemi gizli yapılırken oyların sayılma işlemi açık yapılır. Bunun sebebi neler olabilir?” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında demokrasinin temel ilkeleri üzerinden öğrencilere “Demokrasi yönetiminin monarşi, oligarşi ve teokrasi gibi yönetim biçimlerinden ne gibi farkları olduğunu düşünüyorsunuz?”, “Demokrasinin önemli unsurlarından olan eşitlik ve adalet aynı şey midir?” soruları yöneltilmiştir. Görsel 4.82’de yer alan etkinlikte ise parlamento kelimesinin tarihsel gelişimine yer verilmiştir.

Görsel 4.82. Parlamento kelimesinin tarihsel gelişimi

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında demokrasilerde esas olanın insana gösterilen saygı ve insana verilen değer olduğuna dikkat çekilerek;

“... Demokrasinin göstergelerinden biri de devletin halkın ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Tarihimiz boyunca demokratik değerlere ait birçok uygulama görürüz. Köktürklerde insana verilen önemi ve sosyal devlet anlayışını Bilge Kağan Yazıtı’ndaki şu sözler açıkça gösterir: ‘Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim. Başka milletler arasında onları pek üstün kıldım.’”

ifadeleri üzerinden öğrencilere “Türk devletlerindeki uygulamalar demokrasinin hangi ilkeleri ile benzerlik göstermektedir?” sorusu yöneltilmiştir. Türk-İslam devletlerinde yer alan demokratik uygulamalara da değinildikten sonra “Sultan II. Mahmud’un ‘Ben tebaamdan Müslümanları camide, Hristiyanları kilisede, Musevileri havrada görmek isterim.’ demiştir. Sultan II. Mahmud’un bu sözü demokrasinin hangi temel ilkesine uygundur?” sorusuna yer verilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte öğrencilerden geçmişteki demokratik uygulamaları ifade etmeleri istenmiştir.

“Atatürk’ten Milletimize Armağan” konu başlığında “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün ülkemizde Cumhuriyet’in kurucusu olduğuna, demokrasiye olan inancına ve millî mücadele döneminde gerçekleştirdiği demokratik uygulamalara şu şekilde değinilmiştir:

“... Amasya Genelgesi’nde ülke bütünlüğünün tehlikede olduğu belirtilmiş ‘Milletin istiklalini, milletin azim ve kararı kurtaracaktır.’ kararı alınmıştır. Sivas’ta toplanacak olan kongreye bütün sancaklardan halkın güvenini kazanmış, üç delegenin katılması istenmiştir. Atatürk’ün Sivas Kongresine katılacakları belirleme şekli aslında bir çeşit temsili demokrasidir. Atatürk Amasya’dan Erzurum’a hareket ederek Millî Mücadele çalışmalarına devam etmiştir. Erzurum Kongresinde kongre üyelerinden millî iradeyi temsil edecek bir temsil heyeti kurulmuştur. Yapılan seçimle Atatürk temsil heyetine başkan seçilmiştir.”

Bu ifadeler üzerinden öğrencilere *“Atatürk, temsil heyeti oluşturulurken üyelerinin seçimle belirlenmesini ve bu üyelerin Millî Mücadele’ye ait kararları almasını sağlamıştır. Atatürk’ün bu şekilde hareket etmesinin sebebi ne olabilir?”* ve *“Millî Mücadele yıllarında yayınlanan gazetelere İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye isimlerinin verilmesinin sebepleri ne olabilir?”* soruları yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında saltanatın kaldırılmasının da Mustafa Kemal Atatürk’ün millî egemenliğe verdiği önemin bir göstergesi olduğuna değinilerek; *“... Atatürk 29 Ekim 1923’te Cumhuriyeti ilan ederek millî egemenliği kurumsallaştırmıştır. Cumhuriyet’in ilan edilmesi demokrasi yolunda çok önemli bir aşama olmuştur. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur.”* ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak Medeni Kanun’un kabulü ile kadınların elde ettiği haklara değinilerek *“... evlilik, boşanma, miras gibi toplumsal olaylarda kadın-erkek eşitliği sağlanarak önemli bir demokratik gelişme gerçekleştirilmiştir. Türk kadınlarına önce 1930 yılında belediye seçimlerine katılma hakkı, 1934 yılında milletvekili seçimlerine katılma hakkı verilmiştir.”* ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadelerden sonra öğrencilere *“Atatürk’ün kadınlara seçme seçilme hakkını vermesi demokrasinin hangi ilkeleriyle ilişkilendirilebilir?”* sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet’in ilk yıllarında kurulan Halk Fırkası’na ve ilk çok partili hayata geçiş denemesine değinilerek;

“Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924) Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, A. Adnan Adıvar tarafından kurulmuştur. Türkiye’nin doğusunda meydana gelen bir ayaklanmada etkili olduğu gerekçesiyle bu parti kapatılmıştır. Böylece ilk çok partili hayata geçiş denemesi başarısız olmuştur.”

ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeler üzerinden öğrencilere *“Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni bir partinin kurulmasına neden ihtiyaç duyulmuş olabilir?”* sorusu yöneltilmiştir.

İkinci çok partili hayata geçiş denemesinin ise 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması ile gerçekleştiğine değinilerek;

“... Bu partinin kurulmasını bizzat Atatürk Fethi Okyar’a teklif etmiştir. Fethi Okyar, Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurarak çalışmalara başlamıştır. Hızla büyüyen partiye inkılâplara karşı olanlar girince Fethi Okyar partiyi feshetmiştir. Böylece çok partili yaşama geçişin ikinci denemesi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1946 yılına gelinceye kadar tekrar çok partili hayata geçiş denemesi yapılmamıştır. Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti kurulmuştur. Demokrat Partinin katıldığı 1946 seçimlerinden sonra çok partili siyasi hayata geçilmiştir.”

ifadelerine yer verilmiştir. Görsel 4.83’te yer alan etkinlikte Atatürk’ün Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması için Fethi Bey’e yazdığı mektuba yer verilmiştir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu vesilesiyle Atatürk’ün Fethi Bey’e yazdığı şu mektup onun demokrasi hakkındaki görüşlerini belirtmesi bakımından çok önemlidir. “Büyük Millet Meclisinde ve millet önünde millet işlerinin serbest tartışılması ve iyi niyet sahibi zatlardan ve fırkaların düşüncelerini ortaya koyarak milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri taraftar olduğum bir sistemdir. Memnuniyetle tekrar görüyorum ki laiklik esasında beraberiz. Büyük Mecliste aynı temele dayanan yeni bir fırkanın faaliyete geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyet esaslarından sayarım. Bu itibarla görüşlerinizi takip için siyasi mücadeleye girmenizi şüphesiz iyi karşıladım.”

Görsel 4.83. Atatürk’ün Fethi Bey’e yazdığı mektup

“Cumhuriyetimi Seviyorum” konu başlığında “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden “Cumhuriyetin bize sağladığı yararlar nelerdir?” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak devletlerin demokratik sayılabilmeleri için bazı niteliklerinin bulunması gerektiğine ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bu niteliklerin tamamına sahip olduğuna değinilmiştir. Bununla birlikte ders kitabında Anayasa’nın ikinci maddesinde yer alan “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak demokrasilerde hâkimiyetin millete ait olduğu ve yöneticilerin seçimle başa geldiği şöyle belirtilmiştir: “... Vatandaşlar seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Herkesin eşit oy hakkı vardır. Seçimlerde oylama gizli, oyların sayımı açık yapılır. Böylece millet sahip olduğu egemenlik hakkını temsilcileri olan milletvekilleri aracılığıyla kullanır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*”, “*T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak bir devletin modern ve çağdaş olabilmesi için anayasal bir hak olarak insan haklarını vatandaşlarına tanımış olması gerektiği vurgulanmıştır.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğü*”, “*T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak laikliğin yalnızca din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak algılanmaması gerektiğine, aynı zamanda tüm vatandaşların din ve vicdan özgürlüğünün sağlanması olduğuna şöyle vurgu yapılmıştır:

“... Laikliğin en önemli unsurlarından biri de devletin çeşitli dinlerin ve mezheplerin mensupları arasında kanun önünde ayırım gözetmemesidir. Bu ilke Anayasa’nın 10. maddesinde ‘Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.’ şeklinde yer almaktadır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*”, “*T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak hukuk ve hukuk devleti tanımları yapıldıktan sonra hukuk devletlerinde yasaların anayasaya uygun olması gerektiğine ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bir hukuk devleti olduğuna ve kimseye ayrıcalık tanınmadan kanunlar karşısında herkesin eşit olduğuna şöyle değinilmiştir: “... *Bu duruma hukukun üstünlüğü denir. Ülkemizde yargının bağımsız mahkemelerce yürütülmesi hukukun üstünlüğünü gösterir. Yasama ve yürütme organlarının yargı kararlarına uyma zorunluluğu vardır. Bu zorunluluk hukukun üstünlüğünün gereğidir.*”

“Hakimiyet Milletindir” konu başlığında “*Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak bir öğrencinin okulunda yer alan demokrasi kulübü üzerinden yaşadıklarını anlattığı bir okuma parçasına yer verilmiştir. Bu okuma parçası üzerinden öğrencilere “*Demokrasinin hayatımızı nasıl etkilediğini sınıfta tartışınız.*” sorusu yöneltilmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında başka bir metinde, bir öğrencinin kendi dilinden demokrasi ve demokrasinin ilkeleri üzerinden günlük yaşamındaki uygulamaları anlatmasına yer verilmiştir. Bu metin üzerinden öğrencilere “*Aile ortamında nasıl demokratik bir ortam sağlanabilir?*” sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Görsel 4.84’te yer alan etkinlikte ise öğrencilerden verilen çeşitli uygulamaları demokratik olup olmamalarına göre ifade etmeleri istenmiştir.

	Ailemizde kararlar hep birlikte alınır.	Okulda sınıf başkanımızı oy kullanarak hep birlikte seçtik.	Kardeşim odamızın kurallarını yalnız oluşturdu.	Sınıfın kurallarını öğretmeni-mizle belirledik.
Demokratik Olan				
Demokratik Olmayan				

Görsel 4.84. Demokrasi ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında demokrasi ile yönetilen ülkelerde yöneticilerin halk tarafından seçildiğine ve yargı ve ordunun siyasete müdahale etmemesi gerektiğine dikkat çekilerek;

“... Darbeler demokrasiyi kesintiye uğratar, temel hak ve özgürlüklere sınırlamalar getirir. Sivil iktidarın sahip olduğu yönetime el koyan darbe yönetimi seçimle gelen meclisi kapatır ve meclisin seçtiği hükümeti devirir. Yerine kendi yasama ve yürütme organlarını getirir ve rejimi yeniden oluşturur. Dünya siyasi tarihinde birçok darbe gerçekleşmiştir. Roma İmparatoru Julius Caesar (Jul Sezar) gibi bazı Roma imparatorları iktidarı darbe yaparak ele geçirmiştir. Fransa’da 1799 yılında Napolyon, Irak’ta 1968 yılında Saddam Hüseyin, Libya’da 1969 yılında Muammer Kaddafi darbe ile ülke yönetimlerine el koymuştur.”

ifadeleri sunulmuştur. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak bulmaca etkinliğine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının hukuk okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* temasında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı ile ilgili 19 temanın sekizine ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”, “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak vatandaşların suç duyurusunda bulunabilme hakkı, kitle iletişim araçlarını kullanırken sahip olunan hak ve sorumluluklar, özel hayatın gizliliği, ifade özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü ve medeni kanun ile birlikte elde edilen hak ve özgürlüklere değinildiği görülmektedir. *“Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”* teması ile ilişkili olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik niteliklerine ve hukuk devleti olduğu ifade edilmiştir. *“Hukuki hakları kullanabilme”, “Temel hukuki belgeleri öğrenebilme”* temaları ile ilişkili olarak ise basın yayın organlarında yapılan gerçeğe

aykırı haberler için tekzip metni yayımlanabileceği ifade edilmiştir. “Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak hakların ihlal edildiği durumlarda kolluk kuvvetlerine başvurulabileceğine değinilmiştir. “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak ise demokrasinin geçirdiği aşamalara, Mustafa Kemal Atatürk’ün gerçekleştirdiği demokratik uygulamalara yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında hukuk okuryazarlığı temaları olan “Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin hukuk sistemini öğrenebilme”, “Hukuk sistemindeki temsilcilerin rol ve sorumluluklarını öğrenebilme”, “Hukukun işlevlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme”, “Temel hukuki süreçlerin işleyişini öğrenebilme”, “Hukuki süreçlerde yer alan tarafları öğrenebilme”, “Gerçek kişi ve tüzel kişi kavramlarını öğrenebilme”, “Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme”, “Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme”, “Kanunlara hukuk çerçevesinde eleştirel yaklaşabilme” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.3.5. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının medya okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili temalardan dokuzuna yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.18’de gösterilmiştir.

Tablo 4.18. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığına yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Medya Okuryazarlığı Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme	5
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme	5
	Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme	6
	Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme	1
	Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme	11
	Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme	1
	Medya etiğini öğrenebilme	11
	Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya iletileri oluşturabilme	1
	Medya içeriklerini öğrenebilme	1

Tablo 4.18’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında tespit edilen medya okuryazarlığı temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitelerinde yer almaktadır. “Birey ve Toplum” ünitesinin “Hızlı İletişim Güçlü Toplum” konu başlığında “*Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak insanlık tarihi boyunca kullanılan haberleşme araçlarına ve iletişim araçlarının değişimine değinilerek, “*Teknoloji sayesinde iletişim araçlarının çeşitliliği artmıştır. Günümüzde görsel, işitsel hem görsel hem de işitsel birçok iletişim aracı kullanıyoruz. Geleneksel iletişim araçları yanında kitle iletişim araçlarının çeşitliliğinin artması “medya” kavramını ortaya çıkarmıştır.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme*”, “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden geçmişte ve günümüzde kullanılan iletişim araçları ve sosyal değişime olan etkilerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya iletisi oluşturabilme*” teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte “*Okulunuzda yapacağınız bir etkinlik için hangi iletişim araçlarıyla duyuru yaparak arkadaşlarınızın katılımını artırabilirsiniz?*” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme*”, “*Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak kitle iletişim araçlarının, iletileri işitsel ve görsel olarak aktarmasının medyanın etkisini arttırdığına şöyle değinilmiştir:

“Olaylardan haberdar olmak, toplumsal gelişmelere uzak kalmamak veya eğlenmek için medya sürekli takip edilmektedir. Medya, doğal olarak insanların düşüncelerini, kararlarını ve davranışlarını etkilemektedir. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolü, her geçen gün artmaktadır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme*”, “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak internetin alışveriş imkânı sunması ve insanların alışveriş alışkanlıklarının değişmesi; “*... Genel Ağ üzerinden ticaret imkânı, bireylerin alışveriş yapma alışkanlıklarını da değiştirmektedir. Sanal market veya e-market alışveriş, yeni bir ekonomik kültür anlayışı ortaya çıkarmıştır.*” şeklinde ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme*”, “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak

sunulan etkinlikte “Günümüzde hangi iletişim aracı insanlar üzerinde daha etkilidir? Bunun sebebi nedir?” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak medya-kültür etkileşimine değinilerek “Medya sosyal, ekonomik ve eğitim yaşantımızda köklü değişimler meydana getirdiği gibi kültürümüzü de etkilemiştir. Medyanın görsel, işitsel yayınları kültürel değişimlere neden olduğu gibi farklı kültürler arasındaki etkileşimi de arttırmaktadır.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme”, “Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak teknolojinin gelişmesiyle birlikte bireyler arasındaki etkileşimin arttığına ve sosyal medya kullanımı ile birlikte popüler kültürün etkisine şöyle vurgu yapılmıştır:

“... Bu kültürün etkisiyle selam, ne yapıyorsun, merhaba, kendine iyi bak gibi kelimelerin yerine kısaltmalarının kullanılması dilde yozlaşma ve bozulmayı beraberinde getirmiştir. Genel Ağ kullanımının yaygınlaşmasıyla yabancı kökenli sözcükler âdeta dilimizi esir almaya başlamıştır. Tamam yerine “okey”, güle güle yerine “bye” sıklıkla kullanılmaya başlamıştır. Genel Ağ ortamında kullanılan bu dil ne yazık ki gerçek hayatı da etkilemektedir. Kullanıcılar hislerini, duygularını, düşüncelerini, ruh halini yansıtırken simgelere başvurabilmektedir. Sürekli simgelerin kullanılması dilin niteliklerine zarar vererek dili zedeleyebilmektedir.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında devletin medyanın çocuklara olan etkisini ortadan kaldırmak ve medya faaliyetlerini düzenlemek için oluşturduğu RTÜK’e değinilerek şu ifadelere yer verilmiştir:

“... Devletimiz medya ve iletişim araçlarının özellikle çocuklarımıza olan etkisini sağlıklı hâle getirmek için tedbirler almaktadır. RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu), radyo, televizyon ve Genel Ağ faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemekle görevlendirilmiştir. Bu kurum akıllı işaretler gibi projeler geliştirerek başta çocuklar olmak üzere aileleri bilinçlendirmeye çalışmaktadır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak medya okuryazarlığı dersine ve medya okuryazarlığı dersinin işlevlerine değinilerek “Medya okuryazarlığı dersinin amacı öğrencinin medya karşısında pasif bir alıcı olmak yerine medyayı okuyabilecek bilince ulaşmasını sağlamaktır. Aynı zamanda ekranda izlediklerini ‘gerçeklik’ ve ‘kurgu’ bakımından ayırt etme becerisi kazandırmaktır.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak günümüzde birçok bireyin internet bağlantılı telefonu olduğuna ve bireyler arasındaki etkileşimin değişime uğradığına değinilerek “... Önceleri aile büyüklerine bayram ziyaretleri yapılırken; şimdi birçok akrabamıza bir bayram mesajı yazmakla yetiniyoruz.” ifadeleri sunulmuştur. Aynı tema ile ilişkili olarak “*Cep telefonunun icadı ile sosyal hayatta neler değişti?*” sorusu üzerinden altı şapkalı düşünme tekniğinin uygulanacağı bir etkinliğe yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme*”, “*Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme*”, “*Medya içeriklerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.85’te yer alan etkinlik üzerinden öğrencilerden medya araçlarını kullanım amaçlarını belirlemeleri istenmiştir.

Medya Aracı	Haber	Eğitim	Eğlence	Alışveriş	Sosyal Medya
Gazete	✓				
Radyo					

Görsel 4.85. Medya araçlarının kullanım amaçları ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak öğrencilerden bir kitle iletişim aracı seçmeleri istenerek bu kitle iletişim aracı üzerinden “*Seçtiğiniz iletişim aracının sosyal hayatınızdaki değişime etkisini açıklayınız.*” sorusuna yer verilmiştir. Ayrıca aynı tema ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden “*Medya araçlarının kültürel değişime etkisi ile ilgili düşüncenizi yazınız.*” ifadesine yer verilmiştir.

“İletişim Özgürlüğü” konu başlığında “*Medya etiğini öğrenebilme*”, “*Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.86’da yer alan; bir öğrencinin annesinin kişisel bilgilerinin izinsiz bir şekilde sosyal medyada kullanılmasına ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu’na değinilen örnek olaya yer verilmiştir.

Güzel bir cumartesi sabahıydı erkenden uyanarak kitle iletişim özgürlüğü ile ilgili bir araştırma yapıyordum. Kahvaltı vakti gelince mutfığa geçtim. Annem sabah haberlerini dinliyor, babam iş yerine gitmek için hazırlanmış keyifli bir şekilde gazetesini okuyordu. Tam bu sırada annemin cep telefonu çaldı. Arayan Erzurum’da yaşayan teyzemdi. Annem teyzem ile konuştuktan sonra telaşlı bir şekilde babama “Bey suç duyurusunda bulunmak için Cumhuriyet Savcılığına gidiyoruz. Benden habersiz kişisel bilgilerimi sosyal medyada kullananlar olmuş” dedi. Babam ise annemin isteğini kabul etmekle birlikte bir sonuca ulaşacağımız konusunda kararsız olduğunu söyledi. Bunun üzerine araştırma yaparken *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu’nun* Meclis tarafından kabul edilmesi ile ilgili bir haber gördüğümü ve suçluların mutlaka yaptıklarından dolayı cezalandırılacağını söyledim. (Kitap için yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Görsel 4.86. Örnek olay

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında kitle iletişim araçlarını kullanırken paylaşılan bilgi ve verilerin başkalarının eline geçebileceğine ve bunun bir suç olduğuna değinilerek;

“... Bilişim suçu, Genel Ağ ve bilgisayar teknolojileri aracılığıyla kişi haklarının ihlal edilmesidir. Bu durum aynı zamanda özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi suçu kapsamına girer. Böyle bir olayla karşılaştığınız zaman yasal haklarınızı kullanmalısınız. Bunun için Cumhuriyet Başsavcılığına veya kolluk kuvvetlerine ebeveynlerinizle birlikte başvurabilirsiniz.”

ifadelerine yer verilmiştir. Ardından öğrencilere “İletişime dayalı hak ve özgürlüklerimizi aşağıdaki diyagrama örnekteki gibi yazınız.” ifadesi yöneltilerek Görsel 4.87’de yer alan etkinliğe yer verilmiştir.

Görsel 4.87. İletişime dayalı hak ve özgürlükler ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında iletişim araçları ile ilgili hak ve özgürlüklerin Anayasa tarafından güvence altına alındığına değinilerek, Görsel 4.88’de görüldüğü üzere Anayasa’nın ilgili maddelerine yer verilmiştir;

- **Madde 20:** Herkes, özel hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir...
- **Madde 22:** Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır...
- **Madde 26:** Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir...

Görsel 4.88. Anayasa’nın hak ve özgürlükler ile ilgili maddeleri

Görsel 4.89’da yer alan etkinlikte ise öğrencilerden iletişime dayalı hak ve özgürlükler üzerinden edinilen kazanım ve örnek davranışları ifade etmeleri istenmiştir.

Hak ve Özgürlüklerim	Kazanımlarım	Örnek Davranışlarım
Haberleşme Hürriyeti	İstediğim herhangi bir iletişim aracını kullanabilirim.	İzmir’deki dedemi cep telefonumdan arayarak onunla hasret giderdim.
Özel Hayatın Gizliliği		

Görsel 4.89. İletişime dayalı hak ve özgürlükler ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan çocukların kitle iletişim özgürlüğünden doğan hak ve özgürlüklerinin olduğuna değinilerek, sözleşmenin ilgili maddeleri üzerinden sunulan etkinlikte öğrencilere *“Kitle iletişimi ve düşünce özgürlüğü konusunda uygulanmasını istediğiniz bir madde tasarlayınız.”* sorusu yöneltmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında *“Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme”*, *“Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme”* temaları ile ilişkili olarak paylaşılan internet haberinde, günümüzde veri paylaşımına izin veri akıllı cihazların yaygınlaşması ile birlikte kötü amaçlı yazılımların da arttığına dikkat çekilerek;

“Kullandığınız programlar ve uygulamalar sürekli bizimle ilgili veriler topluyor. Toplanan veriler önemsiz görülebilir. Ancak bütün akıllı cihazlarınızdan elde edilen veriler bir araya geldiğinde hayatımızla ilgili detaylı bir resim sunuyor. Bu veriler kötü amaçlı kişilerin ellerine geçtiğinde ise yaşayabileceğimiz gizlilik ve güvenlik sorunları hayal edemeyeceğimiz bir boyuta ulaşabiliyor.”

ifadelerine yer verilmiştir. Ardından *“Haber metninde olduğu gibi dijital ortamda kişisel verilerin çalınmasını önlemek için ne gibi tedbirler alınabilir?”* sorusu yöneltildikten sonra yer verilen etkinlikte, öğrencilerden bir kitle iletişim aracı seçerek bu kitle iletişim aracını kullanım amaçlarını, kullanım sırasındaki hak ve özgürlüklerini, karşılaşılabileceği sorunları ve sorunların çözüm yollarını ifade etmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında televizyon programlarında uyarı amaçlı yer alan akıllı işaretlere yer verilerek, öğrencilerden bu işaretlerin ne anlama geldiğini ifade etmeleri istenmiştir. Bu işaretler üzerinden medyanın önemli görev ve sorumluluklarına ilişkin şu ifadelere yer verilmiştir:

“Doğru haber yapma ve yayma bunların başında gelir. Tarafsız olmak ve özel hayata saygılı olmak medya ve basın yayın kuruluşlarının uyması gereken ilkelerdendir. Medya yayınları çocukların yaşına uygun dil, müzik, mizah, karakterler ve öyküler kullanmalıdır. Medya yayınları çocukların gelişimine ve aile yaşamına zarar verecek olursa medya yayınına sansür (yayın yasağı) getirilebilir.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında basın yayın organlarında kişiler hakkında gerçeğe aykırı haberler yapılmasının kitle iletişim özgürlüğüne aykırı olduğuna ve mahkeme yoluyla düzeltilebileceğine değinilerek, örnek tekzip metnine yer verilmiştir. Ardından öğrencilerden de herhangi bir konu belirleyerek benzer bir tekzip metni yazmaları istenmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında iletişim araçlarını kullanırken sahip olunan özgürlükler kadar sorumlulukların da olduğuna dikkat çekilerek

Görsel 4.90’da yer alan etkinlikte görüldüğü üzere öğrencilerden özgürlükler üzerinden sorumlulukları da ifade etmeleri istenmiştir.

Özgürlük	Sorumluluk
İfade özgürlüğü	İfadeleriyle kamu düzenine, kamu sağlığı ve ahlakına ya da başkalarının hak ve özgürlüklerine zarar vermemeli.
Düşünceyi açıklama özgürlüğü	
Düşünceyi yayma özgürlüğü	

Görsel 4.90. Özgürlükler ve sorumluluklar ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer alan etkinlikte “*Arkadaşlarınızla birlikte bir okul gazetesi çıkaracaksınız. Hazırlayacağınız okul gazetesinin hangi prensiplere uygun olması gerektiğini öğrendiklerinizden yola çıkarak yazınız.*” ifadesine yer verilerek öğrencilerden yapılması ve dikkat edilmesi gerekenleri yazmaları istenmiştir.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinin “Kil Tabletlerden Akıllı Tabletlere” konu başlığında “*Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak bilginin depolanmasında yaşanan değişimlere ve kitle iletişim araçlarının bilgiyi depolama işlevine değinilerek etkinlik üzerinden öğrencilere “*Bütün bilgilerin sadece dijital ortamda saklanması doğru buluyor musunuz? Tartışınız.*” sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bilgi güvenliği riskinin de arttığına değinilerek “*...Genel Ağ kullanımının yaygınlaşmasıyla kötü niyetli kişiler bilgilerimize kolayca ulaşabilir hâle gelmiştir.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Görsel 4.91’de yer alan etkinliğe yer verilerek öğrencilere “*Siz ya da çevrenizden birisi bilgi güvenliği konusunda herhangi bir problem yaşad mı? Bu konuda herhangi bir habere rastladınız mı?*” ve “*Dijital ortamda sakladığımız kişisel bilgilerimizin güvenliği konusunda yaşanan sıkıntının sebepleri neler olabilir?*”, “*Bilgi güvenliği açısından yapmamız gerekenler nelerdir?*” soruları yöneltilmiştir.

Örnek Olay

Bilimsel araştırma yapan Ahmet Bey uzun süren çalışmasını tamamlayıp yayına hazırladığı sırada bu çalışmasının yayınlandığını görmüştür. Bunun nasıl olabileceğini araştırdığında bilgisayarına yüklenen casus programlar nedeniyle bilimsel çalışmalarının başkalarının eline geçtiğini anlamıştır. (Kitap için yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Görsel 4.91. Örnek olay

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının medya okuryazarlığı bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili en çok içeriğin “*Medya etiğini öğrenebilme*” ve “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” temalarında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı ile ilgili 18 temanın dokuzuna ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak teknolojinin gelişimi ile birlikte ortaya çıkan işitsel ve görsel iletişim araçlarına değinilmiştir. “*Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme*”, “*Medya içeriklerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak kitle iletişim araçlarının, iletileri işitsel ve görsel olarak aktarmasının medyanın etkisini arttırdığına yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte kitle iletişim araçlarının alışveriş yapma, haber alma, eğlenme gibi amaçlarla kullanılabileceğine değinilmiştir. “*Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme*”, “*Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak ise sosyal medya kullanımı ile birlikte dilde meydana gelen bozulmaya yer verilmiştir. Bununla birlikte kitle iletişim araçlarında yer alan kötü amaçlı yazılımların bilgi ve verileri kötü niyetli insanlara sızdırabileceği ifade edilmiştir. “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak kitle iletişim araçlarının sosyal değişime olan etkilerine yer verilmiştir. “*Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme*” teması ile ilişkili ise olarak medya okuryazarlığı dersinin medya iletilerinin gerçeklik ve kurgu bakımından ayırt edilebilmesini sağladığı ifade edilmiştir. “*Medya etiğini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Kişisel Verilerin Korunması Kanunu’na yer verilmiştir. “*Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya iletileri oluşturabilme*” teması ile ilişkili olarak ise öğrencilerden okul arkadaşlarının etkinliklere katılımlarını hangi kitle iletişim araçlarını kullanarak arttırabilecekleri sorulmuştur.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında medya okuryazarlığı temaları olan “*Birinci ve ikinci elden kaynakların farkına varabilme*”, “*Gerçeği/olguyu görüşten ayırt edebilme*”, “*Propaganda ve ikna tekniklerini algılayabilme*”, “*Üretilen medya içeriklerini farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak paylaşabilme*”, “*Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme*”, “*Medya iletilerinin alt mesajlar içerebileceğini öğrenebilme*”, “*Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme*”, “*Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme*”, “*Medyanın değer ve bakış açıları içermesi*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

4.3.6. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık içeriğine yer verilme durumu

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının politik okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili temalardan sekizine yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 4.19’da gösterilmiştir.

Tablo 4.19. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında politik okuryazarlığa yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Politik Okuryazarlık Temaları	(f)
“Birey ve Toplum”	Yönetim biçimlerini öğrenebilme	33
“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”	T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme	6
“Bilim, Teknoloji ve Toplum”	Karar alma süreçlerine katılabilme	31
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”	Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme	5
“Etkin Vatandaşlık”	Hukuki sorumlulukları öğrenebilme	3
	Hak ve özgürlükleri öğrenebilme	33
	Farklılıklara saygılı olabilme	3
	Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme	9

Tablo 4.19’da görüldüğü gibi sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında tespit edilen politik okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer almaktadır.

“Birey ve Toplum” ünitesinin “Hızlı İletişim Güçlü Toplum” konu başlığında “Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak devletin medya araçlarının bireylere olan etkisini sağlıklı hale getirebilmek için tedbirler aldığı şöyle belirtilmiştir: “RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu), radyo, televizyon ve Genel Ağ faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemekle görevlendirilmiştir. Bu kurum akıllı işaretler gibi projeler geliştirerek başta çocuklar olmak üzere aileleri bilinçlendirmeye çalışmaktadır.”

“İletişim Özgürlüğü” konu başlığında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak kitle iletişim araçlarını kullanırken bilgilerimizin başkalarının eline geçme olasılığı bulunduğu dikkat çekilerek bu durumun özel özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi suçu kapsamına girdiği vurgulanmıştır. Buna ilişkin sosyal bilgiler 7. sınıf

ders kitabında yer alan etkinlik ile öğrencilerden iletişime dayalı hak ve özgürlükleri ifade etmeleri istenmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak kitle iletişim araçlarını kullanırken sahip olunan hak ve özgürlüklerin Anayasa tarafından güvence altına alındığı belirtilmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.92’de yer alan etkinlikte öğrencilerden hak ve özgürlüklere göre elde edilen kazanımları ve bu kazanımlara dayalı sergilenecek örnek davranışları ifade etmeleri istenmiştir.

Hak ve Özgürlüklerim	Kazanımlarım	Örnek Davranışlarım
Haberleşme Hürriyeti	İstediğim herhangi bir iletişim aracını kullanabilirim.	İzmir’deki dedemi cep telefonumdan arayarak onunla hasret giderdim.
Özel Hayatın Gizliliği		
Düşünce Özgürlüğü		

Görsel 4.92. Hak ve özgürlükler ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne çocukların iletişim özgürlüğü ile ilgili maddeler bulunduğu belirtilmiştir ve bununla ilgili maddelere yer verilmiştir. Bununla birlikte etkinlik üzerinden öğrencilerden iletişim ve düşünce özgürlüğü ile ilgili uygulanmasını istedikleri bir madde tasarımları istenmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” ile ilişkili olarak “*Biliyor Musunuz?*” etkinliği ile RTÜK’e ve televizyon programlarında uyarı amacıyla kullanılan “akıllı işaretler”e yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki hakları kullanabilme*” temaları ile ilişkili olarak bazı durumlarda özel hayatımızın gizliliğine, kitle iletişim özgürlüğümüze ya da kişisel haklarımıza müdahale edilebileceğine değinilmiş ve hakların mahkeme kararıyla düzeltilmesi olarak ifade edilen tekzip açıklanmıştır. Öğrencilerden ders kitabında verilen örnek tekzip metni üzerinden farklı bir konu belirlemeleri ve kendilerinin de tekzip metni yazmaları istenmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”,

“Hukuki sorumlulukları öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.93’te yer alan etkinliğe yer verilerek öğrencilerden özgürlüklere karşılık gelen sorumluluklarımızı ifade etmeleri istenmiştir.

Özgürlük	Sorumluluk
İfade özgürlüğü	İfadeleriyle kamu düzenine, kamu sağlığı ve ahlakına ya da başkalarının hak ve özgürlüklerine zarar vermemeli.
Düşünceyi açıklama özgürlüğü	

Görsel 4.93. Özgürlükler ve sorumluluklar ile ilgili etkinlik

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinin “Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğüm Var” konu başlığında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak verilen örnek bir okuma parçası üzerinden öğrencilere metinde hangi hak ve özgürlüklerden bahsedildiği sorusu yöneltmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak yerleşme ve seyahat özgürlüğünün İnsan Hakları Bildirgesi ve Anayasa ile güvence altına alındığına değinilerek Görsel 4.94’te görüldüğü üzere yasaların ilgili maddelerine yer verilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 13 (Seyahat Özgürlüğü)
1. Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır. 2. Herkes kendi ülkesi de dahil olmak üzere herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir.
Anayasa Madde 23 (Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti)
Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Yerleşme hürriyeti suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak; Seyahat hürriyeti suç oluşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek; Amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir. Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç oluşturma veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

Görsel 4.94 Yerleşme ve seyahat özgürlüğü ile ilgili maddeler

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak insanların istediği yere yerleşebilme ve seyahat edebilme hakkı olduğuna ve bazı durumlarda bu

hakların kanunlar çerçevesinde kısıtlanabileceğine dikkat çekilerek anayasanın ilgili maddelerine şu şekilde yer verilmiştir:

- “Kamu mallarını korumak amacıyla yerleşme hürriyeti sınırlandırılabilir. Bazı bölgelere seyahat edilebilir fakat yerleşilemez. Örneğin millî parklar, tarihi mekanlar, sit alanları gibi yerleri korumak için yerleşme yasağı uygulanır.
- ...
- Terör ve savaş gibi olağanüstü durumlarda devlet vatandaşlarını korumak için yerleşme ve seyahat özgürlüğünü kısıtlayabilir.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.95’te yer alan haber metinleri üzerinden öğrencilerden seyahat özgürlüğünün kısıtlandığı durumlarda ne gibi olumsuzluklar yaşayabileceklerini ifade etmeleri istenmiştir.

Görsel 4.95. Haber metinleri

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinin “Özgür Düşüncenin Bilime Katkısı” konu başlığında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak okuma parçası üzerinden Orta Çağ’da Avrupa’daki skolastik düşüncenin etkisiyle insanların kendilerini özgürce ifade etmelerinin engellendiğine şöyle değinilmiştir:

“... O tarihten yaklaşık iki bin yıl önce ise İyonya Medeniyeti’nde sağlanan özgür düşünce ortamı sayesinde önemli bilimsel gelişmeler yaşanmıştır. Ege kıyılarında kurulan İyon Medeniyeti deniz ticareti sayesinde hem ekonomik açıdan zenginleşmiş hem de ticaret sayesinde dünyanın çeşitli yerlerinden öğrendikleri bilgileri ülkelerine getirmişlerdir. Burada insanlara sağlanan özgür düşünce ortamı bilimsel gelişmelerin yeni buluşların önünü açmıştır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Orta Çağ’da Avrupa’da özgür düşüncenin yasaklandığı sıralarda İslam dünyasının bilimsel gelişmelerde altın çağını yaşadığına değinilerek; “... Özgür düşünce ortamı sayesinde yeni fikirler, bilimsel çalışmalar büyük ilgi ve destek görüyordu. Bu bilim insanlarından birisi olan İbn Sina ‘Bilim ve sanat takdir edilmediği yerden göçer.’ sözüyle özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını

vurgulamıştır.” ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte özgür düşünce ve bilimsel gelişmeler açısından büyük değişimler yaşandığı ifade edilerek skolastik düşünce ile pozitif düşünce karşılaştırılması yapılmıştır.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’ni çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaştırma amacına değinilerek şu ifadelerine yer verilmiştir:

“... Bunun için dünyadaki gelişmelerin yakından takip edilmesini tavsiye etmiştir. ‘Cumhuriyet fikir serbestliği taraftarıdır. Samimi ve haklı olmak şartıyla her fikre saygı duyarız.’ sözüyle özgür düşünemeyen bireylerin bilimsel gelişmeleri takip etmesinin mümkün olamayacağını vurgulamıştır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak düşünce özgürlüğünün anayasa ile güvence altına alındığına değinilerek Görsel 4.96’da görüldüğü üzere ilgili maddelere yer verilmiştir. Bu maddeler üzerinden öğrencilere “*Yukarıda verilen düşünce ve ifade özgürlüklerimizi koruyan maddelerden doğan haklarımızdan yaşantımızın hangi alanlarında yararlanırsınız?*” sorusu yöneltilmiştir.

Görsel 4.96. Düşünce özgürlüğü ile ilgili Anayasa maddeleri

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak özgür düşünce ile birlikte meydana gelen bazı gelişmelere yer verilerek öğrencilere “... *Çeşitli dönemlerde olumlu gelişmeler yaşanmasaydı bugün yaşamımızda ne gibi değişimler olurdu?*” sorusu yöneltilmiştir.

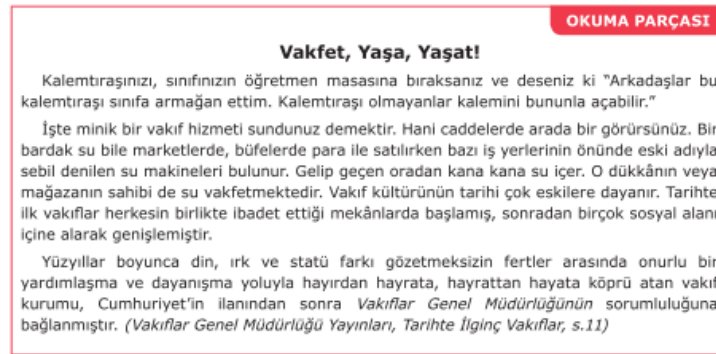
“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinin “Topraktan Üretir, Toprağı Yönetiriz” konu başlığında “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak sunulan etkinlikte Görsel 4.97’de verilen örnek kesitte görüldüğü üzere Tarım İşletmeleri

Genel Müdürlüğü, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, GAP İdaresi Başkanlığı kurum ve kuruluşlarına dair bilgiler verilmiştir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Devlet Su İşleri, Toprak Mahsulleri Ofisi, Ziraat Bankası kurum ve kuruluşları ise boşluk doldurma şeklinde verilerek öğrencilerden bu boşlukları örnek kesitte görüldüğü gibi doldurmaları istenmiştir.

Görsel 4.97. Kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Vakıf Demek, Medeniyet Demek” konu başlığında “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.98’de yer alan okuma parçası üzerinden vakıf ve vakıf kültürü kavramlarına değinilmiştir.

Görsel 4.98. Okuma parçası

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında toplumların geçmişten günümüze güvenlik, dayanışma ve sosyal yardım ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kurumlar oluşturduğuna değinilerek, “*Türk-İslam devletlerinde hükümdarlar, hükümdar anneleri ve eşleri, hükümdar ailesine mensup kişiler, devlet adamları birçok vakıf kurmuşlardır. Kurulan vakıfların hayır şartları belirlenmiştir.*” ifadelerine yer verilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinden vakıf kültürü ile ilgili örneklerle de değinilerek, etkinlik üzerinden öğrencilere “*Vakıfların kuruluş amacını ve faaliyetlerini özetleyebilecek kavramları söyleyiniz.*” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Vakıfların Sosyal ve Ekonomik Hayata Katkısı” alt konu başlığında vakıfların insanlar arasında hiçbir fark gözetmeksizin ihtiyaç sahiplerine yardım götürdüğüne değinilerek, “*Vakıflardan yardım alan kişiler sadece yardım gördüğü vakfa değil aynı zamanda ait olduğu topluma karşı da sevgi, saygı,*

bağlılık duyguları beslemektedir. Devlet görevlilerinin vakıf kurma konusunda öncülük etmeleri de devlet-toplum kaynaşmasını kuvvetlendirmiştir.” ifadelerine yer verilmiştir. Bununla birlikte Türkiye’deki vakıfların günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare edilmekte olduğuna değinilerek, “*Vakıflar Genel Müdürlüğü bu vakıflar adına hizmetlerini sürdürürken diğer taraftan da yeni kurulan vakıfların kuruluş, dağılışı ve denetim işlemlerini gerçekleştirmektedir.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Görsel 4.99’da görüldüğü üzere Osmanlı Devleti’nde öğrencilere giysi ve kırtasiye yardımı yapan Mustafa Efendi Bin Ahmed Vakfı’na değinilerek öğrencilere “*Yukarıda bilgisi verilmiş olan vakfın, sosyal ve ekonomik faydalarını söyleyiniz. Günümüzde benzer amaçla kurulmuş sivil toplum örgütü var mı?*” sorusu yöneltilmiştir.

Talebeye Giysi Ve Kırtasiye Yardımı Yapan Vakıf

Vakfın adı: Mustafa Efendi Bin Ahmed Vakfı
Kurulduğu yer: İstanbul
Kuruluş tarihi: 1730

Sınıfın kapısı çaldı.
-Girin!
İçeri iki görevli girdi. Yanlarında kocaman bir çuval vardı. Çuvalın içi çanta, defter, elbise ve ayakkabı doluydu.
-Hocam, müsaade ederseniz talebelerimize dağıtacağız.
-Kimden geldi, nedir bunlar?
-Efendim, kendisine Sefer Ağazade derler. Bu okulu yaptıran şahıstır. Vakıf her yıl bu okulda okuyan talebelere hocalarına ve yardımcılara Ramazan Bayramı öncesi okul çantası, ayakkabı, elbise, başlık gibi kırtasiye ve giyim eşyası verilmesini şart koşmuştur. Bunun için geldik efendim.
Muallim Yahya Efendi öğrencilerinin yüzündeki gülümsemeye sevinerek vakıf görevlilerinin hediyeleri dağıtmasına izin verdi. (*Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Tarihte İlginç Vakıflar, s.49*)

Görsel 4.99. Mustafa Efendi Bin Ahmed Vakfı

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Görsel 4.100’de görüldüğü üzere sivil toplum kuruluşlarının amaç ve hedeflerine de yer verilmiştir. Bununla ilişkili olarak yer verilen etkinlikte öğrencilere “*Çevrenizde bulunan bir sivil toplum kuruluşunun amaçlarını ve faaliyetlerini araştırarak sınıf panosunda sergileyiniz.*” ifadeleri yöneltilmiştir.

Görsel 4.100. Sivil toplum kuruluşlarının amaç ve hedefleri

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer alan bir başka etkinlikte verilen örnek ifadeler üzerinden öğrencilerden Kızılay, Yeşilay, Türk Eğitim Vakfı, Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetçik Vakfı, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı sivil toplum kuruluşlarının sosyal yaşamdaki rollerine örnekler vermeleri istenmiştir.

“Etkin Vatandaşlık” ünitesinin “Demokrasi Serüveni” konu başlığında “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden öğrencilere “*Tarih boyunca devletlerin farklı yönetim şekillerine sahip olmasının sebebi ne olabilir?*” sorusu yöneltilmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında günümüzde uygulanan demokrasinin temellerinin Eski Yunan toplumunda ortaya çıktığına değinilmiştir. Ayrıca ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” teması ile de ilişkili olarak demokrasinin Eski Yunan’dan günümüze kadar birçok aşamadan geçtiği belirtilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında geçmişten günümüze kadar demokrasinin gelişimi sırasında uygulanış şekillerinde de değişiklikler olduğuna değinilerek doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi şu şekilde ifade edilmiştir:

“... Eski Yunan’da olduğu gibi halkın bir yerde toplanıp oy kullanarak karar vermesi doğrudan demokrasidir. Günümüzde ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede de temsili demokrasi yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntemde halk kendisini temsil edecek kişileri seçer, o kişiler halk adına halk için kararlar alır. Meclis bir kararı almakta zorlanır ve kendi içinde uyuşmazlığa düşerse bu yetkiyi halka verir. Halk oylaması yapılarak karar alınır. Referandum (halk oylaması) yarı doğrudan demokrasi uygulamasıdır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*”, “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” temaları ile ilişkili olarak demokrasinin temel ilkelerinin uygulandığı devletlerin demokrat devlet olarak adlandırıldığına dikkat çekilerek demokrasinin temel ilkeleri (eşitlik, çoğulculuk, katılım, millî egemenlik, özgürlük) açıklanmıştır. Ayrıca öğrencilere “*Demokratik devletlerde oy verme işlemi gizli yapılırken oyların sayılma işlemi açık yapılır. Bunun sebebi neler olabilir?*” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak demokrasinin temel ilkeleri üzerinden öğrencilere “*Demokrasi yönetiminin monarşi, oligarşi ve teokrasi gibi yönetim biçimlerinden ne gibi farkları olduğunu düşünüyorsunuz?*”, “*Demokrasinin önemli unsurlarından olan eşitlik ve adalet aynı şey midir?*” soruları yöneltilmiştir. Ayrıca etkinlik üzerinden parlamento kelimesinin tarihsel gelişimine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Karar alma süreçlerine katılabilme” teması ile ilişkili olarak “Seçimlerde görev alan bir kişiyle seçimlerde oy verme işlemlerinin nasıl gerçekleştiği hakkında röportaj yapınız. Yaptığınız röportajı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak demokrasilerde esas olanın insana gösterilen saygı ve insana verilen değer olduğuna dikkat çekilerek şu ifadelerine yer verilmiştir:

“... Demokrasinin göstergelerinden biri de devletin halkın ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Tarihimiz boyunca demokratik değerlere ait birçok uygulama görürüz. Köktürklerde insana verilen önemi ve sosyal devlet anlayışını Bilge Kağan Yazıtı’ndaki şu sözler açıkça gösterir: “Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim. Başka milletlerarasında onları pek üstün kıldım.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Türk-İslam devletlerinde yer alan demokratik uygulamalara da değinildikten sonra Görsel 4.101’de yer alan etkinlik ile öğrencilerden geçmişteki demokrasi uygulamalarını ifade etmeleri istenmiştir.

Dünyadaki Demokratik Uygulamalar	Türk-İslam Dünyasındaki Demokratik Uygulamalar
1215 Magna Carta ile İngiltere’de kralın yetkileri sınırlandırıldı.	Kurultay adlı bir meclis vardır.

Görsel 4.101. Demokrasi ile ilgili etkinlik

“Atatürk’ten Milletimize Armağan” konu başlığında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme” teması ile ilişkili olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün ülkemizde Cumhuriyet’in kurucusu olduğuna ve demokrasiye olan inancına ve millî mücadele döneminde gerçekleştirdiği demokratik uygulamalara değinilerek şu ifadeler yer verilmiştir:

“... Amasya Genelgesi’nde ülke bütünlüğünün tehlikede olduğu belirtilmiş ‘Milletin istiklalini, milletin azim ve kararı kurtaracaktır.’ kararı alınmıştır. Sivas’ta toplanacak olan kongreye bütün sancaklardan halkın güvenini kazanmış, üç delegenin katılması istenmiştir. Atatürk’ün Sivas Kongresine katılacakları belirleme şekli aslında bir çeşit temsili demokrasidir. Atatürk Amasya’dan Erzurum’a hareket ederek Millî Mücadele çalışmalarına devam etmiştir. Erzurum Kongresinde kongre üyelerinden millî iradeyi temsil edecek bir temsil heyeti kurulmuştur. Yapılan seçimle Atatürk temsil heyetine başkan seçilmiştir.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak saltanatın kaldırılmasının da Mustafa Kemal Atatürk’ün millî egemenliğe

verdiği önemin bir göstergesi olduğu belirtilerek şu açıklamalar sunulmuştur: “... Atatürk 29 Ekim 1923’te cumhuriyeti ilan ederek millî egemenliği kurumsallaştırmıştır. Cumhuriyet’in ilan edilmesi demokrasi yolunda çok önemli bir aşama olmuştur. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme” temaları ile ilişkili olarak Medeni Kanun’un kabulü ile kadınların elde ettiği haklara değinilerek; “... evlilik, boşanma, miras gibi toplumsal olaylarda kadın-erkek eşitliği sağlanarak önemli bir demokratik gelişme gerçekleştirilmiştir. Türk kadınlarına önce 1930 yılında belediye seçimlerine katılma hakkı, 1934 yılında milletvekili seçimlerine katılma hakkı verilmiştir.” ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadelerden sonra öğrencilere “Atatürk’ün kadınlara seçme seçilme hakkını vermesi demokrasinin hangi ilkeleriyle ilişkilendirilebilir?” sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme” temaları ile ilişkili olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında kurulan Halk Fırkası’na ve ilk çok partili hayata geçiş denemesine değinilmiştir. Ders kitabında ikinci çok partili hayata geçiş denemesinin ise 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması ile gerçekleştiği belirtilmiştir.

“Cumhuriyetimi Seviyorum” konu başlığında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme” teması ile ilişkili olarak etkinlik üzerinden “Cumhuriyetin bize sağladığı yararlar nelerdir?” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak devletlerin demokratik sayılabilmeleri için bazı niteliklerinin bulunması gerektiğine ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bu niteliklerin tamamına sahip olduğuna değinilerek Anayasa’nın ikinci maddesinde yer alan ifade belirtilmiştir: “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme”, “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak demokrasilerde hakimiyetin millete ait olduğuna ve yöneticilerin seçimle başa geldiğine değinilerek; “... Vatandaşlar seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Herkesin eşit

oy hakkı vardır. Seçimlerde oylama gizli, oyların sayımı açık yapılır. Böylece millet sahip olduğu egemenlik hakkını temsilcileri olan milletvekilleri aracılığıyla kullanır.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*”, “*T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak bir devletin modern ve çağdaş olabilmesi için anayasal bir hak olarak insan haklarını vatandaşlarına tanımış olması gerektiğine değinilerek şu ifadelerle yer verilmiştir:

“... Türkiye Cumhuriyeti Devleti, İnsan haklarına saygılı bir devlettir. İnsan hakları, vatandaşlarımıza anayasal bir hak olarak tanınmıştır. Demokratik devletlerde hiçbir düzenleme ve uygulama anayasaya aykırı olamayacağına göre tüm hukuk sistemimiz de İnsan Hakları çerçevesinde düzenlenmiştir.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*”, “*Karar alma süreçlerine katılım*” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.102’de yer alan etkinlikte görüldüğü üzere öğrencilerden çeşitli uygulamaları demokrasi anlayışına göre değerlendirmeleri istenmiştir.

	Seçimlerin Eşit, Adil Bir Ortamda, Birden Çok Partiyle Yapılması	Sendika, Dernek ve Parti Kurma- nın Yasak Olması	Her Vatandaşın Oyunun Eşit Olması	Kuvvetler Ayrılığının Olması
Demokratik			✓	
Demokratik Olmayan				

Görsel 4.102. Demokrasi ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Farklılıklara saygılı olabilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğü*”, “*T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak laikliğin yalnızca din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak algılanmaması gerektiğine, aynı zamanda tüm vatandaşların din ve vicdan özgürlüğünün sağlanması olduğuna dikkat çekilerek şu ifadelerle yer verilmiştir:

“... Laikliğin en önemli unsurlarından biri de devletin çeşitli dinlerin ve mezheplerin mensupları arasında kanun önünde ayırım gözetmemesidir. Bu ilke Anayasa’nın 10. maddesinde ‘Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.’ şeklinde yer almaktadır.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Adalet Bakanlığı logosu üzerinden “*Adalet Bakanlığının*

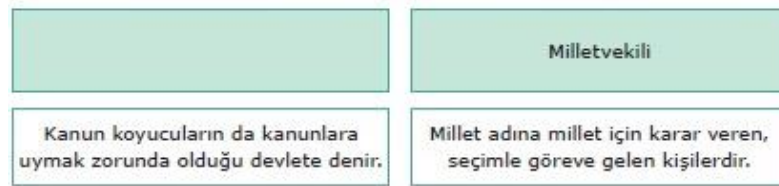
logosunu inceleyiniz. Bu logoda kitap ve terazi sembollerinin kullanılma sebebi ne olabilir?” sorusuna yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak hukuk ve hukuk devleti tanımları yapıldıktan sonra hukuk devletlerinde yasaların anayasaya uygun olması gerektiğine değinilerek şu açıklamalar sunulmuştur:

“... Yasaların anayasaya uygunluğunu Anayasa Mahkemesi denetler. Yasaların yürütülmesini sağlayacak olan yürütme yani idare kurumunu da bağımsız yargı kurumu olan Danıştay tarafından denetler. Bağımsız mahkemeler bireylerin birbirleriyle ya da devlet kurumları ile olan uyuşmazlıklarının çözümünde görev alır.”

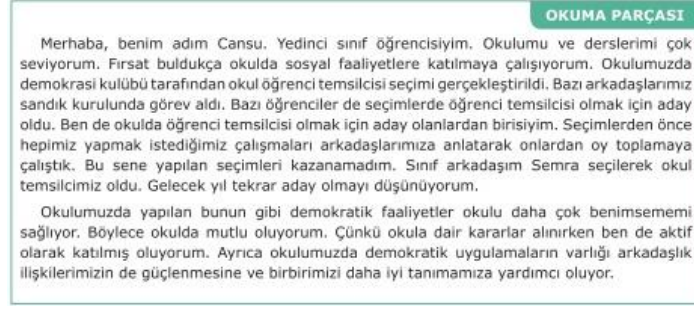
Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin bir hukuk devleti olduğuna ve kimseye ayrıcalık tanınmadan kanunlar karşısında herkesin eşit olduğuna değinilerek “... Bu duruma hukukun üstünlüğü denir. Ülkemizde yargının bağımsız mahkemelerce yürütülmesi hukukun üstünlüğünü gösterir. Yasama ve yürütme organlarının yargı kararlarına uyma zorunluluğu vardır. Bu zorunluluk hukukun üstünlüğünün gereğidir.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.103’te yer alan etkinlikte görüldüğü üzere öğrencilerin verilen bilgilerin demokrasinin hangi niteliğine karşılık geldiğini ifade etmeleri istenmiştir.

Görsel 4.103. Demokrasi ile ilgili etkinlik

“Hakimiyet Milletindir” konu başlığında “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme” temaları ile ilişkili olarak Görsel 4.104’te görüldüğü üzere bir öğrencinin okulunda yer alan demokrasi kulübü üzerinden yaşadıklarını anlattığı okuma parçasına yer verilmiştir. Bu okuma metni üzerinden öğrencilere “Demokrasinin hayatımızı nasıl etkilediğini sınıfta tartışınız.” sorusu yöneltilmiştir.

Görsel 4.104. Okuma metni

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında Görsel 4.105'te yer alan metinde bir öğrencinin demokrasi ve demokrasinin ilkeleri üzerinden günlük yaşamındaki uygulamaları anlatmasına yer verilmiştir. Bu metin üzerinden öğrencilere “*Aile ortamında nasıl demokratik bir ortam sağlanabilir?*” sorusu yöneltilmiştir.

Görsel 4.105. Günlük yaşamdaki demokrasi uygulamaları

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Görsel 4.106’da yer alan etkinlik ile öğrencilerin verilen uygulamaları demokratik olup olmamalarına göre ifade etmeleri istenmiştir.

	Alleimizde kararlar hep birlikte alını.	Okulda sınıf başkanımızı oy kullanarak hep birlikte seçtik.	Kardeşim odamızın kurallarını yalnız oluşturdu.	Sınıfın kurallarını öğretmenimizle belirledik.
Demokratik Olan				
Demokratik Olmayan				

Görsel 4.106. Demokrasi ile ilgili etkinlik

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında demokrasi ile yönetilen ülkelerde yöneticilerin halk tarafından seçildiğine ve yargı ve ordunun siyasete müdahale etmemesi gerektiğine dikkat çekilerek şu ifadelerine yer verilmiştir:

“... Darbeler demokrasiyi kesintiye uğratar, temel hak ve özgürlüklere sınırlamalar getirir. Sivil iktidarın sahip olduğu yönetime el koyan darbe yönetimi seçimle gelen meclisi kapatır ve meclisin seçtiği hükûmeti devirir. Yerine kendi yasama ve yürütme organlarını getirir ve rejimi yeniden oluşturur. Dünya siyasi tarihinde birçok darbe gerçekleşmiştir. Roma İmparatoru Julius Caesar (Jul Sezar) gibi bazı Roma imparatorları iktidarı darbe yaparak ele geçirmiştir. Fransa’da 1799 yılında Napolyon, Irak’ta 1968 yılında Saddam Hüseyin, Libya’da 1969 yılında Muammer Kaddafi darbe ile ülke yönetimlerine el koymuştur.”

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının politik okuryazarlık bakımından analiz edilmesi sonucunda, ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili en çok içeriğin “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*” ve “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*” temalarında yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık ile ilgili 10 temanın sekizine ilişkin içeriğin yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak cumhuriyet, monarşi, oligarşi, teokrasi yönetim biçimlerine, cumhuriyet yönetim biçiminin sağladığı yararlar ve devletlerin farklı yönetim biçimlerine sahip olmalarının nedenlerine değinildiği görülmektedir. “*Karar alma süreçlerine katılabilme*” teması ile ilişkili olarak Türk-İslam devletlerinden bu yana kurulan vakıflara ve vakıfların sosyal ve ekonomik hayata olan etkilerine yer verilmiştir. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının amaç ve hedeflerine değinilerek günümüzde faaliyet gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşlarının sosyal yaşamdaki rollerine yer verilmiştir. Ayrıca demokrasilerde oy verme işlemi ile seçme ve seçilme hakkı de açıklanmıştır. “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak ise RTÜK, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, GAP İdaresi Başkanlığı, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, T.C. Adalet Bakanlığı, Danıştay, Anayasa Mahkemesi, Devlet Su İşleri, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankası kurum ve kuruluşlarına yer verilmiştir. “*Farklılıklara saygılı olabilme*” teması ile ilişkili olarak laikliğin en önemli unsurlarından biri olarak kanun önünde farklılık gözetmeksizin herkesin eşit olduğuna değinilmiştir. “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*” temaları ile ilişkili olarak ise vatandaşların suç duyurusunda bulunabilme hakkı, kitle iletişim araçlarını kullanırken sahip olunan hak ve sorumluluklar, özel hayatın gizliliği, ifade özgürlüğü,

yerleşme ve seyahat özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü ve medeni kanun ile birlikte elde edilen hak ve özgürlüklere değinilmiştir. “*T.C. ’nin devlet yapısını öğrenebilme*” teması ile ilişkili olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik niteliklerine ve hukuk devleti olduğu ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında politik okuryazarlık temaları olan “*Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme*”, “*Hükümet sistemlerini öğrenebilme*” ile ilişkili içeriğe yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuçlara, sonuçların araştırma konusu ile ilgili alanyazınla ilişkilendirilmesi ile oluşturulan tartışma bölümüne, uygulamalara ve yapılabilecek araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.1.Sonuç

Araştırmada bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar, araştırmanın amacı doğrultusunda üç ana başlıkta ele alınmıştır.

5.1.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında okuryazarlıklar ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada, MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinin çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlık temaları doğrultusunda incelenmesi sonucu ortaya çıkan sonuçlar, bu başlık altında sunulmuştur.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı çevre okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde çevre okuryazarlığı temalarının dokuzuna yer verildiği belirlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme”, “Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme”, “Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme”, “Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme”, “İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”, “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme”, “Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme”, “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme” temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise “Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme”, “Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme”, “Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme”, “Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme”, “Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme”, “Kültür-çevre etkileşimini

öğrenebilme”, “Politik sistemlerin çevreye olan etkisini öğrenebilme”, “Nükleer ve kimyasal atıkları öğrenebilme”, “Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Doğal çevrenin korunmasına ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “Çevre ile ilgili alınan kararlarda toplum ahlâkını göz önünde bulundurabilme”, “Doğal çevreye ilişkin bilinçli tüketim ve tasarrufta bulunabilme”, “Bireyleri çevreye karşı duyarlılık göstermelerine ilişkin teşvik edebilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı dijital okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde dijital okuryazarlık temalarının altısına yer verildiği belirlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme”, “Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme”, “Sosyal medyayı doğru kullanabilme”, “Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme”, “İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme”, “Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“İnternet arama motorlarını kullanabilme”, “E-posta kullanabilme”, “Dijital eğitim platform ve yazılımlarını kullanabilme”, “Dijital haklar ve sorumlulukları öğrenebilme”, “Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme”* temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı finansal okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde finansal okuryazarlık temalarının sekizine yer verildiği belirlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Bilinçli tüketici olabilme”, “Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme”, “Girişimcilik ve proje üretebilme”, “Kimlik hırsızlığına ve hesap güvenliğine ilişkin önlem alabilme”, “İstek ve ihtiyaçları ayırt edebilme”, “Kredi kartını bilinçli kullanmayı öğrenebilme”, “Tüketici haklarını öğrenebilme”, “Finansal planlama ve bütçe yapabilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“Temel ekonomik sistemleri öğrenebilme”, “Tasarruf yapabilme”, “Fiyat-fayda ilişkisini öğrenebilme”, “Birikim ve yatırım yapabilme”, “Kişisel ürünler ile kamu mallarını koruyabilme”, “Ekonomik sorunları*

öğrenebilme”, “Ekonomik sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunabilme”, “Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı harita okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde harita okuryazarlığı temalarının beşine yer verildiği belirlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme”, “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Beşeri çıkarımda bulunabilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“Harita kullanım alanlarını öğrenebilme”, “Harita çizebilme”, “Profil çıkarabilme”, “Konum ve koordinat belirleyebilme”, “Ekonomik çıkarımda bulunabilme”, “Yön bulabilme”, “Haritalarda uzaklık alan ve eğim ölçebilme”* temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı hukuk okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde hukuk okuryazarlığı temalarının 11’ine yer verildiği belirlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme”, “Hukukun işlevlerini öğrenebilme”, “Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”, “Hukuki hakları kullanabilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”, Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme, “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“T.C.’nin hukuk sistemini öğrenebilme”, “Hukuk sistemindeki temsilcilerin rol ve sorumluluklarını öğrenebilme”, “Temel hukuki süreçlerin işleyişini öğrenebilme”, “Hukuki süreçlerde yer alan tarafları öğrenebilme”, “Temel hukuki belgeleri öğrenebilme”, “Gerçek kişi ve tüzel kişi kavramlarını öğrenebilme”, “Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme”, “Kanunlara hukuk çerçevesinde eleştirel yaklaşabilme”* temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı medya okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde medya okuryazarlığı temalarının beşine yer verildiği belirlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Kitle iletişim araçlarına ilişkin bilgi”, “Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme”, “Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme”, “Medya iletilerinin alt mesajlar içerebileceğini öğrenebilme”, “Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme”, “Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme”, “Medya içeriklerini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme”, “Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme”, “Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme”, “Birinci ve ikinci elden kaynakların farkına varabilme”, “Gerçeği/olguyu görüşten ayırt edebilme”, “Propaganda ve ikna tekniklerini algılayabilme”, “Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya iletileri oluşturabilme”, “Üretilen medya içeriklerini farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak paylaşabilme”, “Medya etiğini öğrenebilme”* temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı politik okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde politik okuryazarlık temalarının sekizine yer verildiği belirlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme”, “Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme”, Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“Hükümet sistemlerini öğrenebilme”, “Farklılıklara saygılı olabilme”* temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

5.1.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında okuryazarlıklar ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada, MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinin çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlık temaları doğrultusunda incelenmesi sonucu ortaya çıkan sonuçlar, bu başlık altında sunulmuştur.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı çevre okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde çevre okuryazarlığı temalarının dokuzuna yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme*”, “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*”, “*Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme*”, “*Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme*”, “*Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme*”, “*Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme*”, “*İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme*”, “*Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme*” temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise “*Kültür-çevre etkileşimini öğrenebilme*”, “*Politik sistemlerin çevreye olan etkisini öğrenebilme*”, “*Nükleer ve kimyasal atıkları öğrenebilme*”, “*Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Doğal çevrenin korunmasına ilişkin bilgileri öğrenebilme*”, “*Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme*”, “*Çevre ile ilgili alınan kararlarda toplum ahlakını göz önünde bulundurabilme*”, “*Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme*”, “*Doğal çevreye ilişkin bilinçli tüketim ve tasarrufla bulunabilme*”, “*Bireyleri çevreye karşı duyarlılık göstermelerine ilişkin teşvik edebilme*”, “*Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme*”, “*Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme*”, “*Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme*” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı finansal okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinde yer aldığı sonucuna

ulaşılmıştır. Bununla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde finansal okuryazarlık temalarının üçüne yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “Birikim ve yatırım yapabilme”, “Girişimcilik ve proje üretebilme”, “Tasarruf yapabilme” temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise “Temel ekonomik sistemleri öğrenebilme”, “Finansal planlama ve bütçe yapabilme”, “Fiyat-fayda ilişkisini öğrenebilme”, “Kişisel ürünler ile kamu mallarını koruyabilme”, “Ekonomik sorunları öğrenebilme”, “Ekonomik sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunabilme”, “Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme”, “Kredi kartının bilinçli kullanımı”, “Kimlik hırsızlığına ve hesap güvenliğine ilişkin önlem alabilme”, “Tüketici haklarını öğrenebilme”, “Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme”, “Girişimcilik ve proje üretebilme”, “Bilinçli tüketici olabilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı harita okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde harita okuryazarlığı temalarının yedisine yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Beşerî çıkarımda bulunabilme”, “Ekonomik çıkarımda bulunabilme”, “Konum ve koordinat belirleyebilme”, “Yön bulabilme” temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise “Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme”, “Harita kullanım alanlarını öğrenebilme”, “Harita çizebilme”, “Profil çıkarabilme”, “Haritalarda uzaklık alan ve eğim ölçebilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı hukuk okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım, Tüketim” “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde hukuk okuryazarlığı temalarının 11’ine yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”, “Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme”, “Hukuki hakları

kullanabilme”, “Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”, “Hukukun işlevlerini öğrenebilme”, “Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme”, “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “Temel hukuki belgeleri öğrenebilme” temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise “T.C.’nin hukuk sistemini öğrenebilme”, “T.C.’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme”, “Hukuk sistemindeki temsilcilerin rol ve sorumluluklarını öğrenebilme”, “Temel hukuki süreçlerin işleyişini öğrenebilme”, “Hukuki süreçlerde yer alan tarafları öğrenebilme”, “Gerçek kişi ve tüzel kişi kavramlarını öğrenebilme”, “Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme”, “Kanunlara hukuk çerçevesinde eleştirel yaklaşabilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı medya okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Küresel Bağlantılar” ünitesinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde medya okuryazarlığı temalarının altısına yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme”, “Medya içeriklerini öğrenebilme”, “Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme”, “Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme” temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise “Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme”, “Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme”, “Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme”, “Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme”, “Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme”, “Birinci ve ikinci elden kaynakların farkına varabilme”, “Gerçeği/olguyu görüşten ayırt edebilme”, “Propaganda ve ikna tekniklerini algılayabilme”, “Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya iletişi oluşturabilme”, “Üretilen medya içeriklerini farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak paylaşabilme”, “Medya etiğini öğrenebilme”, “Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı politik okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım, Tüketim” “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde politik okuryazarlık temalarının dokuzuna yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Farklılıklara saygılı olabilme*”, “*Karar alma süreçlerine katılabilme*”, “*Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme*”, “*Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme*”, “*Yönetim biçimlerini öğrenebilme*”, “*T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme*”, “*Hükümet sistemlerini öğrenebilme*” temaları oluştururken, yer verilmeyen temayı ise “*Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme*” temasının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

5.1.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında okuryazarlıklar ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada, MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinin çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlık temaları doğrultusunda incelenmesi sonucu ortaya çıkan sonuçlar, bu başlık altında sunulmuştur.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı çevre okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” “Küresel Bağlantılar” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde çevre okuryazarlığı temalarının 12’sine yer verildiği belirlenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme*”, “*Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme*”, “*Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme*”, “*İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme*”, “*Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme*”, “*Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme*”, “*Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme*”, “*Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme*”, “*Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme*”, “*Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme*” temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise “*Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme*”, “*Kültür-çevre etkileşimini*

öğrenebilme”, “Politik sistemlerin çevreye olan etkisini öğrenebilme”, “Nükleer ve kimyasal atıkları öğrenebilme”, “Doğal çevrenin korunmasına ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “Çevre ile ilgili alınan kararlarda toplum ahlâkını göz önünde bulundurabilme”, “Doğal çevreye ilişkin bilinçli tüketim ve tasarrufla bulunabilme”, “Bireyleri çevreye karşı duyarlılık göstermelerine ilişkin teşvik edebilme”, “Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme”, “Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme”, “Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı dijital okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde dijital okuryazarlık temalarının altısına yer verildiği belirlenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme”, “Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme”, “Sosyal medyayı doğru kullanabilme”, “Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme”, “Dijital eğitim platform ve yazılımlarını kullanabilme”, “Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“İnternet arama motorlarını kullanabilme”, “E-posta kullanabilme”, “İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme”, “Dijital haklar ve sorumlulukları öğrenebilme”, “Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme”* temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı harita okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde harita okuryazarlığı temalarının dördüne yer verildiği belirlenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”, “Yeryüzü şekillerini fark edebilme”, “İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”, “Beşerî çıkarımda bulunabilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme”, “Harita kullanım alanlarını öğrenebilme”, “Harita çizebilme”, “Profil çıkarabilme”, “Konum*

ve koordinat belirleyebilme”, “Ekonomik çıkarımda bulunabilme”, “Yön bulabilme”, “Haritalarda uzaklık alan ve eğim ölçebilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı hukuk okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde hukuk okuryazarlığı temalarının sekizine yer verildiği belirlenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”, “Hukuki hakları kullanabilme”, “Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme”, “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme”, “Temel hukuki belgeleri öğrenebilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin hukuk sistemini öğrenebilme”, “Hukuk sistemindeki temsilcilerin rol ve sorumluluklarını öğrenebilme”, “Hukukun işlevlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme”, “Temel hukuki süreçlerin işleyişini öğrenebilme”, “Hukuki süreçlerde yer alan tarafları öğrenebilme”, “Gerçek kişi ve tüzel kişi kavramlarını öğrenebilme”, “Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme”, “Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme”, “Kanunlara hukuk çerçevesinde eleştirel yaklaşabilme”* temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı medya okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde medya okuryazarlığı temalarının dokuzuna yer verildiği belirlenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları *“Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme”, “Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme”, “Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme”, “Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme”, “Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme”, “Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme”, “Medya etiğini öğrenebilme”, “Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya iletileri oluşturabilme”, “Medya içeriklerini öğrenebilme”* temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise *“Birinci ve ikinci elden*

kaynakların farkına varabilme”, “Gerçeği/olguyu görüşten ayırt edebilme”, “Propaganda ve ikna tekniklerini algılayabilme”, “Üretilen medya içeriklerini farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak paylaşabilme”, “Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme”, “Medya iletilerinin alt mesajlar içerebileceğini öğrenebilme”, “Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme”, “Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme”, “Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı politik okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinde politik okuryazarlık temalarının sekizine yer verildiği belirlenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verilen bu temaları “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilme”, “Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, “Farklılıklara saygılı olabilme”, Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme temaları oluştururken, yer verilmeyen temaları ise “Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme”, “Hükümet sistemlerini öğrenebilme” temalarının oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

5.2.Tartışma

Bu araştırmada ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriği çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlık doğrultusunda incelenmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, araştırmanın amacı doğrultusunda bulgulara dayalı olarak ilgili okuryazarlıklar üzerinden tartışılmıştır.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları çevre okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde, ilgili temaların tamamının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Küresel Bağlantılar” ünitelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan çevre okuryazarlığı temaları “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan çevre okuryazarlığı temaları “İnsanlar,

Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan çevre okuryazarlığı temaları ise “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Küresel Bağlantılar” ünitelerinde yer almaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan çevre okuryazarlığı temalarına üniteler açısından bakıldığında, bu temaların ortak noktasının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesi olduğu göze çarpmaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde çevre okuryazarlığı temalarına en fazla 7. sınıfta (12) yer verilmekle birlikte, 5. ve 6. sınıflarda ise eşit sayıda (9) yer verildiği belirlenmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan çevre okuryazarlığı ile ilgili ortak temalara bakıldığında ise bu temaları “Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme”, “İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme”, “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme”, “Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme”, “Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme” temalarının oluşturduğu görülmektedir. Bu temalar haricindeki 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan çevre okuryazarlığı ile ilgili ortak temaları “Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme” teması oluştururken, 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan çevre okuryazarlığı ile ilgili ortak temaları ise “Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme”, “Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme”, “Doğal kaynakların sınırlığını öğrenebilme” temaları oluşturmaktadır. Bu temalara ek olarak 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çevre okuryazarlığı temalarından “Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme”, “Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme”, “Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme” temalarına, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise çevre okuryazarlığı temalarından “Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme”, “Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme” temalarına yer verildiği görülmektedir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre okuryazarlığı ile ilgili yer verilmeyen ortak temalara bakıldığında ise bu temaları “Kültür-çevre etkileşimini öğrenebilme”, “Politik sistemlerin çevreye olan etkisini öğrenebilme”, “Nükleer ve kimyasal atıkları öğrenebilme”, “Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme”, “Doğal çevrenin korunmasına ilişkin bilgileri

öğrenebilme”, “Çevre ile ilgili alınan kararlarda toplum ahlâkını göz önünde bulundurabilme”, “Doğal çevreye ilişkin bilinçli tüketim ve tasarrufta bulunabilme”, “Bireyleri çevreye karşı duyarlılık göstermelerine ilişkin teşvik edebilme” temalarının oluşturduğu göze çarpmaktadır. Kaya ve Kazancı’ya (2009) göre bilgi toplumu olabilmenin en önemli unsuru eğitimidir. Çünkü eğitim temelde insanın doğa ile olan ilişkisiyle, doğaya olan bakış açısıyla ve yaşam tarzıyla doğrudan ilgilidir. İnsanın tutum ve davranışlarında meydana gelebilecek değişiklik ise ancak etkili ve sistemli bir eğitim desteği ile gerçekleştirilebilir. Temel amacı iyi vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersi için MEB tarafından hazırlanan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın özel amaçları arasında çevre okuryazarlığı ile ilişkili olarak öğrencilerin, “Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri” ve “Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları” (MEB, 2018 s. 7) ifade edilmektedir. Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda özel amaçları arasında çevre okuryazarlığı ile ilişkili ifadeler bulunan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’na göre hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının çevre okuryazarlığı becerilerine uygun bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları dijital okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan dijital okuryazarlık temaları “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan dijital okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer alırken; 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise herhangi bir dijital okuryazarlık temasına rastlanmamıştır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan dijital okuryazarlık temalarına üniteler açısından bakıldığında, bu temaların ortak noktasının “Bilim Teknoloji ve Toplum” ünitesi olduğu göze çarpmaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde dijital okuryazarlık temalarına eşit sayıda (6) yer verildiği tespit edilmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim

ve öğretim yılı için hazırlanan 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan dijital okuryazarlık ile ilgili ortak temalara bakıldığında ise bu temaları “*Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme*”, “*Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme*”, “*Sosyal medyayı doğru kullanabilme*”, “*Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme*”, “*Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme*” temalarının oluşturduğu görülmektedir. Bu temalara ek olarak 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında dijital okuryazarlık temalarından “*İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme*” temasına, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında dijital okuryazarlık temalarından “*Dijital eğitim platform ve yazılımlarını kullanabilme*” temasına yer verildiği görülmektedir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında dijital okuryazarlık ile ilgili yer verilmeyen ortak temalara bakıldığında ise bu temaları “*İnternet arama motorlarını kullanabilme*”, “*E-posta kullanabilme*”, “*Dijital haklar ve sorumlulukları öğrenebilme*”, “*Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme*” temalarının oluşturduğu göze çarpmaktadır. Karaduman ve Öncül’e (2019) göre teknoloji bireyleri ve toplumları günlük yaşamlarında önemli ölçüde etkilemektedir. Sosyal bilimlerin diğer alanları gibi eğitimin de teknolojiden etkilenmesi kaçınılmazdır. Teknolojik dönüşümün toplumu da dönüştürmesiyle birlikte bu dönüşüme uyum sağlayabilme gerekliliği doğmuştur. Bu gelişmelerle birlikte dijitalleşen dünyada bireylerin hayatta kalma becerisi olarak görülen dijital vatandaşlık ve dijital okuryazarlık kavramları da önem kazanmaya başlamıştır. Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, temel amacı etkin ve etkili vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersi ile dijital okuryazarlık arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yetkinlikler arasında dijital yetkinliği de içeren 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’na (MEB, 2018) göre hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının dijital okuryazarlık becerilerine uygun bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları finansal okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan finansal okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinde, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan finansal okuryazarlık temaları “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”

ünitesinde yer alırken; 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise herhangi bir finansal okuryazarlık temasına rastlanmamıştır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan finansal okuryazarlık temalarına üniteler açısından bakıldığında, bu temaların ortak noktasının “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesi olduğu göze çarpmaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde finansal okuryazarlık temalarına en fazla sırasıyla 5. (8) ve 6. (3) sınıflarda yer verildiği tespit edilmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan finansal okuryazarlık ile ilgili ortak temalara bakıldığında ise bu temayı “*Girişimcilik ve proje üretebilme*” temasının oluşturduğu görülmektedir. Bu temalara ek olarak 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında finansal okuryazarlık temalarından “*Bilinçli tüketici olabilme*”, “*Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme*”, “*Kimlik hırsızlığına ve hesap güvenliğine ilişkin önlem alabilme*”, “*İstek ve ihtiyaçları ayırt edebilme*”, “*Kredi kartını bilinçli kullanmayı öğrenebilme*”, “*Tüketici haklarını öğrenebilme*”, “*Finansal planlama ve bütçe yapabilme*” temalarına, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında finansal okuryazarlık temalarından “*Birikim ve yatırım yapabilme*”, “*Tasarruf yapabilme*” temalarına yer verildiği görülmektedir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında finansal okuryazarlık ile ilgili yer verilmeyen ortak temalara bakıldığında ise bu temaları “*Temel ekonomik sistemleri öğrenebilme*”, “*Fiyat-fayda ilişkisini öğrenebilme*”, “*Kişisel ürünler ile kamu mallarını koruyabilme*”, “*Ekonomik sorunları öğrenebilme*”, “*Ekonomik sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunabilme*”, “*Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme*” temalarının oluşturduğu göze çarpmaktadır. Sosyal bilgilerin insan ilişkilerini öğretmesinin yanı sıra öğrencileri aktif birer vatandaş olmaya hazırladığına dikkat çeken Akhan’a (2013) göre öğrencilerin bilinçli tüketiciler olmalarında ve ekonomi ile ilgili konularda sağlıklı kararlar verebilmelerinde ihtiyaç duyacakları bilgi ve beceriyle donanmalarını sağlamak, öğrencileri ekonomik kararlarıyla yüzleştirmek sosyal bilgilerin amaçları arasındadır. İnsanlar tarafından anlaşılması güç ve zor bir sosyal bilim disiplini olarak görülen ekonomi üzerindeki önyargıyı kırabilmek ve öğrencilere ekonominin günlük yaşantımızın bir parçası olduğunu gösterebilmek de ancak ekonomi okuryazarı bireyler yetiştirmekle mümkün olacaktır. Birçok sosyal bilimin bir araya gelmesiyle oluşan bir çalışma alanı olan sosyal bilgiler dersi için MEB tarafından hazırlanan 2018 Sosyal

Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları arasında finansal okuryazarlık ile ilişkili olarak öğrencilerin, *“Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları”* (MEB, 2018 s. 7) ifade edilmektedir. Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda özel amaçları arasında finansal okuryazarlık ile ilişkili ifadeler bulunan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının finansal okuryazarlık becerilerine uygun bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları harita okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde ilgili temaların tamamının “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde harita okuryazarlığı temalarına en fazla 6. sınıfta (7) yer verildiği ve 6. sınıfı sırasıyla 5. (5) ve 7. (4) sınıfların takip ettiği belirlenmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan harita okuryazarlığı ile ilgili ortak temalara bakıldığında bu temaları *“Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme”*, *“Yeryüzü şekillerini fark edebilme”*, *“İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme”*, *“Beşerî çıkarımda bulunabilme”* temalarının oluşturduğu görülmektedir. Bu temalara ek olarak 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında harita okuryazarlığı temalarından *“Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme”* temasına, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında harita okuryazarlığı temalarından *“Ekonomik çıkarımda bulunabilme”*, *“Konum ve koordinat belirleyebilme”*, *“Yön bulabilme”* temalarına yer verildiği görülmektedir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında harita okuryazarlığı ile ilgili yer verilmeyen ortak temalara bakıldığında ise bu temaları *“Harita kullanım alanlarını öğrenebilme”*, *“Harita çizebilme”*, *“Profil çıkarabilme”*, *“Haritalarda uzaklık alan ve eğim ölçebilme”* temalarının oluşturduğu göze çarpmaktadır. MEB tarafından hazırlanan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan temel becerileri arasında “Mekânı algılama” becerisi yer almaktadır. Bununla birlikte 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları arasında harita okuryazarlığı ile ilişkili olarak öğrencilerin *“Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri”* (MEB, 2018 s. 7) ifade

edilmektedir. Harita okuryazarlığının mekânı algılama ile doğrudan ilişkili olduğuna dikkat çeken Sönmez'e (2013) göre mekânı algılama sadece bulunulan ortamdaki unsurları fark etme, bu unsurların niceliğini ve niteliğini tanıma ile ilgili değildir. Aynı zamanda mekânın farklı şekillerle ifade edilmesi, bir başka deyişle çizilmesidir. Mekânı algılama becerisi gelişmiş bir öğrenci mekân ile ilgili bilgileri kullanarak çizimler yapabilir, mekân ile ilgili çizimleri okuyabilir ve herhangi bir yeri kâğıt üzerine çizilmiş şekli ile karşılaştırabilir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi için de öğrencilere mekânı algılama becerisi kazandırabilmek önemlidir. Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda özel amaçları ve temel becerileri arasında harita okuryazarlığı ile ilişkili ifadeler bulunan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının harita okuryazarlığı becerilerine uygun bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları hukuk okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık”, ünitelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan hukuk okuryazarlığı temaları “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan hukuk okuryazarlığı temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan hukuk okuryazarlığı temaları ise “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer almaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hukuk okuryazarlığı temalarına üniteler açısından bakıldığında, bu temaların ortak noktasının “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” üniteleri olduğu göze çarpmaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde hukuk okuryazarlığı temalarına en fazla 5. ve 6. sınıflarda (11) yer verildiği ve 5. ve 6. sınıfı 7. sınıfın (8) takip ettiği belirlenmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hukuk okuryazarlığı ile ilgili ortak temalara bakıldığında ise bu temaları “*Hak ve özgürlükleri öğrenebilme*”, “*Hukuki*

sorumlulukları öğrenebilme”, “Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme”, “Hukuki hakları kullanabilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”, Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme, “Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme” temalarının oluşturduğu görülmektedir. Bu temalar ile birlikte 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hukuk okuryazarlığı ile ilgili ortak temaları “Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”, “Hukukun işlevlerini öğrenebilme” temaları oluştururken, 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hukuk okuryazarlığı ile ilgili ortak temaları ise “Temel hukuk terimlerini öğrenebilme”, “Temel hukuki belgeleri öğrenebilme” temaları oluşturmaktadır. Bu temalara ek olarak 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında hukuk okuryazarlığı temalarından “T.C.’nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme”, “Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme” temalarına, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında hukuk okuryazarlığı temalarından “Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme” temasına yer verildiği görülmektedir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında hukuk okuryazarlığı ile ilgili yer verilmeyen ortak temalara bakıldığında ise bu temaları “T.C.’nin hukuk sistemini öğrenebilme”, “Hukuk sistemindeki temsilcilerin rol ve sorumluluklarını öğrenebilme”, “Temel hukuki süreçlerin işleyişini öğrenebilme”, “Hukuki süreçlerde yer alan tarafları öğrenebilme”, “Gerçek kişi ve tüzel kişi kavramlarını öğrenebilme”, “Kanunlara hukuk çerçevesinde eleştirel yaklaşabilme” temalarının oluşturduğu göze çarpmaktadır. Hukuk çerçevesinde yasaların toplumu ve toplum nezdinde bireyleri düzenlerken, toplumun da yasalar üzerinde etkili olduğunu ifade eden Şan’a (2019) göre bireylerin etkin bir vatandaş olabilmesi için hukuk ve politika ile yakından ilgilenmeleri gerekmektedir. Bireylerin vatandaşlık sorumluluğu ile hareket edebilmesi, hukukun daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi ve yasaların değişmesi için bireylerin hukuki sisteme demokratik bir tutum ile dahil olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda disiplinlerarası bir çalışma alanı olan sosyal bilgiler dersinin bireyleri hayata hazırlayan bir ders olduğu düşünüldüğünde, ders içeriğinin hukuk okuryazarı bireyler yetiştirmeye uygun konular içermesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sosyal bilgiler dersi için MEB tarafından hazırlanan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın özel amaçları arasında hukuk okuryazarlığı ile ilişkili olarak öğrencilerin, “Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri” (MEB, 2018 s. 7) ifade edilmektedir. Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda özel amaçları

arasında hukuk okuryazarlığı ile ilişkili ifadeler bulunan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının hukuk okuryazarlığı becerilerine uygun bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları medya okuryazarlığı temaları doğrultusunda incelendiğinde ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Küresel Bağlantılar” ünitelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan medya okuryazarlığı temaları “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan medya okuryazarlığı temaları “Küresel Bağlantılar” ünitesinde ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan medya okuryazarlığı temaları ise “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitelerinde yer almaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan medya okuryazarlığı temalarına üniteler açısından bakıldığında, bu temaların ortak noktası bulunmamakla birlikte 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan medya okuryazarlığı temalarının ortak noktasının “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesi olduğu göze çarpmaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde medya okuryazarlığı temalarına en fazla 7. sınıfta (9) yer verildiği ve 7. sınıfı sırasıyla 6. (6) ve 5. (5) sınıfların takip ettiği belirlenmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan medya okuryazarlığı ile ilgili temalara bakıldığında herhangi bir ortak temanın olmadığı görülmektedir. 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan medya okuryazarlığı ile ilgili ortak temaları “*Kitle iletişim araçlarına ilişkin bilgi*”, “*Kitle iletişim araçlarının kullanımında kişisel güvenlik*”, “*Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme*” temaları oluştururken, 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan medya okuryazarlığı ile ilgili ortak temaları ise “*Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme*”, “*Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme*”, “*Medya içeriklerini öğrenebilme*” temaları oluşturmaktadır. Bu temalara ek olarak 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında medya okuryazarlığı temalarından “*Medya iletilerinin alt mesajlar içerebileceğini öğrenebilme*”, “*Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme*” temalarına, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında medya okuryazarlığı temalarından “*Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme*”, “*Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme*”, “*Medyanın ekonomik boyutu*” temalarına

ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise medya okuryazarlığı temalarından “*Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme*”, “*Medya etiğini öğrenebilme*”, “*Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya iletileri oluşturabilme*” temalarına yer verildiği görülmektedir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında medya okuryazarlığı ile ilgili yer verilmeyen ortak temalara bakıldığında ise bu temaları “*Birinci ve ikinci elden kaynakların farkına varabilme*”, “*Gerçeği/olguyu görüşten ayırt edebilme*”, “*Propaganda ve ikna tekniklerini algılayabilme*”, “*Üretilen medya içeriklerini farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak paylaşabilme*” temalarının oluşturduğu göze çarpmaktadır. Günümüzde insanların tüketimden iletişime, bilgi edinmeden eğlenceye kadar birçok aktivitesini medya üzerinden gerçekleştirdiğine dikkat çeken Altun (2018), günümüzde bireylerin sahip olması gereken becerilerden birinin de medya okuryazarlığı becerisi olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla çevrimiçi ortamda bilgiye ulaşamayan ya da yanlış bilgiye ulaşan, ulaştığı bilgileri çözümleyemeyen, bildiklerini farklı şekillerde ifade edemeyen veya etse bile bunu paylaşamayan bireyler günümüz dünyasında etkin ve etkili bir vatandaş olmaktan uzak kalmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin temel amacının etkin ve etkili vatandaşlar yetiştirmek olduğu düşünüldüğünde, medya okuryazarlığı becerisinin sosyal bilgiler içerisindeki yeri ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, sosyal bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarının medya okuryazarlığı becerilerine uygun bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları politik okuryazarlık temaları doğrultusunda incelendiğinde ilgili temaların tamamının “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan politik okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan politik okuryazarlık temaları “Birey ve Toplum”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan politik okuryazarlık temaları ise “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ünitelerinde yer almaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim

yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan politik okuryazarlık temalarına üniteler açısından bakıldığında, bu temaların ortak noktasının “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” üniteleri olduğu göze çarpmaktadır. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde politik okuryazarlık temalarına en fazla 6. sınıfta (9) yer verildiği ve 5. ve 7. sınıflarda ise eşit sayıda (8) yer verildiği belirlenmiştir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan politik okuryazarlık ile ilgili ortak temalara bakıldığında, bu temaları “Yönetim biçimlerini öğrenebilme”, “T.C.’nin devlet yapısını öğrenebilme”, “Karar alma süreçlerine katılabilmek”, “Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme”, “Hukuki sorumlulukları öğrenebilme”, “Hak ve özgürlükleri öğrenebilme”, Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme temalarının oluşturduğu görülmektedir. Bu temalar haricindeki 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan politik okuryazarlık ile ilgili ortak temayı “Farklılıklara saygılı olabilmek” teması oluşturmaktadır. Bu temalara ek olarak 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında politik okuryazarlık temalarından “Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme” temasına, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise politik okuryazarlık temalarından “Hükümet sistemlerini öğrenebilme” temasına yer verildiği görülmektedir. MEB tarafından 2018-2019 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında politik okuryazarlık ile ilgili yer verilmeyen herhangi bir ortak temaya rastlanmamıştır. Görmez’e (2018) göre günümüzde küreselleşen dünyada her medeni toplum vatandaşlarını kendini özgürce ifade edebilen, karar alma süreçlerine katılan ve siyasi yönetim üzerinde etki yaratma becerisine sahip olan bireyler olarak yetiştirmeyi arzu etmektedir. Bu özelliklere sahip bireyler yetiştirebilmek için de toplumlar eğitim sistemlerine önemli görevler yüklemişlerdir. Öğrencilerin eğitildikleri ilk aşama olan ilköğretim programına bakıldığında, siyaset bilgisini başlı başına verebilecek bir ders olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece disiplinlerarası bir çalışma alanı olan sosyal bilgiler dersi ile öğrencilere demokratik düzende siyaset konuları kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, sosyal bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarının politik okuryazarlık becerilerine uygun bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

5.3.Öneriler

- Sosyal bilgiler dersinde öğretmenler tarafından sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almayan okuryazarlık temalarına yönelik etkinlikler gerçekleştirilebilir.
- Sosyal bilgiler eğitimi alanında lisans düzeyinde okuryazarlıklara yönelik dersler açılabilir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde okuryazarlıkları ele alma durumlarını ortaya koyan araştırmalar desenlenebilir.
- Okuryazarlık becerilerini kazandırmaya yönelik uygulamaya dayalı çalışmalar desenlenebilir.
- Okuryazarlık becerilerine yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğrencilerin algı ve deneyimlerini ortaya koyan çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Adalar, H. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen eğitiminde finansal okuryazarlık ve öğretimi: Bir model önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akengin, H., Tuncel G. ve Cendek M. E. (2016). Öğrencilerde harita okuryazarlığının geliştirilmesine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (0) 34, 61-69.
- Akgün, Ü. E. (2011). *Müzelerde mekân kurgusunun algı ve yön bulmadaki etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Akhan, N. E. (2013). Adım adım ekonomi okuryazarlığı: sosyal bilgiler dersleri için alternatif yollar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (14), 1-36.
- Akyol, H. (2010). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akkoyunlu, B. ve Kurbanoglu, S. (2004). Öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı öz-yeterlik inancı üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (27), 11-20.
- Aldemir, A. (2004). *Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı düzeyleri üzerine bir araştırma: Sakarya Üniversitesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkalai, Y. E. and Hamburger, Y.A. (2004). Experiments in digital literacy. *CyberPsychology and Behavior*, 7 (4), 421-9.
- Altınbilek, M. S. ve Sanalan, V. A. (2005) Coğrafya okuryazarlığı 1: Genel bakış. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10 (13), 341-358.
- Altun, A. (2010). *Medya okuryazarlığının sosyal bilgiler programlarıyla ilişkilendirilmesi ve öğretimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Altun, A. ve Gürer, M. D. (2005). Tekli okuryazarlıktan çoklu okuryazarlığa doğru: Medya okuryazarlığı. A. Altun, S. Olkun (Ed.), *Güncel gelişmeler ışığında ilköğretim içinde* (s. 78-96). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Altun, A. (2005). *Gelişen teknolojiler ve yeni okuryazarlıklar*. Ankara: Anı Yayınları.
- Altun, A. (2013). Medya okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.), *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar içinde* (s. 187-188). Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Altun A. (2018). Medya okuryazarlığının ABC'si. A. F. Ersoy ve H. Karaduman (Ed.), *Sosyal bilgilerde güncel okumalar 1* içinde (s. 1-30). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Artun, H., Uzunöz A. ve Akbaş, Y. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerine etki eden faktörlerin değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (2), 1-14.
- Aslan, S. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi (fırat, dicle, siirt, adıyaman üniversiteleri örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (17), 9-26.
- Ata, B. ve Keçe M. (2014). Öğrencilerin tarih okuryazarlığı düzeylerini etkileyen faktörler: Öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir araştırma. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3 (2), 1-23.
- Avrupa Bilgi Topluluğu. (2007). Media literacy: Do people really understand how to make the most of blogs, search engines or interactive tv. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1970&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>. (Erişim tarihi: 25.03.2019).
- Aydemir, M. (2017). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan beceriler açısından incelenmesi. *International Journal of Contemporary Educational Studies*, 3 (2), 1-17.
- Bakır, E. (2016). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık seviyelerinin dijital vatandaşlık alt boyutlarına göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Barth, J. (1991). *Elementary and junior high/middle school social studies curriculum, activities, and materials*. Maryland: University Press of America.
- Bayrakçı, M. (2005). Ders kitapları konusu ve ilköğretimde ücretsiz ders kitabı dağıtımı konusu projesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 165, 3-13.
- Benjaars, B. (2010). Implementing legal information literacy: A challenge for the curriculum. *International Journal of Legal Information*, 37 (3), 320-322.
- Biçer, E. B. ve Altan, F. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık ile ilgili tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (4), 1501-1517.

- Bilgili, A. S. (2010). Sosyal bilgiler programlarında sosyal bilimlerin yeri. A.S. Bilgili (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* içinde (s. 149-159). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, D. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerinin çevre okuryazarlığı, başarı ve kimyaya karşı tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Coşkun, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi: finansal okuryazarlık algıları üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (7), 2257-2258.
- Çakır, H., Koçer M. ve Aydın, H. (2011). Medya okuryazarlığı dersini alan ve almayan ilköğretim öğrencilerinin medya izleme davranışlarındaki farklılıkların belirlenmesi. *Dijital ve Medya Okuryazarlığı: Yeni Yönelimler Konferansı*, Lübnan: Beyrut Amerikan Üniversitesi, 43-54.
- Çelik, T. (2011). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çok kültürlü bakış açısı geliştirmelerinde medya okuryazarlığı dersinin rolüne ilişkin bir çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çepni, O., Palaz, T. ve Ablak, S. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya ve televizyon okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Turkish Studies*, 10 (11), 431-446.
- Çinelioğlu, G. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı dersine yönelik tutumlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Danışman E., Sezer, D. ve Gümüş, U. T. (2016). Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 26 (2), 1-37.
- Demirkaya, H. (2005). Coğrafya öğretmen adaylarının Türkiye’nin yakın gelecekteki uluslararası ilişkilerine bakışı: Bir coğrafya okuryazarlığı analizi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 57-86.

- Deveci H. ve Çengelci T. (2008). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarından medya okuryazarlığına bir bakış. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 25-43.
- Doğanay, A. (2006). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 15-46). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dolanbay, H. ve Tuncel, G. (2018). Sınıf dışı öğretim teknikleriyle sosyal bilgiler öğretimi. R. Sever, M. Aydın ve E. Koçoğlu (Ed.), *Alternatif yaklaşımlarla sosyal bilgiler eğitimi* içinde (s. 341-397). Ankara: Pegem Akademi.
- Duman, B. ve Girgin, M. (2005). Eğitim fakültesi öğrencilerinin harita okuryazarlığına ilişkin görüşleri. *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 185-202.
- Er, B., Şahin, Y. E. ve Mutlu, M. (2017). Finansal eylem ve finansal okuryazarlık: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54 (630), 75-88.
- Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Eser Akkuş, D. (2017). *Türkiye'deki azınlıkların dijital vatandaşlık pratikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faiz, M. (2016). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset okuryazarlık durumları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Garcia, J. and Michaelis, J.U. (2001). *Social studies for children: A guide basic instruction*. Boston: Allyn and Bacon Pub.
- Genç, S. Z. ve Güner, F. (2013). Küreselleşme- medya okuryazarlığı ilişkisi (sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre durum tespiti). *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 1-24.
- Gençtürk, E. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gençtürk, E. (2013). Coğrafya okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.), *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar* içinde (s. 26-29). Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Gerek, S. ve Kurt, A. A. (2007). Ekonomi okuryazarlığı: Çevrimiçi ortamın uygulamada yaratacağı değer. 7. *Uluslararası Eğitim Teknolojileri Konferansı*, Kuzey Kıbrıs: Yakın Doğu Üniversitesi.
- Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. New York: John Wiley & Sons.
- Göfner, B. (2017) *Sosyal bilgiler dersinde okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik bir eylem araştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Görmez, E. (2014). *Ortaokul öğrencilerinin medya okuryazarlığı düzeyleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Görmez, E. (2018). Güncellenen sosyal bilgiler programının politik okuryazarlık becerisi bakımından yeterliliği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (18), 109-114.
- Gutnu, M. M. ve Cihangir, M. (2015). Finansal okuryazarlık: Osmaniye korkut ata üniversitesi personeli üzerinde bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (10), 415-424.
- Güler, E. (2013). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin çevre okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesi ve öğrencilerin okuryazarlığı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güney, B. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal medya kullanımlarının medya okuryazarlık düzeyinde farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hague, C. and Payton, S. (2010). *Digital literacy across the curriculum*. U.K: Futurelab.
- Henning, M. B. and Lucey, T. A. (2017). Elementary preservice teachers' and teacher educators' perceptions of financial literacy education, *The Social Studies*, 108 (4), 163-173.
- Hülya, G. ve Öznacar, M. D. (2010). Okul öncesi dönem çocukları için çevre eğitimi etkinlikleri. Ankara: Pegem Akademi.
- İnan, S. ve Tarhan, Ö. (2018). Siyasetin öğretimi ve siyaset okuryazarlığı. A. F. Ersoy ve H. Karaduman (Ed.), *Sosyal bilgilerde güncel okumalar 1* içinde (s. 31-51). Ankara: Anı Yayıncılık

- İnan, T. (2010). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ve medya okuryazarlığına ilişkin görüşler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnceoğlu, Y. (2005). Medya okuryazarlığı: Neden gerekli? N. Türkoğlu ve M. Cilman Şimşek, (Ed.), *Medya okuryazarlığı* içinde (s. 27-39), İstanbul: Kalemus Yayıncılık.
- Kalın, Ö. (2015). Sosyal bilgilerde okuryazarlık. R. Sever (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 85-123). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kara, H. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karabağ, S. ve Şahin S. (2007). *Kuram ve uygulamada coğrafya eğitimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaduman, H. (2011). *6. sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisi ve öğrenme öğretme sürecine yansımaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karaduman, H. ve Öncül, B. (2019). Dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlık eğitimi. C. Öztürk, Z. İbrahimoglu ve G. Yıldırım (Ed.), *Kuramsal temeller ve güncel tartışmalar ışığında 21. yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 123-142). Ankara: Pegem Akademi.
- Karakaya, Ç. (2016). *“İnsan ve çevre” ünitesi için sınıf dışı öğretim uygulamasının çevre okuryazarlığı üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karataş, A. (2008). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karatekin, K. (2011). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karatekin, K. (2013). Çevre okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.), *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar* içinde (s. 46-731). Ankara: Pegem Akademi.

- Karatekin, K. ve Aksoy, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 7 (1), 1423-1438.
- Kartal, F. (2006). *Ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kartal, F. ve Koç, H. (2017). Ortaöğretim (9. Sınıf) öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22 (37), 179-198.
- Kaya, V. H. ve Kazancı, E. (2009). Ekolojik okuryazarlık. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 617, 14-15
- Kelcey, B. ve Carlisle, J. F. (2013). Learning about teachers' literacy instruction from classroom observations. *Reading Research Quarterly*, 48 (3), 301-3017.
- Kılıç, Y., Ata, H. A. ve Seyrek, İ. H. (2015). Finansal okuryazarlık: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 129-151.
- Kışoğlu, M. (2009). *Öğrenci merkezli öğretimin öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığı düzeyine etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kişnişçi, A. (2014). 'Evrensel okuryazarlık' tanımı üzerine bir deneme. <http://okuryazarlikcalistayi.blogspot.com.tr/2014/07/azmi-kisnisci-evrensel-okuryazarlik-tanm.html> (Erişim tarihi: 06.05.2019)
- Kocadağ, T. (2012). *Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koç, H. ve Çifçi, T., (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının harita okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 34, 9-20.
- Koç, H. ve Karatekin, K. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 1522-1542.
- Koçoğlu, E. (2015). Sosyal bilgiler eğitiminde temel disiplinler ve çalışma alanları. R. Sever (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s. 71-72). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Kozan, M. (2018). *Bilgisayar ve ğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Krosnic, J. A. (1990). Expertise and political psychology. *Social Cognition*, 8 (1), 1-8.
- Kurt, A. A. ve Kürüm, D. (2010). Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme arasındaki ilişki: Kavramsal bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 20-34.
- Kurudayıoğlu, M. ve Tüzel, S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28, 283-298.
- Kuş, Z. (2013). Politik okuryazarlık ve aktif vatandaşlık. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.), *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar* içinde (s. 208-227). Ankara: Pegem Akademi.
- Kuzey, M. (2017). Cumhuriyetin ilanından günümüze hayat bilgisi öğretim programlarında harita ve yön okuryazarlığı. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 1-18.
- Lane, J. (2012). Developing the vision: Preparing teachers to deliver a digital worldclass education system. *Australian Journal of Teacher Education*, 37 (4) 59–74.
- MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Nergis, A. (2011). Okuryazarlık kültürü ve değişen okuryazarlık türleri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3 (3), 1133-1154.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy. *Computers & Education*, 59 (3), 1065-1078.
- Ogunyemi, B. and Ifegbesan, A. (2011). Environmental literacy among preservice social studies teachers: A review of the nigerian experience. *Applied Environmental Education & Communication*, 10 (1), 7-19.
- Oğuz, S. (2013). Hukuk okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.), *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar* içinde (s. 160-180). Ankara: Pegem Akademi.
- Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi Dünyası*, 11 (1), 101-121.

- Özel, A. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özbay, M. ve Özdemir, O. (2014). Türkçe öğretim programı için bir öneri: Dijital okuryazarlığa yönelik amaç ve kazanımlar. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 2 (2), 31-40.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 21-50). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2015). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi ve demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 1-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, M. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PISA (2016). PISA 2015 ulusal raporu. http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/PISA2015_UlusalRapor.pdf (Erişim tarihi: 08.05.2019).
- Potter, W. J. (2013). *Media literacy*. California: Sage Publications
- Rice, M. L. and Wilson, E. K. (2001). Transforming learning with technology: lessons from the field. *Journal of Technology and Teacher Education*, 9 (2), 211-230.
- Ross, E. W. (1991). Microcomputer use in secondary social studies classrooms. *Journal of Educational Research*, 85 (1), 39-46.
- Ross, E. W. (2001). *The struggle for the social studies curriculum. The social studies curriculum: purposes, problems and possibilities*. New York: State of University of New York Press.
- Roth, C. E. (2002). *A questioning framework for shaping environmental literacy*. New England: Earthlore Associates
- Sakallı, H. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıgül, H. (2015). Finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeği: Geliştirme, geçerlik ve güvenirlik. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 200-218.

- Schimmel, D. and Fischer, L. (1987). *Parents schools and the law*. Columbia: National Committee for Citizens in Education.
- Schimmel D. and Militello, M., (2012). Toward universal legal literacy in american schools. *Action in Teacher Education*, 30 (2), 98-106.
- Selanik Ay, T. ve Duban, N. (2018). Media literacy from the eyes of children: An interdisciplinary approach. *Cypriot Journal of Educational Science*, 13 (3), 372-387.
- Selanik Ay, T. ve Kurtdele Fidan, N. (2016). Acquisition of operational environmental literacy in social studies course. *International Journal Of Environmental & Science Education*, 11 (13), 5951-5968.
- Selanik Ay, T. ve Yavuz, Ü. (2016). Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde okuryazarlık becerilerini kazandırmaya yönelik gerçekleştirdikleri uygulamalar. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 31-63.
- Sever, R. (2015). Sosyal bilgiler öğretimine giriş. R. Sever (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 3-23). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Som Vural, S. (2016). *Üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla dijital vatandaşlık göstergelerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sontay, G. (2013). *Üstün yetenekli öğrencilerle akranlarının çevre okuryazarlığı düzeylerinin karşılaştırmalı incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sontay, G., Gökdere, M. ve Usta E. (2014). Ortaokul seviyesinde çevre okuryazarlık bileşenleri ile ilgili ölçek geliştirme çalışması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 9 (1), 49-80.
- Sözen, E. ve Ada, S. (2018). 2005 ve 2018 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6 (1), 53-71.
- Sönmez, Ö. F. (2013). Harita okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.), *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar* içinde (s. 138-156). Ankara: Pegem Akademi.
- Sönmez, Ö. F. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde harita becerileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Sönmez, Ö. F. ve Aksoy, B. (2013). Cumhuriyetten günümüze ilköğretim programlarında harita becerileri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 171(171), 269-288.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sunal C. S. and Haas, M. E. (2005). *Social studies for the elementary and middle grades: A constructivist approach*. Boston: Pearson Education Company.
- Şahin, M. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin çevre okuryazarlığı düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Şan, S. (2019). Etkin vatandaş olma yolunda okuryazar olmak: Politik okuryazarlık ve hukuk okuryazarlığı. C. Öztürk, Z. İbrahimoglu ve G. Yıldırım (Ed.), *Kuramsal temeller ve güncel tartışmalar ışığında 21. yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 219-235). Ankara: Pegem Akademi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (2003). Ön ulusal kalkınma planı. <http://abm.tobb.org.tr/mevzuatvedokumanlar/NDP%20turkce1.pdf> (Erişim tarihi: 07.05.2019).
- Tan, Ş. (2008). Öğretimin materyallerle desteklenmesi. Ş. Tan (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (s. 319-343). Ankara: Pegem Akademi.
- Tanrıverdi, B. ve Apak, Ö. (2010). Türkiye, Finlandiya ve İrlanda ilköğretim programlarının medya okur-yazarlığı eğitimi açısından karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (2), 1153-1213.
- Tarhan, Ö. (2015). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının politik okuryazarlığa ilişkin görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (9), 649-669.
- Tatlı, A. (2018). *Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerinin bilgi okuryazarlığı ile internet ve bilgisayar kullanım özyeterlikleri bağlamında değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal okuryazarlık: Anadolu üniversitesi iktisadi idari bilimler fakültesi (iibf) öğrencilerine yönelik bir araştırma. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (1), 73-86
- TDK (2019). <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 05.04.2019).

- Timur B., Yılmaz Ş. ve Timur S. (2014). Çevre okuryazarlığı ile ilgili 1992-2012 yılları arasında yayımlanan çalışmalarda genel yönelimlerin belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3 (5), 22-41.
- Tisdell, E. J., Taylor E. W. and Forté, K. S. (2013). Community-based financial literacy education in a cultural context: A study of teacher beliefs and pedagogical practice. *Adult Education Quarterly*, 63 (4), 338–356.
- Tuna, G. ve Ulu, M. O. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: işletme bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. 3. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi*, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi, 128-141.
- Tuncel, G. (2019). Medya okuryazarlığı ve aktif vatandaşlık. C. Öztürk, Z. İbrahimoglu ve G. Yıldırım (Ed.), *Kuramsal temeller ve güncel tartışmalar ışığında 21. yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 321-338). Ankara: Pegem Akademi.
- TÜİK (2018). Türkiye okuma yazma oranı. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 (Erişim tarihi: 17.06.2019)
- Türkiye Barolar Birliği. (2012). *Hukuk okuryazarlığı*. Ankara: Nakış Ofset.
- Türkiye Barolar Birliği. (2017). Hukuk okuryazarlığı projesi. <http://www.tbbhukukokuryazarligi.com/> (Erişim tarihi 11.05.2019).
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2012) Aile eğitim programı. http://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2012/10/02_01_hukuk-okur-yazarligi.pdf (Erişim tarihi: 11.05.2019).
- UNESCO (1990-2010). Herkes için eğitim küresel izleme raporu. http://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/Sektor/Egitim/EFA2013-4.pdf (Erişim tarihi: 15.05.2019).
- Ünal, F. ve Er, H. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı düzeylerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 1059-1068.
- Üstündağ, M. T., Güneş, E. ve Bahçivan, E. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ve fen bilgisi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık durumları. *Journal of Education and Future*, 12, 19-9.

- Vaughn, S., Swanson, E. A. and Roberts, G. (2013). Improving reading comprehension and social studies knowledge in middle school. *Reading Research Quarterly*, 48 (1), 77-93.
- Yazgan, A. D. (2013). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile aktif vatandaşlığa ilişkin demokratik değer düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yeşildal, M. (2018). *Yetişkin bireylerde dijital okuryazarlık ve sağlık okuryazarlığı arasındaki ilişki: Konya örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, G. (2016). *Vatandaşlık yeterlikleri bağlamında ortaokul ekonomi okuryazarlığı standartlarının belirlenmesi ve öğretim programlarındaki yerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yiğit, E. Ö. (2011). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının teknoloji okuryazarlığı düzeylerinin ve teknoloji ile bütünleştirilmiş sosyal bilgiler öğretimine yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yiğit, E. Ö. (2013). Teknoloji okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.), *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar içinde* (s. 255-296). Ankara: Pegem Akademi.
- Youngbauer, V. W. (2011). *The implementation of media literacy in the social studies curriculum*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Pennsylvania: The State University, College of Education.
- Zaller, J. (1992). *The nature and origins of mass opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zariski, A. (2011). What is legal literacy? https://www.athabasca.ca/syllabi/lgst/docs/LGST249_sample.pdf (Erişim tarihi: 25.03.2019).

EKLER

EK-1: Anadolu Üniversitesi Etik Kurulu Araştırma Onayı

EK-2: Çevre Okuryazarlığı Doküman İnceleme Formu

EK-3: Dijital Okuryazarlık Doküman İnceleme Formu

EK-4: Finansal Okuryazarlık Doküman İnceleme Formu

EK-5: Harita Okuryazarlığı Doküman İnceleme Formu

EK-6: Hukuk Okuryazarlığı Doküman İnceleme Formu

EK-7: Medya Okuryazarlığı Doküman İnceleme Formu

EK-8: Politik Okuryazarlık Doküman İnceleme Formu

EK-1 Anadolu Üniversitesi Etik Kurulu Araştırma Onayı

Evrak Kayıt Tarihi: 15.04.2019 Protokol No: 31807

Tarih: 29.04.2019

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Okuryazarlıklar Bakımından İncelenmesi
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Dr. Öğr. Üyesi Hatice TÜRE
TEZ YAZARI:	Hasan Samet BERBER
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

 Prof. Dr. Emel ŞIKLAR (Başkan-İkt. ve İdari Bil. Fak.)	
 Prof. Dr. T. Volkan YÜZER (Başkan Yardımcısı-Açıköğretim Fak.)	 Prof. Dr. Esra CEYHAN (Eğitim Fak.)
 Prof. Dr. Münevver ÇAKI (Güzel Sanatlar Fak.)	 Prof. Dr. M. Erkan UYÜMEZ (İkt. ve İdari Bil. Fak.)
 Prof. Dr. Handan DEVECİ (Eğitim Fak.)	 Prof. Dr. Hasan TUTAR (İkt. ve İdari Bil. Fak.)

EK-2 Çevre Okuryazarlığı Doküman İnceleme Formu

ÇEVRE OKURYAZARLIĞI TEMALARI	VAR	YOK	F
Yeryüzünü oluşturan doğal unsurları öğrenebilme			
İnsanın yeryüzünü oluşturan doğal unsurlara olan etkisini öğrenebilme			
Kültür-çevre etkileşimini öğrenebilme			
Politik sistemlerin çevreye olan etkisini öğrenebilme			
Yeryüzünü oluşturan doğal unsurların insana olan etkisini öğrenebilme			
Çevre kirliliğinin nedenlerini öğrenebilme			
Küresel ısınma ve iklim değişikliğini öğrenebilme			
Nükleer ve kimyasal atıkları öğrenebilme			
Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme			
Sanayileşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme			
Kentleşmenin çevre üzerine olan etkisini öğrenebilme			
Doğal kaynakların sınırlılığını öğrenebilme			
Doğal çevrenin korunmasına ilişkin bilgileri öğrenebilme			
Uluslararası ve ulusal çevre örgütlerini öğrenebilme			
Atıkların geri dönüşümünü öğrenebilme			
Yenilenebilir enerji kaynaklarını öğrenebilme			
Çevre ile ilgili konularda farkındalık ve duyarlılık gösterebilme			
Çevre ile ilgili konularda gönüllülük ve sorumluluk gösterebilme			
Çevre ile ilgili alınan kararlarda toplum ahlakını göz önünde bulundurabilme			
Çevre ile ilgili konularda eylemde bulunabilme			
Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri üretebilme			
Doğal çevreye ilişkin bilinçli tüketim ve tasarrufta bulunabilme			
Bireyleri çevreye karşı duyarlılık göstermelerine ilişkin teşvik edebilme			

EK-3 Dijital Okuryazarlık Doküman İnceleme Formu

DİJİTAL OKURYAZARLIK TEMALARI	VAR	YOK	F
Bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenebilme			
Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçlarını öğrenebilme			
İnternet arama motorlarını kullanabilme			
E-posta kullanabilme			
Dijital eğitim platform ve yazılımlarını kullanabilme			
Sosyal medyayı doğru kullanabilme			
Dijital haklar ve sorumlulukları öğrenebilme			
Çevrimiçi ortamda iletişim kurabilme			
İnternette doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilme			
Kişisel veri güvenliği ve interneti güvenli bir şekilde kullanabilme			
Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme			

EK-4 Finansal Okuryazarlık Doküman İnceleme Formu

FİNANSAL OKURYAZARLIK TEMALARI	VAR	YOK	F
Temel ekonomi terimlerini öğrenebilme			
Temel ekonomik sistemleri öğrenebilme			
İstek ve ihtiyaçları ayırt edebilme			
Bilinçli tüketici olabilme			
Tüketici haklarını öğrenebilme			
Tasarruf yapabilme			
Kredi kartını bilinçli kullanabilme			
Finansal planlama ve bütçe yapabilme			
Fiyat-fayda ilişkisini öğrenebilme			
Birikim ve yatırım yapabilme			
Kişisel ürünler ile kamu mallarını koruyabilme			
Girişimcilik ve proje üretebilme			
Ekonomik sorunları öğrenebilme			
Ekonomik sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunabilme			
Finansal yazılım ve uygulamaları kullanabilme			
Kimlik hırsızlığına ve hesap güvenliğine ilişkin önlem alabilme			

EK-5 Harita Okuryazarlığı Doküman İnceleme Formu

HARİTA OKURYAZARLIĞI TEMALARI	VAR	YOK	F
Haritanın tanımını ve haritayı oluşturan unsurları öğrenebilme			
Kullanım amaçlarına göre haritaları öğrenebilme			
Harita kullanım alanlarını öğrenebilme			
Harita çizebilme			
Profil çıkarabilme			
Yeryüzü şekillerini fark edebilme			
Konum ve koordinat belirleyebilme			
İklim ve bitki örtüsüne ilişkin çıkarımda bulunabilme			
Beşerî çıkarımda bulunabilme			
Ekonomik çıkarımda bulunabilme			
Yön bulabilme			
Haritalarda uzaklık alan ve eğim ölçebilme			

EK-6 Hukuk Okuryazarlığı Doküman İnceleme Formu

HUKUK OKURYAZARLIĞI TEMALARI	VAR	YOK	F
Temel hukuk terimlerini öğrenebilme			
T.C.'nin devlet yapısını öğrenebilme			
Demokrasiye ilişkin bilgileri öğrenebilme			
Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk sistemini öğrenebilme			
Hukuk sistemindeki temsilcilerin rol ve sorumluluklarını öğrenebilme			
Hukukun işlevlerini öğrenebilme			
T.C.'nin hukuk sisteminde yer alan mahkemeleri öğrenebilme			
Emniyet ve kolluk kuvvetlerini öğrenebilme			
Temel hukuki süreçlerin işleyişini öğrenebilme			
Hukuki süreçlerde yer alan tarafları öğrenebilme			
Temel hukuki belgeleri öğrenebilme			
Gerçek kişi ve tüzel kişi kavramlarını öğrenebilme			
Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme			
Hak ve özgürlükleri öğrenebilme			
Hukuki sorumlulukları öğrenebilme			
Hukuki yaptırım ve ceza kavramlarını öğrenebilme			
Hukuki hakları kullanabilme			
Hukuki sorunlara çözüm önerileri sunabilme			
Kanunlara hukuk çerçevesinde eleştirel yaklaşabilme			

EK-7 Medya Okuryazarlığı Doküman İnceleme Formu

MEDYA OKURYAZARLIĞI TEMALARI	VAR	YOK	F
Kitle iletişim araçlarını öğrenebilme			
Kitle iletişim araçlarının işlevlerini öğrenebilme			
Medyanın algı, inanç ve tutumlara olan etkisini öğrenebilme			
Kitle iletişim araçlarının kullanımı ile ilgili sorunları öğrenebilme			
Medya iletilerinin içerdiği dili öğrenebilme			
Medya içeriklerini öğrenebilme			
Medya iletilerinin kurgusallığını öğrenebilme			
Medya iletilerinin değer ve bakış açıları içerebileceğini öğrenebilme			
Medya iletilerinin alt mesajlar içerebileceğini öğrenebilme			
Medyanın ekonomik boyutu olduğunu öğrenebilme			
Kitle iletişim araçlarını güvenli bir şekilde kullanabilme			
Birinci ve ikinci elden kaynakların farkına varabilme			
Gerçeği/olguyu görüşten ayırt edebilme			
Propaganda ve ikna tekniklerini algılayabilme			
Farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak medya letisi oluşturabilme			
Üretilen medya içeriklerini farklı kitle iletişim araçlarını kullanarak paylaşabilme			
Medya etiğini öğrenebilme			
Medya kurum, araç ve içeriklerine karşı eleştirel yaklaşabilme			

EK-8 Politik Okuryazarlık Doküman İnceleme Formu

POLİTİK OKURYAZARLIK TEMALARI	VAR	YOK	F
Devletin temel amaç ve görevlerini öğrenebilme			
Yönetim biçimlerini öğrenebilme			
Hükümet sistemlerini öğrenebilme			
T.C.'nin devlet yapısını öğrenebilme			
Kamu kurum ve kuruluşlarını öğrenebilme			
Anayasa ve hukukun üstünlüğünü öğrenebilme			
Haklar ve özgürlükleri öğrenebilme			
Hukuki sorumlulukları öğrenebilme			
Karar alma süreçlerine katılabilme			
Farklılıklara saygılı olabilme			